A. Conan Doyle_KADUNUD MAAILM_MARACOTI SÜGAVIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN

Tõlkimiseks kasutatud väljaanded: THE LOST WORLD by A. Conan Doyle
Leipzig Bernhard Tauchnitz 1912

THE MARACOT DEEP AND OTHER STORIES by Arthur Conan Doyle Leipzig Bernhard Tauchnitz 1929

Tõlkinud R. Toming
Illustreerinud V. Tõnisson

EESSÕNA

Nagu mr. E. D. Malone soovib teatavaks teha, on professor G. E. Challenger jõudnud arusaamisele, et ükski kriitiline või selgitav märkus selles raamatus pole mõeldud tema solvamiseks, on niihästi oma avaldamiskeelu kui ka laimukaebuse tingimusteta tagasi võtnud ja sõna andnud, et ta raamatu ilmumisele ning levitamisele ei tee mingisuguseid takistusi.

I peatükk «KANGELASTEOD ON KÕIKJAL VÕIMALIKUD»

Gladyse isa mr. Hungerton — lohakas, kerglane ja kohevil nagu kakaduu, väga heasüdamlik, kuid täiesti oma rumalasse isikusse kiindunud mees — oli tõepoolest kõige taktitum inimene maa peal. Kui miski oleks suutnud mind Gladysest eemale peletada, siis oleks see olnud mõte niisugusele äiale. Ma olen veendunud, et ta südamepõhjas tõsiselt uskus, nagu külastaksin ma «Kastaneid» kolm korda nädalas selleks, et nautida tema

seltskonda, eriti aga selleks, et kuulda tema vaateid bimetallismi[1] kohta, mille küsimustes ta oli midagi autoriteeditaolist.

Tunni või rohkem kuulasin ma tol õhtul tema monotoonset vadistamist halvast rahast, mis tõrjub välja hea raha, hõbeda vahetusväärtusest, ruupia inflatsioonist ja tegelikust olukorrast börsil.

«Oletagem,» hüüdis ta veidi ägestudes, «et kogu maailma võlad võetakse kokku ja nõutakse kõigi nende viivitamatut tasumist. Mis juhtuks siis, kui arvestada meie praegusi tingimusi?»

Andsin sellele küsimusele endastmõistetava vastuse, et sel juhtumil oleksin laostunud mees, mille peale ta toolilt püsti hüppas, noomides mind mu harjumusliku kergemeelsuse pärast, mis.tegevat talle võimatuks minuga mõnd tõsisemat küsimust arutada, ja toast välja tormas, et mingiks vabamüürlaste[2] koosolekuks rõivastuda.

Lõpuks ometi olime Gladysega kahekesi ja saatuslik hetk oli käes! Kogu õhtu olin end tundnud sõdurina, kes ootab signaali meeleheitlikuks tormijooksuks, südames vaheldu-mas lootus võidule ja hirm tagasitõrjumise ees.

Gladys istus akna juures, uhke, peen profiil joonistunud punase eesriide taustale. Kui ilus ta oli! Ja siiski, kui kauge!

7

Senini olime temaga sõbrad olnud, üsna head sõbrad, kuid veel kunagi polnud ma suutnud kaugemale jõuda sellest äärmiselt siirast, äärmiselt heast ja täiesti ebaseksuaalsest seltsimehelikkusest, mis mul niisama hästi oleks võinud olla mistahes kaasreporteriga «Gazette'i» juurest. Mulle ei meeldi sugugi naine, kes minu vastu on liiga avameelne ja end minu seltskonnas liiga vabalt tunneb. See ei ole mehele komplimendiks. Kui algab tõeline kiindumus, on selle kaaslasteks pelglikkus ja umbusk — pärandus vanadest kurjadest aegadest, mil armastus ja vägivald käisid sageli käsikäes. Langetatud pea, kõrvalepööratud pilk, takerduv kõne, võpatav keha — need ja mitte kohkumatu vaade ning siiras vastus on kire tõelised tundemärgid. Isegi oma lühikese elu jooksul olin juba nii palju õppinud — või olin selle, teadmise omandanud koos tolle kaugetest aegadest pärineva mäluga, mida me nimetame instinktiks.

Gladysel olid kõik naiselikud omadused tugevasti arenenud. Mõned pidasid teda küll külmaks ja kalgiks, kuid niisugune mõte oli lihtsalt ketserlik. Õrnalt päevitunud, peaaegu idamaise värvinguga nahk, ronkmustad juuksed, suured selged silmad ja täidlased, kuid siiski peenejoonelised huuled — need kõik olid kire tundemärgid; ent mulle oli selge kurb tõde, et seni ei olnud ma leidnud saladust, kuidas seda kirge äratada. Aga tulgu mis tuleb, tol õhtul otsustasin oma asja lõpule viia, et pääseda kahevahelolekust. Halvimal juhul võis ta vaid keelduda, ja parem siis juba olla tagasilükatud armastaja kui sõber ja vend.

Mu mõtted olid mind niikaugele kandnud; kavatsesin parajasti pikka ja ebamugavat vaikust katkestada, kui kaks tumedat silma mulle kriitilise pilguga otsa vaatasid ja hunnitu, pea tegi naeratades etteheitva liigutuse.

«Mul on tunne, Ned, et sa kavatsed mulle abieluettepanekut teha. Sooviksin, et sa seda ei teeks, sest kõik on palju kenam nii, nagu ta praegu on.»

Ma tõmbasin oma tooli veidi lähemale.

---

[1] B i m e t a l l i s m — kahel väärismetallil (kullal ja hõbedal) rajanev rahasüsteem. ***Tõlk.***

[2] V a b a m ü ü r l u s — XVIII sajandi algul Inglismaal tekkinud ja sealt teistesse maadesse levinud usulis-eetiline liikumine. ***Tõlk.***

«Kuidas võisid sa teada, et ma kavatsen ettepanekut teha?» küsisin siiralt imestades.

«Eks ole naised selles alati teadlikud? Arvad sa, et ükski naine maailmas on kunagi lasknud end ses suhtes üllatada? Kuid, Ned, meie sõprus oli ju nii hea ja tore! Kui kahju oleks seda rikkuda! Kas sa ei tunne, kui suurepärane see on, et noormees ja tütarlaps võivad teineteisega avameelselt rääkida, nagu meie seda oleme teinud?»

8

«Ma ei tea, Gladys. Vaata, avameelselt rääkida võin ka ... jaamaülemaga.» Ma ei suuda kujutleda, mis meie jutuainel tolle ametimehega tegemist oli, kuid äkki oli ta mul keelel ja pani meid mõlemaid naerma. «See ei rahulda mind põrmugi. Ma tahan, et mu käed oleksid sinu ümber ja et su pea oleks minu rinnal, ja, oo Gladys, ma tahan, et...»

Kui Gladys nägi, et mul on kavatsus talle mõningaid oma soove demonstreerida, hüppas ta toolilt püsti.

«Sa rikkusid kõik, Ned,» ütles ta. «Kõik on ilus ja loomulik, kuni tuleb midagi niisugust. Sellest on väga kahju. Miks sa ei saa end vaos hoida?»

«Seda pole mina välja mõelnud,» kaitsesin end. «See on loodus. See on armastus.»

«Noh, kui mõlemad armastavad, siis on ehk asi teisiti. Mina ei ole seda kunagi tundnud.»

«Kuid sa peaksid — sina oma iluga, oma hingega. Oo, Gladys, sa oled loodud armastuseks! Sa pead armastama!»

«Tuleb oodata, kuni armastus saabub.»

«Aga miks ei või sa mind armastada, Gladys? Kas viga on mu välimuses või milles?»

Ta muutus tõesti veidi lahkemaks, sirutas käe välja — see oli nii graatsiline, nii üleolevalt armulik poos — ja surus mu lauba tahapoole. Siis vaatas ta väga ahvatlevalt naeratades minu ülespoole pööratud näkku.

«Ei, mitte selles,» ütles ta lõpuks. «Sa ei ole loomu poolest edev poiss, niisiis võin sulle julgesti öelda, et asi pole selles. Viga peitub sügavamal.»

«Minu iseloomus?»

Gladys noogutas tõsiselt.

«Mida peaksin ma selle parandamiseks ette võtma? Istu ja ütle mulle. Ei, ma ei tee tõesti midagi, kui sa ainult istet võtad!»

Ta vaatas uudistava umbusuga mulle otsa ja see oli mulle palju rohkem meele järgi kui tema kõige siiram usaldus. Kui primitiivne ja alatu näib see must valgel kirja pandult! Ja lõppude lõpuks võib ka olla, et see tunne on omane üksi mulle. Igatahes võttis ta istet.

«Noh, ütle siis, mis mul viga on.»

«Ma armastan kedagi teist,» lausus ta.

Nüüd oli minu kord toolilt püsti hüpata.

«See ei ole keegi kindel isik,» seletas ta minu näoilme üle naerdes, «see on ainult ideaal. Sellist meest ei ole ma kunagi kohanud.»

9

«Räägi mulle temast. Kuidas ta välja näeb?»

«Oh, ta võiks vägagi sarnaneda sinuga.»

«Kui armas sinust, et sa seda ütled! Ja mida teeb ta siis niisugust, mida mina ei tee? Ütle ainult — on ta karsklane, taimetoitlane, õhusõitja, teosoof, üliinimene? — ja ma teen katset, Gladys, kui sa vaid ütled, mis sulle meeldiks.»

Ta naeris mu iseloomu paindlikkuse üle. «Noh, kõigepealt ma ei usu, et minu ideaal nõnda kõneleks,» ütles ta. «Ta oleks karmim, rangem mees, kes nii kergesti poleks valmis rumala tüdruku tujudele alistuma. Esmajoones aga peab see olema mees, kes suudab tegutseda, kes suudab midagi korda saata, kes vaatab surmale silma ega karda seda — mees, kes teeb suuri tegusid ja on kummalisi seiklusi läbi elanud. Ma ei armastaks kunagi meest ennast, vaid alati kuulsust, mille ta on saavutanud, sest ka mina saaksin sellest osa. Mõtle Richard Burtonile![3] Kui loen elulugu, mille on kirjutanud tema abikaasa, siis mõistan väga hästi selle naise armastust. Ja leedi Stanley![4] Oled sa kunagi lugenud toda suurepärast lõpp-peatükki tema raamatus, mis ta on kirjutanud oma abikaasast? Need on mehed, keda naine võib kõigest hingest jumaldada ja siiski tunda, et see armastus teda ei alanda, vaid ülendab, ja et kogu maailm teda kui õilsate tegude inspireerijat austab.»

Ta näis oma vaimustuses nii kaunis, et ma peaaegu oleksin'enese unustanud ja kogu kõneluse ära rikkunud. Võtsin enda tugevasti kätte ja jätkasin vaidlust.

«Me ei saa kõik Stanley'd ja Burtonid olla,» ütlesin ma. «Pealegi pole meil selleks võimalust — vähemalt minul ei ole kunagi võimalust olnud. Kui see mul oleks, siis püüaksin seda kasutada.»

«Kuid võimalusi on kõikjal. See iseloomustabki meest, kellele ma mõtlen, et ta loob ise endale võimalusi. Teda ei saa tagasi hoida. Ma ei ole teda kunagi kohanud, kuid ometi näib mulle, et ma tunnen teda väga hästi. Kangelasteod on kõikjal võimalikud, nad ootavad vaid tegijaid. Meeste ülesandeks on neid sooritada ja naiste ülesandeks hoida sellistele meestele tasuks oma armastust. Vaata seda noort prantslast, kes möödunud nädalal õhupalliga lendu tõusis. Puhus tugev tuul, kuid et start oli välja kuulutatud,

siis tõusis ta kõigest hoolimata õhku. Tuul kandis ta kahekümne nelja tunniga tuhande viiesaja miili kaugusele ja ta langes alla keset Venemaad. Niisugune on mees, kellest ma mõtlen. Kui vaid kujutleda naist, keda see mees armastab, ja seda, kuidas teised naised teda kadestavad! Olla oma mehe pärast kadestatud — see mulle juba meeldiks.»

«Seda oleksin minagi teinud, et sulle meeldida.»

«Kuid sa ei peaks seda tegema ainult selleks, et mulle meeldida. Peaksid seda tegema sellepärast, et sa teisiti ei saa, et see tundub sulle loomulikuna, — sellepärast, et mees sinus otsib endale väljendust kangelasteos. Kui sa näiteks möödunud kuul kirjeldasid plahvatust Wigani söekaevanduses, kas sa siis poleks võinud kaevandusgaasist hoolimata alla minna ja neid inimesi aidata?»

«Ma käisin seal.»

«Sa ei ole sellest kunagi rääkinud.»

«Selles polnud midagi, millega kiidelda.»

«Ma ei teadnud.» Ta vaatas mulle hoopis suurema huviga otsa. «See oli sinust vappel.»

«Ma pidin sinna minema. Kui tahad head artiklit kirjutada, pead otse sündmuskohal olema.»

«Kui proosaline motiiv! See näib hävitavat kogu romantika. Ent ükskõik missugustel motiividel sa seda ka tegid, olen siiski rõõmus, et sa kaevanduses käisid.» Ta sirutas mulle käe, kuid nii armsalt ning «väärikalt, et ma võisin vaid kummarduda ja seda

---

[3] Richard Francis Burton (1821—1890) — ingiise maadeuurija, avastas Tanganjika järve. ***Tõlk.***

[4] Leedi Stanley — inglise maadeuurija Henry Morton Stanley (1841—1904) abikaasa. ***Tõlk.***

suudelda. «Ma olen vist küll ainult rumal naine noore tütarlapse tujudega, kuid see kõik tundub mulle siiski nii reaalsena, tundub sedavõrd osana minust enesest, et ma pean paratamatult selle järgi toimima. Kui ma üldse abiellun, siis tahan tingimata abielluda kuulsa mehega.»

«Ja miks ka mitte?» hüüdsin ma. «Just sinusugused naised ajendavad mehi suurtele tegudele. Anna mulle võimalus ja vaata, kas ma seda kasutan! Muide, mees peab ju endale võimalusi looma, nagu sina ütlesid, ja mitte ootama, kuni neid talle antakse. Meenuta Clive'i' — ta oli lihtne ametnik, kuid vallutas India. Kirevase päralt! Ka mina saadan maailmas veel midagi korda!»

Ta naeris mu äkilise iirlasliku keevalisuse üle.

'Robert Clive (1725—1774) — inglise kindral, Inglismaa võimu rajaja Indias, alustas oma tegevust Ida-India kaubanduskompa-nii kontoriametnikuna. Tõlk.

11

«Miks mitte?» ütles ta. «Sul on kõik, mis mehel üldse võib olla — noorus, tervis, jõud, haridus, energia. Mul oli kahju, et sa rääkima hakkasid, kuid nüüd olen ma rõõmus ... väga rõõmus ... kui see sinus niisuguseid mõtteid äratab.»

«Ja kui ma ...»

Tema käsi sulges sooja sametina mu huuled.

«Ei ühtki sõna enam, sir. Juba pool tundi tagasi oleksid pidanud õhtuseks teenistuskohuste täitmiseks toimetuses olema, kuid mul ei jätkunud südant seda sulle meelde tuletada. Võib-olla räägime sellest kunagi veel kord, kui sa oma koha maailmas oled kätte võitnud.»

Niisiis tuligi, et ma sel udusel novembriõhtul leidsin enese Camberwelli trammile kiirustamast, süda hõõgvel rinnus ja mõtted täis "kindlat otsustavust, et ei tohi mööduda päevagi, enne kui ma olen leidnud mingi teo, mis ön mu armastatu väärilise. Ent kes kogu laias maailmas oleks küll suutnud kujutleda uskumatut vormi, milles see tegu lõpuks avaldus, või kummalist teed, mis mind selle sooritamisele viis?

Ja üldse võib lugejale näida, et sel avapeatükil pole minu jutustusega midagi tegemist, kuid ometi poleks selleta olnud mingit jutustust, sest ainult siis, kui mees astub maailma mõttega, et kangelasteod on kõikjal võimalikud, ja südant täitva sooviga kasutada iga võimalust, mis juhtumisi võib talle avaneda, ainult siis katkestab ta nagu mina kõik sidemed talle seni tuntud eluga ja söandab tungida imetaolisele müstilisele hämarusemaale, kus teda ootavad suured seiklused ja suur tasu. Kujutlege siis mind «Daily Gazette'i» toimetuses, mille masinavärgis olin kõige tähtsusetumaks hammasrattakeseks, peas kindel otsus leida endale võimalikult juba samal õhtul ülesanne, mis oleks minu Gladyse väärilise! Oli see südametus, oli see isekus, mis sundis teda nõudma, et ma tema auks oma eluga riskiksin? Niisuguseid mõtteid võib mõlgutada küll keskealine mees, mitte iialgi aga kahekümne kolme aastane tuline nooruk, keda on tabanud esimese armastuse palavik.

II peatükk «MIKS EI VÖIKS TE ÕNNE KATSUDA PROFESSOR CHALLENGERIGA?»

Mulle oli alati meeldinud vana toriseja, kühmusseljaline ja punapäine päevauudiste toimetaja McArdle ning ma lootsin, et ka mina talle meeldin. Tegelik ülemus oli muidugi

Beaumont, kuid tema elas mingi olümpliku kõrguse hõredas atmosfääris, kust ta rahvusvahelistest kokkupõrgetest või valitsuskriisidest ei suutnud midagi väiksemat näha. Mõnikord nägime teda üksildases majesteetlikkuses teel oma erakabineti poole, pilk suunatud kaugusse ning vaim hõljumas Pärsia lahe või Balkani kohal. Meile oli Beaumont kättesaamatus kõrguses. McArdle aga oli ta parem käsi ja meil oli tegemist vaid temaga. Vanamees noogutas pead, kui tuppa astusin, ja tõukas oma prillid kaugele üles laubale.

«Noh, mr. Malone, nagu kuulda, läheb teil töö väga hästi,» ütles ta lahkelt oma šoti aktsendiga.

Ma tänasin teda.

«Too plahvatus söekaevanduses oli suurepärane. Samuti ka tulekahju Southwarkis. Kirjeldusteks on teil soont. Mis asjus te mind näha tahtsite?»

«Tahtsin üht teenet paluda.»

Ta näis kohkunud ja pööras pilgu kõrvale.

«Hm! Hm! Mis see siis oleks?»

«Sir, kas teil poleks võimalik ajalehe poolt mulle mõnd eriülesannet anda? Teeksin oma parima, et seda täita ja teile häid artikleid saata.»

«Mis liiki ülesannet te mõtlete, mr. Malone?»

«Ükskõik, sir — peaasi, et see oleks seotud seikluste ja hädaohtudega. Teeksin tõesti oma parima. Mida raskem see oleks, seda paremini see mulle sobiks.»

«Teil näib olevat väga suur tahtmine oma elu kaotada.»

«Oma elu õigustada, sir.»

«Jumaluke, mr. Malone, see on väga .. . väga üllas. Ma kardan, et aeg seda sorti asjadeks on juba möödas. Vaevalt õigustavad tulemused selliste «eriülesannetega» seotud kulutusi, peale selle antaks niisugune ülesanne muidugi ainult kogenud, nimekale mehele, keda lugejaskond usaldab. Peaaegu kõik suured valged laigud on kaardilt juba kadunud ja romantikale pole enam kusagil ruumi. Siiski, oodake üks silmapilk!» lisas ta äkilise naeratusega.

13

«Valged laigud kaardil annavad mulle hea idee. Mis te arvate ühe petturi — moodsa Münchhauseni' — paljastamisest ja naeruvääristamisest? Võiksite näidata teda valetajana, kes ta ka on! Mees, see oleks tore. Kuidas see teile meeldib?»

«Ükskõik mis, ükskõik kuhu — olen kõigega nõus.»

McArdle vajus mõneks minutiks mõttesse.

«Huvitav, kas te suudaksite selle selliga sõbralikule jalale saada, või vähemalt niikaugele jõuda, et ta teiega räägiks,» ütles ta lõpuks. «Inimestega suhete loomises näite midagi geeniusetaolist olevat — see on vist küll sümpaatia või mesmerism2 või nooruslik elujõud või midagi muud selletaolist. Ma tajun seda ka ise.»

«Te olete väga lahke, sir.»

«Miks ei võiks te siis õnne katsuda professor Challengeriga Enmore Parkist?»

Arvatavasti näisin veidi jahmunud.

«Challenger!» hüüdsin. «Professor Challenger, kuulus zooloog! Kas tema ei olnud see, kes «Telegraph'i» reporteri Blundelli kolba purustas?»

Päevauudiste toimetaja naeratas süngelt.

«On teil midagi selle vastu? Kas te ei öelnud, et otsite seiklusi?»

«See kõik kuulub asja juurde, sir,» vastasin ma.

«Täpselt. Ma ei usu, et ta alati on nii metsik. Arvatavasti sattus Blundell tema juurde halval ajal või kasutas talle lähenemiseks vale meetodit. Võib-olla on teil tema kohtlemises rohkem õnne või rohkem taktitunnet. Ma olen kindel,, et seal on midagi teie jaoks, ja «Gazette» peaks sellest kirjutama.»

«Ma ei tea temast tegelikult mitte midagi,» ütlesin ma. «Mäletan tema nime ainult kohtust, kus ta Blundelli löömise eest vastust andis.»

«Mul on siin mõned märkmed, mis võiksid teile kasuks, tulla, mr. Malone. Olen toda professorit juba mõnda aega silmas pidanud.» Ta võttis laualaekast paberilehe. «Siin on kokkuvõte tema senistest saavutustest. Annan selle teile lühidalt:

'Karl Friedrich Hieronymus v. Münchhausen (1720—1797) — saksa sõjaväelane. Tema jutustuste põhjal avaldatud vaimukalt koomilised seiklusjutud on täis hooplevaid liialdusi. Tõlk.

2 Mesmerism — šveitsi päritoluga arsti F. A Mesmeri (1734— 1815) poolt rajatud ebateaduslik õpetus nn. «animaalsest magnetismist». Tõlk.

14

Challenger, George Edward. Sündinud 1863. aastal Põh-ja-Inglismaal Largsis. Haridus: Largsi Akadeemia, Edinburgh' Ülikool. 1892. aastal Briti Muuseumi assistent. 1893. aastal muuseumi võrdleva antropoloogia1 osakonna abi-juhataja. Samal aastal loobus sellest kohast pärast salva-vaid ajalehesõnumeid. Autasustatud Craystöni medaliga uurimistööde eest zooloogia alal. Liige järgmistes välis-maistes teaduslikes ühingutes — noh, neid on suur hulk, umbes kaks tolli peent kirja — Belgia ühing, Ameerika Teaduste Akadeemia, La Plata ja nii edasi, ja nii edasi. Paleon-toloogia2 Ühingu ekspresident. Sektsioon H, Briti assotsiatsioon — ja nii edasi, ja nii edasi! Trükis avaldatud tööd: «Tähelepanekuid kalmõkkide kolju ehitusest», «Selgroogsete evolutsioonist» ja terve rida artikleid, nende hulgas «Weismanni3 võltsteooria», mis põhjustas elavat diskussiooni zooloogide kongressil Viinis. Harrastused: kõndimine, alpinism. Aadress: Enmore Park, Lääne-Kensington.

Võtke see endaga kaasa. Täna ei ole mul midagi rohkem teie jaoks.»

Ma pistsin paberilehe taskusse.

«Üks hetk, sir,» ütlesin ma, kui märkasin, et minu ees ei olnud enam punane nägu, vaid roosa paljas pealagi. «Mulle pole veel päris selge, miks ma seda härrat pean intervjueerima. Mida ta on teinud?»

Nägu kerkis uuesti üles.

«Läks kaks aastat tagasi üksi Lõuna-Ameerikasse ekspeditsioonile. Tuli möödunud aastal tagasi. Oli kahtlemata olnud Lõuna-Ameerikas, kuid keeldus ütlemast, kus nimelt. Jutustas algul ebamääraselt oma seiklustest, kuid keegi hakkas tema jutus vigu leidma ja ta sulgus endasse nagu auster. On juhtunud midagi hämmastavat — või see mees on esmajärguline valetaja, mis on tõenäolisem. Tal olid mõned rikutud fotod, mida peeti võltsinguteks. Nüüd on ta nii hellaks muutunud, et tungib kallale igaühele, kes talle küsimusi esitab, ja-loobib reportereid trepist alla. Minu arvates on ta lihtsalt teaduslike kalduvustega verejanuline suurushull. Niisugune on see mees, mr. Malone. Nüüd laske

'Antropoloogia — teadus inimesest ja tema päritolust. Tõlk.

2 Paleontoloogia — teadus, mis käsitleb möödunud geoloogiliste! aegadel elanud organismide jäänuseid. Tõlk.

3 August Weismann (1834—1914) — saksa idealistlik bioloog. Tõlk.

jalga ja vaadake, mis te temaga saate peale hakata. Te olete küllalt suur, et ise enda eest hoolitseda. Niikuinii on risk väike. Tööandja vastutab, teate küll.»

Muigav punane nägu muutus uuesti roosaks ovaaliks, mida ümbritsesid punakad udemed; audients oli lõppenud.

Kõndisin Metslaste Klubi poole, kuid selle asemel et sinna sisse pöörduda, nõjatusin Adelphi terrassi rinnatisele ja silmitsesin kaua ning mõtlikult pruuni õlist jõge. Kõige mõistlikumalt ja selgemalt suudan ma alati vabas õhus mõelda. Võtsin professor Challengeri saavutuste loetelu välja ning lugesin elektrilambi all selle uuesti läbi. Siis tabas mind miski, mida võib ainult inspiratsiooniks nimetada. Arvestades kõike kuuldut, olin kindel, et ajakirjanikuna pole mul mingit lootust selle riiaka professoriga kontakti luua. Kuid need vastastikused teravused, mida tema lühibiograafias oli kaks korda mainitud, võisid tähendada vaid seda, et ta oli teaduse fanaatik. Vahest on talle sellest küljest võimalik ligi pääseda? Seda tasub proovida.

Astusin klubisse. Kell oli üksteist läbi ja suur ruum oli rahvast võrdlemisi täis, kuigi tõeline tung polnud veel alanud. Märkasin pikakasvulist, kõhna, nurgelise kehaehitusega meest, kes istus kamina ees tugitoolis. Ta pöördus, kui ma oma tooli tema kõrvale nihutasin. See oli mees, keda mul oligi vaja, — kuivetu, kõhn ning sitke, oma sõprade ja tuttavate vastu alati väga lahke Tarp Henry «Nature'» toimetusest. Asusin viivitamatult asja juurde.

«Mida te teate professor Challengerist?»

«Challengerist?» Ta kortsutas teaduslikus halvakspanus kulme. «Challenger on mees, kes tuli Lõuna-Ameerikast tagasi mingi muinasjutuga.»

«Missuguse jutuga?»

«Oh, see oli äärmine mõttetus mingisugustest veidratest loomadest, keda ta olevat avastanud. Ma usun, et vahepeal on ta oma jutu tagasi võtnud. Vähemalt on ta selle asja ära summutanud. Ta andis Reuterile intervjuu ja siis tõusis hirmus kära, mis talle näitas, et nii see asi edasi ei lähe. Diskrediteeriv lugu. Paar inimest kaldusid teda tõsiselt võtma, kuid ta ise peletas need varsti eemale.»

«Millega?»

«Oma talumatu jõhkruse ja võimatu käitumisega. Nii oli lugu näiteks vaese vana Wadleyga Zooloogia Instituudist. Wadley kirjutas talle: «Zooloogia Instituudi president avaldab

professor Challengerile oma lugupidamist ning palub, et professor teeks talle isiklikku heameelt oma austava

osavõtuga instituudi järgmisest koosolekust.» Vastus ei kannatanud trükimusta.» «Kas tõesti?»

«Noh, Bowdleri versioon' sellest kõlaks umbes nii: «Professor Challenger avaldab Zooloogia Instituudi presidendile oma lugupidamist ning palub, et president teeks talle isiklikku heameelt ja sõidaks põrgu.»»

«Helde taevas!»

«Jah, ma arvan, et vana Wadley ütles sedasama. Ma mäletan tema halisemist koosolekul. See algas nii: «Viiekümne aasta jooksul olen suhelnud teadlastega ...» Vanamees oli lausa löödud.»

«On teil veel midagi Challengerist öelda?»

«Te ju teate, et ma olen bakterioloog. Minu maailm on üheksasajakordse suurendusega mikroskoobis ja ma ei saa väita, et miski muu, mida ma võin palja silmaga näha, suudaks mind tõsiselt huvitada. Ma töötan tunnetatava kaugeimal piiril ja mul on väga ebamugav, kui oma kabinetist lahkun ja kõigi teiega — suurte, tahumatute, kohmakate olenditega — kokku puutun. Ma seisan igapäevasest elust liiga kõrval, et tegelda keelepeksuga, kuid teaduslikel koosviibimistel olen ma Challengerist siiski üht-teist kuulnud, sest ta on mees, kellest keegi ei saa tähelepanematult mööda minna. Ta on nagu jõu ja vitaalsusega laetud patarei — väga tark, kuid riiakas ja halva iseloomuga veidrik, kel lisaks sellele puudub südametunnistus. Ta läks isegi niikaugele, et esitas selles Lõuna-Ameerika asjas mõningad võltsitud fotod.»

«Te ütlesite, et ta on veidrik. Milles see veidrus õieti avaldub?»

«Tuhandes asjas, kuid viimane neist on kuidagi seotud Weismanni ja evolutsiooniga. Viinis olevat ta selles küsimuses hirmsa skandaali korraldanud.»

«Kas te lähemalt ei tea, milles asi seisis?»

«Praegusel silmapilgul mitte, kuid toimetuses on meil tõlge kongressi istungite protokollidest. Kas te ei tahaks tulla ja seda lugeda?»

' Dr. T. Bowdler (1754—1825) andis 1818. aastal välja 10-köitelise Shakespeare'! teoste kogu, millest olid kõrvaldatud koik ebadelikaatsed sõnad ja väljendid. Tõlk.

«Seda oleks mul vägagi vaja. Ma pean toda tegelast intervjueerima ja mul on tarvis talle kuidagi ligi pääseda. Hirmus kena teist, et te mind aitate. Tuleksin kohe praegu kaasa, kui aeg pole liiga hiline.»

Pool tundi hiljem istusin toimetuses, tohutu paks köide ees; avatud leheküljelt algas artikkel «Weismann Darwini vastu». Artikli alapealkirjaks oli «Äge protest Viinis. Ärevad istungid». Mu teaduslik haridus pole kuigi põhjalik ja ma ei olnud suuteline kogu vaidluste käiku jälgima, kuid oli ilmne, et inglise professor oli ainet väga agressiivselt käsitlenud ja oma kolleegid mandrilt sellega põhjalikult ära pahandanud. Esimesed kolm märkust sulgudes, mis mulle silma torkasid, olid järgmised: «Protestihüüded», «Kära saalis» ja «Üldised pahameeleavaldused». Suurem osa artiklist oleks minu poolest võinud kas või hiina keeles kirjutatud olla — ka siis poleks ma sellest vähem taibanud.

«Oleks kena, kui te selle inglise keelde tõlgiksite,» ütlesin ma kaeblikult oma abimehele.

«Aga see on ju tõlge.»

«Noh, siis katsun parem originaaliga õnne.»

«Võhikule on see tõepoolest üsna kõva pähkel.»

«Kui leiaksin siit ainsagi hea, mahlaka lause, mille! oleks mingisugune mõte, siis piisaks mulle sellestki. Ahaa, see kõlbab. Sellest lausest saan ma vist peaaegu aru. Kirjutan ta maha. Sest saab lüli, mis mind hirmsa professoriga ühendab.»

«Kas saan teie heaks veel midagi teha?»

«Mnjah; kavatsen talle kirjutada. Kui ma võiksin selle kirja siin valmis meisterdada ja teie aadressi kasutada, siis annaks see asjale kaalu juurde.»

«Sel juhul on professor varsti siin, teeb skandaali ja lõhub mööblit.»

«Ei, ei! Näitan teile kirja, kui see on valmis. Kinnitan teile, et ma ei kavatse kirjutada midagi, mis võiks tüli tekitada.»

«Noh, seal on mu tool ja laud. Laualt leiate paberit. Enne ärasaatmist tsenseeriksin meelsasti seda kirja.»

Nägin kirjutamisega tublisti vaeva, kuid enda kiituseks võin öelda, et lõpptulemus ei olnudki nii halb. Lugesin selle skeptilisele bakterioloogile valjusti ette, tundes oma kätetöö üle teatavat uhkust.

18

«Kõrgesti austatud professor Challenger,» algas kiri. «Mind, tagasihoidlikku loodusuurijat, on alati väga huvitanud Teie filosoofilised spekulatsioonid Darwini ja Weismanni teooriate vastuolulisuse küsimuses. Hiljuti oli mul juhus värskendada oma mälu, lugedes uuesti... »

«Oh sa viimane valelik!» pomises Tarp Henry.

«... lugedes uuesti protokolli Teie meisterlikust esinemisest Viinis. See väga selgesti sõnastatud imetlusväärne ettekanne näib olevat teaduse viimane sõna sel alal. Seal on siiski üks lause, nimelt: «Ma vaidlen kategooriliselt vastu talumatule ja täiesti dogmaatilisele väitele, et iga üksik indiviid on omaette mikrokosmos, mille organismi ehitus on ajalooliselt välja kujunenud terve rea sugupõlvede vältel.» Kas Te ei sooviks seda seisukohta muuta, arvestades viimaseid uurimusi? Kas Te ei leia, et see on liiga kategooriline? Kui Teil pole midagi selle vastu, siis palun luba Teid külastada, sest tolles küsimuses on mul oma kindel arvamus; mul on Teile ka mõningaid ettepanekuid, millest saan lähemalt kõnelda ainult isiklikus vestluses. Kui Te ei keeldu mind vastu võtmast, siis on mul au ülehomme (kesknädala) hommikul kell üksteist Teid külastada.

Suurima lugupidamisega Teie

Edward M. Malone.»

«Mis te sellest arvate?» küsisin uhkelt.

«Noh, kui teie südametunnistus vastu peab . . .»

«Südametunnistus pole mind veel kunagi alt vedanud.»

«Aga mida te õieti kavatsete teha?»

«Tema juurde minna. Kui ma juba kord tema kabinetis olen, siis ehk avaneb mõni võimalus juttu alustada. Võibolla lähen isegi niikaugele, et tunnistan talle kõik avameelselt üles. Kui temas on spordivaimu, siis teeb see talle nalja.»

«Nalja jah! Tõenäolisem on, et tema teeb teiega nalja. Raudrüüd või ameerika jalgpallidressi oleks teile vaja. Noh, hüvasti. Vastus on kesknädala hommikul siin — kui ta üldse suvatseb teile vastata. Tal on metsik, hädaohtlik, riiakas iseloom, teda vihkavad kõik, kel temaga on tegemist, ja ta on üliõpilaste pilkealuseks, niivõrd kui need julgevad tema kulul nalja teha. Võib-olla oleks parem, kui te temast poleks midagi kuulnud.»

19

III peatükk «TA ON TÄIESTI VÕIMATU INIMENE»

Mu sõbra kartus või lootus ei olnud määratud täituma. Kesknädalal ootas mind toimetuses kiri, mis kandis Lääne-Kensingtoni postitemplit ja mille ümbrikule oli okastraataeda meenutava käekirjaga kritseldatud minu nimi. Kirja sisu oli järgmine:

Enmore Park, Lääne-Kensington. «Sir! Sain Teie kirja, milles teatate, et Te pooldate minu vaateid, kuigi ma ei tea, et need vajaksid Teie või kellegi teise pooldamist. Rääkides minu ettekandest darvinismi-küsimustes, julgete Te kasutada väljendit «filosoofilised spekulatsioonid», millega seoses juhin Teie tähelepanu sellele, et niisugune väljend on antud juhtumil teatud määral solvav. Teie kirja sisu põhjal olen siiski veendunud, et Te patustasite pigem asjatundmatusest ja taktitusest kui kuri-tahtlikkusest, mistõttu olen valmis seda asja sinnapaika jätma. Te tsiteerite üht üksikut lauset minu loengust ja Teil näib olevat mõningaid raskusi selle mõistmisega. Ma arvasin küll, et minimaalsegi intelligentsiga inimene peaks selle lause mõtet taipama, aga kui see tõesti vajab lähemaid selgitusi, siis olen valmis Teid nimetatud ajal vastu võtma, kuigi igasugused külaskäigud ja külalised on mulle äärmiselt vastumeelsed. Mis puutub Teie ettepanekusse, et ma oma arvamust muudaksin, siis olgu Teil teada, et mul pole kombeks seda teha, kui oma väljakujunenud vaated olen kord juba kindlasõnaliselt teatavaks teinud. Kui mind külastate, siis palun Teid minu teenrile Austinile selle kirja ümbrikku näidata, sest ta peab tarvitama kõiki ettevaatusabinõusid, et kaitsta mind pealetükkivate lurjuste eest, kes nimetavad end «ajakirjanikeks».

Austusega Teie George Edward Challenger.»

Niisugune oli kiri, mille Tarp Henryle ette lugesin; Tarp oli varakult toimetusse tulnud, et minu ettevõtte tulemustest kuulda. Tema ainus kommentaar oli: «On leiutatud mingi uus valuvaigistav vahend kutikuura, või midagi selletaolist, mis on parem kui arnika.» Mõnel inimesel on veider ettekujutus huumorist.

Kell oli juba peaaegu pool üksteist, kui kirja kätte sain, kuid taksoga jõudsin õigeks ajaks pärale. Takso peatus

20

imposantse portikusega' hoone ees, mille rasked aknaees-riided andsid tunnistust hirmuäratava professori jõukusest. Ukse avas veidra välimusega, tõmmu ja kuivetu, määramatu vanusega mees tumedas autojuhikuues ja pruunides nahksääristes. Hiljem sain teada, et see oligi autojuht, kes täitis järjekordse põgenenud ülemteenri ülesandeid. Ta vaatas mind uurivate helesiniste silmadega pealaest jalatallani.

«Oodatakse?» küsis ta.

«Kokkulepitud kohtumine.»

«Kiri on?»

Võtsin välja ümbriku.

«Korras!» Ta ei raisanud nähtavasti asjatult sõnu. Järgnesin talle piki koridori, kui mind järsku peatas rohkem prantslanna kui inglannaga sarnanev väheldane elav tume-dasilmaline daam, kes astus välja uksest, mis, nagu hiljem selgus, viis söögituppa.

«Üks silmapilk,» ütles ta. «Te võite oodata, Austin. Astuge siia, sir. Tohin ma küsida, kas te olete mu abikaasaga varem kohtunud?»

«Ei, madam, mul pole seda au olnud.»

«Siis vabandan juba ette. Pean teile ütlema, et ta on täiesti võimatu inimene — absoluutselt võimatu. Kui teid on hoiatatud, siis olete loodetavasti temaga kannatlikuni.»

«See on teist väga lahke, madam.»

«Kui te näete, et ta hakkab metsikuks muutuma, siis lahkuge kiiresti toast. Ärge jääge temaga vaidlema. Mitmed inimesed on sel viisil juba kannatada saanud. Pärast tuleb siis avalik skandaal, mis heidab varju mulle ja meile kõigile. Loodetavasti ei külasta te teda tolles Lõuna-Ameerika küsimuses?»

Ma ei võinud daamile valetada.

«Heldeke! See on tema kõige ohtlikum kõneaine. Te ei usu kindlasti ühtki ta sõna — ja ma ei imesta põrmugi selle üle —, kuid ärge talle seda öelge, sest see teeb ta väga metsikuks. Teeselge, et usute teda, ja te võite terve nahaga pääseda. Pidage meeles, et ta ise usub oma juttu. Selles võite kindel olla. Ausamat inimest pole olemaski. Ärge enam viivitage, muidu hakkab ta kahtlustama. Kui leiate, et ta on ohtlik — tõeliselt ohtlik —, siis helistage kella ja hoiduge temast eemale, kuni ma tulen. Isegi kõige halvemal juhul saan ma temast tavaliselt jagu.»

' Portikus — sammaskoda hoone sissekäigu juures. Tõlk.

Nende julgustavate sõnadega andis daam mind üle meie lühikese kõneluse ajal diskreetse pronkskujuna oodanud sõnakehvale Austinile, kes juhatas mind koridori lõppu. Kõlas koputus uksele, seestpoolt kuuldus härja möire, ja ma olin professoriga silm silma vastu.

Ta istus pöördtoolil laia laua taga, mis oli kaetud raamatute, kaartide ja diagrammidega. Kui ma sisse astusin, pöördus ta oma tooliga mulle vastu. Tema välimus pani mind õhku ahmima. Olin ette valmistatud millekski ebatavaliseks, kuid mitte nii mõjuka isiksuse nägemiseks. See oli ta suurus, mis pani hinge kinni, — ta suurus ja imposantne välimus. Tema pea oli kolossaalne, tohutum, kui ühelgi inimkehal olen näinud. Olen kindel, et kui ma kunagi oleksin söandanud ta silindrit pähe proovida, siis oleks see alles minu õlgadel peatuma jäänud. Tema nägu ja habe kutsusid minus esile kujutluse assüüria härjast; esimene neist oli nooruslikult rõõsk, teine nii must, et näis peaaegu sinakas, labidakujuline, säbrus ja rinnuni ulatuv. Veider pikk ja looklev juuksetutt oli nagu kleebitud massiivsele laubale. Suurte mustade kulmupuhmaste alt välja vaatavad silmad olid sinihallid, väga selged, väga skeptilised ja väga käskivad. Üle laua paistsid peale selle veel ainult tohutu laiad õlad ning vaadiga sarnanev rind, kui mitte arvestada kaht hiiglasuurt, pikkade mustade karvadega kaetud kätt. Need ja haukuv, möirgav, kõmisev hääl moodustasid mu esimese mulje kurikuulsast professor Challengerist.

«Noh?» lausus ta, põrnitsedes mind kõige jultunuma pilguga. «Mis edasi?»

Vähemalt esialgu pidin oma pettust jätkama, muidu oleks intervjuul ilmselt lühike lõpp olnud.

«Te olite nii lahke ja lubasite mind vastu võtta,» ütlesin alandlikult, tuues esile tema ümbriku.

Ta võttis laualt minu kirja ning asetas selle enda ette.

«Ahaa, teie oletegi see noormees, kes ei mõista lihtsat inglise keelt? Nagu aru sain, olete nii lahke ja nõustute minu üldiste järeldustega?»

«Muidugi, sir, muidugi!» kinnitasin rõhutatult.

«Heldeke! See ju tugevdab väga suurel määral minu positsioone, eks ole? Teie vanus ja välimus teevad teie toetuse kahekordselt väärtuslikuks. Noh, te olete siiski parem kui too Viini seakari, kelle üksmeelne röhkimine pole mulle põrmugi vastumeelsem kui briti nuumorikate sporaadilised

jõupingutused.» Ta jõllitas mulle metsiku pilguga otsa, nagu oleksin nonde elukate esindaja olnud.

«Näib, et nad on teiega jälestusväärselt käitunud,» ütlesin ma.

«Kinnitan teil°, et ma suudan ise enda eest võidelda ega tunne mingit vajadust teie kaastunde järele. Pange mind üksi seljaga vastu seina, sir. G. E. C on siis kõige õnnelikum. Hüva, sir, tehkem koik, mis võimalik, et lühendada seda visiiti, mis teile võib vaevalt meeldiv olla ja mulle on äärmiselt tüütav. Nagu aru sain, on teil mõningaid märkusi teeside kohta, mis ma oma ettekandes esitasin?»

Tema brutaalne sirgjoonelisus tegi põiklemise raskeks. Pidin oma mängu jätkama ja paremat võimalust ootama. Eemalt vaadates oli see paistnud küllalt lihtne olevat. Kas mu iirlaslik taip siis tõesti ei suuda nüüd mind aidata, kui mul seda nii hädasti vaja on? Professor puuris mind kahe valvsa, terase silmaga. «Laske tulla, laske tulla!» põristas ta.

1 George Edward Challenger. Tõlk.

«Ma olen teaduses muidugi alles algaja,» ütlesin ma totra naeratusega, «võiks öelda, et vaevalt rohkem kui innukas õpilane, kuid mulle näib siiski, et selles küsimuses olite Weismanni vastu veidi range. Kas sestsaadik pole saadud mõningaid andmeid, mis nagu ... nagu kindlustaksid tema positsioone?»

«Missuguseid andmeid?» Ta hääl oli ähvardavalt rahulik.

«Jah, ma tean, et seesuguseid, mida võiks nimetada k i n d l a i k s andmeiks, muidugi ei ole. Ma vihjasin ainult teadusliku mõtte kaasaegsetele suundadele ja üldistele teaduslikele seisukohtadele, kui nii võiks öelda.»

Ta nõjatus väga tõsiselt ettepoole.

«Te olete arvatavasti teadlik,» ütles ta sõrmedel loendades, «et koljuindeks on konstantne tegur?» «Loomulikult,» ütlesin ma. «Ja et telegoonia' on veel sub judice2?»

«Kahtlemata.»

«Ja et eose plasma erineb partenogeneetilisest3 munast?»

«Aga muidugi!» hüüdsin ma, tundes uhkust omenda julguse üle.

«Ja mida see näitab?» küsis ta leebe, veenva häälega.

«Jah, tõepoolest mida?» pomisesin ma. «Mida see näitab?»

«Kas ma ütlen teile?» kudrutas ta. «Palun tehke seda.»

«See näitab,» müristas ta järsus vihapurskes, «et te olete kõige kohmakam petis terves Londonis — vilets, roomav ajakirjanik, kel teadusest ega sündsustundest pole aimugi!»

Ta hüppas laua tagant püsti, silmis meeletu raev. Isegi sel pingelisel hetkel jõudsin imestada, et ta oli üsna väikest kasvu, mulle ainult õlani — kääbuslik Herkules, kelle tohutu elujõud oli tervenisti suunatud sügavusse, laiusse ja ajudesse.

«Mõttetused!» hüüdis ta ettepoole kummardudes, sõrmedega lauale toetudes ning nägu kaugele välja sirutades. «Need olid teaduslikud mõttetused, sir, mis ma teile rääkisin! Kas arvasite, et suudate mind üle trumbata — teie oma pähklisuuruse peaajuga? Põrgulikud paberimäärijad, te

' Telegoonia — üks pärivusõpetuse võltsteooriaid. Tõlk.

2 Kahtluse all (ladina k.). Tõlk.

3 Partenogenees — taime- ja loomariigis esinev paljunemis-viis, mille puhul emased sugurakud arenevad ilma viljastuseta. Tõlk..

mõtlete vist, et olete kõikvõimsad? Et teie kiitus võib inimest kõrgele tõsta ja teie laitus teda hävitada? Et meie kõik peame teie ees kummardama ja teie suust mõnd soosivat sõnakest püüdma, jah? Üht upitate te ülespoole ja teise sõimate läbi! Tunnen teid, vingerdavad ussikesed! Te olete liiga kaugele läinud. On aeg teie tiibu kärpida. Olete kaotanud mõõdutunde. Ennast täis lobisejad! Näitan teile teie õige koha kätte. Jah, sir. G. E. C-st pole te veel jagu saanud. Üks mees on teist siiski veel üle. Ta hoiatas teid, ent kui te tingimata tahate tulla, siis, jumala nimel, tehke seda omaenda riisikol. Hüvitust, kallis mr. Malone, ma nõuan hüvitust! Te mängisite ohtlikku mängu, ja mulle näib, et te olete selle kaotanud.»

«Kuulge, sir,» ütlesin ma ukse poole taganedes ja seda avades, «te võite sõimata nii palju kui soovite, kuid igal asjal on piir. Kallale te mulle ei tungi.»

«Kas tõesti?» Ta oli seni mingil eriliselt ähvardaval viisil lähenenud, kuid jäi nüüd seisma ja pistis oma suured käed lühikese poisikeseliku kuue küljetaskutesse. «Olen juba mitu teiesugust majast välja visanud. Teie olete neljas või viies. Keskmiselt läheb iga niisugune operatsioon mulle maksma kolm naela ja viisteist šillingit. Kulukas, kuid väga vajalik. Niisiis, sir, miks ei peaks te oma ametivendadele järgnema? Ma kaldun arvama, et te seda teete.» Ta hakkas uuesti vaenulikult lähemale hiilima, liikudes varvastel nagu tantsuõpetaja.

Ma oleksin võinud välisukse kaudu plehku panna, kuid see oleks olnud liiga häbistav. Pealegi hakkas minus tasapisi kerkima õiglane viha. Algul poleks mul selleks mingit õigust olnud, kuid selle mehe ähvardused õigustasid mind.

«Palun jätke käed mängust välja, sir. Niisugust asja ma ei salli.»

«Või nii!» Ta must mokahabe kerkis ülespoole ja valged kihvad välgatasid irvitavas naeratuses. «Niisugust asja te ei salli, eh?»

«Ärge olge rumal, professor!» hüüdsin ma. «Millele te loodate? Ma kaalun kakssada kümme naela, olen parimas vormis ja mängin igal laupäeval keskpoolkaitsjana Londoni iirlaste ragbikoonduses. Ma ei ole mees, kes . . .»

Sel hetkel ründas ta mind. Oli õnn, et ukse olin jõudnud juba avada, sest muidu oleksime selle purustanud. Lendasime hundirattana mööda koridori edasi. Teel olime ühe

25

tooli kuidagiviisi kaasa haaranud ja nüüd veeresime koos sellega hüpeldes tänava poole. Minu suu oli täis professori habet, meie käsivarred ja kehad moodustasid sassis puntra ja puntrast paistsid kodaratena välja selle põrguliku tooli jalad. Valvas Austin oli õigel ajal välisukse pärani lahti teinud ja me lendasime tagurpidi kukerpalliga trepist alla. Olen vendi Mac'e näinud midagi taolist laval sooritamas, kuid ilmselt on vaja teatavat praktikat, et selle juures mitte haiget saada. Toolist jäi trepi jalal järele hunnik hiiepuid ning meie veeresime mõlemad rentslisse. Professor hüppas jalule, vehkis rusikatega ja hingeldas nagu astmahaige.

«Kas said?» ähkis ta.

«Neetud kakleja!» hüüdsin ma end kogudes.

Jõukatsumine oleks tänaval jätkunud, sest professor kees võitlusihast, kuid õnneks päästeti mind sellest ebameeldivast olukorrast. Meie kõrval seisis politseinik, avatud märkmik käes.

«Mis siin lahti on? Teil peaks häbi olema,» ütles ta. Need olid kõige mõistlikumad sõnad, mida ma Enmore Parkis olin kuulnud. «Noh,» nõudis ta, pöördudes minu poole, «milles siis asi seisab?»

«See mees tungis mulle kallale,» ütlesin ma.

«Kas te tungisite talle kallale?» küsis politseinik.

Professor hingas raskesti ega lausunud sõnagi.

«Ja ega see pole ka esimene kord,» raputas politseinik rangelt pead. «Möödunud kuul oli teil samasuguse asjaga pahandusi. Te olete selle noormehe silma siniseks löönud. Sir, kas esitate tema peale kaebuse?»

Mu pahameel andis järele.

«Ei,» ütlesin, «seda ma ei tee.»

«Mis see siis tähendab?» küsis politseinik.

«Olin ise süüdi. Ma olin pealetükkiv. Ta hoiatas mind ausalt.»

Politseinik lõi märkmiku kinni.

«Et niisugust asja enam ei oleks!» ütles ta. «Noh, liikuge edasi, liikuge edasi!» — seda ühele lihunikupoisile, ühele teenijatüdrukule ja paarile päevavargale, kes meie ümber olid kogunenud. Ta marssis raskel sammul mööda tänavat edasi, ajades seda väikest karja enda ees. Professor vaatas mulle otsa ja sügaval ta silmade põhjas välgatas midagi huumoritaolist.

«Tulge sisse!» ütles ta. «Ma ei ole teiega veel valmis.»

26

Need sõnad kõlasid pahaendeliselt, kuid ma järgnesin talle siiski majja. Raidkujuga sarnanev teener Austin sulges meie järel ukse.

IV peatükk «SEE ON SUURIM AVASTUS, MILLEST KUNAGI OLEN KUULNUD»

Vaevalt oli see suletud, kui mrs. Challenger söögitoast välja tormas. Väike naine oli maruvihane. Ta tõkestas oma abikaasa tee, seistes tema ees nagu raevunud kanapoeg

bulldogi ees. Ilmselt oli ta näinud, kuidas ma väljusin, kuid ei olnud märganud minu tagasitulekut.

«Sa oled elajas, George!» karjatas ta. «Sa vigastasid seda kena noormeest.»

Professor osutas pöidlaga üle õla enda selja taha.

«Siin ta on, elus ja terve.»

Mrs. Challenger sattus veidi segadusse, kuid kogus end kohe.

«Vabandage, ma ei näinud teid.»

«Kinnitan teile, madam, et kõik on korras.»

«Ta on teie vaesekese näo ära kriimustanud. Oh, George, missugune elajas sa oled! Päevast päeva aina skandaalid ja skandaalid. Kõik vihkavad sind ja teevad sinu kulul nalja. Minu kannatus on katkenud. Nüüd on lõpp.»

«Must pesu,» põristas professor.

«See pole mingi saladus,» hüüdis mrs. Challenger. «Kas sa arvad, et kogu meie tänav — mis tänav, kogu London ... Minge ära, Austin, me ei vaja teid praegu. Kas sa arvad, et kõik sinust ei räägi? Kuhu oled sa oma väärikuse jätnud? Sina, kes sa peaksid olema professor mõnes suures ülikoolis, kus tuhat üliõpilast sind austaksid. Kus on su väärikus, George?»

«Kuidas on lood sinu omaga, mu kallis?» «Sa paned mind liiga raskele proovile. Sinust on saanud jõhkard — harilik riiukukk ja jõhkard.» «Ole mõistlik, Jessie.» «Möirgav, märatsev kakleja.»

«See otsustas asja! Patukahetsuspinki!» lausus professor.

Minu hämmastuseks ta kummardus, haaras naise sülle ja asetas ta eeskoja nurka kõrgele mustast marmorist

postamendile. See oli vähemalt seitsme jala kõrgune ja nii kitsas, et mrs. Challenger suutis sellel vaevu tasakaalus püsida. Ta konutas seal, nägu vihast moondunud, jalad kõikumas ning keha kukkumishirmust jäik — see oli vaatepilt, millest naeruväärsemat oleks raske olnud ette kujutada.

«Tõsta mind alla!» halises ta. «Ütle «palun».»

«Sa oled elajas, George! Silmapilk tõsta mind alla!»

«Tulge kabinetti, mr. Malone.»

«Tõepoolest, sir .. .» alustasin ma mrs. Challengeri poole vaadates.

«Näed, mr. Malone palub sinu eest, Jessie. Ütle «palun» ja sa saad alla.»

«Oh sa tõbras! Palun! Palun!»

Professor tõstis ta alla, nagu oleks ta kanaarilind olnud.

«Sa pead viisakalt käituma, kullake. Mr. Malone on ajakirjanik. Tal on homme see kõik lehes, mida ta siis ekstra tosina meie naabritele müüb. «Kummaline lugu kõrgema seltskonna elust» — sa ju tundsid end seal postamendi otsas üsna kõrgel olevat, eks ole? Alapealkirjaga «Pilk harukordsesse majapidamisse». See mr. Malone on solgi-sööja ja raipeõgija nagu kõik temataolised — porcus ex grege diaboli — siga vanakuradi karjast. Kas pole õigus, mr. Malone?»

«Te olete tõepoolest talumatu!» hüüdsin ma ägedalt.

Professor möirgas naerda.

«Kohe sõlmitakse siin minu vastu liit,» kõmistas ta vaheldumisi oma naise ja minu otsa vaadates ning oma tohutut rinda ette ajades. Siis muutis ta järsku tooni: «Vabandage

neid tühiseid perekondlikke naljatlusi, mr. Malone. Kui teid tagasi kutsusin, oli mul selleks tõsisemaid põhjusi kui soov segada teid meie väikestesse kodustesse vallatustesse. Lippa minema, naisuke, ja ära kanna viha.» Ta pani oma tohutu suured käed naise õlgadele. «Kõik, mis sa ütled, on täiesti õige. Ma oleksin parem mees, kui talitaksin sinu nõuannete järgi, kuid ma ei oleks siis enam George Edward Challenger. Paremaid mehi on palju, kullake, kuid on olemas ainult üks G. E. C. Niisiis pead teda võtma sellisena, nagu ta on.» Äkki andis ta naisele kõlava suudluse, mis hämmeldas mind isegi rohkem kui enne tema ägedus. «Noh, mr. Malone,» jätkas ta väga väärikalt, «palun astuge siia-poole.»

28

Sisenesime uuesti ruumi, millest kümne minuti eest olime nii tormiliselt lahkunud. Professor sulges meie järel hoolikalt ukse, pani mind tugitooli istuma ja nihutas minu ette sigarikarbi.

«Ehtne «San Juan Colorado»,» ütles ta. «Teietaolistele kergesti erutuvatele inimestele mõjuvad narkootilised ained hästi. Heldus! ärge hammustage otsa! Lõigake — ja lõigake -aupaklikult! Nüüd nõjatuge tooli seljatoele ja kuulake tähelepanelikult, mida ma heaks arvan teile öelda. Märkused, mis teil selle kohta võivad tekkida, palun edasi lükata sobi-vamale ajale.

Kõigepealt teie tagasipöördumisest minu majja pärast täiesti õigustatud väljaviskamist,» — ta sirutas oma habeme ettepoole ja põrnitses mulle otsa nagu keegi, kes ootab vastuvaidlust ja kutsub seda välja, — «pärast, nagu juba ütlesin, teenitud väljaviskamist. Põhjuseks oli teie vastus tollele liiga pealetükkivale politseinikule, milles näis avalduvat mingeid algmeid kiiduväärsetest inimlikest tunnetest — igatahes suuremal määral, kui ma teie elukutse esindajate juures olen harjunud nägema. Võttes omaks, et vahejuhtumis olite süüdi teie ise, andsite mõningat tunnistust teatavast vaimsest erapooletusest ja vaadete avarusest, mis äratas minu heakskiitvat tähelepanu. Inimsoo alamliik, millesse teie oma õnnetuseks kuulute, on alati olnud allpool minu vaimset silmapiiri. Teie sõnad tõstsid teid järsku sellest kõrgemale. Te kerkisite minu tõsise tähelepanu tasapinnale. Sel põhjusel palusin teid koos endaga tagasi pöörduda, sest mind huvitas lähem tutvus teiega. Palun raputage tuhk väikesele jaapani kandmikule, mis on teie vasaku küünarnuki juures bambuslaual.»

Seda kõike müristas ta nagu professor auditooriumi ees. Ta oli oma tooliga mulle vastu pöördunud ja istus selles täispuhutuna nagu tohutu suur kärnkonn, pea nõjatatud tahapoole ning silmad laugudega pooleldi kaetud. Nüüd pööras ta end järsku kõrvale, nii et temast jäid nähtavale ainult sassis juuksed ning peast eemale hoiduv punane kõrv. Ta soris oma töölauda katvas korratus paberikuhjas. Kui ta lühikese aja pärast jälle tagasi pöördus, oli tal käes midagi, mis nägi välja nagu äärmiselt räbaldunud väike joonistusplokk.

«Kavatsen rääkida teile Lõuna-Ameerikast,» ütles ta. «Ei mingeid kommentaare, palun. Kõigepealt olgu teil teada, et mitte midagi sellest, mis ma teile räägin, ei tohi

29

mingil viisil sattuda avalikkuse ette, kuni teil selleks pole minu selgesõnalist luba. Kõige tõenäolisem on, et ma seda luba kunagi ei anna. Kas on see selge?»

«See on väga karm tingimus,» ütlesin ma. «Mõistlik ja läbikaalutud kokkuvõte on kindlasti... »

Professor pani ploki lauale tagasi.

«See lõpetab asja,» ütles ta. «Soovin teile head päeva.»

«Ei, ei!» hüüdsin ma. «Nõustun igasuguste tingimustega. Nagu aru saan, ei ole mul mingit valikut.»

«Mitte kõige vähematki,» ütles professor.

«Hüva, olen nõus.»

«Ausõna?»

«Ausõna.»

Professor vaatas mulle solvava, kahtlustava pilguga otsa.

«Aga mida ma teie aust üldse tean?» ütles ta.

«Tõepoolest, sir,» hüüdsin ma vihaselt, «te lähete liiga kaugele! Mind ei ole tervel eluajal nõnda solvatud.»

Minu vihapurse näis teda rohkem huvitavat kui pahandavat.

«Ümar kolp,» pomises ta. «Brahhükefaalne', hallid silmad, mustad juuksed negroidsete elementidega. Arvatavasti kelt?»

«Ma olen iirlane, sir.»

«Iirimaa iirlane?»

«Jah, sir.»

«See muidugi seletab asja. Niisiis, te annate mulle sõna, et te ei tarvita mu usaldust kurjasti? Olgu öeldud, et see usaldus ei ole kaugeltki täielik, kuid ma olen valmis teile mõningaid huvipakkuvaid teateid andma. Kõigepealt, te olete arvatavasti teadlik, et ma kaks aastat tagasi sooritasin reisi Lõuna-Ameerikasse — reisi, mida tulevikus kindlasti loetakse maailma teaduse ajaloo klassikasse kuuluvaks? Selle reisi eesmärgiks oli kontrollida mõningaid Wallace'i[2] ja Batesi3 järeldusi, mida oli võimalik teha ainult nende poolt esitatud faktide vaatlemise teel samades tingimustes, milles nad ise olid neid täheldanud. Ka siis, kui minu ekspeditsioonil poleks olnud muid tulemusi, oleks

' Lühipealine. Tõlk. , . j

2 Alfred Wallace (1823—1913) — tuntud inglise loodusteadlane. Tõlk.

3 Henry Bates (1825—1892) — inglise loodusteadlane ja maadeuurija. Tõlk.

see olnud tähelepanuväärne, kuid teel juhtus minuga midagi kummalist, mis avas täiesti uue uurimissuuna.

Te teate — või, mis praegusel poolharitud ajastul on tõenäolisem, te ei tea •—, et mõned alad Amazonase jõgikonnas on seni ainult osaliselt uuritud ja et peajõkke voolab arvukalt lisajõgesid, millest mõned on täiesti kaardistamata. Minu ülesandeks oli külastada seda vähetuntud tagamaad ning uurida selle faunat, mis andis mulle materjali mitmeks peatükiks -suures ja kapitaalses zooloogia-alases teoses, millest peab saama minu elu õigustus. Mu töö oli tehtud ja ma olin juba tagasiteel, kui mul kord oli juhus veeta öö ühes väikeses indiaanlaste külas, mis asub kohas, kus peajõkke suubub lisajõgi, mille nime ja koordinaadid jätan enda teada. Pärismaalased olid kukama-indiaanlased — külalislahke, kuid degenereerunud hõim vaimsete võimetega, mis vaevalt ületavad keskmise londonlase omi. Teel jõe ülemjooksule olin mõningaid neist ravinud ning neid oma isiksusega tugevasti mõjutanud, nii et ma ei olnud üllatatud, kui leidsin, et minu tagasipöördumist kannatamatult oodati. Nende žestide järgi taipasin, et keegi vajas tungivalt minu meditsiinilist abi, ja järgnesin pealikule ühte ta onnidest. Sisenedes leidsin, et haige, kelle juurde mind oli kutsutud, oli äsja hjnge heitnud. Minu

üllatuseks ei olnud ta indiaanlane, vaid valge mees — võiks öelda isegi väga valge mees, sest tal olid linakollased juuksed ning temas oli mõningaid albiino[1] tunnuseid. Tema rõivad olid räbaldunud, ta oli väga kõhn ja kandis kõiki märke pika aja jooksul läbielatud raskustest. Niipalju kui ma pärismaalastest aru sain, oli ta neile täiesti võõras ja kurnatuse viimases staadiumis üksi läbi metsade nende külla tulnud.

Kadunu aseme kõrval oli ta seljakott ja ma uurisin selle sisu. Koti siseküljel olevale lapatsile oli kirjutatud ta nimi — Maple White, Lake Avenue, Detroit, Michigan. See on nimi, mille ees ma alati olen valmis kübarat kergitama. Pole liialdus öelda, et kui selles küsimuses hakatakse kord lõplikku tunnustust jagama, siis seisab see nimi võrdsena minu oma kõrval.

Seljakoti sisu järgi otsustades oli ilmne, et see mees oli olnud kunstnik ja poeet uute muljete otsingul. Kotis leidus värsikatkendeid. Sel alal ei pea ma end asjatundjaks, kuid

A 1 b i i n o — piimvalge naha ja valgete juustega indiviid. Tõlk.

mulle näis, et need olid erakordselt viletsad värsid. Seal oli ka mõningaid üsna keskpäraseid pilte joemaastikust, värvikast, karp värvilisi kriite, mõned pintslid, see luu, mis lebab praegu minu tindipotialusel, Baxteri «Öö- ja päevaliblikad», odav revolver ja mõned padrunid. Mingit isiklikku varustust tal kas ei olnud või oli ta selle teel kaotanud. Niisugune oli selle veidra ameerika boheemlase kogu varandus.

Olin temast juba eemale pöördumas, kui märkasin midagi, mis ta narmendava kuue hõlma alt välja paistis. See oligi see joonistusplokk, mis siis oli niisama lagunenud kui praegugi. Võin teile kinnitada, et ühtki Shakespeare'i esitrükki ei käsitseta suurema lugupidamisega kui neid säilmeid pärast minu kätte sattumist. Annan need nüüd teie kätte ja palun teid see plokk lehekülg lehekülje järel läbi vaadata ning tähelepanelikult ta sisuga tutvuda.»

Ta võttis sigari ja nõjatus tooli seljatoele, jälgides arvustava ning umbuskliku silmapaariga mõju, mida see dokument pidi mulle avaldama.

Plokki avades lootsin näha midagi hämmastavat, kuigi ma ei osanud kujutleda, mis laadi see võiks olla. Esimene lehekülg valmistas siiski pettumuse, sest sellel oli ainult pilt väga paksust mehest lühikeses madrusekuues; pildi alla oli kirjutatud: «Jimmy Colver postiauriku pardal.» Järgnesid mõned leheküljed, mis olid kaetud väikeste visanditega indiaanlastest ja nende eluviisidest. Siis tuli pilt, mis kujutas laiaäärelise kübaraga elurõõmsat ja korpulentset vaimulikku väga kõhna eurooplase vastas istumas, ja allkiri «Lõuna vend Cristoferoga Rosarios1». Järgmisi lehekülgi täitsid etüüdid naistest ja lastest, millele järgnesid katkematus reas loomapildid niisuguste selgitavate tekstidega, nagu «Lamantiin2 liivamadalikul», «Kilpkonnad ja nende munad» ning «Must aguuti3 miriti-palmi all», kusjuures viimane pilt kujutas mingit porsataolist looma; ja lõpuks tuli kaks lehekülge etüüde pikalouaüstest ebameeldiva välimusega sisalikest. Ma ei taibanud neist midagi ja ütlesin seda professorile.

«Need on ju vist ainult krokodillid?»

«Alligaatorid! Alligaatorid! Lõuna-Ameerikas vaevalt

1 R o s a r i o — Argentiina suuremaid linnu. Tõlk.

2 Lamantiin — meriveiseliste seltsi kuuluv imetaja. Tõlk.

3 Aguuti — Kesk- ja Lõuna-Ameerika troopilistes metsades elutsev näriline. Tõlk.

leidub ühtki ehtsat krokodilli. Nendevahelised erinevused . . .»

«Ma tahtsin öelda, et ma ei näe siin mitte midagi ebatavalist — mitte midagi, mis teie sõnu õigustaks.»

Professor naeratas rahulikult.

«Pöörake järgmine lehekülg,» ütles ta.

Kuid ka see ei öelnud mulle midagi erilist. Terve selle lehekülje võttis enda alla hooletult värvidega kaetud maastikupilt — seda laadi visand, mida kunstnik teeb vabas õhus, et seda siis hiljem kasutada viimistletuma teose loomisel. Pildi esiplaanil oli kahvaturohelise sulgja taimestikuga nõlvak, mis lõppes tumepunaste kaljude reaga. Need kaljud olid kummaliselt kihilised ja meenutasid mulle mõningaid basaldiformatsioone, mida olin kusagil näinud. Tagaplaanil moodustasid nad pideva kaljuseina, millest ainult ühes kohas oli eraldunud üksik püramidaalne rahn, mida ülejäänud kaljuseinast lahutas sügav lõhe. Rahnu tippu kroonis suur puu ning kõige selle kohal kummus sinine troopikataevas. Punase kaljuseina ülemist serva ääristas kitsas rohelise taimestiku riba. Järgmisel leheküljel oli veel üks akvarell samast maastikust, kuid palju lähemalt, nii et üksikasjad olid selgesti näha.

«Noh?» küsis professor.

«See on kahtlemata huvitav formatsioon,» ütlesin ma, «kuid ma ei tunne küllaldaselt geoloogiat, et seda imetlusväärseks nimetada.»

«Imetlusväärseks!» kordas professor. «See on ainulaadne. See on uskumatu. Niisugusest võimalusest pole keegi maailmas osanud kunagi unistada. Nüüd järgmine lehekülg.»

Ma pöörasin selle ja hüüatasin imestusest. Seal oli üle terve lehekülje ulatuv pilt kõige imelikumast elukast, keda kunagi olin näinud. See oli oopiumisuitsetaja fantastiline unenägu, hullumeelse nägemus. Selle looma pea sarnanes kana peaga ning keha tursunud sisaliku kehaga, tema pikk lohisev saba oli varustatud ülespoole suunatud ogadega ja ta kumerat seljajoont ääristas kõrgete luuplaatide hammastik, mis meenutas tosinat üksteisele järgnevat kukeharja. Selle eluka ees seisis mingisugune absurdselt kääbuslik inimkuju, kes talle üksisilmi otsa vahtis.

«Noh, mis te sellest arvate?» hüüdis professor võidutsevalt käsi hõõrudes.

«See on koletislik, groteskne.»

«Aga mis andis kunstnikule põhjust niisuguse looma joonistamiseks?»

«Tubli peatäis džinni, ma arvan.»

«Ja paremat seletust pole teil anda?»

«Hüva, sir, millega siis teie seda seletate?»

«Ilmne seletus on, et see loom eksisteerib, et ta on joonistatud loodusest.»

Ma oleksin naerma puhkenud, kui mu silme ette poleks kerkinud kujutlus uuest hundirattast mööda koridori.

«Kahtlemata, kahtlemata,» ütlesin nagu nõdrameelsele järele andes. «Pean siiski tunnistama,» lisasin ma, «et mind hämmastab see tilluke inimkuju. Kui oleks tegemist indiaanlasega, siis võiks seda võtta kui tõendit mingi kääbusrahva olemasolust Ameerikas, kuid see näib olevat troopikakiivris eurooplane.»

Professor norsatas nagu vihane pühvel. «Te olete tõesti haruldane eksemplar,» ütles ta. «Ma ei teadnud, et niisuguseid on olemas. Ajuhalvatus! Vaimne loidus! Tähelepanuväärne!»

Ta oli selleks liiga absurdne, et tema peale vihastada. Pealegi oleks see olnud asjatu energiakulu, sest kui selle mehe peale üldse vihastada, siis oleks tulnud kogu aeg vihane olla. Seepärast ainult naeratasin tüdinult. «Mulle näis, et see inimkuju on väike,» ütlesin ma.

«Vaadake siia!» hüüdis professor ettepoole nõjatudes jä suure karvase vorstitaolise sõrmega pildile koputades. «Kas näete seda taime looma selja taga? Te vist arvasite, et see on võililll või rooskapsas, eks ole? Noh, tegelikult on see elevandiluu-palm, mis kasvab umbes viiekümne kuni kuuekümne jala kõrguseks. Kas te ei taipa, et see mees on sihilikult sinna joonistatud? Kui ta oleks tegelikkuses selle eluka ees seisnud, siis poleks temast pärast enam joonistajat olnud. Ta joonistas sinna iseenda, et anda ettekujutust kõrguste vahekorrast. Ütleme, et ta oli üle viie jala pikk. Puu on kümme korda kõrgem, nagu võib oodatagi.»

«Helde taevas!» hüüdsin ma. «Te arvate siis, et see loom oli. . . Einoh, niisugusele elukale oleks ju Charing Crossi1 jaamahoonegi liiga väikeseks kuudiks!»

«Isegi kui liialdused kõrvale jätta, on ta päris kenake eksemplar,» ütles professor enesega rahulolevalt.

'Charing Cross — üks Londoni suurimaid raudteejaamu. Tõlk.

«Kuid,» hüüdsin ma, «te ei saa ometi üheainsa visandi pärast kõiki inimkonna seniseid kogemusi kõrvale heita,,» — ma olin lehed lõpuni pööranud ja kindlaks teinud, et plokis polnud enam midagi, — «üheainsa visandi pärast, mille on joonistanud ameerika rändkunstnik. kes võis seda teha hašiši' mõjul voi palavikuuimas või lihtsalt veidra fantaasia puhangus. Teadusmehena ei saa te niisugust positsiooni kaitsta.»

Vastuseks võttis professor riiulilt ühe raamatu.

«Siin on suurepärane monograafia minu andekalt sõbralt Ray Lankesterilt2!» ütles ta. «Selles on üks illustratsioon, mis võiks teid huvitada. Ahaa, siin ta on! Pildi allkiri kõlab: «Juura-ajastu stegosauruse[3] oletatav välimus. Tagajalg üksi on täiskasvanud mehest kaks korda pikem.» Noh, mis te sellest arvate?»

Ta ulatas mulle avatud raamatu. Ma võpatasin, kui nägin pilti, millest professor oli kõnelnud. See surnud maailma rekonstrueeritud esindaja oli tõesti väga sarnane tundmatu kunstniku visandil kujutatud loomaga.

«See on tõepoolest tähelepanuväärne,» ütlesin ma.

«Kuid te ei tunnusta seda kui lõplikku tõendit?»

«See võib ju olla kokkusattumus. Ameeriklane võis olla kusagil mingit selletaolist pilti näinud ja see võis talle deliiriumis meelde tulla. Niisugusest pildist võib seda uskuda.»

«Väga hea,» ütles professor kannatlikult, «jätame praegu selle. Olge nüüd nii lahke ja vaadake seda eset.» Ta ulatas mulle luu, mida ta oli juba kirjeldanud kui osa surnud mehe omandist. See oli umbes kuus tolli pikk ja minu pöidlast jämedam. Tema ühes otsas oli mõningaid jälgi kuivanud kohrest.

«Missugusele tuntud olendile see luu kuulub?» küsis professor.

Ma uurisin seda hoolikalt, püüdes mõningaid poolunu-nenud teadmisi meenutada.

«See võiks olla väga suure inimese rangluu,» ütlesin ma. Mu vestluskaaslane tegi põlgliku, tagasitõrjuva žesti. «Inimese rangluu on kõver. See siin on sirge. Ta pinnal

' Hašiš — idamaine joovastusvahend. Tõlk.

'Ray Lankester (1847—1929) — tuntud inglise bioloog. Tõlk.

3 Stegosaurus — dinosauruste hulka kuuluv väljasurnud hiigelroomaja. Tõlk.

on õnar, mis näitab, et seda mööda kulges suur kõõlus, millest rangluu puhul ei saa juttugi olla.»'

«Siis pean tunnistama, et ma ei tea, mis see on.»

«Teil pole tarvis oma teadmatust häbeneda, sest ma ei usu, et kogu Lõuna-Kensingtoni personal' suudaks sellele luule nime anda.» Ta võttis pappkarbikesest väikese, oasuu-ruse luu. «Niipalju kui mina võin otsustada, on see inim-luu analoogiline praegu teie käes oleva luuga. See annab teile teatava ettekujutuse tolle olendi suurusest. Kõhre olemasolu näitab, et see pole fossiilne, vaid värske eksemplar. Mida te selle kohta ütlete?»

«Elevandil kindlasti. ..»

Professor võpatas, nagu oleks talle valu tehtud.

«Jätke, kui võite! Ärge rääkige elevantidest Lõuna-Ameeirikas. Isegi praeguse koolisüsteemi juures . ,.»

«No hea küll,» segasin ma vahele, «ükskõik missugune suur Lõuna-Ameerika loom — näiteks tapiir.»

«Te võite uskuda, noormees, et ma oma ala küsimustes olen kompetentne. See luu ei ole pärit ei tapiiri ega ühegi teise zooloogidele tuntud olendi kehast. See kuulub väga suurele, väga tugevale ja ilmselt väga metsikule loomale, kes eksisteerib maakera pinnal, kuid on seni teadusele tundmatu. Te pole ikka veel veendunud?»

«Igal juhul olen ma tõsiselt huvitatud.»

«Siis ei ole asi päris lootusetu. Mulle tundub, et kusagil teie sisemuses peitub terake mõistust, ja ma olen valmis seda kannatlikult otsima. Jätame nüüd surnud ameeriklase sinnapaika ja läheme tagasi minu jutustuse juurde. Te võite kujutleda, et ma ei saanud Amazonaselt lahkuda, ilma et oleksin seda asja lähemalt uurinud. Oli olemas mõningaid vihjeid suuna kohta, kust surnud rändur oli tulnud. Juba ainult indiaanlaste legendidki oleksid mulle teejuhiks olnud, sest ma leidsin, et kõigi jõeäärsete hõimude seas olid laialdaselt levinud kuuldused mingist tundmatust maast. Kurupurist olete kahtlemata kuulnud?»

«Mitte sõnagi.»

«Kurupuri on metsavaim — midagi hirmsat ja kurja, millest tuleb eemale hoiduda. Keegi ei oska tema kuju ega olemust kirjeldada, kuid ta nimi tekitab Amazonase ääres kabuhirmu. Seejuures on kõik hõimud ühel nõul suuna suh-

' Lõuna-Kensingtonis asub Briti Muuseumi loodusteaduste osakond. Tõlk.

tes, kus Kurupuri elutseb. See on sama suund, kust ameeriklane oli tulnud. Seal pidi midagi hirmsat olema. Minu ülesandeks oli selgitada, mis see on.»

«Mis te siis tegite?» Kogu minu kergemeelsus oli kadunud. See massiivne mees oskas tähelepanu köita ja enda vastu austust äratada.

«Ma sain jagu pärismaalaste äärmisest tõrksusest — tõrksusest, mis ulatus isegi seda teemat puudutavatest kõnelustest keeldumiseni, — ning viisin kaks neist mõistliku veenmise, kingituste ning, pean tunnistama, ka mõningate ähvarduste teel niikaugele, et nad olid valmis mind juhtima. Pärast paljusid seiklusi, mida praegu pole vaja kirjeldada, ning pärast seda, kui olime läbinud vahemaa, mille suuruse jätan nimetamata, suunas, mille jätan enda teada, jõudsime lõpuks maakohta, mida pole keegi kirjeldanud ega isegi külastanud peale minu õnnetu eelkäija. Olge lahke ja vaadake seda.»

Ta ulatas mulle poole postkaardi suuruse foto.

«Selle foto halb seisukord on tingitud asjaolust,» ütles ta, «et kärestikust alla sõites läks meie paat ümber ning ilmutamata filme sisaldav kast purunes katastroofiliste tulemustega. Peaaegu kõik filmid hävisid täielikult, mis oli mulle asendamatuks kaotuseks. See siin on üks vähestest, mille negatiiv osaliselt säilis. Te peate rahulduma selle seletusega foto puuduste kohta. On püütud väita, et see on võltsing. Mul pole tuju selle küsimuse üle vaielda.»

Foto oli tõepoolest väga tuhm. Range kriitik oleks kergesti võinud seda ähmast pilti valesti tõlgitseda. See oli tumehall maastik, mille üksikasjadesse süvenedes pikapeale taipasin, et see kujutas tohutu kõrgete kaljude pikka rida, mis täpselt sarnanes kaugelt paistva hiiglasliku kosega. Kaljuseina ees laius puudega kaetud lauge tasandik.

«Ma usun, et sama koht oli kujutatud ka maalitud pildil,» ütlesin ma.

«See o n sama koht,» vastas professor. «Ma leidsin ameeriklase laagri jäljed. Nüüd vaadake seda fotot.»

See oli lähem vaade samale maastikule. Hoolimata sellest, et foto oli äärmiselt halb, võisin selgesti näha üksikut, teistest eraldatud kaljutorni, mida kroonis puu.

«Pole mingit kahtlust,» ütlesin ma.

«Noh, see on saavutus,» lausus professor. «Me teeme edusamme, eks ole? Nüüd palun vaadake selle kaljutorni tippu. Kas te näete seal midagi?»

«Tohutu suurt puud.»

«Aga puu otsas?»

«Suurt lindu,» ütlesin ma. Professor ulatas mulle luubi.

«Jah,» ütlesin ma läbi selle vaadates, «puul istub suur lind. Tal näib olevat üsna soliidne nokk. Ma ütleksin, et see on pelikan.»

«Ma ei kadesta teid teie silmade pärast,» ütles professor. «See pole pelikan ega üldse mitte lind. Võib-olla on teil huvitav teada, et mul õnnestus see eksemplar maha lasta. See oli minu elamuste kohta ainus absoluutselt kindel tõend, mida mul oli võimalik kaasa võtta.»

«Teil on see siis olemas?» Lõpuks ometi üks käegakatsutav tõend!

«See oli mul. Õnnetuseks läks see koos palju muuga kaduma. Süüdi oli toosama paadiõnnetus, mis rikkus mu fotod. Ma haarasin temast kinni, kui ta kärestiku keerisesse kadus, ja osa ta tiivast jäi mulle pihku. Kui vesi mind kaldale uhtus, olin meelemärkuseta, kuid selle toreda eksemplari vilets jäänus oli veel alles; näitan seda nüüd teile.»

Ta võttis laualaekast midagi, mis mulle meenutas suure nahkhiire tiiva ülaosa. See oli vähemalt kahe jala pikkune kaarjas luu, millelt rippus alla õhuke kilejas nahk.

«Tohutu suur nahkhiir!» avaldasin arvamust.

«Mitte midagi selletaolist,» ütles professor rangelt. «Inimesena, kes elab haritud, teaduslikus õhkkonnas, poleks ma osanud kujutleda, et zooloogia põhitõed on nii vähe

tuntud. Kas on siis võimalik, et teile pole võrdlevast anatoomiast teada elementaarne fakt, et linnu tiib on tegelikult eesjäse, samal ajal kui nahkhiire tiib koosneb kolmest pikenenud varbast ja nendevahelistest lennustest. Antud juhul pole see luu kindlasti mitte eesjäse ja te näete ise, et siin on tegemist üheltainsalt luult allarippuva lennusega, mistõttu see ei saa kuuluda nahkhiirele. Aga kui see pole ei linnu ega nahkhiire tiib, mis see siis on?»

Minu väikesed teadmistevarud olid ammendatud.

«Tõepoolest, ma ei tea,» ütlesin ma.

Professor avas sama käsiraamatu, mida oli juba varem kasutanud. «Siin,» ütles ta ühe erakordse lendava koletise pildile osutades, «on suurepärane reproduktsioon pterodaktülusest — juura-ajastu lendsisalikust. Järgmisel leheküljel olev joonis kujutab tema tiiva ehitust. Palun võrrelge seda enda käes oleva eksemplariga.»

38

Ma vaatasin, ja minust voogas üle hämmastuslaine. Olin veendunud. Sellest ei olnud pääsu. Kuhjunud tõendid ei jätnud mingit kahtlust. Visand, fotod, jutustus ja nüüd see käegakatsutav eksemplar — tõendid olid täielikud. Ma ütlesin seda — ütlesin seda soojalt, sest ma tundsin, et professorile oli liiga tehtud. Laud langetatud ja näol leplik naeratus, nõjatus ta oma tooli seljatoele, soojendades end .selles ootamatus päikesepaistes.

«See on suurim avastus, millest kunagi olen kuulnud!» ütlesin ma, kuigi esmajoones oli äratatud minu ajakirjanduslik, mitte aga teaduslik entusiasm. «See on kolossaalne. Te olete teaduse Kolumbus, kes on avastanud kadunud maailma. Mul on tõesti väga kahju, et ma teis kahtlesin. See kõik näis nii ebatõenäoline. Kuid tõenditest saan ma aru, kui neid näen, ja teie omad peaksid igaühele küllalt head olema.»

Professor lõi rahulolevalt nurru.

«Ja siis, sir, mida te edasi tegite?»

«Oli vihmaperiood, mr. Malone, ja minu proviant oli lõpukorral. Uurisin osa sellest tohutust kaljuseinast, kuid •ei leidnud ühtki teed, mida mööda oleks võimalik olnud üles pääseda. Püramiidikujuline kalju, mille otsast ma ptero-daktüluse maha lasksin, oli ligipääsetavam. Oma alpinisti-kogemusi kasutades jõudsin tema poolele kõrgusele, kust sain parema ettekujutuse platoost kaljude harjal. See näis väga suur: ei idas ega läänes paistnud rohelusega kaetud kaljudel lõppu olevat. All laius soine ürgmets täis madusid, putukaid ja palavikku. See on tollele kummalisele maale looduslikuks kaitseks.»

«Kas te mingeid muid elu jälgi nägite?»

«Ei, sir, ei näinud, kuid selle nädala jooksul, mis me kaljuseina jalamil laagris olime, kuulsime ülalt mõningaid eriskummalisi hääli.»

«Aga see olend, keda ameeriklane joonistas? Kuidas te seda seletate?»

«Võime ainult oletada, et ta pääses üles platoole ja nägi seda looma seal. Niisiis teame, et tee üles on olemas. Samuti teame, et see tee peab olema väga raske, sest muidu oleksid need elukad alla tulnud ja ümbruskonna üle ujuta-nud. See peaks vist selge olema?»

«Aga kust nad sinna said?»

«Ma ei usu, et see oleks väga raske probleem,» ütles professor. «On võimalik ainult üks seletus. Võib-olla olete

39

kuulnud, et Lõuna-Ameerika on graniitmanner. Kõne all olevas mandriosas on ilmselt kunagi ammu vulkaanilise tegevuse tõttu toimunud suur ja järsk nihe. Tuleb märkida, et need kaljud koosnevad basaldist ja on seetõttu vulkaanilise päritoluga. Piirkond, mis on võib-olla suuruselt võrdne Sussexi krahvkonnaga, on tervikuna üles kerkinud koos kõigi elusolenditega, kes temal viibisid, ning teda lahutavad ülejäänud mandrist vertikaalsed järsakud, mis oma kõvaduse tõttu ei allu murenemisele. Mis on selle tulemuseks? See, et tavalised loodusseadused on seal kaotanud oma kehtivuse. Mitmesugused tegurid, mis mõjustavad olelusvõitlust muus maailmas, on seal kõik neutraliseerunud või muutunud. Seetõttu on säilinud olendid, kes teistes tingimustes oleksid hävinud. Te teate, et nii pterodaktülus kui ka stegosaurus on pärit juura-ajastust ning asetsevad seega elu arenemise astmestikus üsna madalal. Nendes erakordsetes juhuslikes tingimustes aga on nad nagu konserveeritud.»

«Aga teie tõendid on ju vaieldamatud. Teil tarvitseb need ainult vastavatele autoriteetidele esitada.»

«Nii kujutlesin ka mina oma lihtsameelsuses,» lausus professor kibestunult. «Võin teile ainult öelda, et see ei olnud nii; mind võeti igal sammul vastu umbusuga, mis oli tingitud osalt rumalusest ja osalt kadedusest. Minu iseloom, sirr ei luba mul ühegi inimese ees lömitada või püüda mõnd fakti tõestada, kui mu sõnas kaheldakse. Pärast esimest katset ei ole ma vaevaks võtnud esitada kõiki neid veenvaid tõendeid, mis on mu käsutuses. See teema muutus mulle vastikuks — ma ei taha sellest rääkidagi. Kui teietaolised mehed, kes esindavad rahvamasside rumalat uudishimu, tulevad mind tülitama, ei suuda ma neid väärika tagasihoidlikkusega vastu võtta. Möönan, et olen veidi ägeda loomuga ning kaldun vägivalda tarvitama, kui mind ärritatakse. Kardan, et teil oli juhust seda tähele panna.»

Ma katsusin ettevaatlikult oma silma ega öelnud midagi.

«Mu naine on mulle selles küsimuses sageli etteheiteid teinud, kuid ma arvan siiski, et igal aumehel oleksid samad tunded. Muuseas, täna õhtul kavatsen ma demonstreerida tahte täielikku kontrolli tunnete üle. Palun teid juures olla, kui ma seda teen.» Ta ulatas mulle oma laualt ühe kaardi. «Te näete, et rahva hulgas teataval määral kuulus loodusteadlane mr. Percival Waldron peab kell pool üheksa Zooloogia Instituudi saalis populaarse loengu teemal «Aegade

leheküljed». Mind on spetsiaalselt kutsutud presiidiumi, et ma koosolijate nimel avaldaksin lektorile tänu. Seejuures kasutan ma juhust ning poetan äärmise taktitunde ja delikaatsusega mõned märkused, mis võiksid äratada auditooriumi huvi ning tekitada mõnedes kuulajates soovi sügavamalt asjasse tungida. Väldin muidugi kõike, mis võiks tüli tekitada, ning vihjan ainult, et minu sõnade taga peitub midagi sügavamat. Kavatsen end tugevasti vaos hoida, et näha, kas ma niisuguse kannatlikkusega ei saavuta paremaid tulemusi.»

«Ja ma võin tulla?» küsisin innukalt.

«Aga muidugi,» vastas ta südamlikult. Ta ülimalt raskepärane lahkus oli peaaegu niisama kaasakiskuv kui ta ägeduski. Ta heatahtlik naeratus oli midagi suurepärast, mis ta põsed muutis korraga poolsuletud silmade ning suure musta habeme vahelt paistvateks punasteks õunteks. «Tulge kindlasti. Mul on meeldiv teada, et mul on saalis liitlane, üks-kõik kui saamatu ning võhiklik ta selles küsimuses ka on. Ma usun, et kuulajaskond tuleb arvukas, sest kuigi Waldron on täielik šarlatan, on tal rahva hulgas siiski tublisti poole-

hoidjaid. Nii, mr. Malone, ma olen teile pühendanud hoopis rohkem aega, kui kavatsesin. Üksikisik ei tohi monopoliseerida seda, mis on määratud tervele maailmale. Mul on hea meel teid õhtul loengul näha. Seniks aga lubage teile meenutada, et mitte midagi materjalidest, mis teile andsin, ei tohi sattuda avalikkuse ette.»

«Kuid mr. McArdle — meie päevauudiste toimetaja — tahab kindlasti teada, mida ma olen teinud.»

«Öelge talle, mida soovite. Muuhulgas võite lisada, et kui ta kellegi teise saadab mind tülitama, siis lähen talle külla ja võtan ratsapiitsa kaasa. Jätan igatahes teie hooleks, et mitte midagi kõigest sellest trükis ei ilmuks. Hüva. Niisiis Zooloogia Instituudi saalis täna õhtul kell pool üheksa.» Minu viimaseks muljeks temast, kui ta mind käeviipega oma kabinetist välja saatis, olid punased põsed, sinimust kähar habe ja sallimatu pilk.

V peatükk «KÜSITAV!»

Osalt tingituna füüsilisest šokist, mis saatis mu esimest kõnelust professor Challengeriga, osalt vaimsete vapustuste lõttu, mis kaasnesid meie teise intervjuuga, tundsin jälle värskes õhus viibides end mõnevõrra demoraliseeritud ajakirjanikuna. Minu valutavas peas tuksles üksainus mõte — et selle mehe jutus oli tõepoolest midagi tõtt, et see oli tohutult tähtis ja et sellest oleks saanud kirjeldamatu löökum-ber «Gazette'ile», kui mul selle materjali kasutamiseks oleks õnnestunud luba hankida. Tänavanurgal nägin ootavat taksot, istusin sellesse ja sõitsin toimetusse. McArdle oli kohal nagu ikka.

«Noh,» hüüdis ta ootusrikkalt, «kuidas tulemused olid? Te näete välja, noormees, nagu oleksite sõjas käinud. Kas ta teile tõesti kallale tungis?»

«Algul oli meil väikesi arvamuste lahkuminekuid.»

«On see alles mees! Mis te siis ette võtsite?»

«Noh, ta muutus mõistlikumaks ja me ajasime päris mõnusasti juttu, kuid ma ei saanud temalt mitte midagi välja pigistada — mitte midagi avaldamiseks.»

«Mina pole selles nii kindel. Te saite temalt sinise silma ja see on midagi avaldamiseks. Tema hirmuvalitsusele tuleb lõpp teha, mr. Malone. See mees tuleb korrale kutsuda. Homme avaldan tema kohta juhtkirjakese, see mõjub nagu rakuplaaster. Andke mulle ainult materjali ja ma häbimär-gistan selle selli igaveseks ajaks. Professor Münchhausen — kuidas see vahepealkirjana kõlaks? Taaskehastunud John Mandeville1', Cagliostro[2] — kõik ajaloo šarlatanid ja riiu-kuked. Ma paljastan ta petisena, kes ta on.»

«Mina ei teeks seda, sir.»

«Miks mitte?»

«Sest tegelikult pole ta üldse petis.»

«Mis?» möirgas McArdle. «Te ei taha ometi öelda, et te tõepoolest usute seda loba mammutitest ja mastodonidest" ja suurtest meremadudest?»

1 John Mandeville — inglise seikleja XIV sajandil. Kuulus oma teistelt autoritelt mahakirjutatud reisikirjelduste poolest. Tõlk.

2 Alessandro Cagliostro (1743—1795), õieti Giuseppe Balsamo — itaalia seikleja. Tõlk.

3 Mastodon — väljasurnud londiline. Tõlk.

«Noh, sellest ei tea ma midagi. Minu teada ei ole ta midagi selletaolist väitnud. Igatahes ma usun, et tal on midagi uut.»

«Siis, taeva pärast, kirjutage sellest, mees!»

«Teeksin seda meelsasti, kuid kõike, mida ma tean, usaldas ta mulle tingimusel, et ma sellest ei kirjuta.» Võtsin professori jutustuse mõne lausega kokku. «Nii on lood.»

McArdle'i näoilme väljendas äärmist uskumatust.

«Noh, mr. Malone,» ütles ta lõpuks, «vähemalt tänaõhtu-sest teaduslikust koosolekust ei saa ta mingit saladust teha. Ma ei usu, et ükski teine leht sellest kirjutab, sest Waldronist on juba tosin korda juttu olnud ja keegi ei tea, et Challenger sõna võtab. Kui meil veab, siis saame sensatsioonilist materjali. Et te nagunii seal olete, siis andke mulle koosolekust üksikasjaline kirjeldus. Hoian selle jaoks kesköoni ruumi.»

Mul oli seljataga tegevusrikas päev ja ma sõin seetõttu klubis varakult õhtust, tehes seda koos Tarp Henryga, kellele oma seiklustest andsin lühikese ülevaate. Ta kuulas mind, kõhnal näol skeptiline naeratus, ja möirgas naerda, kui kuulis, et professoril oli õnnestunud mind veenda.

«Kulla mees, tegelikus elus niisuguseid asju ei juhtu. Inimesed ei komista tohutu tähtsusega avastustele ega kaota siis kõiki materiaalseid tõendeid. Jätke niisugused lood kirjanikele. Too sell on vigureid täis nagu loomaaia ahvipuur. See kõik on täielik jama.»

«Aga ameerika luuletaja?»

«Teda polnud olemaski.»

«Ma nägin ta joonistusplokki.»

«Challengeri joonistusplokki.»

«Kas arvate, et selle looma joonistas tema?»

«Muidugi tema. Kes muu?»

«Noh, siis fotod?»

«Fotodel pole midagi erilist. Te ise ütlesite, et nägite ainult lindu.»
«Pterodaktülust.»

«Seda ütleb tema. Tema pistis teile selle pterodaktüluse pähe.»

«Noh, siis luud.»

«Esimene on võetud lambaraguust, teine selleks puhuks improviseeritud. Kui oled tark ja tunned asja, siis on luid niisama kerge võltsida kui fotosidki.»

Mind haaras rahutustunne. Võib-olla olin tõesti end liiga kergesti veenda lasknud. Siis tuli mulle järsku pähe õnnelik mõte.

«Kas te ei tahaks koosolekule tulla?» küsisin. Tarp Henry näis järele kaaluvat.

«Teie armastusväärne Challenger ei ole sugugi populaarne mees,» ütles ta. «Väga paljudel inimestel on temaga arveid õiendada. Võiks öelda, et ta on Londonis üks vihatumaid mehi. Kui sinna tuleb arstiteaduse üliõpilasi, siis on mürtsu laialt. Ma ei taha loomaaeda sattuda.»

«Võiksite siiski ta vastu õiglane olla ja anda talle võimaluse ise enda eest rääkida.»

«Jah, võib-olla oleks see tõepoolest õiglane. Hüva, täna õhtul olen teie käsutuses.»

Zooloogia Instituuti jõudes leidsime eest palju suurema rahvakogunemise, kui ma olin oodanud. Tervest reast trammivaguneist väljusid ükshaaval ja paarikaupa valgehabemelised professorid, kuna kaarjast ukseavast sisse-valguvate tagasihoidlikumate jalakäijate tume vool näitas, et auditoorium tuleb rahvarikas ning suure eruditsiooniga. Samal ajal, niipea kui olime istet võtnud, sai meile selgeks, et saali tagumistes ridades ja

rõdul valitseb nooruslik, isegi poisikeselik meeleolu. Selja taha vaadates nägin tervete ridadena tüüpiliste arstiteaduse üliõpilaste nägusid. Ilmselt olid kõik suured haiglad siia oma esindajaid saatnud. Esialgu oli auditoorium heatujuline, kuid üleannetu. Siit-sealt kuuldus katkendeid populaarsetest lauludest, mida kanti ette kooris ja niisuguse entusiasmiga, et see kõlas kummalise avamänguna teaduslikule koosolekule; juba oli tunda ka kalduvust isiklikule nokkimisele, mis nii mõnelegi tõotas lõbusat õhtut, ükskõik kui piinlik see nende kahtlase väärtusega austusavalduste osalistele ka võis olla.

Nõnda siis, kui poodiumile ilmus vana doktor Meldrum oma hästituntud, kõvera äärega klappsilindris, kuuldus saalist nii palju hüüdeid «Kust te küll selle torukübara saite?», et ta selle kiiresti peast kahmas ja vargsi tooli alla peitis. Kui podagrahaige professor Wadley oma koha poole lonkas, küsiti igast saaliosast südamlikult, kuidas on tema vaese varba tervis, mis tekitas talle ilmset piinlikkust. Suurim meeleavaldus aga saatis minu uut tuttavat, professor Challengeri, kui see läbi saali sammus, et poodiumi esimese toolirea äärmisel tiival oma kohale asuda. Tervitus-kisa, mis puhkes, niipea kui nurga tagant hakkas paistma

ta must habe, ei jätnud mulle palju kahtlust Tarp Henry aimduse õigsuses ning selles, et rahvas ei olnud siia kogunenud ainuüksi loengu enda pärast, vaid peamiselt selle pärast, et linnas oli levinud teade kuulsa professori osavõtust.

Esiridades istuvate hästirõivastatud pealtvaatajate hulgast kuuldus ta sisseastumisel heatahtlikku naeru, nagu oleks üliõpilaste tervituskisa seekord nende heakskiitu leidnud. See tervitus oli tõepoolest kohutav häältepuhang, nagu lärm kiskjate puuris, kui eemalt on kuulda toidu-ämbrit kandva valvuri samme. Selles oli võib-olla mõningaid solvavaid toone, kuid üldiselt tundus see siiski olevat süütu mürgeldamine, kärarikas vastuvõtt kellelegi, kes neid lõbustas või huvitas, mitte aga kellelegi, keda nad ei sallinud. Challenger naeratas tüdinult, lepliku põlglikkusega, nagu heasüdamlik mees, kes kuulab koerakutsikate pesakonna klähvimist. Ta võttis aeglaselt istet, ajas rinna ette, silitas habet ning vaatas langetatud laugude alt üleoleva pilguga enda ees olevat inimestest tulvil saali. Tema saabumist saatev kära ei olnud veel vaibunud, kui koosoleku juhataja professor Ronald Murray ning lektor mr. Waldron poodiumile astusid ja koosolek algas.

Ma olen kindel, et professor Murray vabandab mind, kui ütlen, et tal on enamiku inglaste ühine puudus — teda pole kuulda, kui ta kõneleb. Miks küll ei võiks inimesed, kel on öelda midagi niisugust, mis on väärt, et seda kuuldaks, näha veidi vaeva ja õppida, kuidas seda kuuldavaks teha? See on üks moodsa elu seletamatuid mõistatusi. Nende teguviisis on niisama vähe loogikat kui katses juhtida mingit kallihinnalist vedelikku ühest anumast teise kraaniga suletud toru kaudu, mida oleks võimalik üheainsa käeliigutusega avada. Professor Murray ütles mõned sügavamõttelised laused oma valgele kaelasidemele ja laual seisvale veekarahvinile, pilgutades seejuures humoorikalt silma endast paremat kätt oleva hõbedase küünlajala poole. Siis võttis ta istet ning mr. Waldron, kuulus populaarteaduslike loengute pidaja, tõusis üldise heakskiidusumina saatel. Ta oli kareda hääle ja agressiivse käitumisega morn kõhetu mees, kuid ta oskas võõraid ideid assimileerida ja neid sellisel viisil edasi anda, et nad asjatundmatule publikule olid arusaadavad ja isegi huvitavad. Lisaks sellele vürtsitas ta oma loenguid naljatustega kõige ootamatumatel teemadel, nii et isegi kevadepunkti pretsessioonist või selgroogsete

evolutsioonist sai tema käsitluses äärmiselt humoristlik protsess.

Selges ja kohati piltlikus keeles andis ta meile linnulennulise ülevaate maailma loomisest teaduslikus tõlgenduses. Ta rääkis meile maakerast, mis kunagi tohutu hõõguva gaasimassina lendas läbi maailmaruumi. Siis kujutas ta tardumist, jahtumist, mägede tekkelugu, auru muutumist veeks — protsesse, mille käigus aegamööda kujunes välja lava, kus hiljem pidi etenduma elu seletamatu draama. Elu enda tekkimise küsimuses piirdus ta ähmaste, ettevaatlike väljendustega. Tema väite järgi oli üsna kindel, et elu eod poleks suutnud esialgsele praeahjutemperatuu-rile vastu pidada. Seetõttu pidid nad olema hilisema päritoluga. Kas tekkisid nad maakeral jahtuvatest anorgaanilistest elementidest? Väga tõenäoline. Või saabusid nad meteooril kusagilt väljastpoolt? Vaevalt kujuteldav. Igatahes on kõige targem see, kes antud küsimuses on kõige vähem dogmaatiline. Me ei suuda — või vähemalt seni ei ole meil veel õnnestunud oma laboratooriumides anorgaanilistest ainetest orgaanilist elu luua. Surnud ja elava mateeria vahelisele kuristikule ei ole meie keemia veel suuteline silda ehitama. Kuid kõrgemat liiki tark keemik, loodus ise, kelle käsutuses on suured jõud, võis aegade jooksul saavutada tulemusi, mis meie jaoks on võimatud. See on kõik, mis selle kohta võib öelda.

Sellega jõudis lektor loomariigi pika redeli juurde ning tõusis seda mööda aste-astmelt, alates molluskidest ja selgrootutest mereloomadest üle roomajate ja kalade kuni kukkurrotini — olendini, kes juba sünnitas oma järeltulijaid, kõigi selgroogsete ning seega arvatavasti ka kõigi koosolijate otsese esivanemani. («Ei või pila!» ühelt skeptiliselt üliõpilaselt tagareast.) Kui punase kaelasidemega noormees, kes hüüdis «Ei või olla!» ja kes arvatavasti peab end munast välja hautuks, oleks nii lahke ja ilmuks pärast loengut lektori juurde, siis oleks viimasel väga hea meel niisugust vaatamisväärsust näha. (Naer.) On kummaline mõelda, et pikkade aegade vältel looduses toimunud protsesside lõpptulemuseks võis olla selle punase kaelasidemega džentelmeni loomine. Kuid kas see protsess on lõppenud? Kas seda džentelmeni tuleb võtta kui midagi lõplikku, kui arengu tippsaavutust? Lektor, loodab, et ta punase kaelasidemega džentelmeni ei solva, kui ta väidab, et ükskõik missugused voorused sel džentelmenil eraelus

ka on, ei oleks universumis toimuvad tohutu ulatusega protsessid siiski päris õigustatud, kui nad sellega oma kulgemise täielikult lõpetaksid. Evolutsiooni põhjustavad jõud pole ammendatud, vaid tegutsevad edasi ja neilt on oodata isegi suuremaid saavutusi, kui seda on punase kaelasidemega džentelmeni loomine.

Olles vahelesegaja sel viisil üldise naerukihina saatel kenakesti läbi sarjanud, pöördus lektor tagasi minevikku, andes ülevaate merede kuivamisest, liivamadalike esilekerkimisest, aeglaselt, pikatoimeliselt kulgevast elust nende piiridel, elusolenditega ülekuhjatud laguunidest, mereelanike kalduvusest mudastel kallastel varju otsida, toiduküllusest, mis neid seal ootas, ja nende tohutust kasvust. «Sellest ajast, mu daamid ja härrad,» lisas ta, «on pärit need hirmsad hiigelsisalikud, kes meid veel praegugi kohutavad, kui me neid Wealdi[1] ja Solnhofeni[2] kihtides näeme, kuid kes juba ammu enne inimsoo ilmumist meie planeedi pinnale olid õnneks välja surnud.»

«Küsitav!» müristas hääl poodiumilt.

Mr. Waldron oli range distsipliini pooldaja, ja tema terava keele tõttu, mida punase kaelasidemega noormees omal nahal tunda sai, ei olnud ta kõne katkestamine päris ohutu. See vahelesegamine aga näis talle nii absurdsena, et ta ei osanud kohe sellele reageerida.

Nii juhtub ka Shakespeare'i-uurijaga, kellele astub vastu mõni Bacon-Shakespeare'i teooria[3] ajast ning arust läinud pooldaja, või astronoomiga, keda ründab lameda Maa fanaatik. Ta peatus hetkeks, tõstis siis häält ja kordas aeglaselt: «Kes olid välja surnud enne inimese tulekut.»

«Küsitav!» müristas sama hääl veel kord.

Waldron silmitses imestusega professorite rida poodiumil, kuni tema pilk langes Challengerile, kes nõjatus oma tooli seljatoele, silmad suletud ja näol ilme, nagu naerataks ta unes.

«Ah nii,» ütles Waldron õlgu kehitades, «see on mu sõber professor Challenger,» ja jätkas üldise naeru saatel loengut,

' Weald — osa Kenti, Sussexi ja Essexi krahvkonnast Inglismaal Wealdi järgi on nimetatud geoloogiline formatsioon juura. ja kriidiajastu iademete vahel, *Tõlk*

' S o l n h o f e n — küla Baieris juura.ajastust pärinevate lubjakiviladem etega. *Tõlk,*

' Teooria, mille järgi Shakespeare'i teosed on tegelikult kirjutanud fiosoof **Fr. Bacon.** *Tõlk.*

nagu oleks see piisav selelus, millele pole enam mida lisada.

Kuid vahejuhtum ei olnud sellega kaugeltki lõpetatud. Ükskõik missuguse teeraja lektor mineviku ürgmetsas valis, ikka viis see ta paratamatult väiteni, et eelajalised eluvormid on välja surnud, millele professor silmapilkselt oma härjamöirgega vastas. Auditoorium hakkas neid möirgeid ette aimama ja neid vaimustuskisaga vastu võtma. Üliõpilastest täidetud pingid lõid sekka ja iga kord kui Challengeri habe hakkas liikuma, ilma et ta oleks jõudnud häältki teha, karjus sada häält «Küsitav!», millele niisama palju hääli vasias «Rahu!» ja «Häbi!». Waldron, kuigi kogenud lektor ja tugev mees, kaotas närvid, kõhkles, kogeles, kordas iseennast, takerdus ühte pikka lausesse ja pöördus lõpuks vihaselt oma hädade põhjustaja poole.

«See on tõepoolešt talumatu!» hüüdis ta üle poodiumi põrnitsedes. «Pean teid paluma, professor Challenger, et te nendest asjatundmatutest ja ebaviisakatest vahelesegamistest loobuksite.»

Saalis jäid kõik vait. Üliõpilased tardusid heameeles paigale, nähes Olümpose auväärseid elanikke omavahel tülitsemas. Challenger kergitas oma jässaka kogu pikka mööda toolilt.

«Mr. Waldron,» ütles ta, «mina omakorda pean teid paluma, et te loobuksite väidetest, mis teaduslike faktide ei ole ranges kooskõlas.»

Need sõnad päästsid valla tormi. «Häbi! Häbi!», «Las räägib!», «Visake ta väljal», «Tõmmake ta poodiumilt alla!», «Igaühel on õigus rääkida!» kostis läbi üldiste pahameele- ja rõõmuavalduste. Koosoleku juhataja oli jalul, peksis käsi kokku ja häälitses erutatult. «Professor Challenger... isiklikud vaated... hiljem,» olid ainsad sõna mis mäetippudena tema arusaamatu pomina pilvemassidest välja ulatusid. Vahelesegaja kummardas, naeratas, silitas habet ja laskus tagasi oma toolile. Waldron, väga õhetav ja sõjakas, jätkas ettekannet. Aeg-ajalt, kui ta esines mõne väitega, heitis ta mürgise pilgu oma vastasele, kes näis olevat sügavasti uinunud, näol endine lai, õnnelik naeratus.

Siis jõuäis loeng lõpule — ma kaldun arvama, et see lõpp oli enneaegne, sest kokkuvõte, mille lektor tegi, oli rutakas ja seosetu. Tema mõttelõng oli järsult katkestatud ja audi-

toorium oli rahutu ning täis ootust. Waldron võttis istet,
ja pärast seda kui koosoleku juhataja oli, midagi pomisenud, tõusis professor Challenger ja astus poodiumi äärele. Oma ajalehe huvides kirjutasin ma tema kõne sõna-sõnalt üles.

«Mu daamid ja härrad,» alustas ta tagumiste ridade rahutu sumina saatel. «Andestust — daamid, härrad ja lapsed — pean vabandama, et ma tunduva osa tänasest auditooriumist kogemata kahe silma vahele jätsin (lärm ja segadus, mille kestel professor seisis ülestõstetud käega ja noogutas kaastundlikult oma tohutu suurt pead, nagu oleks ta rahvahulgale paavstlikku õnnistust jaganud), «mulle on ülesandeks tehtud avaldada mr. Waldronile tänu väga pilt-liku ja fantaasiarikka loengu eest, mida me äsja kuulsime. Mõningates küsimustes ei olnud ma lektoriga nõus ja minu kohuseks oli nendele küsimustele tähelepanu juhtida, kui need esile kerkisid, kuid sellest hoolimata tuli mr. Waldron oma ülesandega hästi toime, andes lihtsa ja huvitava ülevaate sellest, mis tema arvates kujutab endast meie planeedi ajalugu. Populaarteaduslikke loenguid on kõige kergem kuulata, kuid mr. Waldron» (siin naeratas ta lahkelt ja pilgutas lektori poole silmi) «vabandab mind, kui ma ütlen, et nad on paratamatult nii pealiskaudsed kui ka eksi-arvamusi tekitavad, sest nad peavad olema kohandatud võhikliku auditooriumi arusaamadele,» (Iroonilised kiiduavaldused.) «Populaarteaduslike loengute pidajad on oma olemuselt parasiidid,» (Ägedad protestid mr. Waldronilt.) «Kas kuulsuse või raha pärast nad ekspluateerivad oma puudustkannatavate, tundmatute vendade tööd. Üksainus laboratooriumis avastatud uus fakt, ükskõik kui tähtsusetu see ka oleks, üksainus kivi teaduse templi müüris kaalub kaugelt üles iga seda liiki teiste suu kaudu esitatud eksposítsiooni, mis võib küll jõudetunni ajaviiteks olla, kuid ei saa mingeid kasulikke tulemusi anda. Ma ei tee neid ilmselt õigeid märkusi muidugi mitte selleks, et mr. Waldroni isikule varju heita, vaid ainult selleks, et te ei kaotaks proportsioonitunnet ega vahetaks köstrit ära ülempreestriga.» (Sel kohal sosistas mr.Waldron midagi koosoleku juhatajale, kes pooleldi püsti tõusis ja tõsise näoga mõned sõnad oma veekarahvinile ütles.) «Kuid aitab sellest!» (Valjud ja kauakestvad kiiduavaldused.) «Lubage mul asuda laialdasemat huvi pakkuva teema juurde. Missuguses peamises küsimuses pidasin mina kui iseseisev uurija meie

lektori teaduslikku täpsust kaheldavaks? See oli küsimus teatavate eluvormide püsimisest maakeral. Ma ei räägi sel teemal asjaarmastajana ega, võiksin lisada, populaarteaduslike loengute pidajana, vaid inimesena, kelle teaduslik südametunnistus sunnib teda rangelt faktidest kinni pidama, kui ma ütlen, et mr. Waldron eksib rängalt arvates, et kui tal endal pole kunagi juhust olnud näha mõnd niinimetatud eelajaloolist looma, siis need loomad praegusel ajal enam ei eksisteeri. Nad on tõepoolest, nagu ta ütles, meie esivanemad, kuid nad on, kui nii Võib väljenduda, meie kaasaegsed esivanemad, keda on veel võimalik kogu nende koleduses ja võikuses leida, kui kellelgi vaid jätkub energiat ja julgust nende eluasemete otsimiseks. Olendid, keda seni peeti juura-ajastusse kuuluvaiks, koletised, kes võiksid võita ja õgida meie suurimaid ja metsikuimaid imetajaid, eksisteerivad veel praegugi.» (Hüüded «Jama!», «Tõestage!», «Kust teie seda teate?», «Küsitav!») «Te küsite, kust mina seda tean? Ma tean, sest ma olen nende salaurgastes käinud. Ma tean, sest ma olen mõningaid neist näinud.» (Aplaus, kära ja kellegi hääl: «Valetaja!») «Ah ma olen valetaja?» (Üldine südamlik ja kärarikas jaatamine.) «Kas ma kuulsin õieti, et keegi nimetas mind valetajaks? Kas isik, kes nimetas mind valetajaks, oleks nii lahke ja tõuseks püsti, et ma näeksin, kes ta on?»

(Hääl: «Siin ta on, sir!» ja metsikult rabelev väike, süütu välimusega, prille kandev mehike tõsteti ühe üliõpilaste rühma keskelt üles.) «Kas teie julgesite mind valetajaks nimetada?» («Ei, sir, ei!» karjus süüdistatu ja kadus äkki nagu vits vette.) «Kui keegi juuresolijatest julgeb minu sõnades kahelda, siis oleks mul hea meel temaga pärast loengut veidi juttu ajada.» («Valetaja!») «Kes seda ütles?» (Jälle tõsteti meeleheitlikult siplev mehike kõrgele õhku.) «Kui ma alla teie juurde tulen . . .» (Üldine koor: «Tule, kullake, tule!», mis mõneks hetkeks katkestas kõne, kuna koosoleku juhataja seisis püsti ja vehkis mõlema käega, nagu oleks ta koori juhatanud. Professor, nägu õhetav, ninasõõrmed laiali ja habe turris, oli nüüd parajas võitlusmeeleolus.) «Igale suurele avastajale on osaks saanud seesama uskumatus — lollpeade põlvkonna kindel tundemärk. Kui teile esitatakse tohutu tähtsusega fakte, siis ei jätku teil intuitsiooni ega kujutlusvõimet, mis aitaks teil neid fakte mõista. Te oskate ainult muda loopida inimestele, kes on riskinud eluga, et teaduses uusi teid rajada. Te kiusate

50

taga prohveteid! Galilei, Darwin ja mina . . .» (Kestvad kiiduavaldused ja täielik segadus.)

See kõik on pärit tookord kiiruga tehtud märkmetest ega anna õiget kujutlust täielikust kaosest, milleni koosolek .selleks ajaks oli jõudnud. Kära oli nii hirmus, et mõned daamid olid juba suure rutuga põgenenud. Tõsised ja auväärsed vanemad härrad näisid üldisest meeleolust niisama tugevasti kaasa haaratud nagu üliõpilasedki; ma nägin valgehabemelisi mehi püsti tõusvat ja kangekaelse professori poole rusikaid raputavat. Kogu suur auditoorium pulbitses ja podises nagu keev pada. Professor astus sammu i ettepoole ja tõstis mõlemad käed. Temas oli midagi nii suurt, tähelepanu kütkestavat ning mehist, et müra ja karjumine hakkas tema mõjuka žesti ja käskiva pilgu all pikkamööda vaibuma. Tal näis olevat midagi olulist öelda. Kõik jäid vait, et seda kuulda.

«Ma ei taha teid kauem kinni pidada,» ütles ta. «See ei tasu vaeva. Tõde jääb tõeks ning lärm, mida teevad mõned rumalad noormehed — ja, ma kardan, et pean lisama, ka mõned niisama rumalad vanemad džen-telmenid —, ei saa seda muuta. Mina väidan, et olen pannud aluse uuele teadusalale. Teie kahtlete selles.» (Kiiduavaldused.) «Siis ma panen oma väite proovile. Kas te ei sooviks enda hulgast valida üht või mitut isikut, kes läheksid teie esindajatena välja ja kontrolliksid minu väiteid?»

Auditooriumist tõusis püsti vana mr. Summerlee, pikakasvuline, kõhn ja sapine võrdleva anatoomia professor, kelle närtsinud välimuses oli midagi teoloogi meenutavat. Nagu ta ütles, soovis ta professor Challengerilt küsida, kas tulemused, millele professor oma märkustes vihjas, olid saavutatud kaks aastat tagasi Amazonase ülemjooksule sooritatud ekspeditsiooni vältel.

51

Professor Challenger vastas, et see on nii.

Mr. Summerlee soovis teada, kuidas oli professor Chal-lengeril võimalik teha mingeid avastusi piirkondades, kus olid juba viibinud Wallace, Bates ja teised laitmatu teadusliku reputatsiooniga uurijad.

Professor Challenger vastas, et mr. Summerlee näib Amazonase segi ajavat Thames'iga; et tegelikult on Amazonas veidi suurem jõgi; et mr. Summerleel oleks võibolla huvitav teada, et Amazonas koos temaga ühenduses oleva Orinocoga kujutab endast

ligikaudu viitkümmet tuhandet miili veeteid läbi metsiku maa; et nii laialdastel maa-aladel pole ühel isikul võimatu leida seda, mis teisel on kahe silma vahele jäänud.

Mr. Summerlee kinnitas hapu naeratusega, et ta on täiesti teadlik Thames'i ja Amazonase erinevusest, mis seisab selles, et esimese kohta esitatavaid väiteid on võimalik kontrollida, kuna teise puhul pole see võimalik. Ta oleks tänulik, kui professor avaldaks eelajalooliste loomade leiukoha geograafilise pikkuse ja laiuse.

Professor Challenger vastas, et ta jätab need andmed mõjuvatel põhjustel enda teada, kuid oleks valmis vastavaid ettevaatusabinõusid tarvitusele võttes neid publiku hulgast valitud komiteele üle andma. Kas mr. Summerlee oleks nõus selle komitee liikmena isiklikult ta väiteid kontrollima?»

Mr. Summerlee: «Jah, ma olen nõus.» (Tugevad kiiduavaldused.)

Professor Challenger: «Sel juhul kohustun teie käsutusse andma materjale, mis teil võimaldavad teed leida. Ent kui mr. Summerlee läheb minu väiteid kontrollima, siis oleks täiesti õiglane, kui temaga oleks kaasas üks voi mitu isikut, kes omakorda kontrolliksid teda. Ma ei taha teie eest varjata, et teekond on seotud raskuste ja hädaohtudega. Mr. Summerleel on vaja nooremat teekaaslast. Kas leidub vabatahtlikke?»

Sellisel ootamatul viisil saabub tihti suur murrang inimese elus. Kas oleksin ma koosolekusaali astudes võinud kujutleda, et mul seisab ees fantastilisem seiklus, kui ma seda oleksin osanud uneski näha? Kuid kas see ei olnudki too võimalus, millest Gladys oli rääkinud? Gladys oleks mulle öelnud, et ma läheksin. Ma hüppasin püsti. Sõnad voolasid nagu iseendast. Mu kaaslane Tarp Henry tiris mind käisest ja ma kuulsin teda sosistavat: «Istuge,

Malone! Ärge mängige narri!» Samal ajal nägin, et mõni rida minust eespool oli üks pikakasvuline, kõhn, punakate juustega mees samuti püsti. Ta põrnitses mind vihase pilguga, kuid ma ei andnud järele.

«Mina lähen, härra juhataja,» kordasin ma ikka jälle.

«Nimi! Nimi!» hüüti publikust.

«Mu nimi on Edward Dunn Malone. Olen «Daily Gazette'i» reporter. Kinnitan, et olen absoluutselt erapooletu tunnistaja.»

«Ja teie nimi, sir?» küsis koosoleku juhataja mu pikakasvuliselt rivaalilt.

«Mina olen lord John Roxton. Olen Amazonase ülemjooksul juba käinud, tunnen kogu sealset piirkonda ja mul on seda liiki ekspeditsioonide alal suuri kogemusi.»

«Lord John Roxtoni sportlase- ja rändurikuulsus on muidugi ülemaailmne,» ütles juhataja. «Samal ajal aga poleks sugugi paha, kui niisugusest ekspeditsioonist võtaks osa ka ajakirjanduse esindaja.»

j<Siis teen ettepaneku,» ütles professor Challenger, «et mõlemad džentelmenid saadavad tänase koosoleku esindajatena professor Summerleed tema ekspeditsioonil, miile ülesandeks on minu väidete tõepärasuse kindlakstegemine ja selle kohta aruande esitamine.»

Nii otsustati keset kära ja kiiduavaldusi meie saatus ja ma leidsin enese ukse poole hoovavast inimvoolust, pea keerlemas uuest avarast perspektiivist, mis nii äkki oli minu ette kerkinud. Saalist välja jõudes märkasin nagu läbi udu mööda kõnniteed edasi tormavate naervate üliõpilaste summa ning raske vihmavarjuga vehkivat kätt, mis selle keskel tõusis ja langes. Siis veeres professor Challenged sõiduk oiete ja tervitushüüete

saatel eemale ning ma leidsin enda kõndimas Regent Streeti hõbedaste tulede all, pea täis mõtteid Gladysest ja oma tulevikust.

Järsku puudutas keegi minu küünarnukki. Ma pöördusin ja vaatasin otse naervatesse, käskivatesse silmadesse, mis kuulusid pikakasvulisele kõhnale mehele, kes oli pakkunud end mu kaaslaseks selle kummalise ülesande täitmisel.

«Mister Malone, nagu ma aru sain?» ütles ta. «Meist saavad teekaaslased, eks ole? Ma elan siinsamas üle tee, Albany's. Võibolla oleksite nii lahke ja pühendaksite mulle pool tundi oma ajast. Mul oleks hädasti vaja teiega mõne küsimuse üle rääkida.»

53

VI peatükk «SEAL OLIN MA NAGU JUMALAVITS»

Pöördusime koos lord John Roxtoniga Vigo Streetile ja läbisime aristokraatide kuulsa pesapaiga luitunud väravad. Pika pimeda koridori lõpus tõukas mu uus tuttav ühe ukse lahti ja lülitas elektrivalguse sisse. Värviliste varjudega ümbritsetud lambid valasid kogu suure ruumi üle punaka valgusega. Uksele seisma jäädes ja ringi vaadates sain üldise mulje erakordsest mugavusest ja elegantsist, mida ümbritses tugeva mehelikkuse õhkkond. Luksus, mis on omane hea maitsega rikkale inimesele, segunes kõikjal muretu poissmehe korratusega. Põrandal oli siin-seal toredaid karusnahku ning kummalisi kirevaid matte kustki idamaa turult. Seinu katsid tihedalt maalid ja gravüürid, mis isegi minu võhikliku hinnangu järgi olid väga väärtuslikud ja haruldased. Visandid poksijatest, tantsijannadest ja võidusõiduhobustest vaheldusid meelelise Fragonard'i[1] militaristliku Girardet'[5] ja unistava Turneriga[6]. Kuid nende mitmekesiste kaunistuste hulka oli laiali pillatud trofeesid, mis mulle elavalt meenutasid, et lord John Roxton kuulus oma aja mitmekülgsemate sportlaste ja atleetide hulka. Kaminasimsi kohal ristuvad aerud — üks tumesinine, teine kirsspunane — kõnelesid kunagisist Oxfordi-päevist[7], samal ajal kui neist ülal- ja allpool rippuvad floretid ja poksikindad andsid tunnistust ka neil spordialadel lõigatud loorbe-reist. Ruumi seintel moodustasid nagu esileulatuva paneeli suurte jahiloomade toredad pead, parimad eksemplarid igast maakera nurgast. Kogu selle kollektsiooni krooniks oli kõrgilt rippuva mokaga haruldane valge ninasarvik Sudaanist.

Uhke punase vaiba keskel seisis kuldilustustega must Louis XV stiilis laud — kena antiikese, mida siin jumalavallatult rüvetasid klaasijäljed ja sigariotstest jäänud põletusmärgid. Laual oli hõbedane kandmik suitsetamistarvetega

54

ning poleeritud alus pudelite ja jooginõudega. Vaikiv korteriperemees valas kahte kõrgesse klaasi viskit ning lisas sellele sifoonpudelist soodavett. Olles seejärel mulle käeviipega tugitooli osutanud ja minu klaasi selle kõrvale lauale asetanud, ulatas ta mulle pika sileda havanna sigari. Siis võttis ta minu vastas istet ning vaatas oma kummaliste, pilkuvate, julgete silmadega pikalt ning ainiti mulle otsa; tema silmade külm helesinine värvus meenutas liustikujärve.

Läbi sigarisuitsu hõreda vina nägin üksikasju näos, mis paljude fotode kaudu oli mulle juba tuttav — tugevasti kongus nina, aukuvajunud põski, tumedaid, punakaid, pealael hõredaid juukseid, käharaid mehelikke vurre ning väikest agressiivset habemetutti

---

[5] Paul Girardet (1821–1893) — prantsuse graafik. *Tõlk.*

[6] Joseph Mallord William Turner (1775—1851) — inglise maalikunstnik. *Tõlk.*

[7] Sõudmine on Oxfordi ülikoolis traditsiooniliselt üks populaarsemaid spordialasid ja ülikooli sõudevõistkonda kuulumine on üliõpilasele suureks auks. *Tõlk.*

terava lõua otsas. Selles näos oli midagi Napoleon Ill-t ja midagi Don Quijotet meenutavat, kuid ühtlasi ka midagi, mis oli iseloomulik vaba õhku, koeri ja hobuseid armastavale erksale ning innukale inglise maadžentelmenile. Päikesest ja tuulest oli tema nahk lillepotti meenutava tumepunase värvusega. Tema kulmud olid puhmas ja rippusid sügavale alla, andes tema juba iseendast külmadele silmadele peaaegu julma ilme. Viimast muljet süvendas veelgi kõrge kortsus laup. Ta oli kuivetu, kuid väga tugeva kehaehitusega mees — igatahes oli ta korduvalt näidanud, et Inglismaal oli vähe mehi, kes oleksid olnud suutelised temaga võrdseteks jõupingutusteks. Ta oli veidi üle kuue jala pikk, kuid näis oma kummaliselt ümarate õlgade tõttu lühemana. Sellisena istus too kuulus lord John Roxton minu vastas, pures oma sigarit ja silmitses mind pilku kõrvale pööramata pikas ning piinlikus vaikuses.

«Noh, poju,» ütles ta lõpuks, «me võtsime kätte ja saime selle tembuga hakkama. Jah, viskasime teiega kahekesi kenakese haagi. Ma arvan, et kui sinna saali astusite, siis polnud teil niisugust mõtetki peas, eks ole?»

«Mitte kõige vähematki.»

«Samad sõnad minu poolt. Mitte kõige vähematki. Ja siin me nüüd istume kaelast saadik supis. Hmh, ma tulin •alles kolm nädalat tagasi Ugandast[8], üürisin Sotimaal mõisa, kirjutasin lepingule alla ja puha. Kena lugu, eh? Kuidas see teile meeldib?»

'Uganda — Inglismaa protektoraat ekvatoriaalses Ida-Aafri-;kas. Tõlk.

«Noh, see kuulub juba minu elukutse juurde. Ma olen ajakirjanik «Gazette'i» juurest.»

«Muidugi — te ütlesite seda, kui te endale selle asja kaela võtsite. Muuseas, mul oleks teile üks väike ülesanne, kui te oleksite nõus mind aitama.»

«Hea meelega.»

«Ega teil pole midagi väikese riski vastu?»

«Milles see risk seisab?»

«Ballingeris — risk seisab Ballingeris. Kas olete temast kuulnud?»

«Ei.»

«Kus te küll olete elanud, noormees? Sir Jack Ballinger on parim eliitdžoki tervel Põhja-Inglismaal. Tasasel maastikul saan ma temaga enam-vähem hakkama, kuid tõketel on ta minust üle. Nojah, on avalik saladus, et kui ta parajasti ei treeni, siis ta joob kõvasti — viskab keskmist viisi, nagu ta ise ütleb. Teisipäeval sai Ballinger deliiriumi ja sestsaadik märatseb ta nagu põrguline. Tema tuba on minu oma kohal. Arstid ütlevad, et vanapoiss on omadega läbi, kui talle ei saa kas või natukenegi toitu sisse toppida; kuna ta aga lamab voodis, laetud revolver vaibal, ja ähvardab, et ta igaühele, kes talle ligi tuleb, kuus ümmargust auku keresse laseb, siis on tema teenijad midagi streigitaolist välja kuulutanud. Jack on küll sitke sell, samuti ka surmkindel laskur, kuid me ei saa ometi Liverpooli võiduajamiste võitjat selliselt surema jätta, eks ole?»

«Mida te siis kavatsete ette võtta?» küsisin ma.

«Minu idee on niisugune, et me võiksime teda kahekesi rünnata. Võib-olla ta tukub, ja halvimal juhul jõuab ta ainult ühte meist haavata, nii et teine saab ta kinni kahmata. Kui me saaksime tema käed linaga kinni siduda ja seejärel telefoni teel maopumba kohale

---

Jean Honore Fragonard (1732–1806) — prantsuse maalikunstnik ja graafik. *Tõlk.*

tellida, siis annaksime sellele kullakesele niisuguse õhtusöögi, mida ta veel elus pole saanud.»

Kui inimese igapäevase tõö hulka satub äkki niisugune meeleheitlik risk, siis ei ole see kuigi meeldiv. Ma ei pea ennast eriti julgeks meheks. Minu iirlaslik fantaasia teeb uue ja tundmatu kohutavamaks, kui see tegelikult on. Teisest küljest aga kasvatati mind hirmus arguse ja sellega seotud häbi ees. Ma usun, et võiksin end kuristikku heita nagu hunnid ajalooraamatus, kui keegi avaldaks kahtlust, kas ma seda julgen, kuid seda tegema sunniks mind kindlasti rohkem uhkus ja hirm kui julgus. Sellest siis tuligi, et

56

kuigi iga närv minu kehas vabises, kui kujutlesin viskist hullunud alkohoolikut ülemisel korrusel, vastasin ma siiski nii ükskõikse häälega kui suutsin, et olen valmis minema. Lord Roxtoni mõned edasised märkused ettevõtte ohtlikkuse kohta ainult ärritasid mind.

«Rääkimine ei paranda asja,» ütlesin ma. «Lähme.»

Ma tõusin oma toolilt püsti, ka tema ajas enda jalule. Siis puhkes ta äkki sõbralikult naerma, patsutas mulle paar korda vastu rinda ja lükkas mu lõpuks tagasi toolile.

«Hüva, poju, — teist saab asja,» ütles ta.

Ma vaatasin üllatunult üles.

«Jack Ballingeriga sain täna hommikul juba ise hakkama. Ta laskis mu hommikumantli hõlmast augu läbi, jumal õnnistagu tema vana värisevat kätt, kuid me saime talle hullusärgi selga ja nädala pärast on ta jälle korras. Kuulge, noor sõber, ega te mulle pahane ole? Omavahel öeldes, ma pean seda Louna-Ameerika värki üsna tõsiseks asjaks ja kui mul selles ettevõttes on kaaslane, siis peab-see olema mees, kellele ma võin kindel olla. Niisiis panin teid proovile, ja ma pean ütlema, et te tegite selle hästi läbi. Vaadake, asi on nii, et seal langeb kõik meie kahe kaela, sest sellele Summerlee-vanamehele on kindlasti algusest peale lapsehoidjat vaja. Muuseas, ega te juhuslikult pole see Malone, keda peetakse Iirimaa ragbimees-konna kandidaadiks?»

«Võib-olla varumängijana.»

«Mulle tundus teie nägu tuttav. Ma olin pealtvaatajate hulgas, kui te Richmondi vastu selle puute[9] tegite — parim: läbimurre, mis ma terve hooaja jooksul nägin. Kui vähegi võimalik, ei jäta ma ühtki ragbivõistlust vahele, sest see on kõige mehelikum mäng, mis veel järele on jäänud. Kuid ma ei kutsunud teid enda poole selleks, et spordist rääkida. Asugem asja juurde. Siin, «Times'i» esiküljel, on väljuvate laevade nimestik. Tuleval kesknädalal läheb laev Pärasse[10]; kui teie ja professor selleks ajaks oma asjad korda saate, siis võiksime selle laevaga sõita, eks ole? Väga hea, ma lepin professoriga kokku. Kuidas on lood teie varustusega?»

«Selle eest muretseb ajaleht.»

«Kas te lasta oskate?»

57

«Umbes nagu keskmine maakaitseväelane.»

«Heldeke! Kas tõesti nii kehvasti? Laskmine näib olevat viimane, mis teil, noormeestel, tuleb meelde õppida. Mis taru valvamisse puutub, siis olete te kõik nõelteta mesilased. Ühel ilusal päeval jääte rumala näoga vahtima, kui keegi tuleb ja mee sisse vehib. Kuid Lõuna-Ameerikas peate oskama püssi õiget otsa pidi käes 'hoida, sest kui

---

[9] Palliga maa puudutamine vastase väravajoone taga annab ragbis 3 punkti. *Tõlk.*

[10] P a r ä (praegu Belem) — sadamalinn Põhja-Brasiilias, Amazonase suudme lähedal. *Tõlk.*

meie sõber professor pole hull või valelik, siis näeme seal nii mõndagi veidrat, enne kui ükskord tagasi jõuame. Missugune püss teil on?»

Ta astus seina ääres seisva tammepuust kapi juurde, ja kui ta selle avas, nägin seal läikivates ridades paralleelseid püssiraudu nagu orelivilesid.

«Ma vaatan järele, mis teile oma arsenalist saan pakkuda,» ütles Roxton.

Ta võttis välja ühe ilusa püssi teise järel, avas ja sulges vilunud liigutustega nende lukke ja patsutas neid, kui ta õrnalt nagu hoolitsev ema neid kappi tagasi pani.

«See on Blandi elevandipüss, kaliiber • 577',» ütles ta. «Temaga lasksin selle suure poisi.» Ta vaatas üles valge ninasarviku poole. «Veel kümme jardi ja ta oleks mind omale kollektsioonile lisanud.

On nõrgemalgi võitluses kindel šanss, kui püssirauda ta lükkab kuuli.

Ma loodan, et te tunnete Gordoni2 luulet, sest Gordon on hobuse, püssi ja neid mõlemaid käsitseva mehe laulik. Ka see on tõhus riist — kaliiber -470, teleskoopiline sihik, kahekordne tõmbits, suur laskekaugus. Seda püssi kasutasin kolm aastat tagasi Peruu orjapidajate vastu. Võin teile öelda, et seal olin ma nagu jumalavits, kuigi te minu nime ei leia ühestki Sinisest Raamatust3. On aegu, noor sõber, kus igaüks meist peab inimõiguste ja õigluse kaitseks välja astuma, või me ei tunne end enam iialgi puhastena. Seepärast ma pidasingi seal oma käe peal väikest sõda. Kuulutasin selle ise, pidasin seda ise ja lõpetasin ka

' Vastavalt inglise mõõtühikute süsteemile väljendatakse tulirelvade kaliibrit tuhandikes tollides. Tõlk.

'Adam Gordon (1833—1870) — inglaste hulgas populaarne luuletaja, elas suurema osa oma elust Austraalias. Tõlk.

3 Sinised Raamatud — Inglise parlamendi poolt väljaantavad aruanded ja dokumentide kogud (tavaliselt siniste kaantega). tõlk.

ise. Igaüks neist täketest tähendab üht mõrvarlikku orja-kubjast — kenake rida, mis? Selle pika kriipsuga on märgitud Pedro Lopez, nende kõigi pealik, kelle ma tapsin ühes Putumayo' käärus. Ahaa, siin on midagi teie jaoks.» Ta võttis välja nägusa hõbeilustustega püssi. «Istub hästi õlas, hea sihik, viis padrunit magasinis. Selle hoolde võite oma elu usaldada.» Ta ulatas püssi mulle ja sulges kapi. «Muuseas,» jätkas ta oma tooli juurde tagasi tulles, «mida te sellest professor Challengerist teate?» «Nägin teda täna esimest korda.»

«Mina samuti. Naljakas, et me läheme mõlemad teele, kaasas pitseeritud korraldused mehelt, keda me ei tunne. Ta näis üsna upsakas vanamees olevat. Tema professoritest ametivennad ei ole temast ka vist eriti vaimustatud. Kuidas teil selle asja vastu huvi tekkis?»

Jutustasin talle lühidalt oma hommikustest seiklustest ja ta kuulas mind tähelepanelikult. Siis võttis ta välja LõunaAmeerika kaardi ja laotas selle lauale.

«Ma usun, et iga sõna, mis professor teile rääkis, oli tõsi,» ütles ta veendunult, «ja pidage silmas, et kui ma seda väidan, siis on mul selleks ka alust. Ma armastan Lõuna-Ameerikat ja usun, et kui teda võtta kogu tema ulatuses Darieni lahest kuni Tulemaani, siis on see kõige toredam, rikkam ja suurepärasem maa meie planeedil. Inimesed ei tea seda veel ega taipa, mis temast võib saada. Mina olen ta otsast otsani läbi käinud ja kaks kuiva aastaaega just nendessamades paikades veetnud, nagu ütlesin, kui rääkisin teile sõjast, mis ma orjakauplejatega pidasin. Kui seal olin, kuulsin samasuguseid lugusid —

indiaanlaste pärimusi ja muud selletaolist, kuid kahtlemata peitus nende juttude taga midagi. Mida rohkem te seda maad tundma õpite, poju, seda selgemaks teile saab, et seal on kõik võimalik — kõik. Seal on vaid mõned kitsad veeteed, mida kasutatakse liiklemiseks, ja väljaspool neid on kõik pimedusse maetud. Näiteks siin, Matto Grossos2,» ta osutas oma sigariga vastavat kohta kaardil, «või selles nurgas, kus ühinevad kolme riigi piirid, ei üllataks mind miski. Nagu see mees täna õhtul ütles, läbib seal viiskümmend tuhat miili veeteid metsa, mis on peaaegu niisama

' Putumayo — jõgi Peruu ja Kolumbia piiril. Suubub Amazonasesse. Tõlk.

2 Matto Grosso — Brasiilia osariik vastu Boliivia piiri. Tõlk.

suur kui terve Euroopa. Me võiksime teineteisest niisama kaugel olla kui Šotimaa Konstantinoopolist ja siiski viibida ühes ning samas suures Brasiilia ürgmetsas. Inimene on sellesse padrikusse ainult väheseid teeradu tallanud. Pealegi kõigub jõe veetase ligemale neljakümne jala ulatuses ja pool jõeäärsetest maa-aladest on läbipääsmatu soo. Miks ei peaks niisugusel maal leiduma midagi uut ja imelist? Ja miks ei peaks meie olema mehed, kes selle avastavad? Pealegi,» lisas ta, kõhn nägu rõõmust säramas, «on iga miil seal täis sportlikku riski. Ma olen nagu vana golfipall — kogu valge värv on minult juba maha kulunud ja elu võib mind nüüd siia-sinna loopida, ilma et mulle sellest märkigi külge jääks. Kuid sportlik risk, poju, sportlik risk on olemasolu sool. See teeb elu elamisväärseks. Me kõik oleme juba natuke liiga pehmed, loiud ja mugavad. Andke mulle metsik maa ja avar horisont ning laske mul, püss käes, otsida midagi, mis väärib leidmist. Ma olen sõdinud, ratsutanud ja lennanud, kuid jaht elukatele, keda võib ainult pärast rasket õhtusööki unes näha, on mulle hoopis uus elamus.» Ta naeris lõbusalt seda väljavaadet kujutledes.

Võib-olla peatusin liiga pikalt sellel uuel tuttaval, kuid temast pidi paljudeks päevadeks minu teekaaslane saama ja seepärast püüdsin kirjeldada teda sellisena, nagu ma teda esmakordselt nägin, kõigi tema isiksuse, kõne- ja mõtteviisi iseärasustega. Ainult vajadus viia artikkel koosolekust õigeks ajaks toimetusse sundis mind lõpuks tema seltskonnast lahkuma. Ta jäi minust elektrilampide roosasse kiirgusse istuma, oma lemmikpüssi lukku õlitama ja ikka veel enda ette tasakesi naerma mõtte juures seiklustest, mis meil ees seisid. Mulle oli täiesti selge, et kui meid ootasid hädaohud, siis poleks ma tervelt Inglismaalt võinud leida külmaverelisemat ega vapramat meest, kellega neid jagada. Nii väsinud kui ma tolle päeva imetaolistest juhtumustest ka olin, istusin tol õhtul veel kaua koos päevauudiste toimetaja McArdle'iga, selgitades talle kogu olukorda, mida ta pidas küllalt tähtsaks, et sellest järgmisel hommikul informeerida peatoimetajat sir George Beaumonti. Leppisime kokku, et ma hakkan McArdleMle adresseeritud kirjade näol kodumaale saatma täielikke aruandeid oma seiklustest, kusjuures need kas avaldatakse kohe pärast nende saabumist «Gazette'is» või hoitakse alal edaspidiseks avaldamiseks vastavalt professor Challengeri soovidele,

sest me ei võinud veel teada, missugused tingimused professor heaks arvab lisada juhtnööridele, mis peavad meid tundmatule maale viima. Vastuseks telefonilisele järelepärimisele ei saanud me temalt midagi konkreetsemat kui ainult müristamist ja paukumist ajakirjanduse arvel, mis lõppes märkusega, et kui me talle teatame, missuguse laevaga teele asume, annab ta ärasõidu eel meile kõik juhtnöörid, mida peab vajalikuks.

Teine küsitlus ei toonud üldse mingit vastust peale mrs. Challengeri kaebliku halina; ta teatas, et tema abikaasa on juba väga ärritatud, ja avaldas lootust, et me ei võta ette midagi, mis asja võiks hullemaks teha. Samal päeval tehtud kolmas katse kutsus esile hirmsa prahvatuse ja seejärel keskjaama teate, et professor Challengeri telefoniaparaat on purunenud. Pärast seda loobusime igasugustest katsetest professoriga ühendusse astuda.

Ja nüüd, mu kannatlikud lugejad, ei saa ma enam kauem otseselt teie poole pöörduda. Nüüdsest peale (kui selle jutustuse järg peaks üldse kunagi teieni jõudma) on see võimalik ainult minu ajalehe kaudu. Toimetaja kätte jätan ma jutustuse sündmustest, mis põhjustasid ühe kõigi aegade tähelepanuväärsema ekspeditsiooni, nii et kui ma enam kunagi Inglismaale tagasi ei pöördu, siis jääb järele vähemalt mingisugunegi dokument selle kohta, kuidas see kõik algas. Neid viimaseid ridu kirjutan auriku «Francisca» salongis ja loots viib nad mister McArdle'i kätte hoiule. Enne kui sulen oma märkmiku, lubatagu mul joonistada veel üks pilt — viimne pilt, mille ma mälestusena kodumaalt kaasa viin. On hiliskevadine niiske ja udune hommik; sajab peenikest külma vihma. Kolm läikivates vihmamantlites inimkuju suundub mööda kaid suure auriku poole, mille mastis lehvib juba sinine välja-sõidulipp. Nende ees tõukab pakikandja käru, mis on kuhjaga täis kohvreid, reisivaipu ja püssituppi. Pikakasvuline, melanhoolne professor Summerlee astub lohiseval sammul ja noruspäi, nagu tunneks ta juba praegu iseendale tõsiselt kaasa. Lord John Roxton sammub reipalt ja tema kõhn, tarmukas nägu särab jahimütsi ja salli vahelt. Mis minusse endasse puutub, siis olen ma rõõmus, et askeldus-rikkad ettevalmistused ja hüvastijätupiinad on seljataga; kahtlemata avaldub see ka mu rühis. Äkki, just siis, kui oleme laevani jõudnud, kuuleme selja tagant hüüet. See on professor Challenger, kes oli lubanud meid saatma tulla.

61

Hingeldavana, punasenäolisena ja ägedana jookseb ta meile järele.

«Ei, tänan teid,» ütleb ta, «ma eelistan pardale minemata jätta. Mul on teile ainult mõned sõnad öelda, ja seda võin ma väga hästi ka siinsamas teha. Ma palun teid mitte kujutleda, et ma selle reisi eest olen teile mingit tänu võlgu. Te peate aru saama, et mul on täiesti ükskõik, kas te sõidate välja või mitte, ja ma ei tunne endal teie vastu kõige väiksemaidki isiklikke kohustusi olevat. Tõde jääb tõeks ja teie aruanded, ükskõik missugused need ka oleksid, ei saa seda mingil määral mõjustada, kuigi nad võivad mõningaid väga andetuid inimesi erutada ja nende uudishimu rahuldada. Minu juhtnöörid on selles pitseeritud ümbrikus. Avage see, kui te Amazonase jõel jõuate linna, mille nimi on Manaos, kuid mitte enne kuupäeva ja kellaaega, mis on märgitud ümbrikule. Kas see on arusaadav? Jätan nende tingimuste range täitmise täielikult teie auasjaks. Ei, mister Malone, teie kirjavahetuse suhtes ei tee ma mingeid kitsendusi, sest faktide valgustamine on teie reisi peamiseks eesmärgiks; nõuan ainult, et te vaikiksite oma täpse sihtkoha üle ja et enne teie tagasipöördumist midagi ei avaldataks. Kõike head, sir. Te tegite nii mõndagi, et leevendada minu tundeid selle vastiku elukutse vastu, mille esindajate hulka teil on õnnetus kuuluda. Kõike head, lord John. Nagu ma aru saan, on teadus teile suletud raamat, kuid te võite rõõmustada jahimaade üle, mis teid ees ootavad. Kindlasti ilmub kunagi mõnes jahiajakirjas teie kirjeldus selle kohta, kuidas te dimorfodoni' lennult maha lasksite. Ja kõike head ka teile, professor Summerlee. Kui te olete veel suuteline midagi õppima, milles ma ausalt öeldes kahtlen, siis jõuate kindlasti targema mehena Londonisse tagasi.»

Ta pöördus järsult ümber ja minut hiljem, juba pardal viibides, nägin kaugel tema lühikest, jässakat kogu rongi poole tagasi minevat. Nii, ja nüüd oleme juba kaugel kanalis. Kõlab viimane kell kirjade äraandmiseks ja loots lahkub pardalt. Varsti kaob meie laev silmapiiri taha. Jumal õnnistagu kõiki mahajääjaid ja andku meile õnnelikku tagasipöördumist!

Dimorfodon — väljasurnud lendsisalik. Tõlk.

VII peatükk «HOMME KAOME TUNDMATUSSE»

Ma ei taha neid, kelleni see jutustus võib jõuda, tüü-. data kirjeldusega meie mugavast reisist liiniaurikul ega meie nädalasest viibimisest Paras (sooviksin vaid tänu avaldada Pereira da Pinta kompaniile tõhusa abi eest meie ekspeditsiooni varustamisel). Puudutan ainult möödaminnes ka meie teekonda mööda laia, aeglaselt voolavat, savikarva jõge aurikul, mis oli ainult veidi väiksem meid üle Atlandi toonud ookeanihiiglasest. Lõpuks läbisime Obidose kitsuse ja jõudsime Manaosesse. Siin päästis meid kohaliku võõrastemaja kahtlase väärtusega mugavuste kasutamisest Inglise-Brasiilia Kaubakompanii esindaja mister Shortman. Tema külalislahkes istanduses veetsime aega päevani, mil meid oli volitatud professor Challengeri instruktsioone sisaldavat kirja avama. Enne kui jõuan selle päeva üllatavate sündmusteni, tahaksin lähemalt kirjeldada oma kaaslasi selles ettevõttes, samuti ka abilisi, keda Lõuna-Ameerikas olime juba jõudnud endale värvata. Ma kirjutan täiesti avameelselt ja loodan selles osas, mis puutub nende materjalide avaldamisse, teie taktitundele, mister McArdle, sest enne avalikkuse ette pääsemist käivad minu kirjad teie käest läbi.

Professor Summerlee teadusalased saavutused on selleks liiga üldtuntud, et mul tarvitseks nendest kokkuvõtet tegema hakata. Ta on seda liiki raskeks ekspeditsiooniks paremini ette valmistatud, kui esimesel pilgul võiks arvata. Tema pikakasvuline, kõhetu, sooniline keha ei tunne väsimust ja tema kuiva, poolsarkastilist, sageli täiesti osavõtmatut käitumisviisi ei mõjuta mingid muutused teda ümbritsevas keskkonnas. Kuigi ta on kuuskümmend viis aastat vana, ei ole ma veel kordagi kuulnud teda rahulolematust avaldavat raskuste puhul, mida meil on tulnud ületada. Algul pidasin ta osavõttu ekspeditsioonile koormaks, kuid nüüd olen täiesti veendunud, et tema vastupidavus on niisama suur kui minu enda oma. Iseloomu poolest on ta sapine ja skeptiline. Algusest peale ei ole ta kunagi varjanud oma usku, et professor Challenger on täielik petis, et me ajame ainult tühja tuult taga ja et meid ei oota Lõuna-Ameerikas tõenäoliselt midagi muud kui pettumused ja hädaohud, Inglismaal aga väljanaermine ja pilked. Niisugused on vaated, mida ta kogu tee Southamptonist

Manaosesse vihaselt nägu moonutades ja oma hõredat kitsehabet väristades meie kõrvadesse puistas. Pärast maa-bumist Manaoses leidis ta mõningat lohutust end ümbritseva putuka- ja linnuriigi ilust ning mitmekesisusest, sest ta on kogu hingega andunud teadusele. Päevad veedab ta püssi ja liblikavõrguga mööda metsi uidates ja õhtud oma arvukat saaki prepareerides. Ta väiksemate veidruste hulka kuuluvad hoolimatus oma rõivaste suhtes, lohakas välimus, äärmine hajameelsus ja harjumus suitsetada lühikest piipu, mis tal on peaaegu alati suus. Oma noorpõlves on ta mitmest teaduslikust

ekspeditsioonist osa võtnud (koos Robertsoniga käis ta Paapuas1), ja elu laagrites ja kanuudes ei paku talle midagi uut

Lord John Roxtonil on mõningaid ühiseid jooni professor Summerleega, kuid nii mõneski osas on nad otse teineteise vastandid. Ta on kakskümmend aastat noorem, kuid on umbes samasuguse kuivetu ja kondise kehaehitusega. Niipalju kui mäletan, kirjeldasin tema välimust juba selles osas oma jutustusest, mille jätsin Londonisse. Ta on äärmiselt puhas ja korralik, hoolitseb oma välimuse-eest, kannab tavaliselt valgeid rõivaid ja kõrgeid pruune moskiito-saapaid ning raseerib end vähemalt üks kord päevas. Nagu enamik teoinimesi, on ka tema sõnaaher ja vajub tihti mõtetesse, kuid vastab alati meelsasti küsimustele ja võtab osa üldisest vestlusest, kõneldes veidral katkendlikul, pooltõsisel-poolnaljatleval viisil. Tema teadmised maailmast üldse ja Lõuna-Ameerikast eriti on üllatavalt laialdased; ka professor Summerlee pilked ei suuda hävitada tema siirast usku meie ekspeditsiooni edusse. Ta räägib pehme häälega ja käitub väga rahulikult, kuid tema sädelevate siniste silmade põhjas varitseb raev ja vankumatu otsustavus, mis on seda ohtlikumad, et ta neid vaos hoiab. Oma kangelastegudest Brasiilias ja Peruus räägib ta vähe, kuid mind üllatas tõsiselt erutus, mida tema saabumine põhjustas jõeäärsete hõimude hulgas, kes vaatavad talle kui oma eestkostjale ja kaitsjale. Punane Pealik, nagu nad teda nimetavad, ja tema vägiteod on nende hulgas muutunud legendaarseiks, kuid ka tegelikud faktid, nii palju kui mul õnnestus neid kindlaks teha, on küllaltki hämmastavad.

Need faktid seisid selles, et lord John oli mõne aasta eest sattunud tollele eikellegimaale, mis asub Peruu, Bra-

1 Paapua — osa Uus-Guinea saarest. Tõlk.

siilia ja Kolumbia täpselt kindlaksmääramata piiride vahel. Selles laialdases piirkonnas kasvavad metsikud kautšuki-puud ja see on nagu Kongoski saanud pärismaalastele needuseks, mis on võrreldav ainult nende sunnitööga hispaanlaste võimu all vanades Darieni hõbedakaevandustes. Käputäis segaverelisi lurjuseid allutas selle maa oma võimule, relvastas indiaanlased, kes olid nõus neid toetama, ja muutis ülejäänud pärismaalased orjadeks, terroriseerides neid kõige ebainimlikumalt, et sundida neid koguma kaut-šukit, mis siis mööda jõge Pärasse veeti. Lord John Roxton astus õnnetute ohvrite kaitseks välja, kuid ei saavutanud midagi peale ähvarduste ja solvamiste. Siis kuulutas ta orjapidajate juhile Pedro Lopezile kõigi reeglite järgi sõja, värbas oma teenistusse salga põgenenud orje, varustas nad relvadega ja asus sõjakäigule, mis lõppes sellega, et ta omaenda kätega tappis kurikuulsa segaverelise ja purustas tema poolt rajatud orjapidamissüsteemi.

Pole siis ka ime, et selle maheda hääle ja sundimatu käitumisega punapäise mehe vastu tunti Lõuna-Ameerika suure jõe kallastel elavat huvi, kuigi tunded, mida ta äratas, olid mitmesugused, sest indiaanlaste tänulikkusele oli vastukaaluks nende pahameel, kelle eesmärgiks oli pärismaalaste ekspluateerimine. Üheks tema seniste seikluste kasulikuks tulemuseks oli see, et ta rääkis vabalt seda ühest kolmandikust portugali keelest ja kahest kolmandikust indiaani murretest koosnevat veidrat segakeelt, mis on käibel terves Brasiilias.

Nagu kord juba ütlesin, oli lord John Roxton LõunaAmeerika fanaatik. Ta ei saanud sellest suurest maast rääkida vaimustuseta ja see oli nakkav, sest ta köitis ka minu kui

täieliku võhiku tähelepanu ning äratas minus uudishimu. Sooviksin väga, et suudaksin edasi anda tema argumentide võlu, seda täpsete teadmiste ja elava fantaasia kummalist segu; mis isegi professori näolt viis aegamööda küünilise ning skeptilise naeratuse. Ta jutustas meile tihti selle võimsa joe ajaloost — sellest, kui kiiresti Amazonas läbi uuriti (juba mõned esimesed Peruu vallutajad läbisid teda mööda terve Lõuna-Ameerika mandri) ja kui tundmatuks on ta siiski jäänud kõige suhtes, mis asetseb tema igavesti muutuvatest kallastest kaugemal.

«Mis on seal?» hüüdis ta põhja poole osutades. «Metsad, sood ja läbipääsematud džunglid. Kes teab, mida need võivad varjata? Ja seal, lõuna pool? Soised tihnikud, kuhu

65

pole astunud ühegi valge inimese jalg. Kõikjal meie ümber on tundmatu maa. Mida teame sellest, mis on sealpool jõekallaste kitsaid piire? Kes ütleb, mis niisugusel maal on võimalik? Miks ei või vanal Challengeril õigus olla?» See oli otsene väljakutse, mis tõi professor Summerlee näole jälle endise kangekaelse pilkemuige, ja ta jäi osavõtmatult vaikides ning sardooniliselt pead raputades oma piibust kerkiva suitsupilve taha istuma.

Niipalju praegusel silmapilgul minu kahest valgenahalisest teekaaslasest, kelle voorused ja puudused, nagu minu endagi omad, selguvad lähemalt jutustusel edasises käigus. Kuid me oleme endale juba värvanud ka mõningaid abilisi, kes võivad selles, mis meid ees ootab, küllalt tähtsat osa etendada. Esimene neist on hiiglaslik neeger Zambo — must Herkules, kes on kuulekas ja töökas nagu hobune ning umbes niisama intelligentne. Me palkasime ta Paras, kus teda soovitas meile laevanduskompanii, kelle laevadel töötades ta oli õppinud rääkima vigast inglise keelt.

Paras võtsime enda teenistusse ka Gomezi ja Manueli, kaks segaverelist jõe ülemjooksult, kes äsja olid punase puidu laadungiga linna saabunud. Need on tõmmud, habemesse kasvanud ja metsiku välimusega mehed, osavad ja sitked nagu pantrid. Mõlemad on kogu oma elu veetnud neis Amazonase ülemjooksu piirkondades, mida meil on kavatsus uurida, ja see oligi põhjuseks, miks lord John nad meie teenistusse palkas. Gomezi väärtuslikuks omaduseks on ühtlasi veel see, et ta räägib suurepäraselt inglise keelt. Need mehed olid nõus viieteistkümnedollarise kuupalga eest meie isiklikeks teenriteks hakkama, toitu keetma, .aerutama ja end igal muul viisil kasulikuks tegema. Peale nende palkasime kolm boliivia indiaanlast možode suguharust, kes kõigi jõeäärsete suguharude liikmetest on kõige osavamad kalurid ja soudjad. Nende juhti nimetasime suguharu järgi Možoks, teiste kahe nimed olid José ja Fernando. Niisiis kolm valget meest, kaks segaverelist, üks neeger ja kolm indiaanlast moodustasid väikese ekspeditsiooni, kes ootas Paras instruktsioone, et nende järgi oma erakordsetele otsingutele asuda.

Lõpuks, pärast tüütavat nädalat, oli määratud päev ja tund saabunud. Kujutlege varjukat, poolhämarat elutuba Santo Ignacio istanduses, kaks miili Manaose linnast sise-maa pool. Väljas valitsev ere kollakas päikeselõõsk muutis palmide varjud niisama tumedaks ja selgepiiriliseks kui

66

puud ise. Liikumatu õhk oli täis putukate vaikimatut häälitsemist, troopilist koori mitmes oktaavis mesilaste tumedast suminast kuni moskiitode kõrgehäälse terava pirinani. Veranda juurest algavat kaktushekkidega piiratud väikest aeda kaunistasid õitsvate põõsaste rühmad, mille ümber sädeleva valguse voogudes lendlesid siia ja sinna suured sinised liblikad ja tillukesed koolibrid. Istusime toas pilliroost laua ümber, millel

lebas pitseeritud ümbrik. Ümbrikule oli professor Challengeri nurgelise käekirjaga kirjutatud:

«Instruktsioonid lord John Roxtonile ja ta kaaslastele. Avada Manaoses '5. juulil täpselt kell 12 päeval.»

Lord John oli oma kella enda kõrvale lauale asetanud.

«Meil on veel seitse minutit aega,» ütles ta. «Vanamees on väga täpne.»

Professor Summerlee naeratas hapult, võttes ümbriku oma kondisesse kätte.

«Mis tähtsust võiks sellel olla, kas avame ta praegu või seitsme minuti pärast?» ütles ta. «See kõik kuulub sellessesamasse pettuste ja mõttetuste süsteemi, mille poolest nende instruktsioonide kirjutaja on kahjuks kurikuulus.»

«Noh, kui juba mängida, siis kõigi reeglite järgi,» ütles lord John. «See on vana Challengeri tsirkus ja me oleme siin tema hea tahte tõttu, nii et meist oleks pagana ebaviisakas, kui me tema juhtnööre täpselt ei täidaks.»

«See on tont teab mis!» hüüdis professor kibestunult. «Juba Londonis tundus see mulle mõttetuna ja rumalana, kuid nüüd pean ütlema, et lähemal tutvumisel näib asi veel hullem olevat. Ma ei tea, mis selles ümbrikus on, ent kui seal ei ole midagi täiesti selget ning kindlat, siis on mul suur kiusatus esimesse allavett minevasse paati istuda ja Paras «Bolivia» pardale asuda. Lõppude lõpuks on mul ka tähtsamat tööd teha kui mööda maailma hulkuda ja mingisuguse nõdrameelse väiteid ümber lükata. Noh, Roxton, aeg on kindlasti juba niikaugel.»

«Jah, aeg on täis,» ütles lord John. «Puhuge pasunat.» Ta haaras ümbriku, lõikas selle oma taskunoaga lahti, võttis välja kokkumurtud paberilehe, pööras selle ettevaatlikult lahti ja asetas lauale. Leht oli tühi. Ta pööras selle ümber. Jälle tühjus. Hämmeldunult vaatasime üksteisele otsa. Tekkinud vaikust häiris ainult professor Summerlee põlglik naerupahvatus.

«See on avalik ülestunnistus,» hüüdis ta. «Mida te veel

soovite? See mees tunnistab ise, et ta on petis. Meil jääb ainult üle kodumaale tagasi pöörduda ja paljastada ta häbematu valetajana, kes ta on.»

«Nähtamatu tint!» avaldasin ma arvamust.

«Ei usu!» ütles lord Roxton, hoides paberit vastu valgust. «Ei, poju, pole mõtet ennast petta. Vean kihla, et sellele paberile pole kunagi midagi kirjutatud.»

«Kas võib sisse astuda?» küsis kõmisev hääl verandalt.

Jässaka inimkuju vari langes ukse all olevale päikesevalguse laigule. See hääl! Need tohutult laiad õlad! Me hüppasime imestushüüetega jalule, kui meie ette ilmus Challenger, käed kuuetaskus, peas värvilise lindiga poisikeselik ümmargune õlgkübar ning jalas purjeriidest kingad, mille ninasid ta kõndides elegantselt väljapoole hoidis. Ta ajas pea selga, sirutas oma sinimustalt läikiva lopsaka assüüria habeme ette ja silmitses meid langetatud laugude alt oma tavalise ülbe, sallimatu pilguga.

«Ma kardan,» ütles ta taskust kella võttes, «et ma mõne minuti hilinesin. Pean tunnistama, seda ümbrikut andes ei näinud ma üldse ette, et te selle kunagi avate, sest mul oli kindel kavatsus enne määratud tundi teie juurde jõuda. Õnnetus viivituses on võrdsel määral süüdi käpard tüürimees ja segav liivamadalik. Kardan, et see andis mu kolleegile professor Summerleele põhjust kirumiseks.»

«Pean ütlema, sir,» lausus lord John häälega, millest kõlas teatavat pahameelt, «pean ütlema, et teie kohalesaa-bumine on meile suureks kergenduseks, sest meie üritus näis

olevat jõudnud enneaegsele lõpule. Kuid ka nüüd ei suuda ma parimagi tahtmise juures taibata, miks te pidite toimima niisugusel erakordsel viisil.»

Vastuse asemel astus professor Challenger tuppa, surus minu ja lord Johni kätt, kummardas solvava viisakusega professor Summerleele ja vajus korvtooli, mis tema raskuse all nagises ja kõikus.

«Kas kõik on reisiks valmis?» küsis ta.

«Homme võime teele asuda.»

«Siis teetegi seda. Nüüd pole teil selleks vaja mingit kaarti, sest teile langeb osaks minu isikliku juhtimise hindamatu eelis. Juba algusest peale otsustasin, et juhatan ise teie otsinguid. Te muidugi nõustute, et isegi kõige üksikasjalisemad kaardid oleksid viletsaks aseaineks minu enda nõuannetele ja intelligentsile. Mis puutub väiksesse vempu, mille mängisin teile selle ümbrikuga, siis on selge, et kui

ma kõigist oma kavatsustest oleksin teile teatanud, oleks mul tulnud tagasi tõrjuda tüütavaid palveid koos teiega reisida.»

«Mitte minu poolt, sir!» pahvatas professor Summerlee. .«Mitte seni, kui Atlandil sõidab veel mõni teine laev.»

Challenger ainult viipas oma suure karvase käega tema poole.

«Oma terve mõistusega te kindlasti saate mu vastikustundest aru ja taipate, et mul oli parem säilitada tegevusvabadus ning ilmuda kohale alles sel hetkel, kui mind vaja oli. See hetk on nüüd saabunud. Te olete kindlates kätes. Nüüd jõuate kindlasti eesmärgile. Edasi juhin ekspeditsiooni mina ja ma pean teid paluma ettevalmistused täna õhtul lõpetada, et homme varakult saaksime teele asuda. Minu aeg on kallis ja sama võib teataval määral kahtlemata ka teie aja kohta öelda. Seepärast teen ettepaneku võimalikult kiiresti edasi liikuda, kuni olen teile demonstreerinud seda, mida te siia tulite vaatama.»

Lord John Roxton oli üürinud suure aurupaadi «Esmeralda», mis pidi meid mööda joge üles viima. Mis aga puutub kliimasse, siis oli ükskõik, missugusel ajal ekspeditsioonile minna, sest temperatuur kõigub siin nii suvel kui talvel seitsmekümne viie ja üheksakümne kraadi' vahel, mistõttu kuumuses pole tunda mingeid märgatavaid erinevusi. Sademetega aga on lugu teistsugune. Detsembrist maini kestab vihmaperiood ja selle aja vältel tõuseb jõgi aeglaselt kuni nelikümmend jalga oma tavalisest tasemest kõrgemale. Ta ujutab kaldad üle, moodustab tohututel maaaladel suuri laguune ja tekitab kohapeal gaapoks nimetatava laialdase piirkonna, misjalgsi rändamiseks on enamasti liiga soine ja paadisõiduks liiga madalaveeline. Juuni paiku hakkab vesi jälle_alanema ja saavutab oma madalaima taseme oktoobris või novembris. Niisiis langes meie_ ekspeditsioon kuivale aastaajale, mil suur jõgi ja ta lisajõed püsivad enam-vähem oma normaalsetes piirides.

Et langus ei ületa kaheksat tolli miili kohta, siis on jõe vool aeglane. Ükski jõgi ei saa laevasõiduks sobivam olla, sest valitsevateks tuulteks on siin kagutuuled ning purjelaevad pääsevad seetõttu kergesti otse Peruu piirini, kust neid vool jälle tagasi kannab. Mis meie «Esmeraldasse»

! Temperatuur on siin antud Fahrenheiti kraadides. Celsiuse järgi vastab sellele umbes 24—32 kraadi. Tõlk.

puutub, siis ei olnud jõe aeglane vool ta suurepärastele masinatele mingiks takistuseks ja

me liikusime edasi nii kiiresti, nagu oleksime sõitnud mööda seisva veega järve. Kolm päeva tossutasime üles piki jõge, mis isegi siin, tuhat miili suudmest eemal, oli ikka veel nii tohutult lai, et tema keskelt paistsid mõlemad kaldad ainult ähmaste varjudena kaugel horisondil. Neljandal päeval pärast Manao-sest lahkumist pöördusime ühte lisajõkke, mis oma suudmes oli peajõest ainult veidi kitsam. See ahenes siiski kiiresti ja kui me seda mööda veel kaks päeva olime edasi liikunud, jõudsime ühte indiaanlaste külla, kus professori nõudel pidime maabuma ja «Esmeralda» Manaosesse tagasi saatma. Nagu Challenger seletas, pidid varsti algama kärestikud, mis edasise laevasõidu oleksid võimatuks teinud. Eraviisil lisas ta veel, et nüüd oleme juba tundmatu maa künnise lähedal, ja mida vähem inimesi me oma saladusse pühendame, seda parem. Selsamal otstarbel võttis ta meilt kõigilt ausõna, et me ei kõnes ega kirjas ei avalda midagi, mis meie teekonna eesmärgi asukohast täpseid andmeid annaks; samasuguse pühaliku vande pidid andma ka kõik meie teenrid. Sel põhjusel olen sunnitud oma jutustuses kohati ebamääraselt väljenduma, samuti pean lugejaid hoiatama, et kui mul tekib vajadus lisada mõni kaart või diagramm, siis võib maakohtade omavaheline paigutus neil küll õige olla, kuid ilmakaared on põhjalikult segi aetud, nii et neid ei saa mingil juhul kasutada selle maa tegelikuks leidmiseks. Ükskõik, kas professor Challenged salatsemise põhjused olid kaaluvad või ei, meil ei jäänud üle muud kui neid tunnustada,'sest professor oli pigemini valmis tervest ekspeditsioonist loobuma kui muutma tingimusi, mis ta meile oli esitanud.

Teisel augustil «Esmeraldaga» hüvasti jättes purusta-sime viimse lüli, mis meid välismaailmaga ühendas. Sellest on nüüd möödunud neli päeva, mille jooksul üürisime indiaanlastelt kaks kanuud, mis on valmistatud nii kergest materjalist (nahad bambusraamistikul), et saame neid igasugustest takistustest mööda kanda. Nendesse laadisime kogu oma varustuse ja palkasime lisaks veel kaks indiaanlast, kes peavad meid sõudmisel abistama. Nagu aru sain, olid needsamad kaks indiaanlast — Ataca ja Ipetu — professor Challengeril juba tema eelmisel teekonnal kaasas olnud. Neid näis kohutavat mõte selle kordamisele, kuid suguharu pealikul on sealsetes paikades patriarhaalne

võim, ja kui kaup näib talle kasulik, siis on ta alamatel vähe kaasa rääkida.

Niisiis kaome) homme tundmatusse. Selle sõnumi saadan ma kanuuga mööda jõge alla ja see võib jääda meie viimseks läkituseks nendele, kes on meie saatusest huvitatud. Vastavalt meie kokkuleppele adresseerin selle Teile, mu kallis mr. McArdle, ja jätan Teie taktitunde hoolde seda kärpida, muuta või üldse teha sellega, mis Te heaks arvate. Kuigi professor Summerlee on endiselt skeptiline, veenab professor Challengeri enesekindlus mind selles, et meie juhil õnnestub oma väiteid tõestada ja et me tõepoolest seisame tähelepanuväärsete juhtumuste lävel.

VIII peatükk «KADUNUD MAAILMA EELPOSTID»

Meie sõbrad kodumaal võivad koos meiega rõõmustada, sest me oleme oma eesmärgile jõudnud ning vähemalt teatud piirini kindlaks teinud, et professor Challengeri väiteid saab toestada. Tõsi küll, me pole veel platoole tõusnud, kuid_ see kerkib meie ees ja isegi professor Summerlee on seetõttu taltsamaks jäänud. Ta ei mööna küll hetkekski, et tema rivaalil võiks õigus olla, kuid ta on oma lõputute vastuväidetega tagasihoidlikum, olles enamasti tähelepanelikku vaikusse vajunud. Kuid nüüd pean ma tagasi pöörduma ja oma jutustust jätkama sealt, kus selle katkestasin. Ühe kohalikest indiaanlastest, kes on

vigastada saanud, saadame tagasi koju ja selle kirja annan tema hoolde, kuigi tõsiselt kahtlen, kas see kunagi pärale jõuab.

Kui ma viimati kirjutasin, olime lahkumas indiaanlaste külast, kuhu «Esmeralda» meid oli toonud. Pean alustama oma aruannet halbade uudistega, sest tolsamal õhtul toimus esimene tõsine, isiklik kokkupõrge (professorite lakkamatud nääklused jätan kõrvale) ja see oleks võinud traagiliselt lõppeda. Ma juba kirjutasin inglise keelt rääkivast segaverelisest Gomezist, kes on tubli ja kuulekas töömees, kuid kelle paheks näib olevat uudishimu, mis temataoliste inimeste hulgas on üsna tavaline. Nähtavasti peitis ta tol õhtul end onni lähedale, kus me oma plaane ,arutasime. Meie hiigelneeger Zambo, kes on meile truu nagu koer ning vihkab segaverelisi nagu kõik teisedki selle rassi esindajad,

märkas teda seal, tiris ta lagedale ja tõi meie ette. Gomez aga haaras noa ja kui tema vangistaja tohutu jõud poleks viimasel võimaldanud talt relva ühe käega ära võtta, oleks ta kindlasti neegri surnuks pistnud. Asi lõppes noomitusega, vastastel lasti teineteise kätt suruda ja on loota, et kõik lõpeb hästi. Mis puutub kahe õpetatud mehe vaenu, siis on see püsiv ja äge. Tuleb möönda, et Challenger käitub äärmiselt väljakutsuvalt, kuid ka Summerleel on terav keel, mis teeb asja halvemaks. Möödunud õhtul ütles Challenger, et talle pole kunagi meeldinud kõndida Thames'i kaldal ja vaadata mööda jõge ülespoole, sest inimesel on alati kurb oma viimast asupaika näha. Ta on muidugi veendunud, et tema põrm puhkab kord Westminster Abbey's'. Summerlee aga vastas hapu naeratusega, et tema teada on Millbanki vangla juba ammu lammutatud. Challenger on selleks liiga ennast täis, et teda niisugune asi tõsiselt pahandaks. Ta ainult naeratas endale habemesse ja kordas kaastundlikul toonil, nagu seda tarvitatakse lastega rääkides: «No kuulge, kuulge!» Nad mõlemad on tõepoolest lapsed — üks neist närtsinud välimusega ja riiakas, teine raskepärane ja upsakas, kuid mõlemal on aju, mis on viinud nad oma aja teadlaste esiridadesse. Mõistus, iseloom, hing — ainult see, kes on elu näinud, saab aru, missuguse omaette maailma igaüks neist moodustab.

Meie tähelepanuväärne ekspeditsioon algas juba järgmisel päeval. Leidsime, et kogu meie varustus mahtus väga kergesti kahte kanuusse, ning jaotasime nendesse ka kõik ekspeditsiooni liikmed, kuus inimest kummassegi kanuusse, võttes üldise rahu huvides tarvitusele endastmõistetavad ettevaatusabinõud, mis seisid professorite paigutamises eri kanuudesse. Mina ise istusin ühes kanuus professor Challengeriga, kes oli õndsas meeleolus, liikus ringi nagu vaikses ekstaasis ja säras üle kogu näo. Mul on siiski olnud küllalt kogemusi ka tema teistsuguste tujudega ja ma pole vähimalgi määral üllatatud, kui selgest taevast järsku kärgatab pikne. Tema seltskonnas on võimatu niihästi end vabalt tunda kui ka igavuse all kannatada, sest seal pole võimalik vabaneda poolärevast ootusest, missuguse äkilise pöörde võib teha tema äge temperament.

Kaks päeva sõudsime vastuvoolu üles mööda üsna suurt, mõnesaja jardi laiust jõge, mille vesi oli tumeda värvu-

1 Westminster Abbey — inglise kuningate kroonimis-kirik, kuhu on maetud palju kuulsaid inglasi. Tõlk.

sega, kuid läbipaistev, nii et jõe põhi oli harilikult näha. Pooled Amazonase lisajõgedest on seda liiki, kuna ülejäänute vesi on valkjas ja läbipaistmatu. Need

erinevused sõltuvad maadest, mida jõed oma teel läbivad, kusjuures tumeda värvusega jõed viitavad taimede kõdunemise Jaanustele,» teised aga savisele maapinnale. Kaks korda sattusime kärestikele ja nendest möödapääsemiseks kandsime oma varustust ning kanuusid mõlemal juhul umbes pool miili seljas. Jõe kummalgi kaldal kasvas suurtest puudest koosnev ürgmets, mis on kergemini läbitav kui väiksemate puude ja põõsaste tihnikud, nii et meil ei olnud oma kanuude kandmisega kuigi suuri raskusi. Kunagi ei unusta ma selle metsa pidulikku salapärasust! Puude pikkus ja tüvede jämedus ületas kõik, mis ma oma senises linnaelus oleksin suutnud kujutleda; toredate sammastena kerkisid need tüved tohutusse kõrgusse, kus me ainult vaevu suutsime eristada kaugele sirutuvaid oksi, mis gooti kaartena põimusid üheksainsaks tihedaks roheliseks katuseks, millest ainult üksikud kuldsed, metsaalusesse majesteetlikku pimedusse kitsaid silmipimestavaid valgusviirge heitvad päikesekiired läbi pääsesid. Kui me selles metsas koduneva taimestiku paksul pehmel vaibal käratult kõndisime, täitis meie hinge samasugune rahu kui Westminster Abbey hämaruses; seal tasandas isegi professor Challenger oma mürisevat häält sosinani. Kui oleksin seal üksi viibinud, siis oleksid nende hiigeltaimede nimed mulle teadmatuks jäänud, kuid meie teadlased näitasid meile seedreid, suuri papleid ja mammutipuid ning kogu seda iga liiki taimestiku üliküllust, mis Lõuna-Ameerika mandri on teinud inimsoo peamiseks varustajaks selliste loodusandidega, mis sõltuvad taimeriigist, kuna ta loomsete produktide poolest on äärmiselt vaene. Tumedatel puutüvedel hõõgusid eredavärvilised orhideed ja imeilusad samblikud, seal aga, kus juhuslik valguskiir langes kuldsetele allamandadele, taksooniate sarlakpunastele täheparvedele või lehtertap-pude sügavale sinale, oli efekt lihtsalt muinasjutuline. Nendes laialdastes ürgmetsades põlgab elu pimedust ja peab alatist võitlust, et pääseda üles valguse juurde. Iga taim, isegi kõige väiksem, tungib vääneldes, loogeldeš ning oma tugevamate ja pikemate vendade ümber keerdudes rohelise pealispinna poole. Ronitaimed on siin tohutu suured ja lopsakad, kuid ka teised taimeliigid, mida kusagil mujal ei tunta ronitaimedena, õpivad siin süngest varjust pääsemiseks

ronimiskunsti, nii et harilikku nõgest, jasmiini ja isegi žassitaar-palmi võib näha seedritüvede ümber väänlemas ning nende võrade poole püüdlemas. Loomariigi elust ei olnud meie ees avanevates majesteetlikes võlvkäikudes ühtki märki, kuid lakkamatu liikumine kõrgel meie pea kohal andis tunnistust arvukatest madudest ja ahvidest, lindudest ja laiskelajatest, kes elasid päikese paistel ning vaatasid imestusega kaugel nende all mõõtmatutes pimedates sügavustes ukerdavaile tillukestele tumedatele kogudele. Koidu ja päikeseloojangu ajal kisendasid müra-ahvid ja sädistasid läbilõikavalt väikesed pikasabalised papagoid, kuid keskpäeva palavatel tundidel täitis kõrvu ainult putukate tume sumin, mis sarnanes kaugete murdlainete kohinaga, ja meid ümbritsevasse pimedusse kaduvate tohutute puutüvede vahel ei liikunud miski. Ainult kord vilksatas varjude keskel mingi kohmakas, kõverjalgne, vaaruv olend — sipelga- või grislikaru. See oli ainus maapealse elu tundemärk, mis ma Amazonast ümbritsevas suures ürgmetsas nägin.

Ja siiski vihjasid mõned asjaolud sellele, et neis sala-pärastes metsades ei olnud isegi elavad inimesed meist kaugel. Kolmandal päeval hakkas kostma mingit omapärast tumedat, rütmilist ja pidulikku kõminat, mis hoogude kaupa kestis terve hommiku, kord vaibudes, kord uuesti kuuldavaks muutudes. Mõlemad paadid olid teineteisest ainult

mõne jardi kaugusel, kui seda esmakordselt kuulsime; meie indiaanlased jäid liikumatuks, nagu oleksid nad pronkskujudeks muutunud, ja kuulatasid tähelepanelikult, nägudel kohutava hirmu ilme.

«Mis see siis on?» küsisin ma. .

«Trummid,» ütles lord John muretult, «sõjatrummid. Olen neid ennegi kuulnud.»

«Jah, sir, sõjatrummid,» ütles segavereline Gomez. «Metsikud indiaanlased, sõjamehed; nad jälgivad meid igal sammul; tapavad meid, kui saavad.»

«Kuidas nad saavad meid jälgida?» küsisin ma pimedasse liikumatusse tühjusse vaadates.

Segavereline kehitas oma laiu õlgu.

«Indiaanlased oskavad. Neil on omad võtted. Jälgivad meid. Räägivad üksteisega trummide keelt. Tapavad meid, kui saavad.»

Sama päeva õhtupoolikul — minu taskupäevik näitab, et see oli teisipäeval, 18. augustil — porises mitmel pool meie

ümber juba vähemalt kuus või seitse trummi. Vahel oli põrin kiire, vahel aeglane, vahel meenutas see küsimust ja vastust, alates kaugel idas terava katkendliku klõbinana ning lõppedes pärast vaheaega põhjas tumeda kõminana. Selles pidevas kõminas oli midagi kirjeldamatult närve-vapustavat ja ähvardavat; see näis lõputult kordavat just neidsamu sõnu, mida oli öelnud segavereline: «Tapame teid, kui saame. Tapame teid, kui saame.» Vaikses metsas ei liikunud kedagi. Taimestiku tume eesriie kehastas vaigistava looduse rahu, kuid selle tagant kuulutasid kaasinimesed meile üht ja sama. «Tapame teid, kui saame,» ütlesid inimesed idast. «Tapame teid, kui saame,» ütlesid inimesed põhjast.

Kogu päeva kõmisesid ning sosistasid trummid ja nende ähvardused peegeldusid meie värviliste kaaslaste nägudel. Isegi julge ja uhke segavereline näis hirmu tundvat. See-eest aga veendusin tol päeval lõplikult, et Summerlee ja Challenger omavad kõrgeimat liiki vaprust — teadus-mehe vaprust. See on sama julgus, mis võimaldas Darwinil Argentiina gautšode või Wallace'il. Malaia peaküttide hulgas vastu pidada. Helde loodus on määranud, et inimaju ei suuda kahest asjast korraga mõelda, nii et kui see on täis teaduslikku uudishimu, siis pole seal isiklikele muredele enam ruumi. Kogu päeva vaatlesid professorid nende lakkamatute ja salapäraste ähvarduste saatel iga õhus lendavat lindu ja jõekaldal kasvavat põõsast, kusjuures neil tekkis arvukaid teravaid sõnavahetusi, mille käigus Summerlee torin vaheldus kiiresti Challenged tumeda urinaga, ilma et nad oleksid hädaohtu rohkem tajunud või indiaanlaste trummipõrinale suuremat tähelepanu osutanud kui St. James's Streetil Kuningliku Ühingu1 klubi suitsetamistoas istudes. Ainult kord suvatsesid nad indiaanlastest kõnelda.

«Miranja või amažuaaka inimesesööjad,» üttes Challenger põidlaga kaikuva metsa poole osutades.

«Kahtlemata, sir,» vastas Summerlee. «Ma oletan, et nad kuuluvad mongoli tõugu nagu teisedki siinsed suguharud, ja et nende keel on polüsünteetiline2.»

«Kindlasti polüsünteetiline,» ütles Challenger leplikult.

'Kuninglik' Ühing — inglise loodusteaduslik ühing. Tõlk.

2Polüsünteetilised keeled — keeled, mis ühendavad eri mõisteid ja nende suhteid niivõrd tihedasti, et neis ainsa sõnaga väljendatakse seda, mida muudes keeltes lausega. Tõlk.

«Minu teada ei eksisteeri sellel mandril ühtki teist keele-tüüpi, kuigi mul on märkmeid rohkem kui saja murde kohta. Mis aga puutub mongoliteooriasse, siis selles kahtlen ma tugevasti.»

«Ja mina arvasin, et isegi piiratud teadmistest võrdleva anatoomia alal piisab selle teooria tunnustamiseks,» ütles Summerlee sapiselt.

Challenger sirutas oma agressiivse lõua nii kaugele välja, et temast jäid nähtavale ainult habe ja kübaraserv. «Pole kahtlust, sir, et piiratud teadmiste puhul oleks asi nii. Põhjalikud teadmised aga viivad teistele järeldustele.» Nad põrnitsesid väljakutsuvalt teineteisele otsa, samal ajal kui kõikjalt nende ümbert kostis kauge sosin: «Tapame teid, tapame teid, kui saame.»

Sel õhtul ankurdasime oma kanuud raskete kivide abil keset jõge ja tegime kõik ettevalmistused võimaliku rünnaku tagasilöömiseks. Ometi ei juhtunud midagi ja koidikul jätkasime teekonda, kuna trummipõrin meie selja taga vaibus. Kella kolme paiku pärast lõunat jõudsime väga kiirevoolulise ja rohkem kui miilipikkuse kärestiku juurde; see oli sama kärestik, milles professor Challengeri oli tema esimese teekonna ajal tabanud avarii. Pean tunnistama, et selle nägemine lohutas mind, sest see oli õieti esimene otsene tõend tema jutustuse õigsuse kohta, ükskõik kui nõrk see tõend ka oli. Indiaanlased kandsid enne kanuud ja seejärel meie varustuse läbi sel kohal väga tiheda padriku, kuna meie, neli valget, kõndisime, püssid õlal, nende ja ürgmetsa vahel, et kaitsta neid sealt ähvardavate ohtude eest. õhtuks olime kärestikust edukalt möödunud ning sellest ülalpool veel umbes kümme miili edasi liikunud, jäädes seal ööseks ankrusse. Minu arvestuse järgi olime selleks ajaks peajõest juba vähemalt saja miili kaugusel.

Järgmise päeva hilishommikul tegime järsu pöörde. Juba koidikust peale oli professor Challenger äärmiselt rahutu ja silmitses vahetpidamata jõe mõlemat kallast. Järsku hüüatas ta rahulolevalt ja osutas üksikule puule, mis sirutus kummalise nurga all jõe kohale.

«Mis te sellest arvate?» küsis ta.

«See on kahtlemata assai-palm,» ütles Summerlee.

«Täpselt. See on assai-palm, mille võtsin teetähiseks. Siit pool miili edasi on vastaskaldas varjatud jõesuue. Kõige imetlusväärsem ja mõistatuslikum on see, et metsamüüris ei ole sel kohal mingit lünka. Seal, kus te tumeroheliste põõ-

saste asemel näete heledat luga, seal, suurte paplite vahel, asub minu isiklik värav tundmatule maale. Astuge sellest sisse ja te näete.»

See oli tõepoolest imeline paik. Olles jõudnud kohta, kus jõekallast ääristas heleroheline luga, tõukasime omakanuud mõnesaja jardi ulatuses sellest läbi, kuni lõpuks jõudsime vaiksele madalaveelisele jõele, mis selgena ja läbipaistvana voolas liivasel põhjal. Ta võis olla paarkümmend jardi lai ja tema mõlemad kaldad olid kaetud äärmiselt lopsaka taimestikuga. Mitte keegi, kes poleks märganud, et põõsaste asemel kasvab sel kohal luga, ei oleks võinud aimata selle jõe olemasolu ega unistada siin avanevast muinasmaast.

Jah, see oli tõesti kõige kaunim muinasmaa, mida inimene on suuteline kujutlema. Tihe taimestik kohtus meie peade kohal, põimudes looduslikuks lehtlaks, ja mööda seda haljast tunnelit voolas kullakarvalises hämaruses roheline selgeveeline jõgi, mis juba iseendast oli ilus ning mida muutsid imekauniks kummalised värvivarjundid, mida talle

andis ülalt langev, oma teekonnal läbi lehestiku mahedaid toone omandav hele valgus. Kristallselgena, liikumatuna nagu klaas, rohelisena nagu jäämäe serv paistis ta meie ees oma lehiste võlvkaarte all, kus iga meie aerulöök tekitas ta sädeleval pinnal tuhandeid virvendusi. See oli sobiv tee imedemaale. Kõik märgid indiaanlastest olid kadunud, kuid loomi esines sagedamini ning nende kartmatus näitas, et nad kütti ei tundnud. Lumivalgete hammaste ja hiilgavate pilklike silmadega väikesed säbruskarvalised, musta sameti värvi ahvid võtsid meid vastu sädinaga, kui neist möödusime. Siin-seal sööstis mõni kaiman tumeda, raske sulpsatusega kaldalt vette. Kord põrnitses meile kahe põõsa vahelt otsa tumedavärviline kohmakas tapiir ja kadus siis lonkides metsa varju; teine kord vilksatas põõsastikus suure puuma kollane painduv keha ja üle ta kollakaspruuni õla langes meile ähvardavate roheliste silmade vihkav pilk. Linnuriik oli külluslikult esindatud, eriti soolindude osas; igal vettevajunud puutüvel leidus väikeste siniste, sarlakpunaste ja valgete rühmadena toonekurgi, haigruid ja ühiseid, meie all aga kihas kristallselge vesi igasuguse kuju ja värvusega kaladest.

Kolm päeva liikusime sumedas rohelises valguses mööda seda tunnelit edasi. Kaugemale ettepoole vaadates oli vaevalt võimalik eristada, kus lõppes roheline vesi ja algas

roheline võlvistik. Selle kummalise veetee sügavat rahu ei häirinud ükski tundemärk inimesest.

«Siin pole indiaanlasi. Kardavad liialt. Kurupuri,» ütles Gomez.

«Kurupuri on metsavaim,» seletas lord John. «Nii nimetatakse siin iga liiki kuradeid. Vaesed mehikesed arvavad, et sellest suunast ähvardab neid midagi kohutavat, ja hoiduvad seetõttu siit eemale.»

Kolmandal päeval sai selgeks, et kanuudes me enam kaugele ei pääse, sest jõgi muutus kiiresti madalamaks. Kahe tunni jooksul puudutasid meie kanuud kaks korda põhja. Lõpuks tõmbasime nad põõsaste vahele välja ja veetsime öö kaldal. Hommikul tungisime koos lord Johniga paar miili läbi metsa, liikudes jõega paralleelselt; kuna vesi muutus üha madalamaks, siis pöördusime tagasi ja teatasime, et edaspidi ei saa kanuusid enam kasutada, nagu professor Challenger oli juba arvanud. Seepärast tõmbasime nad kaldale ja peitsime põõsastesse, täkestades kirvestega nende lähedal ühe puu, et meil tagasiteel oleks võimalik neid jälle leida. Siis jaotasime omavahel mitmesugused kandamid — püssid, laskemoona, toiduvarud, telgi, vaibad ja muu —, tõstsime need õlgadele ja asusime oma teekonna vaevarikkamale etapile.

Selle algust tähistas kahetsusväärne tüli meie riiukuk-kede vahel. Sestsaadik kui Challenger oli meiega ühinenud, oli ta kogu ekspeditsioonile korraldusi teinud, millega Summerlee ilmselt sugugi rahul ei olnud. Nüüd, kus Challenger andis oma professorist kolleegile mingi ülesande (see seisis ainult ühe aneroidbaromeetri kandmises), läks asi kokkupõrkeni.

«Kas ma tohiksin küsida, sir,» ütles Summerlee pahaendeliselt vaikse häälega, «kellena te neid korraldusi annate?»

Challenger põrnitses ja ajas enese turri. «Ma teen seda, professor Summerlee, käesoleva ekspeditsiooni juhina.»

«Pean teile ütlema, sir, et ma ei tunnista teid sellena.»

«Või nii!» Challenger kummardas raskepärase sarkasmiga. «Võib-olla defineerite siis mu täpse positsiooni.»

«Jah, sir. Te olete mees, kelle usaldusväärsus on kahtluse all, ja see komitee on välja saadetud, et teie sõnu kontrollida. Te olete siin koos oma kohtunikega, sir.»

79

«Heldeke!» ütles Challenger kanuu servale istudes. «Sel juhul te muidugi lähete ise edasi ja mina tulen tasapisi järele. Kui ma pole juht, siis ei või te minult ka juhtimist loota.»

Tänu taevale, et kohal olid kaks terve mõistusega inimest — lord John Roxton ja mina ise —, sest muidu oleksid õpetatud mehed oma narruses ja pirtsakuses meie ekspeditsiooni tühjade kätega Londonisse tagasi saatnud. Kui palju tuli vaielda, paluda ja veenda, enne kui suutsime neid rahustada! Siis lõpuks hakkas Summerlee oma pilkava irvi-tuse ja piibuga edasi liikuma ja Challenger järgnes talle urisedes ning torisedes. Õnneks avastasime umbes samal ajal, et mõlemad teadusmehed põlastasid doktor Illingworthi Edinburgh'st. Sellest ajast peale oli see meie ainsaks kaitseventiiliks ja me lahendasime kõik pingelised olukorrad, mainides tolle šoti zooloogi nime, mispeale mõlemad professorid sõlmisid kohe ajutise liidu ning sõpruse, et koos ühist rivaali kiruda ja maha teha.

Mööda jõekallast hanereas edasi liikudes leidsime varsti, ei jõgi ahenes ojakeseks ja kadus lõpuks täielikult suurde rohelisse käsnataolisse samblasohu, millesse me vajusime põlvini. Soo kohal tiirlesid kohutavate pilvedena moskiitod ja igasugused muud lendavad nuhtlused, seepärast olime rõõmsad, kui jälle tundsime kindlat pinda jalge all ning astusime puude vahele, et läbi metsa ringi minnes vältida seda mürgist mülgast, millest kostev putukate sumin meenutas kauguses undavat orelit.

Teisel päeval pärast kanuude mahajätmist märkasime, et kogu maastiku iseloom hakkas muutuma. Meie tee viis üha kõrgemale, ja sedamööda, kuidas me edasi liikusime, muutus mets hõredamaks ning kaotas oma troopilise lopsakuse. Viljakal Amazonase tasandikul kasvavad hiigelpuud andsid maad üksikute salkudena tihedast põõsastikust kerkivatele datli- ja kookospalmidele. Niiskemates orgudes simsid buriti-palmid oma graatsiüsi lehvikutaolisi lehti allapoole. Me rändasime ainult kompassi järgi; paaril korral tekkis Challengeri ja kahe indiaanlase vahel lahkarvamusi, mille tagajärjel, kui tsiteerida nördinud professori sõnu, otsustati «pigemini usaldada arenemata metslaste petlikku instinkti kui moodsa euroopaliku kultuuri tippsaavutust». See, et niisugune teguviis end õigustas, selgus kolmandal päeval, kui Challenger möönis, et ta tunneb ära mõned maastiku detailid oma varasemast teekonnast; ühes kohas

80

sattusime isegi neljale tulest mustunud kivile, mis ilmselt tähistasid laagripaika.

Tee viis ikka veel ülespoole ja me jõudsime kaljurahnudega kaetud nõlvakule, millest üleminekuks meil kulus kaks päeva. Taimestik oli jälle muutunud; endisest troopilisest küllusest oli säilinud vaid elevandiluu-palm ja ohtrasti suurepäraseid orhideesid, mille hulgast ma õppisin eristama haruldast Nutlonia vexillaria't, samuti ka Cattleya ja Odontoglossum'i imekauneid roosasid ja sarlakpunaseid õisi. Siin-seal vulisesid madalates sängides sõnajalgu täis kasvanud kallastega ning kivise põhjaga ojad, mis kohati moodustasid veest välja ulatuvate kaljurahnudega võren-dikke; viimaste kaldad olid suurepärasteks laagripaikadeks ja parvedena vees ujuvad väiksed siniseljalised, oma kujult ning suuruselt meie forelli meenutavad kalad olid meile maitsvaks õhtusöögiks.

Üheksandal päeval pärast kanuudest lahkumist, kui minu arvestuse järgi olime umbes sada kakskümmend miili edasi liikunud, lõppesid puud, mis selleks ajaks olid muutunud

nii väikesteks, et olid vaevalt suuremad põõsastest. Metsa asemel kasvas seal tohutu bambusepadrik, mis oli nii tihe, et selles ainult indiaanlaste matšeetede' ja kirveste abil teed rajades edasi pääsesime. Selle tõkke läbimiseks kulus meil terve pikk päev kella seitsmest hommikul kella kaheksani õhtul — ainult kahe tunniajalise puhkepeatusega. Midagi monotoonsemat ja tüütavamat pole võimalik kujutleda, sest isegi kõige lagedamates kohtades ei näinud ma rohkem kui kümne või kaheteistkümne jardi kaugusele, üldiselt aga piirdus mu vaateväli eespool lord Johni puuvillase kuue seljaga ning kummalgi küljel ühe jala kaugusel kollase bambusmüüriga. Ülalt langes meile õhukese noaterana kitsas päikesevalguse viirg ning viieteistkümne jala kõrgusel meie peade kohal õõtsusid sügavsinise taeva taustal pilliroolad vad. Ma ei tea, mis liiki olendid asustavad niisuguseid tihnikuid, kuid me kuulsime korduvalt üsna lähedal mingisuguste suurte loomade raskeid samme. Häälte järgi otsustades pidas lord John neid mingit liiki sõralis-teks. Just enne öö saabumist jõudsime bambuste vööst välja ning jäime lõpmata pikast päevast väsinuina kohe laagrisse.

' Matšeete — Lõuna-Ameerikas tarvitatav suur võsanuga.

Järgmisel varahommikul olime jälle jalul ja leidsime, et maastik oli järjekordselt muutunud. Meie selja taga seisis järsk bambusmüür, mis nagu oleks tähistanud mõnd jõge. Eespool avanes lage, üksikute puusõnajala-tukkadega tasandik, mis aegamööda kerkis pikliku, vaala selga meenutava kõrgendiku suunas. Keskpäeva paiku jõudsime kõrgendiku harjale, leides selle tagant ainult madala oru, mille teisel nõlval jätkus aeglane tõus kuni kergelt kumerduva horisondini. Siin, ületades esimest neist küngastest, olime tunnistajateks sündmusele, millel võib olla ja võib ka mitte olla oluline tähtsus.

Professor Challenger, kes koos kahe kohaliku indiaanlasega sammus ekspeditsiooni eesotsas, peatus järsku ja osutas erutatult paremale. Sinnapoole vaadates nägime umbes ühe miili kaugusel midagi tohutu suure halli linnu taolist aeglaselt tiibu lehvitades maast kerkivat ja sujuvalt eemale liuglevat, kuni ta väga madalalt ja sirgjooneliselt lennates puusõnajalgade taha kadus.

«Kas nägite seda?» hüüdis Challenger võidurõõmsalt. «Summerlee, kas te nägite seda?»

Tema kolleeg vaatas üksisilmi punkti, kuhu salapärane lind oli kadunud.

«Mis see teie arvates siis oli?» küsis ta.

«Olen veendunud, et see oli pterodaktülus.»

Summerlee puhkes põlastavalt naerma. «Pterojama!» ütles ta. «See oli kõige ehtsam toonekurg, keda ma kunagi olen näinud.»

Challenger oli liiga vihane, et midagi öelda. Ta lihtsalt haaras oma kandami selga ja jätkas marssimist. Lord John aga tuli minu kõrvale ja tema nägu oli tõsisem kui tavaliselt. Tal oli Zeissi binokkel käes.

«Sain ta fookusse, enne kui ta üle puude lendas,» ütles lord John. «Ma ei julge kindlalt öelda, mis see oli, kuid panen kaalule oma jahimehekuulsuse, et sellist lindu ei ole veel kunagi mu silma alla sattunud.»

Niisugune on siis praegusel hetkel olukord. Kas me oleme tõepoolest tundmatu maa piiril ja kas meie ees on tõesti selle kadunud maailma eelpostid, millest räägib meie juht? Kirjeldasin seda vahejuhtumit nii, nagu see toimus, ja te teate sellest nüüd niisama palju

kui ma ise. See juhtum jäi ainsaks, sest me ei näinud enam midagi, mida oleks võinud tähelepanuväärseks nimetada.

82

Ja nüüd, mu lugejad, kui mul kunagi on üldse lugejaid, olen teid mööda laia jõge, läbi luga-eesriide, piki rohelist tunnelit, mööda laia, palmidega kaetud nõlvakut, läbi bambusetihniku ja üle puusõnajalgade-tasandiku siia toonud. Lõpuks on meie sihtpunkt selgesti näha. Kui olime teise seljandiku ületanud, avanes meie ees teisel pool ebakorrapärast, palmidega üle külvatud tasandikku kõrgete punaste kaljude ahelik, mida olin pildil näinud. Ka praegu, kui neid ridu kirjutan, näen seda, ja pole mingit kahtlust, et need on samad kaljud. Nende lähim punkt on meie laagrist umbes seitse miili eemal ja nende kaarjas joon kulgeb nii kaugele, kui pilk ulatub. Challenger uhkeldab nagu auhinnatud paabulind ja Summerlee vaikib, kuid on ikka veel skeptiline. Homne päev peaks mõningatele meie kahtlustele lopu tegema. Praegu aga nõuab Jose, kes murdunud bambusevarrega oma kätt vigastas, et teda tagasi saadetaks; selle kirja annan tema hoolde lootuses, et see lõppude lõpuks ehk siiski pärale jõuab. Kirjutan jälle, kui selleks avaneb võimalus. Lisan kirjale meie teekonna ligikaudse kaardi, mis loodetavasti teeb minu jutustuse kergemini mõistetavaks.

IX peatükk «KES OLEKS VÕINUD SEDA ETTE NÄHA?»

Meiega on juhtunud midagi kohutavat. Kes oleks võinud seda ette näha? Meie hädadel ei näi nüüd enam lõppu tulevat. Võib-olla oleme sunnitud kogu oma elu veetma selles kummalises, ligipääsematus paigas. Olen ikka veel nii segane, et ma praegustest tõsiasjadest ja tulevikuperspektiividest ei suuda kuigi selgesti mõelda. Minu hämmastatud meeltele näivad esimesed kõige kohutavamad ja teised tumedad nagu öö.

Ükski inimene ei õle kunagi halvemasse seisukorda sattunud; ka sellest poleks kasu, kui avaldaksime oma asukoha täpsed geograafilised koordinaadid ja paluksime, et meie sõbrad saadaksid välja päästeekspeditsiooni. Isegi kui neil oleks võimalik seda teha, oleks meie saatus kindlasti juba ammu otsustatud, enne kui see ekspeditsioon Lõuna-Ameerikasse jõuaks.

Tegelikult oleme igasugusest inimlikust abist niisama kaugel nagu siis, kui oleksime kuu peal. Kui meil õnnes-

83

tub sellest seisukorrast terve nahaga pääseda, siis ainult tänu omaenda jõule. Minu kaaslasteks on kolm tähelepanuväärset inimest, kolm suure vaimujõu ja kõigutamatu julgusega meest. See on meie ainus lootus. Ainult oma kaaslaste muretuile nägudele vaadates näen pimeduses mõnin-. gat valguskiirt. Loodetavasti näin väliselt niisama ükskõikne kui nemadki. Sisemiselt aga olen täis kartlikku ootust.

Lubage mul nüüd nii üksikasjaliselt kui võimalik kirjeldada sündmusi, mis meid selle katastroofini viisid.

Oma viimase kirja lõpus tähendasin, et me olime seitsme miili kaugusel tohutu suurte punaste kaljude ahelikust, mis kahtlemata ümbritseb platood, millest professor Challenger oli kõnelnud. Kui neile kaljudele lähemale jõudsime, näis mulle, et need on kohati isegi kõrgemad, kui professori kirjeldusest võis järeldada, ulatudes siin-seal vähemalt tuhande jala kõrgusele; nad on kummaliselt kihilised, mis, nii palju kui mina tean, on

iseloomulik basaltsetele moodustistele. Midagi selletaolist on näha Salisbury kaljudel Edinburgh' lähedal. Kaljuseina ülaäärelt paistsid koik tundemärgid rikkalikust taimestikust — ääre pool näisid seal kasvavat põõsad, kaugemal tagapool aga arvukad suured puud. Loomadest ja lindudest ei märganud me ühtki jälge.

Tol õhtul jäime laagrisse otse kaljude jalamile — kõige mahajäetumasse ja metsikumasse paika. Kaljud meie peade kohal olid mitte ainult püstloodsed, vaid ülalt isegi väljapoole kaardunud, nii et ülesronimine ei tulnud kone allagi. Meie lähedal kerkis kõrge sale kaljutorn, mida oma jutustuses olen vist juba maininud. See kalju, mis meenutab suurt punast kirikutorni, ulatub oma tipuga platoo tasemeni, kuid nende vahel haigutab lai kuristik. Torni tipus kasvab üksik kõrge puu. Nii kaljutorn kui ka platoo on suhteliselt madalad — minu hinnangu järgi umbes viie-või kuuesaja jala kõrgused.

«Seal,» ütles professor Challenger puu poole osutades, «seal istus pterodaktülus. Olin jõudnud kalju poolde kõrgusse, kui ta maha lasksin. Kaldun arvama, et minutaoline kogenud alpinist võiks pääseda ka selle kalju tippu, kuigi see ei viiks muidugi mingil määral teda platoole lähemale.»

Kui Challenger oma pterodaktülusest rääkis, vaatasin professor Summerlee poole, ja mulle tundus, et märkasin

temas esmakordselt mõningaid jälgi tärkavast kahtlusest ja kahetsusest. Tema õhukestel huultel ei olnud enam pilkavat muiet — otse vastupidi, need olid erutusest ja imestusest hallid ja pingul. Ka Challenger nägi seda ning ruttas võidurõõmu esimesi piisku nautima.

«Professor Summerlee saab muidugi aru,» ütles ta oma kohmaka ja raskepärase sarkasmiga, «et kui ma räägin pterodaktülusest, siis mõtlen ma sellega toonekurge — kuigi tol toonekurel on sulgede asemel paks nahk, tiibadeks lennused ja nokk täis hambaid.» Ta irvitas, pilgutas silmi ja kummardas, kuni tema kolleeg kõrvale pöördus ja eemaldus.

Hommikul pärast lihtsat einet, mis koosnes kohvist ja maniokist' — me pidime oma tagavaradega kokkuhoidlikud olema —, pidasime sõjanõu, kuidas kõige paremini üles platoole pääseda.

Challenger juhatas nõupidamist niisuguse pidulikkusega, nagu oleks ta ametikohuseid täitev ülemkohtunik olnud. Kujutlege teda kaljurahnul istumas, absurdne poisikeselik õlgkübar kuklasse tõugatud, kõrgid silmad langetatud laugude alt meid jälgimas ning suur must habe siia-sinna õõtsumas, kui ta aeglaselt ja pikatoimeliselt meie praegust olukorda ja tulevasi samme arutas.

Tema ees näeksite meid kolme: mind ennast noorena, päevitununa ning vabas õhus rändamisest jõuküllasena; Summerleed tõsisena, kuid ikka veel kriitilisena, koos ta lahutamatu piibuga; lord Johni painduvana ja valvsana püssile toetumas, meeled vahedad nagu habemenuga ja kotkasilmade terav pilk suunatud kõnelejale. Meie selja taha olid kogunenud kaks tõmmunahalist mestiitsi ning väike rühm pärismaalasi, eespool aga kõrgusid meie peade kohal tohutud punased kaljud, mis lahutasid meid meie eesmärgist.

«Mul ei tarvitse öeldagi,» lausus meie juht, «et oma viimasel siinviibimisel proovisin läbi kõik vahendid platoole pääsemiseks, ja ma ei usu, et seal, kus see mul ei õnnestunud, see kellelgi teisel korda läheks, sest alpinismi alal on mul mõningaid kogemusi. Tookord ei olnud mul mingit alpinistivarustust, kuid nüüd olin ettenägelik ja võtsin selle kaasa. Olen kindel, et selle abil suudaksin üksiku kalju

' Maniokk — piimalilleliste sugukonda kuuluv taim, mille mu-gulataolisi juuri tarvitatakse toiduks. Tõlk.

torni tippu jõuda, kuid nii kaua kui peamine kaljusein jääb väljapoole kaarduvaks, oleks asjatu katse püüda seda mööda üles ronida. Eelmise ekspeditsiooni ajal olin sunnitud kiirustama, sest vihmaperiood hakkas kätte jõudma ja minu proviant oli lõpukorral. Need asjaolud piirasid minu kasutuses olevat aega ja ma võin ainult väita, et uurisin läbi umbes kuus miili kaljuseina meie praegusest asukohast ida suunas, ilma et ülespääsemiseks oleksin mingit võimalust leidnud. Mis me siis nüüd ette võtame?»

«Mulle näib, et meile jääb üle ainult üks mõistlik teguviis,» ütles professor Summerlee. «Kui te juba uurisite idapoolset külge, siis tuleb meil suunduda piki kaljuseina jalamit läände ja otsida sealt sobivat kohta platoole pääsemiseks.»

«Õigus,» ütles lord John. «On tõenäoline, et see platoo pole kuigi suur, ja me rändame selle ümber, kuni leiame koha, kust on kerge üles pääseda, või jõuame tagasi lähtepunkti.»

«Nagu ma juba kord oma noorele sõbrale seletasin,» ütles Challenger (tal on kombeks rääkida minust, nagu oleksin kümneaastane koolipoiss), «on täiesti võimatu, et kusagil leiduks kerge tee üles — sel lihtsal põhjusel, et kui niisugune tee oleks olemas, siis ei oleks platoo isoleeritud ja seal ei valitseks tingimused, mis on põhjustanud niisuguse erakordse kõrvalekaldumise üldisest liikide säilimise seadusest. Teisest küljest ma möönan, et võib leiduda teid, mida mööda vilunud mägironija võib platoole jõuda, rasked ja kohmakad loomad aga pole suutelised laskuma. Kindlasti on olemas vähemalt üks koht, kust on võimalik üles pääseda.»

«Kuidas te seda teate, sir?» küsis Summerlee teravalt.

«Tean sellepärast, et mu eelkäijal, ameeriklasel Maple White'il õnnestus tegelikult platoole jõuda. Kus mujal oleks ta võinud näha koletist, kelle ta oma plokki joonistas?»

«Siin jõuavad teie väited tõestatud faktidest mõnevõrra ette,» ütles kangekaelne Summerlee. «Teie platood ma tum nustan, sest näen seda, kuid ma pole veel kaugeltki kindel, kas seal ka mingeid elusolendeid leidub.»

«Sellel, kas te midagi tunnustate või mitte, sir, ei ole tõepoolest vähimatki tähtsust. Mul on hea meel kuulda, et vähemalt platoo ise on suutnud teie teadvusse tungida.» Challenger heitis pilgu platoole, hüppas siis meie imestuseks oma kaljult püsti, haaras Summerlee kaelast kinni ja

pööras ta näo ülespoole. «Noh, sir!» hüüdis ta erutusest kähiseva häälega. «Kas see aitab teil veenduda, et platool leidub elusolendeid?»

Nagu ma juba varem tähendasin, ääristas platoo serva tihe allarippuv roheline taimestik. Sellest oli nüüd välja sirutunud mingi must läikiv keha. Kui see aeglaselt edasi nihkus ja kuristiku kohale hõljuma jäi, nägime, et see oli määratu suur, kummaliselt lameda, labidataolise peaga madu. Ta õõtsus ja vingerdas minuti vältel meie kohal ja hommikupäikese kiired helklesid tema siledatel loogetel. Siis tõmbus ta aegamööda tagasi ja kadus.

Summerlee oli sellest niivõrd huvitatud, et ei pannud vastu, kui Challenger tema näo ülespoole pööras. Nüüd raputas ta enese kolleegist lahti ja sai oma väärikuse tagasi.

«Mul oleks hea meel, professor Challenger,» ütles ta, «kui teil oleks võimalik teha märkusi, mida peate vajalikuks, ilma et te seejuures minu kaelast kinni haaraksite. Isegi kõige tavalisema kaljupüütoni ilmumine ei tohiks niisuguseks käitumiseks põhjust anda.»

«Aga platool on siiski elusolendeid,» vastas tema kolleeg võidurõõmsalt. «Ja nüüd, kui see tähtis järeldus on leidnud niisugust kinnitust, et see peaks igaühele selge olema, ükskõik kui täis eelarvamusi või vaimunüridust ta ka on, arvan ma, et meil pole teha midagi paremat, kui lahkuda oma praegusest laagripaigast ja rännata lääne poole, kuni leiame mingi võimaluse ülespääsemiseks.»

Maapind kaljuseina jalamil oli kivine ning konarlik ja edasipääs seetõttu aeglane ja vaevaline. Ootamatult aga sattusime millelegi, mis tõstis meie tuju. See oli vana laagripaik, kus vedeles mitu Chicago etikettidega tühja konservikarpi, konjakipudel, murdunud karbiavaja ning suur hulk muid rändurijätteid. Leidsime ka ühe kortsunud ja pehkinud ajalehe, mis osutus «Chicago Democrafiks», kuid selle ilmumise kuupäev oli kustunud.

«See pole minu oma,» ütles Challenger. «Ilmselt jättis selle siia Maple White.»

Lord John oli juba mõnda aega uudishimulikult silmitsenud laagripaika varjutavat suurt puusõnajalga. «Kuulge, vaadake siia,» ütles ta. «Ma usun, et see kujutab endast teemärki.»

Sõnajala tüve külge oli naelutatud tugev puuoks, mis osutas lääne poole.

«Kahtlemata on see teemärk,» ütles Challenger. «Mida

siis muud? Olles teadlik oma ürituse hädaohtlikkusest, jättis meie pioneer endast maha selle viida, et talle järgnevad ekspeditsioonid teaksid, missugust teed ta läks. On võimalik, et edasi liikudes leiame veel teisigi selletaolisi teetähiseid.»

Me leidsime neid tõepoolest, kuid nad olid kõige kohutavamat ja ootamatumat liiki. Otse kaljuseina jalamil kasvas üsna suur ja kõrge bambusetukk, mis sarnanes sellega, mille oma teekonnal olime läbinud. Paljud bambusevarred olid kahekümne jala pikkused ja nende tugevad teravad tipud muutsid nad ülespoole suunatud hirmuäratavateks odadeks. Liikusime parajasti tihniku äärt mööda edasi, kui mu pilk langes millelegi valgele selles padrikus. Pistsin pea bambusevarte vahele ja nägin, et sealt vaatas mulle vastu paljas, lihatu inimkolp. Kaugemal oli näha terve luustik, kuid kolp oli sellest eraldunud ja lebas paari jala võrra tihniku äärele lähemal.

Mõne matšeetehoobiga tegid meie indiaanlased selle koha puhtaks ja meil avanes võimalus kunagise tragöödia üksikasju lähemalt uurida. Oli võimalik veel eristada ainult üksikuid riideräbalaid, kuid kõndiste jalgade ümber olid saabaste jäänused ja nüüd polnud enam mingit kahtlust, et surnu oli olnud valge mees. Luude vahel lebas Hudsoni, New Yorgi firma kuldkell, mille keti külge oli kinnitatud stülograafiline sulepea'. Sealsamas oli ka hõbedane sigaretitoos kaanele graveeritud tähtedega «J. C-le A. E. S-lt». Metalli seisukord näis viitavat sellele, et katastroof ei olnud toimunud kuigi ammu.

«Kes see võiks olla?» küsis lord John. «Vaene mees! Tal näivad kõik luud murdunud olevat.»

«Ja pilliroog kasvab läbi tema purunenud ribide,» ütles Summerlee. «See on küll kiiresti kasvav taim, kuid kindlasti pole mõeldav, et laip on lebanud siin niikaua, kuni pilliroog kasvas kahekümne jala kõrguseks.»

«Mis puutub küsimusse, kes ta on,» ütles professor Challenger, «siis pole mul selles suhtes vähematki kahtlust. Mööda jõge üles sõites, enne kui ma teie juurde istandusse

jõudsin, tegin väga üksikasjalisi järelepärimisi Maple White'i kohta. Paras ei teatud temast midagi. Õnneks oli mul olemas konkreetne jälg, sest tema joonistusplokis oli

•Stülograafiline sulepea — plüatsitaoliselt kirjutav, peene ümmarguse tindiavausega sulepea. Tõlk.

teatav pilt, millel ta oli kujutatud lõunastamas kellegi vaimulikuga Rosarios. Mul õnnestus see preester üles leida, ja kuigi ta osutus väga vaidlushimuliseks meheks, kes pani absurdselt pahaks, kui ma vihjasin sellele, missugust hävitavat mõju peab moodne teadus avaldama tema usulistele tõekspidamistele, andis ta mulle siiski mõningat kasulikku informatsiooni. Maple White läks Rosariost läbi neli aastat tagasi ehk kaks aastat enne seda, kui tema surnukeha

nägin. Tookord ei olnud ta üksi, vaid tal oli kaasas sõber, ameeriklane, nimega James Colver, kes jäi laevale ega kohtunud vaimulikuga. Seetõttu ei tohiks olla mingit kahtlust, et meie ees, on praegu selle James Colveri maised jäänused.»

«Samuti,» ütles lord John, «on üsna selge, kuidas ta surma sai. Ta kukkus või tõugati ülalt alla ja sattus sel viisil nagu vardasse. Kuidas teisiti oleks võimalik seletada tema murdunud luid ja seda, et pilliroovarred, mille tipud on nii kõrgel meie peade kohal, on tema kehast läbi tunginud.»

Vajusime mõttesse, kui me nende purustatud jäänuste juures seistes lord John Roxtoni sõnades peituvat tõde taipasime. Etteulatuv kaljuserv rippus otse bambusetihniku kohal. Ameeriklane oli kahtlemata ülalt alla kukkunud. Kuid kas ta oli tõepoolest kukkunud? Oli see õnnetusjuhtum? Või. .. Juba hakkasid meie kujutlusse tungima selle tundmatu maaga seotud pahaendelised ja kohutavad võimalused.

Asusime vaikides teele ja jätkasime edasiliikumist piki kaljuseina, mis oli niisama ühtlane ja pidev kui tohutud Antarktise jääväljad, mis, nagu ma piltidel olen näinud, varjavad terve horisondi, kerkides kõrgele polaaruurijate laeva mastitippude kohale. Viie miili kestel ei näinud me temas ühtki lünka ega lõhet. Siis märkasime järsku midagi, mis täitis meid uue lootusega. Ühe vihma eest kaitstud kaljuõõne seinale oli kriidiga joonistatud kohmakas nool, mis osutas ikka veel lääne poole.

«Jälle Maple White,» ütles professor Challenger. «Ta näis aimavat, et tema jälgedes astuvad varsti väärikad jalad.»

«Tal oli siis ka kriiti?»

«Esemete hulgas, mis tema seljakotist leidsin, oli karp värvilisi kriite. Nagu mäletan, oli valgest kriidist ainult lühike jupp järele jäänud.»

«See on kahtlemata veenev tõend,» ütles Summerlee. «Meil tuleb seda uskuda ja selle järgi lääne poole minna.»

Olime veel umbes viis miili edasi liikunud, kui kaljul nägime jälle valget noolt. See oli kohas, kus pidevat kaljuseina esmakordselt katkestas kitsas lõhe. Lõhes leidus teine teetähis, mis osutas piki lõhet, kusjuures tema esiots oli veidi üles suunatud, nagu asuks koht, millele ta viitas, maapinna tasemest kõrgemal.

See oli pühalik paik, sest kaljuseinad olid nii tohutud ning ülalt paistev sinitaeva riba nii kitsas ja kahelt poolt rohelise taimestikuga nii varjatud, et kuristiku põhja tungis ainult nõrk, hämar valgus. Me ei olnud paljude tundide vältel midagi söönud ja teekond mööda kivist ning ebatasast maapinda oli meid tublisti väsitanud, kuid meie närvid olid peatuma jäämiseks liiga pingul. Andsime siiski käsu laagri korraldamiseks, jättes selle töö indiaanlaste hoolde, ja suundusime neljakesi koos kahe segaverelisega kitsasse kuristikku.

Suudmes ei olnud see üle neljakümne jala lai ja muutus varsti veelgi kitsamaks, kuni lõppes teravnurga all kaljuseinaga, mis oli ülesronimiseks liiga järsk ja sile. Kindlasti ei olnud meie pioneer püüdnud sellele viidata. Pöördusime tagasi — kogu kuristik ei olnud pikem kui veerand miili — ja siis leidsid järsku lord Johni teravad silmad selle, mida otsisime. Kõrgel meie peade kohal hämarate varjude keskel mustendas midagi ringikujulist, mis oli ümbrusest veelgi tumedam. See võis olla ainult koopasuu.

Kalju jalamile oli sel kohal kuhjunud lahtisi kive, nii et ronimine ei valmistanud raskusi. Kui me üles jõudsime, kadusid kõik kahtlused. Seal polnud mitte ainult avaus kaljus, vaid kaljuseinale oli järjekordselt joonistatud ka nool. Siin oli koht ja siin oli tee, mida Maple White ja tema õnnetu kaaslane olid platoole tõusmiseks kasutanud.

Olime liiga erutatud, et laagrisse tagasi pöörduda, enne kui olime esimese uurimisretke teinud. Lord John võttis seljakotist elektrilambi, mis pidi meile valgust andma. Ta liikus edasi, suunates enda ette selgepiirilise kollase val-gussoõrikese, kuna meie järgnesime talle hanereas.

Koopa oli ilmselt tekitanud vesi, sest tema seinad olid siledad ja põhi kaetud ümarate kividega. Ta oli parajasti nii suur, et üks inimene võis temas kummargil edasi pääseda.

Viiekümne jardi ulatuses suundus ta peaaegu otse kalju sisemusse, siis aga hakkas neljakümne viie kraadise nurga all tõusma. Varsti muutus tõus veelgi järsemaks; olime sunnitud kätel ja põlvedel edasi ronima keset lahtist kiviprügi, mis meie alt ära libises. Äkki tuli lord Johni huulilt hüüatus.

«Tee on suletud!» hüüdis ta.

Tema selja taha kobarasse kogunedes nägime kollases valgussõõris murdunud basaldirahnude kuhjumit, mis ulatus koopa laeni.

«Lagi on sisse langenud!»

Asjatult rebisime mõned basalditükid hunnikust välja. Ainsaks tulemuseks oli see, et suuremad rahnud vabanesid, ähvardades kallakust alla veereda ja meid puruks muljuda. Oli ilmne, et see tõke ületas kaugelt kõik jõupingutused, mis me selle eemaldamiseks oleksime võinud teha. Tee, mida mööda Maple White oli platoole tõusnud, ei olnud enam kasutatav.

Masendusest sõnatuina laskusime komistades mööda pimedat tunnelit alla ja pöördusime laagrisse tagasi.

Enne kuristikust lahkumist aga elasime läbi vahejuhtumi, mis hilisemat asjade käiku arvesse võttes on küllalt suure tähtsusega.

Olime väikese- rühmana kogunenud kuristiku põhja, umbes neljakümne jala võrra koopasuust allapoole, kui ülalt alla veerev hiiglasuur kaljurahn ootamatult ning hirmsa hooga meist mööda lendas. Meile kõigile oli see pääsemine üle noatera. Me ise ei näinud, kust see kaljurahn tuli, kuid meie segaverelised teenrid, kes olid veel koopasuus, ütlesid, et see oli nendest mööda lennanud ja pidi seega tulema platoolt. Üles vaadates ei näinud me enda pea kohal kaljusid katvas rohelises džunglis mingeid liikumise tundemärke. Polnud siiski kahtlust, et kivi oli sihitud meile, ja see asjaolu viitas selgesti inimeste — ja pealegi pahatahtlike inimeste — olemasolule platool!

Lahkusime kiiruga kuristikust, mõtteis äsjane sündmus ning selle võimalik mõju meie tulevikuplaanidele. Juba ennegi oli olukord küllalt keerukas, aga kui looduslikele takistustele lisandus veel inimeste sihikindel vastuseis, siis oli meie üritus tõepoolest lootusetu. Ja siiski, kui vaatasime üles kaunile rohelisele taimestikuvöödile, mis paistis vaid mõnesaja jala kõrgusel meie peade kohal, ei leidunud meie hulgas kedagi, kes oleks suutnud kujutleda Londonisse tagasipöördumist, ilma et platood oleksime kõige sügavamate soppideni läbi uurinud.

Olukorda kaaludes jõudsime otsusele, et parim, mis me võisime teha, oli jätkata teekonda ümber platoo, lootuses leida mõni teine Avõimalus ülespääsemiseks. Kaljusein, mille kõrgus oli tublisti kahanenud, hakkas juba läänest põhja kalduma, ja kui see oli ringjoone kaar, siis ei saanud kogu ringi ümbermõõt olla väga suur. Halvimal juhul oleksime seega mõne päeva pärast lähtepunktis tagasi olnud.

Kokku marssisime sel päeval umbes kakskümmend kaks miili, ilma et meie väljavaated oleksid mingil määral muutunud. Võiksin siinkohal mainida, et meie aneroidi järgi otsustades oleme kanuude mahajätmisest saadik mööda pidevalt kerkivat maastikku merepinnast juba tervelt kolme tuhande jala kõrgusele tõusnud. Sellest on tingitud ka tunduvad muutused nii temperatuuris kui taimestikus. Kohutavatest putukaparvedest, troopikaränduri needusest, oleme teatava määrani vabanenud. Säilinud on veel mõned palmid ja hulgaliselt puusõnajalgu, kuid Amazonase madaliku puud on kõik juba selja taha jäänud. Oli meeldiv näha nende külalislahkusetute kaljude vahel kassitappu,

kannatuslille ja begooniat, mis kõik meenutasid mulle kodumaad. Üks punane begoonia oli just sama värvi kui see, mis kasvab Streathamis ühe teatava villa aknal potis — kuid nüüd kaldun ma juba isiklikesse mälestustesse.

Tol õhtul — räägin ikka veel päevast, mil alustasime oma teekonda ümber platoo, — sai meile osaks tähelepanuväärne elamus, mis kõrvaldas lõplikult kõik võimalikud kahtlused meid siinsamas lähedal ootavate imede suhtes.

Kui te seda loete, mu kallis mister McArdle, siis saate võib-olla esimest korda aru, et ajaleht ei saatnud mind siia tühja tuult taga ajama ja et maailma ootab kirjeldamatu sensatsioon, niipea kui professorilt saame loa nende materjalide kasutamiseks. Neid artikleid aga julgen ma avaldada ainult siis, kui mul avaneb võimalus Inglismaale tõendeid kaasa tuua, sest vastasel korral nimetataks mind kõigi aegade suurimaks ajakirjanduslikuks Münchhauseniks. Ma ei kahtle, et teie mõtlete samuti ja et te ei taha kogu «Gazette'i» head kuulsust selle seikluse pärast kaalule panna, kuni meil pole võimalik väärikalt vastata kriitikute ja skeptikute koorile, mida sellised artiklid kindlasti esile kutsuvad. Niisiis peab see hämmastav sündmus, mis vanale kallile «Gazette'ile» annaks nii toreda pealkirja, jääma esialgu toimetaja laekasse oma tundi ootama.

Ja siiski oli see kõik ühe hetkega möödas, ilma et sel oleks olnud mingeid tagajärgi peale meie enda uute veendumuste.

Meiega juhtus järgmist. Lord John oli lasknud ühe aguuti — väikese põrsataolise looma; olles poole sellest indiaanlastele andnud, küpsetasime teist poolt oma tulel.

93

Pärast pimeduse saabumist on siin õhk jahe ja me kõik olime lõkke ümber kogunenud. Öö oli kuupaisteta, kuid taevas vilkusid mõned tähed, nii et tasandik oli mõningas ulatuses nähtav. Järsku sööstis ööpimedusest lennukina vuhisedes välja mingi tume kogu. Meie kõigi kohale laotus hetkeks nahkjate tiibade baldahhiin ja mulle viirastusid äkki pikk maotaoline kael, metsik, punane, ahne silm ja suur haardevalmis nokk, mis minu imestuseks oli täis väikesi läikivaid hambaid. Järgmisel silmapilgul oli see ilmutus läinud — ja meie õhtusöök samuti. Tohutu suur, kahekümne jala pikkune must vari liugles ülespoole; hetkeks katsid koletise tiivad meie kohal tähed ja siis kadus see kummitus üles kalju serva taha. Hämmastunult vaikides istusime kõik koos tule ümber nagu Vergiliuse' kangelased,

i Publius Vergilius Maro (70—19 e.m.a.) rooma luuletaja, eepose «Aeneis» autor. Tõlk.

94

kui neid ründasid harpüiad'. Esimesena võttis sõna Summerlee.

«Professor Challenger,» ütles ta erutusest väriseva piduliku häälega, «ma võlgnen teile vabanduse. Sir, ma eksisin -väga rängalt ja palun, et te möödunu unustaksite.»

See oli kenasti öeldud ja mõlemad mehed surusid esmakordselt teineteise kätt. Vähemalt niipalju andis meile esimene lähem tutvumine pterodaktülusega. Kahe niisuguse mehe leppimine oli varastatud õhtusööki väärt.

Ent kui platool leiduski eelajaloolisi olendeid, siis ei võinud neid seal üliküllus es olla, sest kolmel järgmisel päeval ei näinud me neist ühtki märki. Nende päevade vältel rändasime platoo põhja- ja idaküljel mööda viljatut, sünget maastikku, kus kivised kõrbealad vaheldusid nukrailme-liste soodega, mis olid täis arvukaid linde. Sellest küljest oli platoo täiesti ligipääsematu ja kui otse järsaku jalamil poleks olnud kõvema maapinna riba, siis

oleks meil tulnud tagasi pöörduda. Palju kordi vajusime vööst saadik vana pooltroopilise soo mudasse ja limasse. Asja tegi hullemaks see, et siin näis olevat Lõuna-Ameerika kõige mürgisemate ja agressiivsemate madude — žarakakade — lemmik-pesit-suspaik. Ikka jälle looklesid ja vingerdasid need kohutavad olendid mööda soomülgaste pinda meie poole ja ainult püsse kogu aeg laskevalmis hoides tundsime end nende eest kaitstud olevat. Üks lehtrikujuline süvend, mis mädanevatest samblikest oli sinakasrohelise värvusega, jääb mulle alatiseks meelde nagu õudne unenägu. See näis nende vastikute elukate peamine pesa olevat ja selle nõlvad otse kubisesid neist; nad kõik tulid roomates meie poole, sest žarakakade iseärasuseks on see, et nad ründavad alati, niipea kui inimest näevad. Neid oli seal meie püsside jaoks liiga palju, niisiis lasksime lihtsalt jalga ja jooksime, kuni olime lõplikult väsinud. Ma ei unusta kunagi, kuidas me selja taha vaadates nägime kaugel pilliroo vahel oma hirmsate jälitajate päid ja'kaelu tõusmas ja langemas. Kaardil, mida koostame, nimetasime selle paiga 2arakaka sooks.

Kaljusein oli sel küljel oma punase värvuse kaotanud ja šokolaadipruuniks muutunud; taimestik tema ülemisel äärel oli hõredam ja tema kõrgus oli kahanenud kolme- kuni neljasaja jalani, kuid kusagil ei leidnud me ühtki kohta,

1 Harpüiad — kreeka mütoloogias tormideemonid, keda kujutatakse pool-naistena, pool-röövlindudena. Tõlk.

kust oleks võimalik olnud üles pääseda. Võiks isegi öelda, et platoole tõus oli siin veel võimatum kui seal, kus me neid kaljusid esmakordselt nägime. Nende täielik järskus on näha fotol, mille tegin teiselt poolt kivikõrbet.

«Kindlasti,» ütlesin, kui me olukorda arutasime, «peab vihmavesi kuidagi ülalt alla pääsema. Kaljuseinas peab olema veevooluteid.»

«Meie noorel sõbral on heledaid momente,» ütles professor Challenger mulle õlale patsutades.

«Vihmavesi peab kuhugi minema,» kordasin ma.

«Ta peab kindlalt kinni tegelikkusest. Ainus viga on see, et nagu me otseste vaatluste teel vaieldamatult tõestasime, e i o 1 e kaljuseinas ühtki veevooluteed.»

«Kuhu ta siis läheb?» ei andnud ma järele.

«Võiks vist pidada üsna tõenäoliseks, et kui ta ei tule väljapoole, siis peab ta minema sissepoole.»

«Siis on platoo keskel järv?»

«Seda oletan minagi.»

«On rohkem kui tõenäoline, et see järv kujutab endast vana kraatrit,» ütles Summerlee. «Kogu formatsioon on muidugi suurel määral vulkaanilise päritoluga. Ent olgu see kuidas on, minu arvates igatahes on platoo pind sissepoole kallak ja tema keskel asub tunduva suurusega veekogu, mille vesi võib mingi maa-aluse kanali kaudu nõrguda Zarakaka sohu.»

«Või aurustumine võib olla tasakaalu säilitajaks,» märkis Challenger ja mõlemad õpetatud mehed alustasid üht oma tavalistest teaduslikest arutlustest, mis võhikule olid niisama arusaadavad kui hiina keel.

Kuuendal päeval lõpetasime ringkäigu ümber platoo ja jõudsime tagasi oma esimesse laagripaika üksiku kalju-torni juures. Olime lohutamatud, sest miski poleks võinud olla üksikasjalisem kui meie uuringud, ja oli täiesti kindel, et terve kaljuseina ulatuses ei leidunud ainsatki paika, kus ka kõige osavamal ronijal oleks lootust olnud platoole jõuda.

Teed, mida Maple White ise oli' kriidinoolte järgi otsustades ülespääsemiseks kasutanud, oli nüüd täiesti võimatu kasutada.

Mis jäi meil üle ette võtta? Meie toiduvarud, millele oma püssidega lisa muretsesime, olid veel küllaldased, kuid kord pidi siiski saabuma päev, mil nad vajasid täiendamist. Paari kuu pärast oli oodata vihmaperioodi ja siis oleks vesi meid meie laagrist välja uhtnud. Kaljud olid

96

kõvemad kui marmor ja igasugune katse niisugusesse kõrgusse teed raiuda oleks olnud rohkem, kui meie aeg ja võimalused lubasid. Pole seepärast ime, et me tol õhtul süngelt üksteisele otsa vaatasime ja oma vaibad peaaegu ainustki sõna vahetamata välja otsisime. Mäletan, et kui ma magama jäin, oli mu viimaseks muljeks Challenger, kes koletu kärnkonnana konutas lõkke ääres, tohutu suur pea käte vahel, ja oli ilmselt nii sügavaisse mõtteisse vajunud, et ta ei pannud tähelegi, kui talle head ööd soovisin.

Kuid see oli hoopis teistsugune Challenger, kes meid hommikul tervitas — Challenger, kelle kogu olemusest hoovas heameelt ja enesega rahulolu. Kui me hommikueinele kogunesime, astus ta meile vastu, näos peegeldumas teeseldud tagasihoidlikkus, nagu oleks ta tahtnud öelda: «Ma tean, et olen ära teeninud kõik, mis te võite minu kiituseks öelda, kuid palun ärge öelge seda, et mul ei pruugiks punastada.» Ta habe oli võidurõõmsalt turris, rind ette aetud ja käsi pistetud kuue hõlma vahele. Sellisena võis ta end mõnikord kujutleda ilutsemas Trafalgari skvääril mõnel seni veel vabal pjedestaalil väärika partnerina kõigile teistele Londoni tänavate peletistele.

«Heureka!'» hüüdis ta läbi habeme hambaid välgutades. «Härrased, te võite mind õnnitleda ja me kõik võime üksteist õnnitleda. Probleem on lahendatud.»

«Te leidsite tee platoole?»

«Julgen seda väita.»

«Ja kus see on?»

Vastuseks osutas ta teravatipulisele kaljutornile meist paremal.

Meie näod — vähemalt minu oma — venisid pikaks, kui seda silmitsesime. Meie kaaslase kinnituse kohaselt oli võimalik selle torni otsa ronida, kuid torni lahutas platoost kohutav kuristik.

«Me ei pääse sealt iial üle,» kogelesin mina.

«Igal juhul võime kõik torni tippu jõuda,» ütles professor. «Kui me seal oleme, õnnestub mul võib-olla teile demonstreerida, et leidurivaimu ressursid ei ole veel ammendatud.»

Pärast hommikueinet avasime paki, milles meie juht oli oma alpinistivarustuse kaasa toonud. Ta võttis sellest välja

' Heureka! — Olen (ta) leidnud! (kreeka k.). Nii olevat hüüdnud Arhimedes, kui ta' nn. Arhimedese seaduse leiutas. Tõlk.

97

saja viiekümne jala pikkuse tüki ülitugevat ja -kerget köit: koos ronimisraudade, klambrite ja muude vahenditega. Lord John oli vilunud alpinist; ka Summerlee oli omal ajal mitmeid raskeid ronimisi läbi teinud, nii et kogu seltskonnas, olin mina sel alal õieti ainuke võhik; kogemuste puudumist aga võis loodetavasti tasa teha minu jõud ja osavus.

Ülesanne ei olnudki tegelikult väga raske, kuigi oli hetki,, mis panid mul juuksed peas püsti tõusma. Teekonna esimene pool oli üsna kerge, kuid edasi muutus tõus üha järse-

maks ja viimase viiekümne jala vältel me sõna otseses mõttes klammerdusime sõrmede ning varvastega igasse väiksei-massegi kaljunukki ja lõhesse. Mina poleks sellega toime tulnud ja Summerlee samuti mitte, kui Challenger poleks, tippu jõudnud (oli kummaline nii kohmakas kehas näha nii palju osavust) ja köit seal kasvava suure puu tüve ümber-sidunud. Selle abiga ronisime kiiresti mööda ebatasast seina üles, kuni lõpuks jõudsime torni tippu väikesele rohtunud platvormile, mille läbimõõt oli igas suunas umbes kakskümmend viis jalga.

Esimeseks muljeks, mille sain, olles veidi hinge tommat nud, oli erakordne vaade maa-aladele, mis me oma teekonnal olime läbinud. Kogu Brasiilia tasandik näis meie jalge-ees olevat, ulatudes kaugele, kaugele ja lõppedes horisonti varjavas ähmases sinises vinas. Esiplaanil laius kaljudega, üle külvatud ning puusõnajalgadest täpiline pikk nõlvak;, taamal, poolel teel horisondini, nägin 'sadulakujulise künka tagant parajasti veel kollakasrohelist bambusetihnikut, millest olime läbi tunginud; siis hakkas taimestik järk-järgult lopsakamaks muutuma, kuni ta lõpuks moodustas tolle' tohutu metsa, mis laius nii kaugele kui silm ulatus ning; tubli kaks tuhat miili sellest veel kaugemale.

Imetlesin ikka veel seda suurepärast panoraami, kui professori raske käsi mu õlale langes.

«Sinnapoole, mu noor sõber,» ütles ta. «Vestigia nulla ret-rorsum.1 Ärge kunagi vaadake tagasi, vaid ikka meie kuulsusrikka eesmärgi poole.»

Pöördudes nägin enda ees platood, mis oli meiega täpselt ühel kõrgusel; platood ääristav roheline põõsastik, milles, kasvasid üksikud puud, asus nii lähedal, et raske oli kujutleda, kui ligipääsematuks see siiski jäi. Kuristik oli umbes, nelikümmed jalga lai, kuid nii palju kui mina aru sain, oleks.

1 Tagasiteed ei ole (ladina k.). Tõlk.

ta niisama hästi võinud ka neljakümne miili laiune olla. Võtsin ühe käega puutüve ümbert kinni ja kummardusin sügaviku kohale. Kaugel all olid väikeste tumedate kogu-dena näha meie teenrid, kes vaatasid üles meie poole. Kalju oli sellest küljest absoluutselt järsk nagu minu vastas olev seingi.

«See on tõesti imelik,» ütles professor Summerlee kraak-suv hääl.

Ma pöördusin ümber ja nägin teda suure huviga silmitsemas puud, mille külge ma klammerdusin. Selle sile koor ja väikesed soonilised lehed tundusid ka mulle tuttavatena. «Ohoo!» hüüdsin ma, «see on ju pöök!»

«Täpselt,» ütles Summerlee. «Kaasmaalane kaugel võõrsil.»

«Mitte ainult kaasmaalane, mu hea sir,» lausus Challenger, «vaid ka, kui teie võrdlust tohin edasi arendada, esmaklassiline liitlane. Sellest pöökpuust saab meie päästja.»

«Pagana pihta!» hüüdis lord John. «Sild!»

«Just nii, mu sobrad, sild! Ega ma asjata raisanud eile õhtul tervet tundi, kontsentreerides oma mõistust käesolevale olukorrale. Nagu mul meeles on, mainisin ma kord meie noorele sõbrale, et G. E. C. on parimas vormis siis, kui ta on vastu seina surutud. Eile õhtul, peate tunnistama, olime kõik ummikusse sattunud. Seal aga, kus tahtejõud ja intellekt käivad käsikäes, leidub alati väljapääs. Üle sügaviku oli tarvis langetada sild. Siin see nüüd ongi!»

See oli kahtlemata hiilgav mõte. Puu oli tublisti kuuekümne jala kõrgune ja õiges suunas langedes oleks ta ilmselt ulatunud üle kuristiku. Challenger oli ronimisele asudes endale kirve selga riputanud. Nüüd ulatas ta selle mulle.

«Meie noorel sõbral on tugevad lihased,» ütles ta. «Ma usun, et tema tuleb selle ülesandega kõige paremini toime. Pean teid ainult paluma, et te iseseisvat mõtlemist püüaksite võimalikult vältida ja teeksite täpselt seda, mis teile öeldakse.»

Tema juhtnööride järgi raiusin ma puutüve külgedele sügavad tärkmed, mis pidid kindlustama soovitava lange-missuuna. Puul oli juba tugev looduslik kallak platoo poole, nii et tema suunamine ei olnudki raske. Lõpuks asusime lord Johniga vaheldumisi tõsiselt tüve kallal tööle. Veidi rohkem kui tunni pärast kõlas tugev raksatus, puu lõi vaa-ruma ja prahvatas siis maha, mattudes oma okstega kuris-

tiku teisel kaldal kasvavatesse põõsastesse. Kännust eraldunud puutüvi käändus otse platvormi äärele ja ühe hirmsa sekundi vältel olime kõik arvamusel, et ta veereb üle serva alla. Mõne tolli kaugusel äärest jäi ta siiski peatuma ja tundmatule maale viiv_sild oli valmis.

Me kõik surusime sõnatult professor Challenged kätt, tema aga kergitas oma õlgkübarat ja tegi igaühele meist sügava kummarduse.

«Pretendeerin aule,» ütles ta, «olla esimene, kelle jalg puudutab tundmatu maa pinda — kahtlemata sobiv teema mõnele tulevasele ajaloolisele maalile.»

Ta oli juba jõudnud sillani, kui lord John tema kuuest kinni haaras.

«Kallis mees,» ütles ta, «ma tõesti ei saa seda lubada.» «Ei saa lubada, sir?» — pea lendas selga ja habe sirutus ettepoole.

«Teate, kui asi puutub teadusse, siis tunnustan meelsasti teid juhina, sest teie olete õpetlane. Kui te aga satute minu alale, siis on teie kohus mulle järgneda.»

«Teie alale, sir?»

«Igaühel meist on oma elukutse ja mina olen elukutselt sõdur. Minu arusaamise järgi tungime me praegu võõrale maale, mis võib olla ja võib ka mitte olla otsast otsani täis igasuguseid vaenlasi. On vaja ainult veidi tervet mõistust ja kannatlikkust, et mitte pimesi sinna tormata — minu ettekujutus sellest üritusest on igatahes teistsugune.»

Vastuväited olid selleks liiga mõistlikud, et neid mitte kuulda võtta. Challenger heitis pea selga ja kehitas oma laiu õlgu.

«Hüva, sir, mida te siis ette panete?»

«Kes teab, võib-olla ootab seal põõsastes terve inimsööjate suguharu lõunatundi,» ütles lord John üle silla vaadates. «Kui me juba katlas istume, siis on hilja tark olla; see-pärast lootkem, et meid seal midagi niisugust ei oota, kuid samal ajal tegutsegem nii, nagu oleks see meil ees. Meie Malone'iga läheme uuesti alla ja toome sealt koos Gomezi ja teise segaverelisega kaasa neli püssi. Siis läheb üks meist üle ja teised katavad teda oma püssidega, kuni ta näeb, et kogu seltskond võib julgelt üle tulla.»

Challenger istus värskele kännule ja oigas kannatamatusest, kuid meie Summerleega olime ühel nõul, et niisugustes praktilistes küsimustes on lord John meie juht. Nüüd, kus raskeima tõusu kohal rippus köis, oli ronimine palju

hõlpsam. Tunni aja pärast olime vintpüssid ja ühe haavlipüssi üles toonud. Ka segaverelised olid platvormile roninud ning lord Johni korraldusel kaasa toonud suure

paki provianti, mis on vajalik, kui meie esimene uurimisretk peaks pikemat aega kestma. Meil kõigil olid ümber keha padrunivööd.

«Nii, Challenger, kui te nüüd tõepoolest tahate olla esimene ülemineja, siis palun,» ütles lord John, kui kõik ettevalmistused olid tehtud.

«Olen teile selle lahke loa eest väga tänulik,» ütles professor vihaselt, sest maa. peal polnud meest, kes igasuguse autoriteedi suhtes oleks sallimatum olnud. «Kui te kord juba nii hea olete ja seda lubate, siis võtan ma muidugi pioneeriülesanded käesoleval juhul enda peale.»

Ta riputas enesele kirve selga, istus kaksiratsa kuristiku kohale ja tõukas end kätega mööda puutüve edasi, jõudes sel viisil varsti teisele kaldale. Seal ajas ta enese sirgu ja viibutas mõlemat kätt.

«Lõpuks!» hüüdis ta. «Lõpuks ometi!»

Ma vaatasin tema poole ebamäärases ärevas ootuses, et tema selja tagant rohelise eesriide vahelt sööstab midagi kohutavat talle kallale. Kõik jäi aga rahulikuks, välja arvatud ainult see, et ta jalge eest tõusis lendu mingi kummaline kirev lind, kes kadus puude vahele.

Summerlee oli teine ülemineja. On hämmastav, missugune sitkus ja energia peitub tema väliselt nõrgas kehas. Ta nõudis, et talle antaks selga kaks püssi, nii et mõlemad professorid oleksid relvastatud, kui ta on üle jõudnud. Järgmisena läksin mina ja tegin kõik, et mitte vaadata enda alla kohutavasse sügavikku. Summerlee sirutas mulle oma püssilae ja hetk hiljem ulatusin juba tema käest kinni haarama. Mis puutub lord Johni, siis tema kõndis üle — toepoolest kondis, ilma igasuguse toeta! Tal peavad raudsed närvid olema.

Nüüd olime siis neljakesi unelmate maal, Maple White'i kadunud maailmas. Kõigile meile tundus see ülima triumfina. Kes oleks võinud arvata, et see oli meie õudseimate hädapäevade eelmäng? Lubatagu mul mõne sõnaga kirjeldada, kuidas see hävitav hoop meid tabas.

Olime platoo äärelt eemaldunud ja umbes viiekümne jardi võrra tihedasse põõsastikku tunginud, kui selja tagant kuulsime kohutavat raginat ja prahvatust. Instinktiivselt tormasime tuldud teed tagasi. Sild oli läinud!

Üle ääre vaadates nägin kaugel all kalju jalamil puhastunud puutüve ja okste massi. Kas platvormi äär oli murenenud ja puul lasknud alla variseda? Hetke vältel pidasime kõik seda seletust õigeks. Järgmisel silmapilgul kerkis kaljuplatvormi kaugema ääre tagant aeglaselt nähtavale segaverelise Gomezi tõmmu nägu. Jah, see oli Gomez, kuid mitte enam endine tagasihoidliku naeratuse ja maskitaolise näoilmega Gomez. Nüüd paistis üle kaljuääre välkuvate silmade ja moonutatud joontega nägu, millest peegeldus vihkamine ja õnnestunud kättemaksu metsik rõõm.

«Lord Roxton!» karjus ta. «Lord John Roxton!»

«Noh,» ütles meie kaaslane, «siin ma olen.»

Üle kuristiku kajas kriiskav naer.

«Jah, seal sa oled, inglise koer, ja sinna sa jäädki! Ma ootasin ja ootasin sobivat võimalust, ja nüüd on see käes.

102

Teil oli raske üles jõuda; alla pääseda on teil veel raskem. Neetud lollpead, nüüd olete kõik lõksus, viimane kui üks!»

Olime liiga hämmastunud, et midagi öelda. Võisime ainult .seista ja imestunult üle kuristiku vahtida. Rohul lebav suur murdunud puuoks näitas, missugust kangi ta oli kasutanud meie silla üle ääre tõukamiseks. Nägu oli nüüd kadunud, kuid kerkis kohe jälle nähtavale, veel raevukam kui enne.

«Koopa juures oleksime su peaaegu kiviga tapnud,» hüüdis ta, «kuid praegune viis on parem. See on pikaldasem ja hirmsam. Sinu kondid luituvad seal ja keegi ei tea, kus need lamavad, ega tule neid katma. Kui sa suremas oled, siis mõtle Lopezile, kelle sa viis aastat tagasi Putumayo jõel maha lasksid. Mina olen tema vend, ja ükskõik mis ka tuleb, nüüd võin ma rahulikult surra, sest tema eest on kätte makstud.» Meie poole raputati raevukalt rusikat ja siis jäi kõik vaikseks.

Kui segavereline oleks lihtsalt oma kättemaksu täide saatnud ja siis põgenenud, oleks tal võinud hästi minna. Tema hukatuseks sai ladina rahvastele omane rumal, vastupandamatu kalduvus dramaatilistele efektidele. Roxton, kes kolmes riigis oli endale

«jumalavitsa» nime teeninud, ei olnud mees, keda oleks võinud karistamatult mõnitada. - Segavereline laskus alla mööda kaljutorni teistpoolset külge, kuid enne kui ta maapinnale jõudis, oli lord John piki platoo äärt edasi jooksnud ning leidnud koha, kust kurjategija oli nähtav. Tema püss paugatas vaid korra, ja kuigi me midagi ei näinud, kuulsime karjatust ja seejärel langeva inimkeha tumedat mütsatust. Roxton tuli meie juurde tagasi, nägu nagu graniidist tahutud.

«Ma olin sõge narr,» ütles ta kibestunult. «Selle häda tõi minu rumalus meile kaela. Mul oleks pidanud meeles -olema, et need inimesed ei unusta verivaenu; oleksin pidanud ettevaatlikum olema.»

«Kuidas on lugu teisega? Puu üle ääre tõukamiseks oli vaja kaht inimest.»

«Oleksin võinud ta tappa, kuid lasksin tal minna. Arvasin, et ta võis sellest ka mitte osa võtta. Võib-olla oleks siiski parem olnud, kui oleksin ta maha lasknud, sest, nagu ütlesite, pidi ta abiks olema.»

Nüüd, kus meil oli seletus ta tegevusele, meenusid igaühele meist mitmed pahaendelised jooned segaverelise käitumises — tema püsiv soov meie plaane teada, tema tabamine meie telgi juures, kui ta meid pealt kuulas, vargsed

pilgud täis vihkamist, millelt mõni meist teda aeg-ajalt oli tabanud. Rääkisime ikka veel sellest, püüdes mõtteis uute tingimustega kohaneda, kui meie tähelepanu köitis all tasandikul etenduv erakordne stseen.

Valgeis rõivais mees, kes võis olla ainult ellujäänud segavereline, jooksis, nagu oleks tal surm kannul. Temast ainult mõne jardi võrra tagapool tormas meie ustava neegri Zambo tohutu suur eebenipuukarva kogu. Me nägime, kuidas ta põgenikule selga hüppas ja kätega tema kõrist kinni haaras. Roos veeresid nad mööda maapinda edasi. Hetk hiljem tõusis Zambo püsti; vaatas maas lebavale kogule, viipas siis meile rõõmsalt käega ja tuli joostes meie poole. Valge inimkuju jäi liikumatult keset tasandikku lamama.

Mõlemad reeturid olid hävitatud, kuid kahju, mis nad olid teinud, jäi püsima. Meil ei olnud mingit võimalust kalju-platvormile tagasi pääseda. Meie koduks oli olnud terve maailm, nüüd aga oli selleks ainult platoo. Need kaks olid .teineteisest rangelt eraldatud. Seal laius tasandik, mis viis meie kanuude juurde. Kaugemal, lillasse uttu mähkuva horisondi taga oli jõgi, mida mööda võis tsivilisatsiooni rüppe tagasi pääseda. Vahepealne lüli aga puudus. Mingi inimlik leidlikkus poleks suutnud ehitada silda üle kuristiku, mis lahutas meid meie möödunud elust. Üksainus hetk oli muutnud kõiki meie olemasolu tingimusi.

Sel hetkel õppisin tõeliselt tundma materjali, millest koosnesid mu kolm kaaslast. Tõsi küll, nad olid tõsised ja mõtlikud, kuid kõigutamatult muretud. Esialgu ei olnud meil muud teha kui kannatlikult põõsaste vahel istuda ja Zambo tulekut oodata. Varsti kerkiski kaljude tagant nähtavale tema aus must nägu ning tema vägilaslik keha tõusis kaljuplatvormile.

«Mis mul nüüd teha?» hüüdis ta. «Teie ütelge ja mina teen.»

Seda küsimust oli kergem esitada, kui sellele vastata. Ainult üks oli selge — Zambo oli ainus usaldusväärne lüli, mis meid veel välismaailmaga ühendas. Ta ei tohtinud mingil tingimusel meist lahkuda.

«Ei, ei!» hüüdis ta. «Mina mitte lahkun. Ükskõik mis, ikka mina siin. Aga indiaanlased hoida ei saa. Juba ütlevad, siin liiga palju kurupuri, nemad lähevad koju. Nüüd teie läinud, mina nemad hoida ei saa.»

Meie indiaanlased olid viimasel ajal tõepoolest igati näidanud, et nad on teekonnast tüdinud ja soovivad tagasi

104

pöörduda. Me mõistsime, et Zambol oli õigus ja tal oleks olnud võimatu neid kinni pidada.

«Sunni neid homseni ootama, Zambo,» hüüdsin ma, «siis saan nendega kirja ära saata.»

«Väga hea, sah[1]! Luban, nemad ootavad homseni,» ütles neeger. «Aga mida praegu teie jaoks teha?»

Tegevust jätkus küllaldaselt ja ustav neeger sai sellega suurepäraselt hakkama. Kõigepealt vabastas ta meie juhtnööride järgi kännu ümbert köie ja heitis selle ühe otsa üle kuristiku. See köis ei olnud jämedam kui pesunöör, kuid oli väga tugev, ja kuigi me ei saanud teda sillana kasutada, võis ta meile hindamatuid teeneid osutada, kui meil oli tarvis kuhugi ronida. Siis kinnitas Zambo endapoolse köieotsa juba varem üles toodud proviandipaki külge ja meil õnnestus seda üle kuristiku tirida. Sel viisil olime vähemalt nädalaks varustatud elatusvahenditega, isegi kui meil ei oleks õnnestunud midagi muud leida. Lõpuks laskus neeger alla ja tuli tagasi kahe teise pakiga, mis sisaldasid mitmesugust varustust — kasti laskemoona ja mõningaid muid esemeid; me toimetasime need kõik üle kuristiku, heites köieotsa Zambo kätte ja tõmmates selle siis jälle tagasi. Oli juba ohtu, kui neeger viimaks lõplikult alla laskus, olles veel kord kinnitanud, et ta ei lase indiaanlastel enne hommikut lahkuda.

Niisiis olen nüüd peaaegu kogu esimese platool veedetud öö üleval istunud ja lihtsa küünlalaterna valgusel meie elamusi kirjeldanud.

Me sõime õhtust ja jäime otse kaljuseina äärele laagrisse, kustutades janu kahe pudeli mineraalveega, mis leidusid ühes kastidest. Meil on väga oluline leida vett, kuid ma usun, et isegi lord Johnile piisas selleks päevaks seiklustest, ja kellelgi meist ei olnud tahtmist alustada esimest rünnakut tundmatule maale. Hoidusime tuletegemisest ja püüdsime iga ülearust häält vältida.

Homme (või õigemini täna, sest juba koidab, kui neid ridu kirjutan) teeme oma esimese retke sellele kummalisele maale. Ma ei tea, millal mul jälle avaneb võimalus kirjutamiseks — kui seda veel üldse kunagi avaneb. Praegu aga näen, et indiaanlased on veel kohal, ja olen kindel, et truu Zambo tuleb varsti mu kirja järele. Jääb ainult loota, et see jõuab õnnelikult pärale.

1 Moonutatud «sir». Tõlk.

105

P. S. Mida rohkem ma mõtlen, seda meeleheitlikuni näib mulle meie olukord. Ma ei näe mingit võimalust tagasipöördumiseks. Kui platoo ääre lähedal kasvaks mõni suur puu, siis ehk õnnestuks meil siitpoolt samasugust silda üle kuristiku langetada, kuid viiekümne jardi ulatuses ei leidu ühtki niisugust puud. _ Ka ühendatud jõul ei suudaks me kanda puutüve, mis võiks silla ülesandeid täita. Köis on laskumiseks muidugi liiga lühike. Ei, meie olukord on lootusetu . .. lootusetu!

X peatükk «MEIEGA ON JUHTUNUD KÕIGE HÄMMASTAVAMAID ASJU»

Meiega on juhtunud kõige hämmastavamaid asju ja neid juhtub üha edasi. Kogu paber, mis on mu käsutuses, koosneb viiest vanast märkmikust ning peotäiest lahtistest lehtedest ja mul on üksainus stülograafiline pliiats, kuid nii kaua kui mu käsi liigub, jätkan meie elamuste ja muljete kirjapanekut, sest me oleme terves maailmas ainsad inimesed, kel on avanenud võimalus niisuguseid asju näha, mistõttu mul on äärmiselt tähtis neid kirjeldada, kuni nad on veel värskelt meeles ja kuni saatus, mis näib kogu aeg ähvardavalt meie pea kohal rippuvat, pole tegelikult meid veel tabanud. Kas Zambol õnnestub neid kirju jõe äärde toimetada või viin ma nad ise mingi ime läbi Londonisse kaasa või leiab selle käsikirjapuntra lõpuks mõni meie jälgedes käiv julge uurija, kes võib-olla kasutab täiustatud mono-plaani abi, — igal juhul, on mulle selge, et see, mis ma kirjutan, saab surematuks klassikalise kirjeldusena tõelistest seiklustest.

Järgmisel hommikul pärast seda, kui nurjatu Gomez oli meid platoole vangistanud, algas meie elamustes uus periood. Esimene vahejuhtum sel perioodil ei olnud seda laadi, et see mulle väga heakskiitvat arvamust oleks andnud kohast, kuhu olime sattunud. Kui pärast koitu lühikesest uinakust ärkasin, langes mu pilk äärmiselt kummalisele nähtusele minu enda jalal. Mu püksisäär oli üles kerkinud ja sokist kõrgemal mõne tolli nahka paljastanud. Sel paljal kohal lebas midagi suure lillaka viinamarja taolist. Imestades kummardusin ettepoole, et seda jalalt ära võtta, kui see minu õuduseks järsku mu pöidla ja esisõrme vahel

lõhkes, pritsides igasse külge verd. Minu jälestushüüe tõi .kohale mõlemad professorid.

«Väga huvitav,» ütles Summerlee minu sääre kohale kummardudes. «Tohutu suur ja seni nähtavasti veel klassifitseerimata puuk.»

«Meie tööde esikvili,» ütles Challenger oma müriseva, pedantse häälega. «Sellele peame kindlasti nimeks andma Ixodes Maloni. Olen kindel, et selle tühise ebameeldivuse, mida teile ta hammustus tekitas, kaalub kaugelt üles suur -au, mis teile osaks langeb, kui teie nimi zooloogia surematusse registrisse kirjutatakse. Õnnetuseks olete selle kena eksemplari küllastuse momendil puruks pigistanud.»

«Räpane satikas!» hüüdsin ma.

Professor Challenger kergitas protesteerivalt oma suuri kulme ja pani mulle rahustava käpa õlale.

«Te peaksite nähtustesse teaduslikust vaatepunktist suhtuma ja erapooletut teaduslikku mõtteviisi arendama,» ütles ta. «Minutaolisele filosoofilise meelelaadiga inimesele on puuk oma lantsetitaolise kärsaga ja paisuva maoga niisama kaunis looduse kätetöö kui näiteks paabulind või, ütleme, virmalised. Mul on valus kuulda teid sellest nii lugupidamatult rääkivat. Küllalt hoolsasti otsides leiame kahtlemata mõne teise eksemplari.»

«Selles pole tõepoolest mingit kahtlust,» ütles Summerlee tõsise häälega, «sest üks neist kadus just praegu teie särgi-kaeluse vahele.»

Challenger möirgas nagu härg, hüppas kõrgele õhku ning rebis pööraselt oma kuube ja särki, et neid seljast ära saada. Meie Summerleega naersime nii, et suutsime vaevalt teda abistada. Lõpuks paljastasime võimsa kere (rinna ümbermõõt rätsepa mõõdulindi

järgi viiskümmend neli tolli), mis oli üleni kaetud tihedate mustade karvadega. Sellest tihnikust püüdsime puugi kinni, enne kui ta jõudis professorit hammustada. Ent kõik põõsad ümberringi lausa kubisesid neist hirmsatest elukatest ja nüüd oli selge, et me peame endale teise laagripaiga valima.

Kõigepealt oli siiski tarvis anda korraldusi ustavale neegrile, kes varsti ilmus kaljutorni tipule, kaasas mõned karbid kakaod ja biskviite, mis ta üle kuristiku viskas. Ta sai käsu laagrisse jäänud proviandist niipalju alles jätta, kuipalju talle kaheks kuuks tarvis on. Ülejäänu pidid indiaanlased palgana teenistuse eest ja tasuna meie kirjade Amazonasele toimetamise eest endale saama. Mõne tunni

107

pärast nägime neid kaugel tasandikul hanereas tuldud teed tagasi minemas, igaühel pamp pealael. Zambo asus elama meie väikesse telki kaljutorni jalamil ja jäi sinna, moodustades ainsa lüli, mis meid alloleva maailmaga ühendas.

Ja nüüd tuli meil lähim tegevuskava kindlaks teha. Lahkusime puukidega ülekülvatud põõsastest ja liikusime edasi, kuni jõudsime väikesele lagendikule, mida igast küljest ümbritsesid tihedalt puud. Lagendiku keskel olid mõned lamedad kiviplaadid, nende kõrval aga vulises suurepärane allikas; seal istusime üsna mugavalt, tehes esimesi plaane uuele maale tungimiseks. Lehestikus laulsid linnud — eriti üks neist, kelle veidrad valjuhäälsed hüüatused olid meile võõrad, — kuid peale nende häälitsuste ei olnud meie ümber mingeid elumärke.

Meie esimeseks mureks oli koostada oma tagavaradest midagi nimekirjataolist, et meil oleks selge, millele võisime loota. Arvestades kõike, mis me ise olime kaasa toonud ja mis Zambo oli köie abil üle kuristiku toimetanud, olime üsna hästi varustatud. Silmas pidades hädaohte, mis võisid meid ümbritseda, oli kõige tähtsam see, et meil olid kaasas meie neli vintpüssi koos tuhande kolmesaja padruniga ning lisaks neile üks haavlipüss, kuigi viimase jaoks oli meil ainult sada viiskümmend padrunit, mis olid laetud keskmiste haavlitega. Toidumoona piisas mõneks nädalaks, samuti oli meil küllaldaselt tubakat ja mõned teaduslikud instrumendid, nende hulgas suur teleskoop ja hea binokkel. Kogu selle varustuse kogusime1 lagendikule ja esmase ettevaatusabinõuna raiusime oma kirve ja nugade abil suure hulga okkalisi põõsaid, kuhjates need umbes viieteistkümne-jardise läbimõõduga ringiks. Sellest pidi ajutiseks saama meie peakorter — koht, kuhu võisime põgeneda ootamatu hädaohu puhul, ja kindlustatud ladu meie varustusele. Me andsime sellele nimeks Fort Challenger.

Selleks ajaks, kui olime jõudnud end kindlustada, oli juba saabunud keskpäev, kuid kuumus ei olnud lämmatav ja oma üldiselt iseloomult vastas platoo niihästi temperatuuri kui ka taimestiku poolest peaaegu parasvööndile. Meid ümbritsevas tihnikus leidus pööke, tammi ja isegi kaski. Kõigist teistest üle kerkis tohutu gingkopuu, sirutades oma suuri oksi ja sõnajalataolisi lehti kindluse kohale, mille olime ehitanud. Selle varjus jätkasime oma arutlust, kuulates ära lord Johni, kes otsustavat tegutsemist nõudval tunnil oli kiiresti juhtimise enda peale võtnud.

108

«Niikaua kui ükski inimene ega loom pole meid näinud või kuulnud, oleme kaitstud,» ütles ta. «Sellest hetkest, kui meie siinolekust teada saadakse, algavad meie hädad. Seni pole mingeid märke, et meid oleks juba avastatud. Seepärast on meil kindlasti kõige õigem mõnd aega vaikselt maad kuulata. Meil on tarvis oma naabreid korralikult tundma õppida, enne kui vastastikuste külaskäikudeni jõuame.»

«Aga me peame ju edasi liikuma,» söandasin märkida.

«Igatahes, poju! Me liigume edasi. Kuid mõistlikkuse piires. Me ei tohi kunagi nii kaugele minna, et oma baasi ei saa tagasi pöörduda. Eelkõige ei tohi me oma püssidest ühtki pauku lasta, kui küsimuses pole elu või surm.»

«Aga t e i e ju lasksite eile,» ütles Summerlee.

«Noh, eile ei olnud midagi parata. Pealegi puhus platoo poolt tugev tuul. Ei ole seepärast tõenäoline, et pauk oleks kaugele platoo sisemusse kostnud. Muuseas, kuidas me seda kohta hakkame nimetama? Ma usun, et meie ülesandeks on sellele nimi anda?»

Soovitati mitmeid rohkem või vähem õnnestunud nimesid, kuid Challengeri oma oli lõplik.

«Sel maal võib olla ainult üks nimi,» ütles ta. «Ta saab nime pioneeri järgi, kes ta avastas. See on Maple White'i maa.»

Niisiis saigi platoo Maple White'i maaks ja seda nime kannab ta kaardil, mille koostamine on saanud minu eriülesandeks. Ma usun, et selle nime all ilmub ta ka tuleviku atlastesse.

Meie ees seisvaks pakiliseks ülesandeks oli rahulik sissetung Maple White'i maale. Olime omaenda silmaga näinud, et platood asustasid mingid tundmatud olevused, ja Maple White'i joonistusplokk näitas, et siin võis veelgi kohutavamaid ning ohtlikumaid koletisi nähtavale tulla. Et lisaks sellele võis siin ka vaenulikult meelestatud inimolendeid leiduda, sellest andis tunnistust bambusevartest läbistatud skelett, mis ainult ülalt langedes võis oma praegusse asukohta sattuda. Olles igasuguste pääsemisvõimalusteta niisugusele maale sattunud, tajusime selgesti olukorra ohtlikkust ja meie mõistus kiitis heaks kõik ettevaatusabinõud, mida lord John oma kogemuste põhjal võis soovitada. Sellest hoolimata aga oli ilmselt võimatu, et me selle salapärase maailma äärele oleksime peatuma jäänud, samal

ajal kui kogu meie olemus pakitses kannatamatusest otse selle südamesse tungida.

Seepärast sulgesime oma kindlustatud laagri sissekäigu mõne okaspõõsaga, nii et meie varusid ümbritses täielikult sellest materjalist kaitsevall. Siis asusime aeglaselt ning ettevaatlikult teekonnale tundmatusse maailma, järgides-meie allikast lähtuvat väikest oja, sest see võis meile vajaduse korral alati näidata: tagasiteed.

Vaevalt olime teele asunud, kui leidsime märke, mis näitasid, et meid ootasid tõepoolest imed. Olles läbinud mõnisada jardi tihedat metsa, kus kasvas palju puid, mis mulle-olid tundmatud, kuid milles meie botaanik Summerlee tundis ära allolevas maailmas juba ammu väljasurnud okaspuu- ja palmiliikide esindajad, jõudsime piirkonda, kus oja laienes ning moodustas üsna suure soo. Meie ees õõtsus, värskes tuules omapärane kõrge pilliroog, mis professor Summerlee sõnade järgi oli hiigelosi ja mille keskel kasvasid siin-seal üksikud puusõnajalad. Järsku tõstis eesminev lord John käe ja peatus.

«Vaadake siia!» ütles ta. «Pagana pihta, need on vist küll kõigi lindude esiisa jäljed!»

Meie ees pehmes mudas olid näha tohutu suurte kolme-varbaliste jalgade jäljed. Nende tekitaja, ükskõik kes ta ka oli, oli risti üle soo ja sealt edasi metsa läinud. Me kõik jäime peatuma, et neid koletislikke jälgi silmitseda. Kui see tõepoolest oli lind — ja missugune loom olekski võinud niisuguseid jälgi jätta? —, siis oli ta jalg jaanalinnu omast nii palju suurem, et ta kõrgus samas mõõdus pidi olema tohutu. Lord John vaatas hoolega ringi ja pistis kaks padrunit oma elevandipüssi magasini.

«Panen kaalule oma kütikuulsuse,» ütles ta, «et jäljed on värsked. See olend möödus siit vähem kui kümme minutit tagasi. Näete, kuidas vesi veel praegu sellesse sügavamasse jälge nõrgub! Jupiteri päralt! Vaadake, siin on ühe väiksema eluka jäljed!»

Tõepoolest, suurte jälgedega paralleelselt kulgesid samasuguse üldkujuga väiksemad jäljed.

«Aga mida te sellest arvate?» hüüdis professor Summerlee võidurõõmsalt, osutades kolmevarbaliste jälgede hulgas millelegi, mis sarnanes tohutu suure viiesõrmelise inimkäe jäljega.

«Weald!» hüüdis Challenger ülimas vaimustuses. «Olen neid Wealdi savis näinud. See on olend, kes kõnnib püstiasendis

110

kolmevarbalistel jalgadel ning toetub vahetevahel maapinnale ka ühega oma viiesõrmelistest esikäppadest. Ei, see pole lind, mu kallis Roxton, see pole lind.» «Neljajalgne?»

«Ei; roomaja — dinosaurus. Keegi muu poleks saanud jätta niisuguseid jälgi. Need hämmastasid üht auväärset Sussexi doktorit üheksakümmend aastat tagasi, kuid kes küll oleks võinud loota ... loota . . . niisugust vaatepilti näha?»

Tema sõnad vaibusid sosinaks ja me kõik jäime hämmastusest tardununa seisma. Olime jälgi ajades soost välja jõudnud ning läbinud seda ääristava puude ja põõsaste riba. Viimase taga oli metsalagendik, millel viibisid viis kõige omapärasemat olendit, keda ma kunagi olen näinud. Põõsaste varjus kükitades võisime neid rahulikult silmitseda.

Nagu ma juba ütlesin, oli neid viis — kaks täiskasvanut ja kolm noort. Nende suurus oli tohutu. Isegi «beebid» olid elevandisuurused, täiskasvanud aga ületasid kaugelt kõiki olendeid, keda kunagi olen näinud. Nende kiltkivivärvi nahk oli soomuseline nagu sisalike oma ja helkles päikese paistel. Kõik viis toetusid laiale, võimsale sabale ja tohutu suurtele kolmevarbalistele tagajalgadele ning tõmbasid väikeste viiesõrmeliste eesjäsemetega alla puuoksi, mida nad närisid. Kõige parema ettekujutuse nende välimusest saate arvatavasti siis, kui ma ütlen, et nad sarnanesid koletute, kahekümne jala kõrguste kängurutega, keda kattis krokodillinahk.

Ma ei tea, kui kaua me liikumatult'seda kummalist vaatepilti silmitsesime. Meie suunas puhus tugev tuul ja me olime hästi varjatud, niisiis polnud mingit kartust, et meid oleks võidud märgata. Aeg-ajalt kepsutasid väikesed kohmakalt oma vanemate ümber, hüpates õhku ja langedes tumeda mütsuga tagasi maha. Vanemate jõud näis olevat piiramatu, sest üks neist, kel lehekimbu kättesaamisega ühe suurema puu otsast oli mõningaid raskusi, haaras esikäppadega puutüve ümbert kinni ja murdis selle maha, nagu oleks tal tegemist olnud noore võsuga. Mulle aga näis, et selles teguviisis peegeldus mitte ainult tolle eluka lihaste tugevus, vaid ka ta aju nõrkus, sest ta kukkus kogu oma keha raskusega mahamurtud puule, tuues seejuures kuuldavale terve seeria läbilõikavaid röögatusi, mis näitasid, et valul, mida ta võis taluda, oli ta suurusest hoolimata oma piir. Vahejuhtum puuga pani ta ilmselt mõtlema, et see

111

ümbruskond on ohtlik, sest ta taarus aegamööda läbi metsa eemale, saadetuna oma elukaaslasest ning kolmest tohutu suurest järeltulijast. Me nägime puutüvede vahelt nende naha sinakashalli läiget ja kõrgel põõsaste kohal õõtsuvaid päid. Siis kadusid nad meie silmist.

Ma vaatasin oma kaaslaste poole. Lord John vahtis üksisilmi loomadele järele, sõrm elevandipüssi päästikul; ta põ-levais silmis peegeldus kirgliku jahimehe hing. Mis ta küll poleks andnud võimaluse eest viia üks selline pea Albanysse ja paigutada see oma mugavasse tuppa kaminasimsi kohale ristamisi asetatud aerude vahele! Ja siiski hoidis mõistus teda tagasi, sest kõik meie võimalused tolle tundmatu maa imede uurimiseks olenesid sellest, kui kaua meie kohalolek jäi selle maa elanikele teadmatuks. Mõlemad professorid viibisid sõnatus ekstaasis. Oma erutuses olid nad alateadlikult teineteise käest kinni haaranud ja seisid nagu kaks lapsukest, kes näevad imet, Challengeri põsed ingellikust naeratusest punnis, kuna Summerlee sardoonilist nägu pehmendas hetkeks, imestus ning aukartus.

«Nunc dimlttisH hüüdis ta lõpuks. «Mida küll Inglismaal selle kohta öeldakse?»

«Mu kallis Summerlee, võin suure saladuskatte all teile täpselt kirjeldada, mida selle kohta Inglismaal öeldakse,» lausus Challenger. «Seal öeldakse, et te olete kohutav valetaja ja teaduslik šarlatan, — täpselt samuti, nagu te koos teistega ütlesite minu kohta.»

«Fotodest hoolimata?»

«Võltsitud, Summerlee! Saamatult võltsitud!»

«Materiaalsetest tõenditest hoolimata?»

«Aa, see võib asja meie kasuks otsustada! Malone oma räpase Fleet Streeti[2] kambaga võib kord veel meile kiidulaulu laulda. Kahekümne kaheksas august on päev, mil me Maple White'i maal ühel metsalagendikul nägime viit elusat iguaanodoni. Märkige see päevikusse, mu noor sõber, ja saatke oma leheräbalale.»

«Ja vastutasuks valmistuge tutvust tegema toimetaja saapaninaga,» ütles lord John. «Londoni laiuskraadil, poju, vaadatakse niisugustele asjadele veidi teise pilguga. On

1 Nunc dimittis servum tuum Domine (ladina k.) — «Issand, nüüd lased sa oma sulase rahus ära minna.» Esimesed sõnad Siimeoni laulust (Uus Testament, Luuka ev. II, 29). Tõlk.

2 Fleet Street — tänav Londonis. Fleet Streetile on koondunud Londoni tähtsamad ajalehetoimetused. Tõlk.

palju mehi, kes kunagi ei jutusta oma seiklustest, sest neil pole mingit lootust, et neid usutakse. Ja kes võib neile seda pahaks panna? Ka meile endale tundub paari kuu pärast, nagu oleksime neid elukaid unes näinud. Mis asjad te ütlesite nad olevat?»

«Iguaanodonid,» ütles Summerlee. «Nende jalajälgi leidub kõikjal Hastingsi liivakivides, Kentis ja Sussexis.1 Lõuna-Inglismaa kihas neist, kui seal kasvas nende ülalpidamiseks küllalt lopsakas taimestik. Tingimused on nüüd muutunud ja iguaanodonid välja surnud. Siin, kus tingimused näivad olevat muutumatuks jäänud, on nad säilinud.»

«Kui me siit iial eluga pääseme, siis viin siit tingimata ühe niisuguse pea kaasa,» ütles lord John. «Heldeke, küll mõned Somaalimaa ja Uganda mehed[2] lähevad kadedusest kenasti roheliseks, kui nad seda näevad. Ma ei tea, mis teie arvate, sõbrad, kuid mulle tundub, et meil on kogu aeg pagana õhuke jää jalge all.»

Ka mul oli tunne, et meid ümbritsevad saladused ja hädaohud. Puudealusest hämarusest näis miski meid alatasa ähvardavat, ja kui üles varjukasse lehestikku vaatasime, puges meile südamesse ebamäärane hirm. Tõsi küll, need tohutud elukad, keda olime näinud, olid tegelikult kahjutud, kohmakad olendid, kes tõenäoliselt poleks

kellelegi liiga teinud, kuid polnud teada, missuguseid teisi jäänukaid. võis veel leiduda selles imede maailmas, missuguseid metsikuid, õudseid koletisi võis oma urgastes kaljude ja põõsaste vahel luurata, olles iga hetk valmis meile kallale tormama. Ma teadsin vähe eelajaloolistest eluvormidest, kuid mul oli selgesti meeles üks loetud raamat, milles kirjeldati olendeid, kes oleksid võinud elatuda meie tiigritest ja lõvidest, nagu kass elatub hiirtest. Võib-olla leidus neid olendeid ka Maple White'i maa metsades!

Saatusest oli määratud, et tolsamal hommikul — esimesel hommikul, mille veetsime uuel maal, — pidime teada saama, missugused kummalised hädaohud meid ümbritsesid. See oli vastik seiklus, millest mul on ebameeldiv mõeldagi. Kui, nagu lord John ütles, iguaanodonide lagendik jääb meie mällu unenäona, siis pterodaktüluste soost saab meile

1Hastings — linn Kagu-Inglismaal; Kent, Sussex — krahvkonnad Inglismaal. Tõlk.

2 Jahihuvilistel jõukatel inglastel on kombeks Aafrikas ja mujal suuri metsloomi küttida. Tõlk.

kahtlemata alatine luupainaja. Lubatagu mul täpselt kirjeldada, mis toimus.

Me jõudsime metsas väga aeglaselt edasi — osalt sellepärast, et lord John tegutses maakuulajana, enne kui ta lubas meil edasi liikuda, ja osalt sellepärast, et igal teisel sammul kükitas üks või teine meie professoritest imetlus-hüüdega mingisse senitundmatusse liiki kuuluva lille või putuka juurde maha. Kogu aeg ojast paremat kätt hoidudes võisime ühtekokku olla rännanud kaks või kolm miili, kui puud meie ees lõppesid ning põõsavööndi tagant ilmus nähtavale kaljurahnude kuhjum — kogu platoo oli kivimürakatega üle külvatud. Läbi vööni ulatuva põõsastiku aeglaselt nende kaljurahnude poole sammudes hakkasime kuulma mingisugust kummalist madalatoonilist vadistavat ja vilistavat heli, mis täitis õhku vahetpidamatu lärmiga ja näis tulevat mingist punktist, mis asus otse meie ees. Lord John andis meile käetõstega märku peatumiseks ja jõudis kummargil joostes kiiresti kaljude jooneni. Seal nägime teda üle kaljude piiluvat ja käeliigutusega imestust väljendavat. Siis jäi ta üksisilmi vaatama, nagu oleks ta meid unustanud, — nii täielikult köitis teda see, mis ta nägi. Lõpuks andis ta meile viipega märku edasiliikumiseks, hoides ettevaatuse märgina kätt ülal. Kogu ta käitumine tekitas minus tunde, et meid ootab midagi hämmastavat, kuid ohtlikku.

Tema kõrvale ronides vaatasime üle kaljude. Meie ees avanes süvend, mis varasematel aegadel võis olla üks platoo väiksemaid vulkaanilisi kraatreid. See oli liuakujuline ja selle põhjast, meie asukohast mõnesaja jardi kauguselt, paistsid rohelise limaga kaetud roiskunud vee lombid, mida ääristas luga. See oli juba iseendast õudne paik, kuid selle asukad muutsid selle nagu mingiks stseeniks Dante1 üheksandast ringist. Siin oli pterodaktüluste pesapaik. Neid oli siin näha sadade viisi. Kogu kraatri põhi ümber lombi kubises noortest ja kollakaid nahkseid mune hauduvatest võigastest emastest. See kihisev, tiibu lehvitav jälk roomaja-temass tegi õhku täitvat, närve vapustavat lärmi ja saatis üles hirmsat läpastanud, kopitanud lehka, mis pani meie

südamed läikima. Ülal aga kükitasid õudse välimusega suured hallid isased, igaüks omal kivil; oma kortsuliste nahkadega näisid nad pigem surnud ja kuivatatud eksemplaridena kui elusolenditena; nad olid absoluutselt liikumatud, välja arvatud punaste silmade pöörlemine ja juhuslikud nokahaar-ded möödalendavate kiilide järele. Nende tohutu suured kilejad tiivad olid eesjäsemete ristamise teel kokku volditud; nii istusid nad otsekui hiiglaslikud vanaeided, kes olid mähitud võigastesse ämblikuvõrgu-värvilistesse sallidesse, mille kohale kerkisid nende metsikud pead. Kokku oli neid vastikuid olendeid meie ees nõos vähemalt tuhat.

1 Dante Alighieri (1265—1361) — itaalia luuletaja. Oma tähtsamas teoses «Jumalik komöödia» kirjeldab Dante põrgut, mis koosneb üheksast ringist. Tõlk.

114

Meie professorid oleksid rõõmuga terveks päevaks sinna jäänud, nii haaratud olid nad sellest võimalusest uurida eelajaloolist elu. Nad osutasid kaljude vahel lebavatele surnud kaladele ja lindudele, mis näitasid nende olendite toi-tumisviisi, ja ma kuulsin neid teineteist õnnitlemas selle puhul, et nad on lahendanud küsimuse, miks nende lendavate lohede luid leidub nii arvukalt teatavates kindlates piirkondades, nagu näiteks Cambridge'![1] rohelises liivakivis, sest nagu nüüd selgus, elasid nad parvedena nagu pingviinid.

Lõpuks aga, püüdes tõestada mingit väidet, millele Sum-merlee oli vastu vaielnud, tõstis Challenger pea üle kalju ääre ja oleks peaaegu meid kõiki hukatusse saatnud. Silmapilk tegi lähim isane läbilõikavat, vilistavat häält, lehvitas oma kahekümne jala pikkusi tiibu ja sööstis õhku. Emased

1 Cambridge ehk Cambridgeshire — krahvkond Inglismaal. Tõlk.

115

ja noored koondusid veel tihedamini vee äärde, kõik tunnimehed aga kerkisid üksteise järel taevalaotusse. Oli suurepärane näha, kuidas vähemalt sada tohutu suurt võika välimusega olendit sööstlesid nagu pääsukesed kiirete, vihisevate tiivalöökidega meie pea kohal, kuid meile sai varsti selgeks, et me ei tohtinud kauaks seda vaatepilti nautima jääda. Algul lendasid need elukad laias ringis meie ümber, nagu püüdes kindlaks teha hädaohu suurust. Siis muutus nende lend madalamaks ja ring kitsamaks, kuni nad vihise-sid otse meie ümber ja nende tohutute kiltkivikarva tiibade lehvimine täitis õhu nii tugeva mühinaga, et mulle tahtmatult meenusid võistluspäevad Hendoni1 lennuväljal.

«Põgenege metsa ja hoiduge ühte,» hüüdis lord John oma püssi nuiana kätte haarates. «Asi läheb tõsiseks.»

Sellal kui me püüdsime taanduda, tõmbus ring meie ümber niivõrd kokku, et lähimate pterodaktüluste tiivaotsad peaaegu puudutasid meie nägusid. Vehkisime püssipäradega, kuid need ei tabanud midagi kompaktset või haavatavat. Siis sööstis järsku meie ümber vihisevast tumehallist ringist välja pikk kael ja metsik nokk haaras meie järele. Sellele järgnes üha uusi. Summerlee karjatas ja tõstis käe näo juurde, millest voolas verd. Mina tundsin kuklas torget, mis pani mu pea pööritama. Challenger kukkus, ja kui ma kummardusin, et teda üles aidata, sain selja tagant uue hoobi ja langesin talle peale. Samal hetkel kuulsin lord Johni elevandipüssi .pauku ja üles vaadates nägin üht kole-tistest, kes murtud tiivaga maas rabeldes meie poole turtsus ning kuristas, nokk pärani avatud ja pungis silmad verd täis valgunud, näides kuradina mingilt keskaegselt pildilt. Tema kaaslased olid äkilist heli kuuldes kõrgemale tõusnud ja ringlesid meie pea kohal.

«Nüüd!» hüüdis lord John. «Nüüd jooske nagu jalad võtavad!»

*iHendon — Londoni eeslinn, tähtis lennuasjanduse keskus. **Tõlk.***

Me tormasime vaarudes läbi põõsastiku, ja parajasti siis, kui metsani jõudsime, olid harpüiad meil jälle kallal. Summerlee paisati maha, kuid me haarasime ta kaasa ja söösts-sime puude vahele. Niipea kui sinna jõudsime, olime kaitstud, sest meie jälitajate tohutu suurtele tiibadele ei jätkunud puude all lehvimisruumi. Armutuit vintsutatuina ja tusaseina kodu poole longates nägime neid veel kaua kõrgel pea kohal, kust nad sinitaeva taustal ei paistnud"suurema-tena kui metstuvid, kuigi nende silmad kahtlemata ikka veel jälgisid meie liikumist. Lõpuks, kui juba tihedamasse metsa jõudsime, loobusid nad jälitamisest ja me ei näinud neid enam.

«Äärmiselt huvitav ja veenev kogemus,» ütles Challenger, kui oja ääres peatusime ja ta vees oma paistetanud põlve jahutas. «Saime ülihästi teada, kuidas vihane pterodaktülus käitub.»

Summerlee pühkis verd oma laubalt, milles oli sügav kriimustus, mina aga sidusin suurt torkehaava kaelalihastes. Lord Johni kuue õlg oli ära rebitud, kuid liha olid koletise hambad ainult riivanud.

«Väärib märkimist,» jätkas Challenger, «et meie noor sõber on kahtlemata saanud torke, samal ajal kui lord Johni kuue võis puruks rebida ainult hammustus. Et mind ennast peksti tiibadega vastu pead, siis saime tähelepanuväärse ülevaate nende olendite mitmekesistest ründeviisidest.»

«Pääsesime üle noatera eluga,» ütles lord John tõsiselt, «ja ma ei oska kujutleda vastikumat lõppu kui surnuksnok-kimine niisuguste räpaste elukate poolt. Mul on kahju, et tulistasin, kuid, jumala eest, suurt valikut seal polnud.»

«Me ei oleks praegu siin, kui te poleks seda teinud,» kinnitasin veendunult.

«Võib-olla ei ole sel mingeid kahjulikke tagajärgi,» ütles lord John. «Siinsetes metsades peaksid murduvad ja maha-langevad puud sageli tekitama valjusid raksatusi, mis üsna täpselt sarnanevad püssipaukudega. Nüüd aga, kui te minuga olete ühel arvamusel, on meil üheks päevaks küllalt erutusi olnud, nii et meil oleks kõige parem laagrisse tagasi pöörduda ja seal ravimikastist oma haavade jaoks karbool-hapet hankida. Kes teab, missugust mürki nende elukate ilged lõuad võivad sisaldada.»

Maailma algusest peale pole kindlasti ühelgi teisel inimesel niisugust päeva olnud. Meie jaoks aga oli veelgi tagavaraks üks üllatus. Kui me oja voolu järgides lõpuks tutta-vale lagendikule jõudsime, ja oma laagrit ümbritsevat okkalist barrikaadi nägime, siis lootsime, et meie seiklused on selleks korraks lõpul, kuid enne kui võisime puhkama jääda, saime uut ainet mõtlemiseks. Fort Challengeri värav oli puutumata ja seinad terved, ent siiski oli seda meie äraolekul külastanud mingi tundmatu võimas olend. Ükski jalajälg ei reetnud ta olemust ja ainult tohutu suure gingko-

puu oks,'mis ulatus laagri kohale, vihjas tema tuleku ja mineku võimalikule viisile; tema vaenulikust jõust aga andis piisavalt tõendust meie varude seisukord. Need olid üle kogu laagri laiali pillatud ja üks konservikarp oli tükkideks purustatud, et selle sisu kätte saada. Ka üks padrunikast oli pilbasteks lõhutud ja selle kõrval lamas ribadeks kistud messingist padrunikest. Jälle haaras meid ebamäärane õudustunne ja me vaatasime hirmunud silmadega end ümbritsevatele tumedatele varjudele, milles kõikjal võisid luu-rata mingid hirmuäratavad kogud. Kui hea oli seejärel kuulda Zambo häält ja platoo äärele minnes näha teda vastasoleva kaljutorni tipus istumas ning meile vastu naermas.

«Kõik korras, mässa[11] Challenger, kõik korras!» hüüdis ta. «Mina jään siia. Hirmu ei tunne. Alati leiate mind, kui tahate.»

Tema aus must nägu ja meie ees laiuv mõõtmatu avarus, mis meid poolele koduteele, Amazonase lisajõe äärde, tagasi kandis, aitasid meil meenutada, et olime tegelikult ikkagi maakera pinnal ja kahekümnendas sajandis ega olnud mingi ime läbi' sattunud uuele planeedile ta varaseimal ja metsikuimal arenemisastmel. Kui raske oli kujutleda, et violetne joon kaugel horisondil oli üsna lähedal suurele jõele, millel liikusid tohutud aurikud ja inimesed rääkisid igapäevase elu pisiasjadest, samal ajal kui meie, olles sattunud kaugetest aegadest pärinevate olendite hulka, võisime ainult sinnapoole vaadata ja igatseda kõige selle järele, mida see esindas!

Sellest tähelepanuväärsest päevast on mulle jäänud veel üks mälestus, millega lõpetangi oma kirja. Mõlemad professorid, kelle tuju olid ilmselt rikkunud saadud vigastused, tülitsesid selle üle, kas meie ründajad olid pterodaktülused või dimorfodonid, ja loopisid teineteisele raskeid sõnu. Et nende nääklusest kõrvale hoiduda, läksin veidi eemale ja istusin suitsetades ühel mahalangenud puutüvel, kui lord John tuli lonkides minu juurde.

«Kuulge, Malone,» ütles ta, «kas te mäletate kohta, kus need elukad pesitsesid?» «Väga selgesti.»

«See oli midagi vulkaani kraatri taolist, eks ole?»

«Täpselt,» ütlesin ma.

«Kas te panite tähele sealset maapinda?» «Kaljud.»

«Aga vee ümber, kus kasvas luga?» «Seal oli midagi sinakat, mis näis savina.» «Just. Vulkaani kraater täis sinisavi.» «Mis siis sellest?» küsisin ma.

«Oh, ei midagi, ei midagi,» ütles ta ja lonkis tagasi sinna, kust kostis vaidlevate teadlaste kauakestev duett, milles Summerlee kõrged, läbilõikavad toonid Challengeri kõlava bassi saatel tõusid ja langesid. Ma ei oleks rohkem lord Johni sõnadele mõelnud, kui ma poleks teda sel õhtul veel kord kuulnud enda ette pomisevat: «Sinisavi — savi vulkaani kraatris!» Need olid viimased sõnad, mis ma kuulsin, enne kui kurnatuna sügavasse unne vajusin.

XI peatükk «SEEKORD OLIN MINA PÄEVAKANGELANE»

Lord Johnil oli õigus, kui ta arvas, et meid rünnanud koletiste hammustus võis olla mürgine. Hommikul pärast meie esimest seiklust platool tundsime mõlemad Summerleega tugevat valu ja olime palavikus, Challengeri põlv aga oli nii muljutud, et ta suutis ainult vaevaliselt longata. Me jäime seetõttu kogu päevaks laagrisse, kus lord John suurendas meie ainsaks kaitseks oleva okkalise valli kõrgust ja tihedust, kuna meie teda jõudumööda abistasime. Ma mäletan, et kogu pika päeva kummitas mind tunne, nagu jälgitaks meid teraselt, kuigi ma ei Osanud arvata, kes oli jälgija või kust ta meid jälgis.

See mulje oli nii tugev, et ma rääkisin sellest professor Challengerile, kes pani selle minu palavikust erutatud aju arvele. Ikka ja jälle vaatasin kiiresti ringi, olles veendunud, et näen midagi, kuid alati kohtas minu pilk ainult meie kaitsevalli tumedat massi või koopavõlvina meie pea kohal kaarduvate suurte puude pidulikult sünget lehestikku. Ja

[11] Moonutatud «master» (isand, käskija). Tõlk.

siiski tugevnes minus üha veendumus, et meie lähedal on midagi valvast ja pahatahtlikku. Mulle meenus indiaanlaste ebausk, nende Kurupuri — metsades luurav kohutav vaim —, ja mul polnud raske kujutleda, et see hirmuäratav olend kummitab tõesti neid, kes tema kõige kaugemasse ja salajasemasse pelgupaika olid julgenud tungida.

119

Tol ööl (kolmandal ööl, mille veetsime Maple White'i maal) oli meil elamus, mis jättis meile sügava mulje ja sundis meid tänulikud olema lord Johnile, kes meie kindluse vallutamatuks muutmisega oli nii palju vaeva näinud. Me kõik magasime oma kustuva lõkke ümber, kui meid äratas — või õigemini, võiksin öelda, rebis unest üles — terve seeria kõige kohutavamaid karjatusi ja röögatusi, mida ma olen kunagi kuulnud. Ma ei tea ühtki heli, millega võiks võrrelda seda hämmastavat lärmi, mis näis tulevat mõnesaja jardi kauguselt meie laagrist. See oli kõrvulukustav nagu vedurivile, ent kui vile on puhas, mehaaniline, läbilõikav heli, siis see oli palju sügavam ning suurimast piinast ja õudusest värisev. Me katsime kõrvad kätega kinni, et mitte kuulda seda närvevapustavat appihüüdu. Selle haledus pani mu südame valutama ja mu keha kattus külma higiga. Kõik piinatud elusolendi hädad, tema hirmsad süüdistused kõrge taeva vastu, tema arvutud mured näisid olevat koondatud sellesse kohutavasse, meeleheitlikku karju-misse. Siis aga segunesid nende kõrgetooniliste kajavate helidega teised, vahelduvamad, mis meenutasid madalahää-set naeru ning sügavalt kõri põhjast tulevat heameeleurinat ja moodustasid groteskse saate karjatustele, millega nad põimusid. See kohutav duett kestis pidevalt kolm-neli minutit, kuna kogu lehestik sahises ehmunud lindude lendutõu-sust. Siis lakkas see niisama järsku, kui oli alanud. Me istusime pikka aega vaikselt, õudusest tardunuina. Lord John heitis kimbu oksi tulle ja nende punane lõõm valgustas minu kaaslaste pinevil nägusid ning väreles suurtel puuokstel meie peade kohal.

«Mis see oli?» sosistasin ma.

«Hommikul saame teada,» ütles lord John. «See oli meie lähedal — mitte kaugemal kui lagendik.»

«Meile sai osaks eesõigus kuulda pealt eelajaloolist tragöödiat, nagu need toimusid mõnd juura-ajastu laguuni piiravas pilliroos, kus suurem draakon surus väiksema mutta,» ütles Challenger pidulikuma häälega, kui ma kunagi olin tema suust kuulnud. «Inimesele oli kindlasti õnneks, et ta ilmus maa peale nii hilja, sest varasematel aegadel leidus jõude, mille vastu poleks aidanud mingi julgus ega mingid tema kasutuses olnud vahendid. Mida oleks suutnud tema ling, primitiivne oda või nool niisuguste jõudude vastu, mis siin täna öösel tegutsesid? Isegi moodsa püssi vastu oleksid niisugusel koletisel kõik eelised.»

120

«Ma usun, et mina asetaksin siiski panuse oma väikesele sõbrale,» ütles lord John oma elevandipüssi silitades, «kuid ka loomal oleks kahtlemata häid sportlikke šansse.»

Summerlee tõstis käe.

«Tasa!» hüüdis ta. «Mulle tundub, et ma kuulen midagi.»

Läbi täieliku vaikuse kostis tume, korrapärane tatsumine. See oli mingi looma samm — ettevaatlikult maapinnale asetatud pehmete, kuid raskete käppade rütm. Sammud liikusid aegamööda ning vargsi ümber laagri ja peatusid siis meie värava lähedal. Kuuldus tumedat, sisisevat, tõusvat ja vajuvat heli — looma hingamist. Ainult meie nõrk kaitsevall lahutas meid sellest öisest õudusest. Igaüks meist oli haaranud oma püssi ning lord John oli vallist väikese põõsa välja tõmmanud, moodustades sel viisil laske-ava.

«Pagana pihta!» sosistas ta. «Ma vist näen teda.»

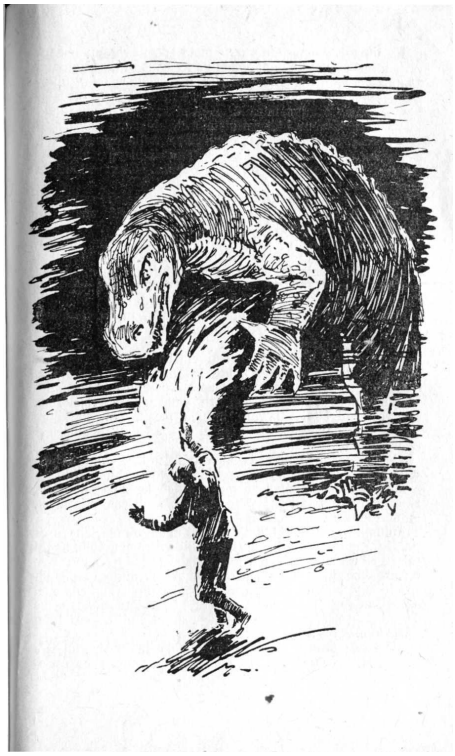

Kummardusin tema õla kohale ja piilusin läbi ava. Jah, ka mina nägin. Puu tumedas varjus oli mingi veel tumedam, must, ebamäärane vari — küünitav kogu täis metsikut, ähvardavat jõudu. See ei olnud hobusest kõrgem, kuid ähmased piirjooned jätsid mulje võimsast kehast ja suurest tugevusest. Ka regulaarne, sisisev, töötavat aurukatelt meenutav hingamine andis tunnistust tohutu suurest organismist. Kord, kui ta liigutas, arvasin nägevat kahe hirmsa, roheka silma välgatust. Kuuldus rahutukstegevat sahinat, nagu roomaks koletis aeglaselt edasi.

«Ma usun, et ta kavatseb hüpata!» ütlesin ma oma püssi vinnastades.

«Ärge tulistage! Ärge tulistage!» sosistas lord John. «Püssipauk kostaks niisugusel vaiksel ööl miilide kaugusele. Hoidke see viimseks kaardiks.»

«Kui ta üle valli tuleb, siis oleme omadega läbi,» ütles Summerlee ja tema hääl läks üle ragisevaks närviliseks naeruks.

«Ei, ta ei tohi üle tulla,» hüüdis lord John, «kuid jätke oma püssid viimseks panuseks. Võib-olla saan selle elukaga midagi peale hakata. Teen igatahes katset.»

Ma ei ole kunagi näinud vapramat tegu. Ta kummardus lõkke juurde, haaras kätte ühe põleva oksa ja oli järgmisel silmapilgul kadunud läbi väikese ava, mille ta meie laagri väravasse oli teinud. Loom liikus hirmsa urinaga edasi, kuid lord John ei kõhelnud hetkegi, vaid jooksis kiirel, kergel sammul tema juurde ja torkas leegitseva oksa talle

näkku. Hetke vältel vilksatas minu silmade ees õudne mask, mis meenutas hiigelkärnkonna, viirastusid käsnaline, nagu pidalitõbine nahk ja avatud lõuad, mis olid üleni määrdunud värske verega. Järgmisel silmapilgul rägisesid põõsad ja meie kohutav külaline oli läinud.

«Ma olin kindel, et ta tuld ei suuda välja kannatada,» ütles lord John naerdes, kui ta tagasi jõudis ja oma oksa teiste hulka viskas.

«Te poleks tohtinud nõnda riskida!» hüüdsime kõik kooris.

«Midagi muud ei jäänud üle. Kui ta meie sekka oleks tulnud, oleksime teda surmata püüdes üksteist tabanud. Teiselt poolt, kui oleksime läbi valli tulistades teda haavanud, oleks ta varsti meie kallal olnud — rääkimata sellest, et me oleksime enda reetnud. Üldiselt arvan, et sellest supist pääsesime üsna kenasti. Kes ta siis õieti niisugune oli?»

Meie õpetatud mehed vaatasid mõninga kõhklusega teineteisele otsa.

«Mina isiklikult pole suuteline seda looma täie kindlusega klassifitseerima,» ütles Summerlee lõkkest võetud söega oma piipu süüdates.

«See keeldumine näitab teie sündsat teaduslikku tagasihoidlikkust,» ütles Challenger raskepärase armulikkusega. «Ka mina ei söanda kaugemale minna kui vaid üldsõnaliselt väita, et meil täna öösel oli peaaegu kindlasti tegemist mingit liiki lihasööja dinosaurusega. Olen juba väljendanud arvamust, et midagi niisugust võib sellel platool eksisteerida.»

«Meil tuleb silmas pidada,» märkis Summerlee, «et paljud eelajaloolised liigid ei ole üldse meieni jõudnud. Oleks järelemõtlematu arvata, et meil on võimalik anda nimi kõigile loomadele, keda võime siin kohata.»

«Täpselt. Ligikaudne klassifikatsioon näib olevat kõik, mida võime üritada. Homme ehk leiame mingeid lisatõendusi, mis aitavad meil teda identifitseerida. Vahepeal võime ainult jätkata oma katkestatud uinakut.»

«Kuid mitte ilma tunnimeheta,» ütles lord John otsustavalt. «Me ei tohi niisugusel maal midagi juhuse hooleks jätta. Tulevikus valvame kordamööda kahetunniste vahetuste kaupa.»

«Siis kasutan juhust oma piibutäie lõpetamiseks ja võtan enda peale esimese vahetuse,» ütles professor Summerlee; ja sellest ajast peale ei olnud me enam kordagi valvurita.

122

Hommikul avastasime varsti meid öösel äratanud kohutava lärmi põhjuse. Iguaanodonide lagendikul oli toimunud hirmus veretöö. Rohelisele murule igas suunas laiali pillatud vereloikude ja tohutu suurte lihakamakate järgi otsustades arvasime esialgu, et siin oli tapetud mitu looma, kuid jäänuste lähemal uurimisel leidsime, et veresauna ohvriks oli langenud üksainus kohmakas hiiglane, kelle mingi olend, kes võib-olla ei olnud temast suurem, kuid oli palju julmem ja tapahimulisem, oli sõna otseses mõttes tükkideks rebinud.

Meie professorid istusid sügavale arutlustesse vajunult, uurides üksteise järel lihatükke, mis kandsid metsikute hammaste ja koletute küünte jälgi.

«Meie otsus peab esialgu siiski veel lahtiseks jääma,» ütles professor Challenger tohutu suurt valkjat lihaviilukat põlvedel hoides. «Tundemärgid viitavad mõõkhambulisele tiigrile, kelle jäänuseid leitakse veel praegugi meie koobaste konglomeraatidest, kuid olend, keda me tegelikult nägime, oli kahtlemata suurem ja lähedasem roomajatele. Mina isiklikult peaksin teda allosauruseks.»

«Või megalosauruseks,» ütles Summerlee.

«Täpselt. See võis olla iga suurem lihasööja dinosaurus. Nende hulgast võib leida kõige kohutavamaid loomaliike, kes kunagi on maapinnale needuseks või muuseumile õnnistuseks olnud.» Ta naeris kajavalt omaenda teravmeelsuse üle, sest kuigi tal oli vähe huumorimeelt, pani ka kõige tahumatum nali tema enda huultelt ta alati heameelest möirgama.

«Mida vähem lärmi, seda parem,» ütles lord John järsult. «Me ei tea, kes või mis võib meie läheduses olla. Kui see elukas oma hommikueinele tagasi tuleb ja meid siit leiab, siis on meil naermiseks vähe põhjust. Muuseas, mis plekk on siin iguaanodoni nahal?»

Tuhmil, soomuselisel, kiltkivivärvi nahal oli õla läheduses omapärane ringikujuline must asfalditaolise aine laik. Keegi meist ei osanud selle päritolu seletada, kuigi Summerlee oli arvamusel, et ta kaks päeva tagasi oli midagi selletaolist näinud ka ühe

noore iguaanodoni nahal. Challenger ei öelnud midagi, kuid näis ülespuhutud ja tähtis, nagu oleks ta võinud seletust anda, kui oleks tahtnud, nii et lord John küsis lõpuks otseselt tema arvamust.

«Kui teie lordlik kõrgus on nii lahke ja lubab mul suu avada, siis avaldan hea meelega oma arvamust,» ütles professor

124

äärmise sarkasmiga. «Ma ei ole harjunud, et mind noomitakse viisil, mis näib teie lordlikule kõrgusele tavaks olevat. Ma ei teadnud, et süütu nalja üle naermiseks on vajalik teie luba.»

Meie kergestisolvuv sõber ei olnud enne nõus leppima, kui tema ees vabandati. Lõpuks, kui tema häiritud tunded olid rahunenud, pidas ta meile mahalangenud puutüvel istudes pikema ettekande, kõneldes oma harjumuse kohaselt, nagu avaldaks ta tuhandeliikmelisele auditooriumile äärmiselt tähtsat informatsiooni.

«Mis puutub iguaanodoni nahal olevatesse märkidesse,» ütles ta, «siis nõustun oma sõbra ja kolleegi professor Sum-merleega, et need on tingitud asfaldist. Et see platoo on suurel määral vulkaanilise päritoluga ning et asfalt on aine, mis esineb seoses plutooniliste jõudude tegevusega, .siis pole kahtlust, et ta eksisteerib siin vabas, vedelas olekus ja need loomad võisid temaga kokku puutuda. Palju tähtsam on sellele lagendikule jälgi jätnud lihasööja koletise olemasolu probleem. Meil on ligikaudseid andmeid, et platoo ei ole suurem kui keskmine Inglise krahvkond. Sel piiratud pindalal on lugematute aastate vältel koos elanud teatav hulk loomaliike, kes allolevast maailmast on enamasti kadunud. Edasi, on täiesti selge, et nii pika aja jooksul oleksid piiramatult paljunevad lihasööjad pidanud oma toiduvarud ammendama ning kas lihasöömist vähendama või nälga surema. Meie aga näeme, et see pole nii olnud. Seepärast võime ainult oletada, et loodusliku tasakaalu säilimise põhjuseks on mingi tegur, mis piirab nende metsikute olendite arvu. Niisiis seisab üks meilt lahendust ootavatest huvitavatest probleemidest selles, missugune see tegur on ja kuidas ta oma toimet avaldab. Julgen loota, et meil tulevikus on võimalik lihasööjaid dinosaurusi lähemalt uurida.»

«Ja mina julgen loota, et meil ei ole see võimalik,» tähendasin mina.

Professor ainult kergitas oma suuri kulme nagu kooliõpetaja üleannetu poisi tühist mõtteavaldust kuuldes.

«Võib-olla on professor Summerleel selle kohta mõningaid märkusi,» ütles ta ja mõlemad õpetatud mehed tõusid üheskoos kõrgele hõredasse teadusõhkkonda, kus sündimuse võimalikke muutusi vastandati toiduvarude vähenemisega kui olelusvõitlust mõjustava teguriga.

Tol hommikul kaardistasime väikese osa platoost, vältides pterodaktüluste sood ja hoidudes seekord oma ojast

125

ida poole. Kogu see piirkond oli metsaga kaetud ja tihe aluspõõsastik muutis meie edasiliikumise väga aeglaseks.

Olen seni peatunud Maple White'i maa õudustel, kuid sel maal oli ka teine külg, sest kogu selle päeva rändasime keset kauneid lilli, mis, nagu ma tähele panin, olid peamiselt valged ja kollased; meie professorite seletuse järgi on need lillede algsed värvitoonid. Paljudes kohtades oli maapind nendega üleni kaetud ja me vajusime pahkluudeni sellesse imetaolisse pehmesse vaipa, millest kerkiv aromaati-line lõhn oli oma tugevuse tõttu peaaegu uimastav. Kõikjal meie ümber sumisesid koduselt mesilased. Paljudel puudel,

mille alt me läbi läksime, olid oksad lookas viljade all, millest mõned olid meile tuttavad, mõnd aga nägime esmakordselt. Jälgides seda, missuguseid neist olid linnud nokkinud, valusime täielikult mürgistumisohtu ning hankisime oma toiduvarudele maitsvat ja mitmekesist lisa. Džunglis, mida läbisime, leidus rohkesti metsloomade poolt kõvaks tallatud radu ja soisemates kohtades märkasime ohtrasti kummalisi jalajälgi, nende hulgas paljusid iguaanodonide omi. Ühes metsasalus nägime mitmeid neist suurtest loomadest puulehti söömas ja lord Johnil õnnestus oma binokli abil kindlaks teha, et ka nende kehadel leidus asfaldilaike, kuigi teistes kohtades kui sellel, keda olime hommikul vaadelnud. Me ei osanud kujutleda, mida see nähtus võis tähendada.

Nägime ka paljusid väiksemaid loomi, nagu näiteks okas-sigu, soomuselist sipelgakaru1 ning pikkade ülespoole pööratud kihvadega musta ja valget kirja metssiga. Kord nägime läbi ühe puudevahelise lünga taamal lagedat rohelist künkanõlva, mida mööda liikus kiiresti mingi suur pruuni-kashalli värvi elukas, kes meie silmist kadus nii ruttu, et me ei suutnud kindlaks teha, mis loom see oli. Kui see aga oli hirv, nagu väitis lord John, siis pidi ta olema niisama suur kui need tohutud Iiri põdrad, kelle jäänuseid veel praegugi leitakse aeg-ajalt mu kodumaa soodest ja rabadest.

Sestsaadik, kui mingi salapärane olend oli meie laagrit külastanud, pöördusime alati sinna tagasi teatava kartuse ja umbusuga, kuid seekord leidsime kõik korras olevat. Tol õhtul oli meil suur vaidlus käesoleva momendi olukorra ja tulevikuplaanide küsimuses, mida pean lähemalt kirjeldama,

r Maapinnal elutsevate suurte sipelgakarude sabad on lisaks karvadele kaetud ka soomustega. *Tõlk.*

sest selle tulemuseks oli uus üritus, mis võimaldas meil omandada Maple White'i maast palju laialdasemaid teadmisi, kui neid oleksid võinud anda paljusid nädalaid kestvad uurimised. Diskussiooni avas Summerlee. Ta oli olnud kogu päeva halvas tujus ja nüüd, kui lord John tegi mingi märkuse selle kohta, mida oleks tarvis järgmisel päevai ette võtta, tõusis tema pahurus haripunktini.

«Nii täna kui ka homme ja kogu aeg,» ütles ta, «oleks meil tarvis otsida mingit väljapääsu sellest lõksust, kuhu me oleme langenud. Te kõik murrate pead, kuidas selle maa sisemusse pääseda. Minu arvates tuleks meil plaane teha siit väljapääsemiseks.»

«Mind üllatab, sir,» müristas Challenger oma majesteetlikku habet silitades, «et teadlane on suuteline laskuma nii madalate mõteteni. Te viibite maal, mis loodusteadlase auahnusele pakub suuremaid ahvatlusi kui ükski teine maa on kunagi pakkunud, ja te teete ettepaneku siit lahkuda, enne kui tema enda ja tema elanikel kohta natukenegi pealiskaudsetest sügavamale ulatuvaid teadmisi oleme omandanud. Ma lootsin teist rohkem, professor Summerlee.»

«Pidage meeles,» ütles Summerlee sapiselt, «et mind ootab Londonis suur auditoorium, kes praegusel hetkel on äärmiselt saamatu locum tenens'\x meelevallas. See teeb minu olukorra teie omast erinevaks, sest teile, nii palju kui mina tean, ei ole kunagi usaldatud mingit vastutusrikast pedagoogilist tööd.»

«Täpselt nii,» ütles Challenger. «Kõrgeimat liiki originaalseks uurimistööks suutelise aju suunamine mingile teisejärgulise tähtsusega objektile on mulle alati tundunud pühaduse teotusena. Seepärast olen vankumatult keeldunud kõigist mulle pakutud pedagoogilistest ametikohtadest.»

«Näiteks missugustest?» küsis Summerlee pilkavalt irvitades, kuid lord John ruttas kõneluse teemat muutma.

«Pean ütlema,» lausus ta, «et minu arvates oleks pagana armetu lugu, kui pöörduksime Londonisse tagasi, enne kui sellest paigast teame tunduvalt rohkem kui praegu.»

«Mina ei julgeks mingil juhul oma ajalehe toimetusse astuda ja vana McArdle'i silma alla minna,» ütlesin mina. (Loodan, sir, et minu avameelsust selle aruande koostamisel vabandate!) «Ta ei andestaks mulle kunagi, kui niisuguse materjali jätaksin kasutamata. Pealegi, nii palju

asetäitia (ladina k) *Tõlk*

kui mina näen, ei ole mõtet selle üle vaielda, sest me ei pääseks alla ka siis, kui tahaksime.»

«Meie noore sõbra primitiivne terve mõistus kompenseerib paljusid silmanähtavaid lünki tema vaimses pagasis,» tähendas Challenger. «Tema viletsa elukutse huvid on meile tähtsusetud, kuid, nagu ta mainib, alla me nagunii ei pääse, niisiis oleks asjatu energiakulu sel teemal mõtteid vahetada.»

«Oleks asjatu energiakulu teha midagi muud,» urises Summerlee oma piibu tagant. «Lubage teile meenutada, et me tulime siia täiesti kindla ülesandega, mille meile usaldas Londoni Zooloogia Instituudi koosolek. See ülesanne seisis professor Challengeri väidete õigsuse kontrollimises. Neid väiteid, pean tunnistama, on meil nüüd võimalus kinnitada. Seepärast on ametlikult meie töö tehtud. Mis puutub sellel platool teha jäävasse üksikasjalisse uurimistöösse, siis see on nii mahukas, et ainult täiesti spetsiaalse varustusega suurel ekspeditsioonil võiks olla lootust sellega toime tulla. Kui püüaksime seda ise teha, siis oleks ainus võimalik tulemus see, et me selle tähtsa panusega, mida meil on juba võimalik teaduse varasalve asetada, ei pöördu iialgi tagasi. Professor Challenger leidis tee platoole pääsemiseks, kui see ülesanne näis lahendamatu; ma arvan, et nüüd peaks ta sellesama leidlikkuse appi võtma ja meid tagasi toimetama maailma, kust me tulime.»

Pean tunnistama, et sel kujul näisid Summerlee vaated mulle täiesti arukatena. Isegi Challenger tundis end puudutatud olevat mõttest, et tema vaenlastele jääb võit, kui tema väidete kinnitus ei jõua kunagi nendeni, kes tema sõnades olid kahelnud.

«Laskumise probleem näib esimesel pilgul raskena,» ütles ta, «kuid mul pole siiski mingit kahtlust, et intelligentne inimene on suuteline seda lahendama. Olen meie kolleegiga nõus, et pikemaajaline viibimine Maple White'i maal ei ole praegustes tingimustes soovitav ja et varsti kerkib päevakorda meie tagasipöördumise küsimus, kuid ma keeldun kategooriliselt siit lahkumast, enne kui selle maa kas või pealiskaudseltki oleme läbi uurinud ja meil on võimalik midagi kaarditaolist endaga kaasa viia.»

Professor Summerlee norsatas kannatamatult.

«Oleme uurimisteks kulutanud kaks pikka päeva,» ütles ta, «kuid selle maakoha tegelikust geograafiast ei tea me rohkem kui oma uuringute alguses. On selge, et kogu platoo

on kaetud tiheda metsaga ja kuluks mitu kuud, enne kui suudaksime sellest läbi tungida ja platoo osade omavahelised suhted kindlaks teha. Kui siin leiduks mõni keskne mäetipp, siis oleks lugu teine, kuid niipalju kui näha, laskub maapind platoo keskpaiga suunas. Mida kaugemale läheme, seda vähem tõenäoline on maastikust üldise ülevaate saamine.»

Just sel hetkel tabas mind inspiratsioon. Minu pilk langes juhuslikult tohutu suurele pahklikule gingkopuule, mis sirutas oma hiiglaslikke oksi meie pea kohale. Kui selle puu tüvi on kõigi teiste puude tüvedest jämedam, siis peab kahtlemata ka ta kõrgus teiste omast suurem olema. Ja kui platoo serv on tõepoolest keskosast kõrgem, siis miks ei peaks see võimas puu endast kujutama vahitorni, millest pilk ulatub üle kogu maa? Juba sestsaadik kui ma ohjeldamatu poisikesena mööda Iirimaa metsi kolasin, olen julgelt ja osavalt puudel roninud. Minu kaaslased võivad mind ületada kaljudel, kuid ma tean, et puuokstel ei ole neist mulle vastast. Kui ainult saaksin jalad alumisele hiiglaslikule oksaharule, siis oleks tõepoolest kummaline, kui ma ka puu latva ei pääseks. Minu kaaslased olid sellest ideest vaimustatud.

«Meie noor sõber,» ütles Challenger oma õunataolisi punaseid põski punni ajades, «on suuteline akrobaatilisteks jõupingutusteks, mis oleksid võimatud massiivsema, kuigi võib-olla auväärsema kehaehitusega mehele. Kiidan tema otsuse heaks.»

«Pagana pihta, poju, te tabasite naela pead!» ütles lord John mulle õlale patsutades. «Ma ei taipa, kuidas me varem sellele ei tulnud! Päevavalgust ei jätku enam rohkem kui tunniks, aga kui te oma märkmiku kaasa võtate, siis ehk õnnestub teil maastikust ligikaudset visandit teha. Kui need kolm laskemoonakasti alla paneme, on mul kerge teid oksale upitada.»

Pöördusin näoga puutüve poole ja lord John asus kastidel seistes mind ettevaatlikult üles, aitama, kuid samal hetkel hüppas juurde Challenger ja andis mulle oma tohutu kämblaga niisuguse tõuke, et ma otse lendasin puu otsa. Mõlema käega oksa ümbert kinni haarates vehkisin tugevasti jalgadega, kuni mul õnnestus kogu keha ja lõpuks ka põlvi oksale upitada. Otse minu pea kohal sirutusid tohutu suurte redelipulkadena tüvest eemale kolm suurepärast jämedat oksaharu ja nendest kõrgemal laius terve tihnik

ronimiseks sobivaid peenemaid oksi, nii et kiiresti ülespoole liikudes kaotasin varsti silmist maapinna ja nägin enda all veel ainult lehestikku. Aeg-ajalt oli mu teel takistusi ja kord pidin kaheksa või kümme jalga ronima mööda üht väänkasvu, kuid ma jõudsin (suurepäraselt edasi ja Challengeri kõmisev hääl tundus kostvat juba kaugelt altpoolt. Puu ise aga oli tohutu suur ja ülespoole vaadates nägin oma pea kohal ikka endiselt tihedat lehestikku. Oksal, mida mööda ma parajasti ronisin, kasvas tihe põõsa-taoline puhmas, mis näis olevat mingi parasiittaim. Ma sirutasin kaela, et näha, mis on selle taga, ning oleksin üllatuse ja ehmatuse tõttu puu otsast peaaegu alla kukkunud.

Kõigest paari jala kauguselt vaatas mulle otsa mingi nägu. Olend, kellele see nägu kuulus, oli seni küürutanud puhma taga ja vaatas just samal hetkel sealt välja, kui mina vaatasin sinna. See oli inimese pale — või igatahes sarnanes see palju rohkem inimese kui ühegi ahvi palgega, mida ma kunagi olen näinud. See oli lamedaninaline, piklik, valkjas ja vistrikest laiguline nägu, mille ettepoole ulatu-

vat alalõuga ümbritsesid jämedatoimsed turris habemetordid. Tihedate, raskete kulmude alt vaatasid välja loomalikult julmad silmad, ja kui ta avas suu, et minu poole midagi vandesõna taolist uriseda, nägin tema teravaid, kõveraid koerakihvu. Hetke vältel lugesin tema õelast pilgust vihkamist ja ähvardust, siis aga asendus see välkkiirelt ülesaamatu hirmuga. Kuuldus murduvate okste raginat, kui ta ülepeakaela alla rohelisse tihnikusse sukeldus. Ainult korraks välgatas punaka seaga sarnanev karvane keha, mis kohe kadus lehtede ja okste keerisesse.

«Milles asi seisab?» hüüdis alt Roxton. «Kas teiega juhtus midagi halba?»

«Kas te ei näinud teda?» küsisin ma, käed ümber oksa põimitud ja kõik närvid pinevil.

«Kuulsime robinat, nagu oleks teie jalg libisenud. Mis see oli?»

Olin selle kummalise ahvinimese ootamatust ilmumisest nii kohkunud, et juba kaalutlesin, kas ma ei peaks tagasi alla laskuma ja oma kaaslastele sellest elamusest jutustama. Kuid ma olin mööda suurt puud juba nii kõrgele roninud, et oleks tundunud alandavana oma üritust lõpule viimata tagasi pöörduda.

Pärast pikka vaheaega, mille vältel tõmbasin hinge ja kogusin julgust, jätkasin seepärast ronimist. Kord astusin kogu oma raskusega ühele pehkinud oksale ja rippusin mõne hetke vältel ainult käte varal õhus, kuid üldiselt oli tõus kogu aeg kerge. Aegamööda hakkas lehestik minu ümber hõrenema ja mulle näkku puhuv tuul andis tunnistust sellest, et olin kõigist teistest puudest kõrgemale jõudnud. Tegin aga kindla otsuse enne mitte ringi vaadata, kui olen puu kõrgeimasse tippu jõudnud, niisiis jätkasin ronimist, kuni lõpuks olin nii kaugel, et kõige ülemine oks minu raskuse all paindus. Otsisin endale oksaharude vahel mugava ning ohutu istekoha ja vaatasin alla

suurepärasele panoraamile, millena minu ees avanes kummaline maa, kuhu olime sattunud.

Päike oli parajasti läänepoolse horisondi kohal ja õhtune õhk nii puhas ning selge, et minu all oli näha kogu platoo. Sellelt kõrguselt näis ta ovaalina, mille pikkus on umbes kolmkümmend ja laius kakskümmend miili. Oma üldkujult meenutas ta lamedat lehtrit, mille kõik küljed laskusid liba-misi keskel asuva laialdase järve poole. Selle järve ümbermõõt võis ulatuda kümne miilini ja õhtuvalguses näis ta

131

väga rohelisena ning kaunina; ta kaldaid ääristas tihe pilliroog ja siin-seal kerkisid ta pinnast esile mõned kollased liivaseljandikud, mida mahe päikesevalgus pani kullakalt helkima. Nende liivalaikude äärtel lebasid mõned tumedad kogud, mis alligaatoriteks olid liiga suured ja kanuudeks liiga pikad. Oma binokli abil võisin selgesti näha, et need olid elusolendid, kuid ma ei osanud kujutleda, mis loomad need võisid olla.

Platoo sellel küljel, kus asusime meie, laskusid viie või kuue miili ulatuses keskjärve poole metsaga kaetud nõlvakud, milledel siin-seal oli üksikuid lagendikke. Otse oma jalgade ees nägin iguaanodonide lagendikku ja veidi kaugemal oli puudemassis ümmargune avaus, mis tähistas pterodak-tüluste sood. Platoo vastaspoolsel küljel aga avanes hoopis teistsugune pilt. Sealt paistis platoo välisseina meenutav kaljujärsak; see oli umbes kahesaja jala kõrgune ja selle all laius puudega kaetud nõlvak. Nende punaste kaljude jalamis, maapinnast veidi kõrgemal, nägin binokli abil tervet rida tumedaid avausi, mida ma pidasin koopasuudeks. Ühes nendest helendas midagi valget, kuid ma ei saanud kindlaks teha, mis see oli. Ma istusin platood kaardistades, kuni päike oli loojunud ja ilm nii pimedaks muutunud, et maastiku detaile ei olnud enam võimalik eristada. Siis ronisin alla oma kaaslaste juurde, kes mind suure puu jalal kärsitult ootasid. Seekord olin mina ekspeditsiooni päevakangelane. Mina üksi olin selle ürituse välja mõelnud ja üksi ka teostanud; ja siin oli kaart, mis pidi meid päästma kauaajalisest pimesi kobamisest keset tundmatuid hädaohte. Kõik surusid mul pidulikult kätt, kuid enne kui nad asusid mu kaardi üksikasjade üle mõtteid vahetama, pidin jutustama neile oma kohtumisest ahvinimesega.

«Ta oli kogu aja seal,» ütlesin ma.

«Kust te seda teate?» küsis lord John.

«Ma tean seda, sest mul oli alati tunne, et meid jälgib mingi pahatahtlik olend. Ma rääkisin sellest teile, professor Challenger.»

«Meie noor sõber ütles tõesti midagi selletaolist. Ühtlasi on tema meie hulgas ainus, keda kelti temperament teeb niisugustele mõjustustele vastuvõtlikuks.»

«Kogu telepaatiliste nähtuste teooria . . .» alustas Summer-lee oma piipu täites.

«On liiga laialdane, et seda praegu arutama hakata,» ütles Challenger otsustavalt. «Öelge mulle nüüd,» lisas ta

132

piiskopina, kes pöördub pühapäevakooli klassi poole, «ega te ei märganud, kas ta sai pöialt peopessa panna?»

«Tõepoolest ei märganud.»

«Kas tal oli saba?»

«Ei.»

«Olid tal haardejalad?»

«Ma ei usu, et ta nii kiiresti oleks saanud mööda oksi põgeneda, kui ta jalad poleks haardevõimelised olnud.»

«Kui mu mälu mind ei peta — palun kontrollige minu väidet, -professor Summerlee, —, siis esineb Lõuna-Ameeri-kas umbes kolmkümmend kuus ahviliiki, kuid inimahv on siin tundmatu. On siiski ilmne, et ta sel platool eksisteerib ega ole gorilla laadi karvane loom, keda pole kunagi nähtud mujal kui Aafrikas ja Aasias.» (Teda vaadeldes oli mul tahtmine vahele torgata, et selle antropoidi onupoega olin näinud Kensingtonis.) «See on habemega ning värvitute karvadega isend, kusjuures viimane omadus vihjab sellele, et ta veedab oma päevi puude üksinduses. Meie ees seisab küsimus, kas ta on lähedasem ahvile või inimesele. Viimasel juhul võib ta kergesti olla see, mida vulgaarselt nimetatakse «puuduvaks lüliks». Meie otseseks ülesandeks on see probleem lahendada.»

«Mitte midagi selletaolist,» ütles Summerlee järsult. «Nüüd, kus me tänu mr. Malone'i intelligentsele ja aktiivsele tegutsemisele» (ma ei saa neid sõnu tsiteerimata jätta) «saime platoo kaardi, on meie ainsaks otseseks ülesandeks sellest kohutavast paigast elusalt ja tervelt välja pääseda.»

«Tsivilisatsiooni lihapottide juurde,» oigas Challenger.

«Tsivilisatsiooni tindipottide juurde, sir. Meie kohus on kirja panna, mis me oleme näinud, ja edasised uurimistööd jätta teiste1 hooleks. Teie kõik nõustusite sellega, enne kui mr. Malone hankis meile kaardi.»

«Jah,» ütles Challenger, «pean tunnistama, et minu süda oleks toepoolest kergem, kui_ ma teaksin , et meie ekspeditsiooni tulemused on meie sõpradele teatavaks tehtud. Esialgu ei ole mul vähematki aimu, kuidas me siit alla pääseme, kuid ma ei ole seni veel kohanud ühtki probleemi, mida minu leidlik aju poleks suuteline lahendama, ja' ma luban, et homme pööran oma tähelepanu meie laskumise küsimusele.»

Sellega asi esialgu jäigi, tol õhtul aga viimistlesime oma laagritule ja üheainsa küünla valgusel kadunud maailma esimest kaarti. Koik detailid, mis ma ülal olin ligikaudselt

skitseerinud, kanti oma õigetele kohtadele. Challengeri pliiats jäi peatuma suurele valgele laigule, mis tähistas järve.

«Mis me sellele nimeks paneme?» küsis ta.

«Miks ei peaks te juhust kasutama omaenda nime jäädvustamiseks?» ütles Summerlee oma tavalise sapisusega.

«Ma usun, sir, et minu nimi ütleb selletagi järeltulevatele põlvedele küllalt palju,» lausus Challenger rangelt. «Iga võhik võib oma väärtusetu nime mõnele mäele või jõele külge pookida. Mulle pole niisugust mälestussammast tarvis.»

Summerlee muigas pilkavalt ja võttis juba hoogu uueks rünnakuks, kui lord John ruttas vahele segama.

«Järvele tuleb nimi panna teil, poju,» ütles ta. «Teie nägite teda esimesena ja, pagana pihta, kui te soovite teda «Malone'i järveks» nimetada, siis on teil selleks täielik õigus.»

«Igatahes. Andku meie noor sõber järvele nimi,» ütles Challenger.

«Siis,» ütlesin ma, kusjuures ma vist tublisti punastasin, «siis saagu sellest «Gladyse järv».»

«Kas te ei arva, et «Keskjärv» oleks piltlikuni?» märkis Summerlee.

«Eelistaksin siiskil «Gladyse järve».»

Challenger vaatas mulle kaastundlikult otsa ja raputas naljatavas etteheites oma suurt pead. «Poisid jäävad ikka poisteks,» ütles ta. «Kui «Gladyse järv», siis «Gladyse järv».»

XII peatükk «METSAS OLI ÕUDNE»

Ma vist juba kirjutasin — kuid võib-olla ka mitte, sest mu mälu mängib mulle viimasel ajal rumalaid vempe, — et ma otse õhetasin uhkusest, kui kolm niisugust meest nagu mu kaaslased tänasid mind selle eest, et ma olin päästnud olukorra või igal juhul seda oluliselt parandanud. Ekspeditsiooni noorima liikmena mitte ainult aastate, vaid ka kogemuste, seltskondliku seisukoha, teadmiste ja kõige muu poolest, mis iseloomustab tõelist meest, olin ma algusest peale teiste varju jäänud, kuid nüüd oli lõpuks ka minu päev saabunud. See mõte soojendas mind. Kahjuks käib

uhkus ikka enne langemist! See enesega rahulolu säde andis mulle tubli annuse enesekindlust juurde ja viis mind reel tolsamal ööl mu elu kõige kohutavamale elamusele, mis lõppes niisuguse vapustusega, et mõte sellele teeb veel praegugi mu südame nõrgaks.

See toimus järgmiselt. Seiklus puu otsas oli mind tugevasti erutanud ja uinumine tundus võimatuna. Summerlee, kelle käes oli valvekord, istus veidra nurgelise koguna kühmutõmbunult meie väikese laagritule ääres; ta hoidis püssi põlvedel ja ta terav kitsehabe õõtsus iga kord, kui ta pea väsinult norgu vajus. Lord John lebas vaikselt, olles enese mähkinud lõuna-ameerika pontšosse1, mida ta kandis, Challengeri mürisev norskamine aga pani terve metsa kaikuma. Taevas säras täiskuu ja õhk oli karastavalt jahe. Missugune öö jalutuskäiguks! Ja siis äkki tuli mõte: «Miks mitte?» Mis oleks, kui ma vargsi hiiliksin minema, tungiksin kuni järveni platoo keskel ja ilmuksin hommikueineks peetaks mind veelgi väärilisemaks kaaslaseks? Kui Sum-tagasi mingi ülevaatega sellest paigast — kas sel juhul ei merlee seisukoht peale jääb ja mingi pääsemisvõimalus leitakse, siis pöörduksime Londonisse tagasi vahetult omandatud teadmistega platoo kesksest mõistatusest, milleni oleksin tunginud mina üksi. Ma mõtlesin Gladysele ja ta sõnadele: «Kangelasteod on kõikjal võimalikud.» Mulle tundus, et kuulen ta häält seda ütlevat. Mõtlesin ka McArdle'ile. Missugune kolmeveeruline artikkel «Gazette'i» jaoks! Missugune hüppelaud karjääriks! Mind võidaks kirjasaatjana järgmisse suurde sõtta lähetada. Haarasin esimese kättejuhtuva püssi — mu taskud olid padruneid täis —, lükkasin meie laagri sissekäiku varjavad okaspõõsad laiali ja lipsasin kiiresti välja. Mu viimane pilk näitas mulle tukkuvat Summerleed, maailma kasutuimat tunnimeest, kes ikka veel noogutas suitseva lõkke ääres nagu mingi mehaaniline mänguasi.

Ma polnud veel sadatki jardi edasi liikunud, kui juba kahetsesin oma järelemõtlematust. Olen selles kroonikas vist juba varem öelnud, et mul on tõeliselt julge mehe jaoks liiga palju kujutlusvõimet, kuid et mul on ülesaamatu hirm näida arana. See oligi jõud, mis mind nüüd edasi viis. Ma lihtsalt ei võinud tagasi hiilida, ilma et midagi oleksin ära

1 Pontšo — Louna-Ameerikas- kantav mantel, mis kujutab endast ainult pea-auguga varustatud riidetükki. Tõlk.

teinud. Isegi kui mu kaaslased poleks mu puudumist märganud, oleks minu hinge ometi püsima jäänud mingi talumatu häbitunne iseenda ees. Ja siiski jooksid mul külma-

värinad üle selja, kui oma seisukorrale mõtlesin; tol hetke' oleksin andnud kõik, mis mul oli, et kogu sellest loost aug£ välja tulla.

Metsas oli kohutav. Puud kasvasid nii tihedalt ja nende lehestik oli nii laialdane, et ma kuuvalgusest midagi ei näi nud; ainult siin-seal paistis tähistaeva taustal ülemiste okst(keerukas filigraan. Kui mu silmad pimedusega harjusid siis nägin, et puudealuste varjude tumedus oli mitmesu gune — et mõnel juhul olid tüved ähmaselt nähtavad, kuna siin-seal nende ümber ja vahel leidus süsimusti, koopasuid meenutavaid laike, mida ma oma teel õudusega vältisin. Mulle meenus piinatud iguaanodoni meeleheitekisa — see kohutav karjumine, mis kajas läbi terve metsa. Mulle meenus ka pilk, mille ma lord Johni tungla valgusel olin heitnud tursunud, tüükalisele, verdtilkuvale koonule. Praegu olin ju tema jahimail. Igal hetkel võis see õudne, nimetu koletis mulle ööpimedusest kallale karata. Ma peatusin, võtsin taskust padruni ja avasin oma püssi luku. Aga niipea kui ma puudutasin kukke, tegi mu süda rinnus järsu hüppe Vintpüssi asemel olin kaasa võtnud haavlipüssi!

Jälle haaras mind soov tagasi pöörduda. Mul oli ju nüüd kõige suurepärasem vabandus selle ürituse nurjumisele — vabandus, mis poleks kedagi pannud minust halvasti mõtlema. Kuid mu rumal uhkus tõstis juba ainult sõna «nurju mine» vastu mässu. Minu ettevõte ei võinud, ei tohtinuc nurjuda. Ohtude vastu, mis mind teel võisid oodata, olek: ju vintpüss tõenäoliselt niisama kasutu olnud kui haavli püsski. Kui laagrisse oleksin püssi vahetama läinud, olek mul vaevalt õnnestunud siseneda ja uuesti väljuda, ilma e' seejuures oleks mind nähtud. Sel juhul oleks mul tulnuc oma tegevuse kohta seletust anda ja mu üritus poleks enan ainult minu oma olnud. Pärast lühikest kõhklust võtsin see pärast julguse kokku ja jätkasin teekonda, kasutu piis kaenlas.

Metsa pimedus oli olnud rahutusttekitav, kuid veel hai vem oli hele, vaikne kuuvalguse tulv iguaanodonide lagen dikul. Põõsaste varjust vaatasin lagendikule. Ühtki neis suurtest loomadest ei olnud näha. Võib-olla oli traagiline saatus, mis ühele neist osaks oli langenud, iguaanodonic nende karjamaalt eemale peletanud. Uduses, hõbedases öös

ei näinud ma ühestki olendist mingeid elumärke. Sellest julgust saades lipsasin kiiresti üle lagendiku ja otsisin vas-taspoolses džunglis jälle üles oja, mis oli mulle teejuhiks. See rõõmsameelne kaaslane voolas vulisedes ja teel omaette naeru kihistades nagu mõni vana hea forellijõgi Edela-Inglismaal, kus ma poisikesena öösiti kalastasin. Kogu aja ta voolu jälgides pidin järveni jõudma ja kogu aja ta kallast mööda vastuvett liikudes pidin laagrisse tagasi saabuma. Sageli sundis põõsaste rägastik mind teda silmist kaotama, kuid mu kõrvus kõlas kogu aeg tema sulin ja pladin.

Nõlvaku alumises osas muutus mets hõredamaks ja asendus põõsastikuga, milles kasvasid üksikud kõrged puud. Jõudsin seepärast kiiresti edasi ja mul oli võimalus näha,, ilma et mind ennast oleks nähtud. Möödusin lähedalt ptero-daktüluste soost, ja kui ma seda tegin, kerkis üks noist suurist olendeist kusagilt mu naabrusest kuiva, krabiseva,, nahkselt kõlava tiivaplaginaga õhku ja liugles kõrgusse;, tema tiibade pikkus tipust tipuni oli vähemalt kakskümmend jalga. Kui ta kuu alt möödus, paistis valgus tema kileja-test tiibadest selgesti läbi; heleda troopilise kuuvalguse' taustal näis ta lendava luukerena. Küünitasin sügavale põõsaste vahele, sest varasematest kogemustest oli mul teada, et üheainsa karjatusega võis see elukas mulle sada oma jälki kaaslast kaela tõmmata. Alles siis, kui ta maapinnale tagasi oli laskunud, julgesin vargsi oma teekonda jätkata.

Öö oli seni olnud äärmiselt vaikne, kuid edasi jõudes-hakkasin kusagilt eestpoolt kuulma mingit tumedat, kõmisevat häält, nagu kestvat pominat, mis muutus üha valjemaks, kuni lõpuks oli selge, et see tuli kusagilt üsna minu lähedalt. Kui ma paigale jäin, oli hääl püsiva tugevusega, nii et selle tekitajaks pidi olema mingi muutumatu põhjus. See kõlas keeva katla või suure poti vulisemisena. Varsti jõudsingi nende helide allika juurde, leides ühe väikese lagendiku keskelt järve — õigemini lombi, sest see ei olnud suurem kui Trafalgari skvääri purskkaevu, bassein, —, mida täitva musta, pigitaolise massi pind suurte lõhkevate gaasimullide survel tõusis ja langes. Õhk selle kohal virvendas-kuumusest ja maapind ümberringi oli nii tuline, et võisin seda vaevu käega puudutada. Oli selge, et võimas vulkaaniline purse, mis nii palju aastaid tagasi oli selle kummalise platoo üles kergitanud, ei olnud veel täielikult oma

jõude ammendanud. Musti kaljusid ja laavakünkaid, mis igal pool neid katva lopsaka taimestiku alt esile kerkisid, olin juba varemgi näinud, see džunglis asuv asfaldijärv aga oli esimene tundemärk praeguseni kestvast vulkaanilisest tegevusest muistse kraatri nõlvadel. Mul ei olnud aega seda nähtust lähemalt uurida, sest ma pidin ruttama, kui hommikuks tahtsin laagrisse tagasi jõuda.

See oli kohutav teekond, mis jääb mulle alatiseks meelde. Kui mu teele sattus kuust valgustatud suur lagendik, hiilisin ma mööda seda ääristavaid varje. Džunglis pugesin läbi tihniku, peatudes peksleva südamega iga kord, kui murduvate okste ragin andis tunnistust mingi metslooma möödumisest, mida juhtus sageli. Aeg-ajalt kerkisid hetkeks nähtavale suured varjud, mis kohe jälle kadusid, — suured, hääletud varjud, mis näisid hiilivat polsterdatud jalgadel. Kui tihti peatusin, olles valmis tagasi pöörduma, ent iga kord võitis uhkus hirmu ja ajendas mind edasi liikuma — eesmärgini.

Lõpuks (minu kell oli üks) nägin džungli puude vahel läikivat veepinda ja kümne minuti pärast olin keskjärve kaldaid ääristavasse pilliroogu jõudnud. Mul oli äärmiselt tugev janu, niisiis heitsin maha ja jõin järvest pika sõõmu vett, mis oli külm ja värskendav. Kohta, kuhu olin välja jõudnud, viis lai, paljudest jalgadest tallatud teerada, mis selgesti näitas, et see oli üks loomade joogikohti. Otse vee ääres kõrgus tohutu suur üksik laavarahn. Ronisin selle tippu, kust avanes igasse külge suurepärane vaade, ja jäin sinna lebama.

Esimene asi, mida nägin, täitis mind hämmastusega. Kui kirjeldasin pilti, mis mulle suure puu ladvast avanes, siis ütlesin, et ma kaugelt paistval kaljuseinal nägin tervet hulka tumedaid täppe, mis tundusid olevat koopasuud. Nüüd, kui samadele kaljudele üles vaatasin, nägin kõikjal selgepiirdelisi ringikujulisi punakaid valguslaike, mis meenutasid pimeduses sõitva auriku illuminaatoreid. Hetkeks mõtlesin, et selle nähtuse põhjuseks on mingis vulkaanilises protsessis hõõguv laava, kuid see ei võinud olla oige seletus. Igasugused vulkaanilised protsessid oleksid kindlasti toimunud nõo põhjas, mitte aga kõrgel kaljudes. Mis jäi siis üle arvata? See oli hämmastav, kuid pidi ilmselt siiski tõsi olema. Need punased laigud kujutasid endast koobastes põlevate tulede vastupeegeldust, kusjuures neid tulesid võis olla süüdanud ainult inimkäsi. Niisiis leidus platool

inimolendeid. Kui hiilgavalt oli mu ekspeditsioon õigustatud! See oli alles uudis, mida meil tasus Londonisse kaasa viia!

Pikka aega lebasin neid punaseid värelevaid valguslaike silmitsedes. Ma arvan, nad olid minust kümne miili kaugusel, kuid isegi nii suure vahemaa tagant võis märgata, kui-

das nad ajuti vilkusid või tumenesid, kui keegi nende eest möödus. Mida küll poleks ma andnud, kui mul oleks olnud võimalik mone koopasuu juurde roomata, sisse piiluda ja oma kaaslastele nii kummalises kohas elavate inimeste välimusest ja eluviisidest mõningaid teateid viia. Praeguse! hetkel ei tulnud see kõne alla, kuid me ei või ju platoolt lahkuda, kuni meil pole selles küsimuses mingisuguseid kindlaid teadmisi.

Gladyse järv — minu oma järv — lebas mu ees nagu elavhõbedast palakas, mille keskel sätendas peegelduv kuu. Järv ei olnud sügav, sest paljudes kohtades nägin veest väljaulatuvaid madalaid liivaseljandikke. Kõikjal vaiksel veepinnal võis märgataelu tunnuseid kord ainult ringide ja säbarlainete, kord mone suure hõbeküljelise kala välgatuse, kord mingi mööduva koletise kumera tumehalli selja näol. Ühel kollasel liivaseljandikul märkasin lohiseval sammul edasi-tagasi liikuvat olendit, kes oma kohmaka keha ja painduva kaelaga meenutas tohutu suurt luike. Varsti laskus ta vette ja mõne aja vältel võisin vee kohal näha tema kaarjat kaela ja siia-sinna visklevat pead. Siis loom sukeldus ja enam ma teda ei näinud.

Minu tähelepanu pöörati varsti nendelt kaugetelt vaatepiltidelt tagasi sellele, mis toimus otse mu jalgade ees. Kaks olendit, kes sarnanesid suurte vööloomadega, olid tulnud joogikohale ja küürutasid vee ääres, lakkudes seda oma pikkade painduvate keeltega, mis punaste lintidena käisid kiiresti nende suust välja. Tohutu suur haraliste sarvedega hirv, kuningliku rühiga toreloom, tuli koos emahirve ja kahe vasikaga vööloomade kõrvale ja asus koos nendega jooma. Kusagil mujal maailmas ei leidu niisuguseid hirvi, sest isegi põdrad, keda olen näinud, ulatuksid vaevu talle õlani. Peagi norsatas ta hoiatavalt ja kadus koos oma perekonnaga pilliroogu; ka vööloomad sibasid varju. Mööda teerada lähenes uustulnuk — kõige koletislikum elukas, keda võib kujutleda.

Hetke vältel püüdsin meelde tuletada, kus ma seda kohmakat keha, seda kumerat selga, mida ääristasid kolmnurksed

plaadid, ning seda kummalist maad ligi hoiduvat linnu-pead võisin näinud olla. Siis meenus mulle. See oli stego-saurus — seesama loom, kelle Maple White oli jäädvustanud oma joonistusplokki, kus ta pilt oli esimesena köitnud Challengeri tähelepanu! Seal ta sammus — võib-olla seesama eksemplar, keda ameerika kunstnik oli kohanud. Maa värises tema tohutu raskuse all ja tema neelatused kostsid kaugele läbi vaikse öö. Viie minuti vältel oli ta minu kaljule nii lähedal, et kätt välja sirutades oleksin võinud puudutada jälki sakilist harja tema seljal. Siis lonkis ta raskel sammul minema ja kadus kaljurahnude vahele.

Oma kella vaadates nägin, et see näitas pool kolm — seega oli mul viimane aeg koduteele asuda. Tagasitee suuna valikuga polnud mul mingeid raskusi, sest kogu aeg oli oja minust vasakut kätt olnud ja ta suubus keskjärve kiviviske kaugusel kaljurahnust, millel lebasin. Asusin niisiis heatujuliselt teele, sest ma tundsin, et olin teinud väärtuslikku

tööd, ja mul oli oma kaaslastele viia tõhus hulk uudiseid. Esimesel kohal olid nende hulgas muidugi lõõmavad koopad ja fakt, et nendes elutses mingi koopaelanike rass. Peale selle aga võisin edasi anda isiklikke muljeid keskjärvest. Võisin kinnitada, et see oli täis kummalisi olendeid ja et mina olin näinud mõningaid eelajaloolisi maismaaeluvorme, mida me seni polnud kohanud. Kõndides mõtlesin, et vähesed inimesed

maailmas on küll veetnud kummalisema öö ning selle jooksul lisanud suurema panuse inimkonna teadmiste varasalve.

Niisuguseid mõtteid mõlgutades rühkisin mööda nõlvakut üles ja olin jõudnud kohta, mis võis asuda umbes poolel koduteel, kui mingi kummaline hääl, mis kostis mu selja tagant, pööras mu tähelepanu tagasi minu enda seisukorrale. See oli midagi norsatuse ja urina vahepealset, madalahäälne, tume ja äärmiselt ähvardav. Minu läheduses viibis ilmselt mingi tundmatu olend, kuid midagi ei olnud näha ja ma asusin uuesti ning kiiremal sammul teele. Olin rännanud ligikaudu pool miili, kui hääl järsku kordus, kostes ikka veel mu selja tagant, kuid nüüd juba valjemini ning ähvardavamalt kui enne. Mu süda jäi rinnus seisma, kui 'mul välgatas läbi pea mõte, et see loom, ükskõik kes ta ka on, on kahtlemata minu kannul. Mu nahk tõmbus selle mõtte juures külmaks ja juuksed tõusid püsti. Et need koletised üksteist tükkideks rebisid, oli loomulik ja kuulus olelusvõitluse juurde, kuid oli vapustav ja kohutav mõelda, et nad võiksid rünnata kaasaegset inimest, sihiteadlikult jälitada ja küttida looduse kuningat. Mulle meenus jälle verest määrdunud lõust, mida me lord Johni tungla valgusel olime näinud ja mis meenutas mingit kohutavat nägemust Dante põrgu kõige alumisest ringist. Värisevate põlvedega jäin seisma ja vahtisin üksisilmi kuu valgustatud teerajale, mida mööda olin tulnud. Kõik oli rahulik, nagu näeksin seda maastikku unes. Minu pilk ei tabanud midagi peale hõbedaste lagendike ja tumedate põõsalaikude. Siis kostis läbi vaikuse palju lähemalt ja valjemalt seesama ähvardav, madalahäälne, kurgu põhjast tulev urin. Nüüd ei võinud enam mingit kahtlust olla. Keegi oli mul kannul ja lähenes iga minutiga.

Ma seisin nagu halvatu, põrnitsedes ikka veel sinna, kust olin tulnud. Siis äkki nägin teda. Äsja minu selja taha jäänud lagendiku kaugemal serval kasvavates põõsastes oli märgata liikumist. Nendest eraldus suur tume vari ja

hüppas heledasse kuuvalgusse. Ütlen meelega «hüppas», sest see loom liikus nagu känguru, hüpeldes püstasendis oma võimsatel tagajalgadel ning hoides eesjalgu koverdatult enda ees. Ta oli tohutult suur ja tugev nagu kahele jalale tõusnud elevant, kuid ta liigutused olid suurest kogust hoolimata äärmiselt kiired. Hetke vältel, kui nägin vaid ta kehakuju, lootsin, et see on iguaanodon, keda teadsin kahjutu olevat, kuid isegi minusugusele võhikule oli varsti selge, et see on hoopis teistsugune olend. Suure kolmevarbalise lehesööja peene hirvepea asemel oli sel loomal lai, tönts kärnkonnanägu, mis oli meid laagris kohutanud. Tema verejanuline urin ja hirmuäratav energia, millega ta mind jälitas, ei jätnud mulle mingit kahtlust, et see oli üks suurtest lihasööjatest dinosaurustest, hirmsaimatest loomadest, kelle jalg on kunagi astunud maakera pinnal. Pikkade hüpetega edasi liikudes laskus see tohutu elukas iga paarikümne jardi tagant esikäppadele ja surus nina ligi maad. Ta jälitas mind lõhna järgi. Vahel kaotas ta hetkeks jäljed, kuid leidis need kohe jälle ja hüples mööda minu poolt käidud rada kiiresti edasi.

Isegi nüüd kattub mu laup higiga, kui sellele painajalikule elamusele mõtlen. Mida sain ma teha? Kasutu jahipüss oli mul käes. Mis abi oleks mul sellest olnud? Vaatasin meeleheitlikult ringi, kas lähedal ei leidu mõnd kaljurahnu või puud, kuid mind ümbritses põõsatihnik, kus silmapiiril ei olnud noorest puukesest midagi kõrgemat, samal ajal aga teadsin, et mind jälitav elukas võib hariliku puu maha murda, nagu oleks see pilliroog. Minu ainus pääsemisvõimalus seisis põgenemises. Ebatasasel, konarlikul maapinnal ei saanud ma kiiresti edasi liikuda, kuid meeleheitlikult ringi vaadates nägin selgesti märgatavat teerada, mis läks põiki minu eest läbi. Oma retkedel olime mitmeid

niisuguseid metsloomade radu näinud. Sel rajal suutsin ehk vastu pidada, sest ma olin hea jooksja ning parajasti suurepärases vormis. Heites kasutu püssi kõrvale, alustasin niisugust poolt miili, mida ma enne ega pärast pole jooksnud. Mu liikmed valutasid, ma lõõtsutasin ja mul oli tunne, et mu kops lõhkeb õhupuudusest, kuid siiski ma jooksin ja jooksin ja jooksin, teades seda õudust oma selja taga olevat. Lõpuks peatusin, olles vaevalt võimeline end liigutama. Hetkeks mõtlesin, et olen jälitajast vabanenud. Teerada mu selja taga oli tühi. Siis aga kuuldus äkki raginat, hiiglaslike jalgade müdinat ja tohutute kopsude

142

hingeldamist ning koletis oli jälle mul järel. Ta oli mul otse kannul. Olin kadunud.

Missugune narr ma olin, et enne põgenemist nii kaua viivitasin! Seni oli loom mind jälitanud lõhna järgi ja seetõttu aeglaselt edasi jõudnud. Kui aga jooksma hakkasin, nägi ta mind ennast ja sellest hetkest peale jälgis ta mind silmade abil, sest teerada näitas talle, kuhu ma olin läinud. Nüüd tuli ta teekäänaku tagant suurte hüpetega välja. Kuuvalgus helkis tema suurtel pungis silmadel, tohutute hammaste real tema avatud suus ja läikivatel küünistel, mis ääristasid ta lühikesi võimsaid esikäppi. Hirmukarjatusega pöördusin ja tormasin ülepeakaela mööda teerada edasi. Minu selja taga muutus koletise kähisev, katkendlik hingamine üha valjemaks. Tema rasked sammud kostsid

143

minu kõrvalt. Iga hetk arvasin oma seljal tundvat ta haaret. Siis aga kostis järsku raksatus — ma langesin tühjusse ning kõikjal mu ümber oli pimedus ja vaikus.

Kui meelemärkusele tulin — ma ei usu, et olin teadvuseta kauem kui mõni minut, — tundsin äärmiselt kohutavat ning vastikut lehka. Pimeduses kätt välja sirutades sattusin millelegi, mis tundus tohutu suure lihakamakana, ja mu teine käsi tabas suurt konti. Ülalt minu pea kohalt paistis ringikujuline tükike tähistaevast, mis näitas, et ma lebasin mingi

sügava augu põhjas. Vaarudes tõusin aegamööda jalule ja kompasin ennast üleni. Mu keha oli pealaest jalatallani valus ning kange, kuid kõik jäsemed liikusid ja kõik liigesed paindusid. Kui mu vapustatud ajus hakkasid äsjase kukkumisega seotud asjaolud selgima, vaatasin hirmunult üles, arvates, et hahetava taeva taustal näen oma jälgija kohutavat pead. Koletisest aga polnud mingit märki ja ülalt ei kostnud ühtki häält. Seetõttu asusin igas suunas kobades pikkamööda ringi käima, et kindlaks teha, mis kummaline koht see õieti on, kuhu ma nii õnnelikult olin kukkunud.

Nagu ma juba ütlesin, oli see võrdlemisi järskude seintega auk, mille tasase põhja läbimõõt võis olla umbes kakskümmend jalga. Seda põhja katsid suured lihatükid, mis enamikus olid roiskumise viimases staadiumis. Ohk oli mürgine ning vastik. Mädanevaile lihakamakaile komistades sattusin järsku millelegi kõvale ja leidsin, et augu keskele oli tugevasti kinnitatud vertikaalne post. See oli nii kõrge, et ma ei ulatunud käega tema tippu, ja näis olevat kaetud rasvaga.

Äkki meenus mulle, et mul oli taskus tinatoosis vaha-tikke. Süütasin ühe neist põlema ja sain lõpuks teatava ettekujutuse kohast, kuhu olin kukkunud. Selle olemuses ei saanud mingit kahtlust olla. See oli loks, mille oli valmistanud inimkäsi. Augu keskel seisev post, mis oli umbes üheksa jala kõrgune, oli ülemisest otsast teritatud ja mustas tema otsa langenud loomade roiskunud verest. Ümberringi vedelevad lihatükid olid ohvrite jäänused, mis olid ära lõigatud, et vabastada tulpa järgmisele lõksu sattuvale loomale. Mulle meenus Challengeri väide, et inimene' ei saa platool eksisteerida, sest oma nõrkade relvadega ei suudaks ta siin uitavatele koletistele vastu panna. Nüüd aga oli üsna selge, kuidas see on võimalik. Oma kitsaste suudmetega koobastes, kuhu hiigelroomajad ei saa tungida,

on pärismaalased, ükskõik, kes nad ka on, hästi kaitstud, samal ajal aga on nad oma arenenud ajudega võimelised loomade teeradadele niisuguseid okstega kaetud lõkse seadma, mis hävitavad neid kõigest nende tugevusest ja väledusest hoolimata. Inimene jääb alati olukorra peremeheks.

Osaval ronijal poleks olnud raske augu kallakut seina mööda üles pääseda, kuid ma kõhklesin kaua, enne kui usaldasin sellele kohutavale olendile, kes peaaegu oleks mind hävitanud, lähemale nihkuda. Kuidas võisin ma teada, et ta lähimates põõsastes ei luura, oodates minu taasilmumist? Sain siiski julgust, kui mulle meenus Challengeri ja Summerlee kõnelus hiigelroomajate harjumustest. Mõlemad kinnitasid üksmeelselt, et need koletised on praktiliselt aju-I deta, et nende tillukestes koljuõõntes ei jätku mõistuse jaoks | ruumi ja et kui nad muust maailmast on kadunud, siis kindlasti ainult tänu omaenda rumalusele, mis ei võimalda neil muutuvate tingimustega kohaneda.

Kui loom nüüd mind ootaks, siis tähendaks see, et ta taipab, mis minuga on juhtunud, see aga omakorda eeldaks teatavat võimet seostada põhjust ja tagajärge. Kahtlemata on tõenäolisem, et ainuüksi ebamäärase instinkti f ajendil toimiv ajudeta loom loobus jälitamisest, kui tema silmist kadusin, ja lonkis pärast mõningat imestamist minema, et leida uut saaki. Ronisin augu ääreni ja vaatasin välja. Tähed olid kahvatunud, taevas heledamaks tõmbunud ja jahe hömmikutuul puhus mulle meeldivalt näkku. Oma vaenlasest ei kuulnud ega näinud ma midagi. Ronisin aeglaselt välja ja istusin mõnda aega maas, olles esimestel hädaohu tundemärkidel valmis oma pelgupaika tagasi | hüppama, kui mingi hädaoht peaks silmapiirile ilmuma. Siis I andis absoluutne vaikus ja

suurenev valgus mulle julgust, ma võtsin südame rindu ja hiilisin tagasi piki rada, mida mööda olin tulnud. Veidi eemalt leidsin oma püssi ja varsti ? pärast seda jõudsin ojani, mis oli mulle teejuhiks. Tihti kartlikult üle õla vaadrtes alustasin sealt koduteed.

Siis aga juhtus järsku midagi, mis meenutas mulle eemalolevaid kaaslasi. Selges vaikses hommikuõhus kostis kaugelt üksiku püssipaugu järsk, terav haugatus. Peatusin I ja jäin kuulatama, kuid ei kuulnud enam midagi. Hetkeks kohutas mind mote, et mu kaaslased on ehk mingisse ootamatusse ohtu sattunud, kuid siis leidsin lihtsama ja loomulikuma seletuse. Oli juba täiesti valge. Minu puudumist oli

145

kahtlemata märgatud. Nad kujutlesid, et ma olen eksinud, ja tulistasid, et mulle koduteed näidata. Tõsi küll, olime kindlalt otsustanud mitte tulistada, ent kui neile näib, et ma viibin hädaohus, ei hakka nad kõhklema. Nüüd pidin nii kiiresti kui võimalik edasi' ruttama, et nad kauem minu pärast ei muretseks.

Olin väsinud ja kurnatud ega suutnud seepärast liikuda nii kiiresti, kui oleksin soovinud; viimaks aga jõudsin siiski piirkonda, mida ma tundsin. Minust vasakul oli pterodaktü-luste soo, minu ees iguaanodonide lagendik. Nüüd olin juba viimases puudevööndis, mis lahutas mind Fort Challen-gerist. Tõstsin tervitushüüdeks häält, et oma sõpru rahustada, kuid laagrist ei tulnud mingit vastust. Kurjakuulutav vaikus ängistas mu südant. Knrendasin sammu ning hakkasin jooksma. Laager kerkis mu ette samasugusena, nagu ta oli minust maha jäänud, kuid värav oli lahti. Tormasin sisse. Külmas hommikuvalguses avanes mu ees kohutav vaatepilt. Kogu meie varustus oli pööraselt segi paisatud, mu kaaslased olid kadunud ja suitseva tuleaseme lähedal värvis õudne vereloik rohu tumepunaseks.

See ootamatu löök vapustas mind niivõrd, et ajutiseks kaotasin vist mõistuse. Mäletan ähmaselt nagu halba unenägu, et jooksin tühja laagrit ümbritsevas metsas huupi siia-sinna, hüüdes meeleheitlikult oma kaaslasi. Hääletutest varjudest aga ei tulnud mingit vastust. Kohutav mõte, et võib-olla ei näe ma neid enam kunagi, et võib-olla olen täiesti üksi sellesse õudsesse paika jäetud, ilma et mul oleks mingit võimalust allolevasse maailma laskuda, et võib-olla olen sunnitud sellel luupainajalikul maal elama ja surema, viis mind .meeleheitele. Olin valmis oma juukseid rebima ja pead vastu puud peksma. Alles nüüd mõistsin, kui väga olin õppinud oma kaaslastele, Challengeri muretule enesekindlusele ja lord Roxtoni igas olukorras säilivale humoorikale külmaverelisusele toetuma. Ilma nendeta olin abitu ning jõuetu nagu laps pimedas metsas. Ma ei teadnud, kuhu pöörduda või mida kõigepealt ette võtta.

Olles tükk aega nõutult istunud, püüdsin kindlaks teha, missugune ootamatu õnnetus võis olla mu kaaslasi tabanud. Kogu laagris valitsev segadus näitas, et tegemist oli mingisuguse kallaletungiga, ja kuuldud püssipauk tähistas kahtlemata selle kallaletungi aega. Et pauke oli vaid üksainus, siis pidi kõik ühe silmapilguga möödas olema. Püssid lamasid veel praegugi maas ja ühel neist — lord Johni

146

omal — oli rauas tühi padrunikest. Challengeri ja Summerlee vaibad tule ääres näitasid, et nad olid rünnaku ajal maganud. Laskemoona- ja proviandikastid olid pilla-palla laiali paisatud; sama saatus oli tabanud ka meie õnnetuid kaameraid ja plaadikassette, kuid ükski neist ei puudunud. Kogu lahtine toidumoon — mida, nagu mäletan, oli suur hulk — oli aga läinud. Niisiis olid kallaletungijateks loomad, mitte pärismaalased, sest viimased poleks kindlasti midagi maha jätnud.

Ent kui siin oli tegemist loomadega või mingi üheainsa kohutava loomaga, siis mis oli sel juhul saanud minu kaaslastest? Röövloom oleks nad kindlasti hävitanud ja jäänused maha jätnud. Tõsi küll, tuleaseme lähedal oli kohutav vereloik, mis kõneles vägivallast. Minu öise jälitaja taoline koletis oleks võinud oma ohvri niisama kergesti minema viia kui kass hiire. Sel juhul oleksid teised teda jälitama asunud. Kuid siis oleksid nad kindlasti oma püssid kaasa võtnud. Mida rohkem ma oma vapustatud ja väsinud ajuga püüdsin sellest aru saada, seda vähem suutsin mingit usutavat seletust leida. Otsides kõndisin laagrit ümbritsevas metsas ringi, kuid ei märganud ühtki jälge, mis oleks mul aidanud mingile järeldusele jõuda. Kord eksisin ja ainult hea õnn viis mind pärast tunniajalist sihitut ekslemist tagasi laagri juurde.

Järsku tuli mulle pähe mõte, mis mind mõningal määral lohutas. Ma ei olnud siiski absoluutselt üksi maailmas. All kaljuseina jalamil, minust hüüdekaugusel, ootas truu Zambo. Ma läksin platoo äärele ja vaatasin alla. Jah, seal ta kükitas vaipadesse mässitult oma väikeses laagris lõkketule ääres. Kuid minu imestuseks istus tema vastas veel teine mees. Hetke vältel hüppas mu süda rõõmust, sest ma arvasin, et üks minu kaaslastest oli elusalt ja tervelt alla pääsenud. Teine pilk aga hajutas selle lootuse. Tõusva päikese kiirtes kumas tule ääres istuja nahk punaselt. See oli indiaanlane. Ma hüüdsin valju häälega ja lehvitasin taskurätikut. Zambo vaatas varsti üles, viipas käega, pöördus ja asus kaljutorni tippu ronima. Lühikese aja pärast seisis ta minu lähedal ja kuulas sügava murega minu jutustust.

«Nemad on kuradi küüsis — kindel, mässa Malone,» ütles ta. «Läksite kuradi maale, sah, tema võtab teid kõiki endale. Kuulake minu nõu, mässa Malone, tulge ruttu alla, muidu saab ta teid kah kätte.»

147

«Kuidas ma alla pääsen, Zambo?»

«Võtke puudelt liaane, mässa Malone. Visake üle siia. Mina seon kännu külge, teil on siis sild.»

«Me juba mõtlesime sellele. Siin ei ole liaane, mis meie raskust kannaksid.»

'«Saatke köite järele, mässa Malone.»

«Keda võiksin saata ja kuhu?»

«Saatke indiaanlaste küladesse, sah. Indiaanlaste külas palju nahkköisi. Indiaanlane all; saatke tema.»

«Kes ta on?»

«Meie indiaanlane. Teised peksid teda ja võtsid ta palga ära. Tema tuli meie juurde tagasi. Nõus nüüd kirja viima, köit tooma — kõike.»

Kirja viima! Miks mitte? Võib-olla õnnestub tal abi tuua; igal juhul aga kindlustab ta, et me oma elu ei ohverda asjatult, et teated kõigest sellest, mida me teadusse oleme uut toonud, jõuavad meie sõpradeni kodumaal. Mul oli kaks kirja juba valmis. Kui selle päeva kulutan kolmanda kirja kirjutamisele, mis haarab mu seiklused kuni kõige viimase ajani, siis võib indiaanlane need välismaailma kaasa võtta. Andsin seepärast Zambole korralduse õhtul uuesti tulla ja veetsin tolle õnnetu ning üksildase päeva oma eelmise öö seikluste kirjeldamisega. Kirjutasin lisaks veel sedeli, mille indiaanlane pidi andma esimesele valgele kaupmehele või laevakaptenile, keda tal õnnestub leida, ja milles neid tungivalt paluti hoolitseda, et meile köisi saadetaks, sest sellest oleneb meie elu. Õhtul viskasin need dokumendid Zambole koos oma rahakotiga, mis sisaldas kolm Inglise

soverini'. Need pidi ta indiaanlasele andma ja lubama talle veel kaks korda nii palju, kui ta köitega tagasi pöördub.

Niisiis teate nüüd, mu kallis mr. McArdle, kuidas see kiri teieni jõuab, ja teate ka tõde, kui peaks juhtuma, et te oma õnnetust korrespondendist enam kunagi midagi ei kuule. Täna õhtul olen plaanide tegemiseks liiga väsinud ja rõhutud. Homme aga pean leidma mingi viisi, kuidas laagriga sidet pidada ja ühtlasi ka oma õnnetute sõprade võimalikke jälgi otsida.

i Soverin — Inglise kuldmünt, mis oma väärtuselt võrdus naelsterlingiga, kui viimane oli kulla alusel. Tõlk.

XIII peatükk «VAATEPILT, MIDA MA KUNAGI EI UNUSTA»

Päike oli pärast seda kurba päeva parajasti loojumas, kui ma enda all laotuval laialdasel tasandikul märkasin indiaanlase üksildast kogu ja teda, meie ainsat nõrka pääsmislootust, jälgisin, kuni ta kadus kauge jõe ja minu vahele kerkivasse õhtuuttu, mida loojuv päike värvis roosakaks.

Oli juba päris pime, kui ma lõpuks meie rüüstatud laagrisse tagasi pöördusin, viimase muljena silmade ees Zambo laagritule punane kuma, ainus valgustäpp kogu allolevas laias maailmas, samuti nagu tema truu kohalolek oli ainus, mis mu süngestunud hinge valgustas. Ja siiski tundsin ma end õnnelikumana kui olin kordagi olnud pärast seda, kui mind tabas see hävitav löök, sest oli hea mõelda, et maailm saab meie tegudest teada, nii et ka halvimal juhul ei hävi meie nimed koos meie kehadega, vaid jõuavad seoses meie töö tulemustega järeltulevate põlvedeni.

Selles õnnetus laagris oli kohutav magada, kuid džunglis oleks asi veel hullem olnud. Üks neist võimalustest aga tuli mul valida. Ühelt poolt nõudis ettevaatlikkus, et ma jääksin valvele, teiselt poolt aga deklareeris kurnatud organism, et mul pole vaja midagi selletaolist teha. Ronisin suure gingkopuu oksale, kuid selle kumeral pinnal polnud mingit kindlat pidepunkti, ja ma oleksin kindlasti alla kukkunud ning kaela murdnud, niipea kui oleksin seal tukkuma jäänud. Laskusin seepärast uuesti alla ja pidasin aru, mida ette võtta. Lõpuks sulgesin laagri sissekäigu, süütasin kolmnurkselt kolm lõket ning vajusin pärast tublit õhtusööki sügavasse unne, millest ärkamine oli kummaline ning mulle ülimalt meeldiv. Varahommikul, kui päev hakkas parajasti koitma, tundsin oma käsivarrel kellegi kätt ja ärkasin võpatades, kõik närvid pinevil ja käsi kobamas püssi järele, kuid karjatasin siis rõõmust, sest külmas hallis valguses nägin enda kõrval lord Johni põlvitamas.

See oli tema — ja siiski ei olnud ka. Ta oli minust maha jäänud külmaverelisena, korrektsena ja korralikult rõivastatuna. Nüüd oli ta kahvatu, tema pilk oli metsik ja ta hingas katkendlikult nagu keegi, kes pika maa on kiiresti maha jooksnud. Tema kuivetu nägu oli kriimustatud ning verine, rõivad rippusid räbalatena ja kübar oli kadunud. Ma vahtisin talle hämmastunult otsa, kuid ta ei andnud

mulle võimalust küsimuste esitamiseks. Kogu aeg, kui ta rääkis, ahmis ta endale kaenlasse üht ja teist meie varustusest.

«Kähku, poju! Kähku!» hüüdis ta. «Iga silmapilk on kallis. Võtke mõlemad püssid. Mul on teised kaks. Ja nii palju padruneid, kui saate. Täitke taskud. Nüüd veidi toitu. Poolest tosinast karbist piisab. Nii, hästi! Ärge viitke aega kõnelemise või mõtlemisega. Liikuge, või me oleme omadega läbi!»

Veel pooleldi magades ja suutmata kujutleda, mida see kõik võis tähendada, leidsin enese ta kannul meeletult läbi metsa tormavat, kummagi kaenla all püss ja käed täis mitmesugust provianti. Lord John põikles siia-sinna läbi kõige paksema võsastiku, kuni lõpuks jõudis tiheda põõsa-rägastiku juurde. Ta sööstis sellesse, hoolimata vähematki okastest, ja viskus selle keskele maha, tõmmates mind enda kõrvale.

«Nii!» hingeldas ta. «Ma usun, et siin võime julged olla. Nad tormavad surmkindlalt laagrisse. See tuleb neile esimesena pähe. Meie kadumine aga peaks neid veidi mõtlema panema.»

«Mida see kõik tähendab?» küsisin, kui olin hinge tõmmanud. «Kus on professorid? Ja kes meil kannul on?»

«Ahvinimesed,» hüüdis lord John. «Helde taevas, missugused elajad! Ärge tõstke häält, sest neil on head korvad — ja teravad silmad ka —, kuid, nii palju kui mul õnnestus kindlaks teha, väga nõrgalt arenenud haistmismeel, nii et nad vaevalt suudavad meid lõhna järgi üles leida. Kus te olite, noor sõber? Te pääsesite ilusasti sellest supist.»

Mõne lausega sosistasin talle, mida olin teinud.

«Sant lugu,» ütles lord John, kui ta dinosaurusest ja august oli kuulnud. «Ei saa just öelda, et see paik sobiks terviseparanduspuhkuseks. Mh? Mul ei olnud aimugi, mis siin on ja mida siin ei ole, kuni need põrgulised meid kätte said. Kord said Paapua inimesesööjad mu pihku, kuid siinse rahvaga võrreldes on nood lausa džentelmenid.»

«Kuidas see juhtus?» küsisin ma.

«Oli varahommik. Meie õpetatud sõbrad hakkasid parajasti üles tõusma. Ei jõudnud veel vaidlustki alustada. Järsku sadas igalt poolt ahve. Neid tuli tihedasti nagu õunu puu otsast. Arvatavasti olid nad pimeduses meie pea kohale kogunenud, kuni too suur puu oli nende all lookas.

150

Ma lasksin ühele neist kõhtu, kuid enne kui midagi taipasime, olimeA juba siruli maas. Ma nimetan neid ahvideks, kuid neil olid kepid ja kivid käes, nad vadistasid oma keeli juttu ja lõpetasid sellega, et sidusid meie käed liaanidega kinni, nii et nad on kõigist loomadest, keda oma rännakud olen näinud, tublisti ees. Nad on ahvinimesed, «puuduvad lülid», ja mul poleks midagi selle vastu, kui nad oleksidki puudu jäänud. Nad viisid oma haavatud kaaslase minema — see jooksis verd nagu tapetud siga — ja istusid siis meie ümber maha; nende silmist paistis kõige külmavereliseni morvaiha, mida ma kunagi olen näinud. Nad kõik olid suured elukad, niisama suured kui inimene, ja tublisti tugevamad. Neil on veidrad klaasised hallid silmad suurte punaste kulmupuhmaste all, ja nad aina istusid ning jõllitasid ja jõllitasid. Challenger pole just kanapoeg, kuid isegi tema lõi araks. Tal õnnestus end jalule ajada ja ta karjus neile, et nad kätte võtaksid ja asjale lõpu teeksid. Ma usun, et selle kõige äkilisus oli teda veidi põrutanud, sest ta märatses ja sõimas neid nagu hull. Isegi siis, kui seal oleks olnud rida tema lemmikajakirjanikke, poleks ta osanud rängemaid sõnu tarvitada.»

«Ja mis nad siis tegid?» Mind kütkestas see kummaline lugu, mida mu kaaslane mulle kõrva sosistas, kuna tema teravad silmad kogu aja igas suunas ringi rändasid ja käsi vinnastatud püssi surus.

«Ma arvasin, et nüüd on meil lõpp käes, kuid see andis neile hoopis uue suuna. Nad kõik vadistasid ja lobisesid omavahel. Siis astus üks neist Challengeri kõrvale. Te kindlasti naerate, poju, kuid ausõna, nad oleksid võinud sugulased olla. Ka ma ise poleks uskunud, kui ma seda oma silmaga poleks näinud. See vana ahvinimene — nende pealik oli midagi punase Challengeri taolist ning temas olid esindatud kõik meie sõbra kaunid jooned, ainult veidi rohkem rohutatuina. Tal olid samuti võimsad õlad, lühike keha, kumer rind, kaelata pea, suur punane habemetuust, puhmas kulmud, pilk, mis ütleb: «Mida teie tahate, pagan teid võtaks?», ja kogu ülejäänud register. Kui ahvinimene astus Challengeri kõrvale ja pani käe talle õlale, oli pilt täielik. Summerlee oli veidi hüsteeriline ja naeris, kuni tal pisarad silma tulid. Ahvinimesed naersid ka — või vähemasti kaagutasid põrgulikult — ja hakkasid siis meid läbi metsa tirima. Püsse ja muid asju nad ei puudutanud — arvatavasti pidasid neid hädaohtlikeks —, kuid kõik meie

lahtise toidumoona viisid ära. Meid Summerleega teel just eriti ei hellitatud — sellest annavad tunnistust mu nahk ja rõivad —, sest nad vedasid meid otsejoones läbi karuvabar-nate ja nende enda nahad on nagu pargitud. Challengeril aga läks hästi. Nad kandsid teda neljakesi õlgadel ja ta läks nagu Rooma keiser. Mis see oli?»

Kaugusest kostis kummaline luksuv heli, mis meenutas kastanjettide klõbinat.

«Sealt nad""lähevad!» ütles minu kaaslane, lükates padruneid teise elevandipüssi mõlemasse rauda. «Laadige nad kõik, poju, sest seda ma teile ütlen, et elusalt nad meid kinni ei võta! Niisugust lärmi teevad nad siis, kui nad on erutatud. Pagana pihta, kui nad siia tulevad, siis on neil, mille pärast erutust tunda. Kas te praegu neid kuulete?»

«Väga kaugelt.»

«See väike rühm pole kuigi ohtlik, kuid ma arvan, et kogu mets on täis ahvisalku, kes meid otsivad. Nojah, mu nutulaul jäi pooleli. Nad jõudsid meiega varsti oma linna; see asub ühes suures puudesalus platoo ääre lähedal ja seal on umbes tuhat puuokstest ja lehtedest onni. Siit on see kolme või nelja miili kaugusel. Need räpased elukad käperdasid mind igalt poolt ja mul on tunne, et ma ei saa end enam iialgi puhtaks. Nad sidusid meid kinni — see sell, kes minuga õiendas, oskas siduda nagu pootsman — ja seal me siis olime siruli puu all, kuna üks suur elukas valvas meid, kaigas käes. Kui ma ütlen «meie», siis mõtlen sellega Summerleed ja iseennast. Vana Challenger oli puu otsas, sõi ananasse ja lõbutses suurepäraselt. Pean siiski ütlema, et tal õnnestus ka meile veidi puuvilja tuua ja ta lõdvendas omaenda käega meie köidikuid. Kui te oleksite teda näinud puu otsas istumas, oma kaksikvennaga juttu ajamas ja oma vägeva bassiga «Helisege, kellukesed» laulmas, sest igasugune muusika näis nende meeleolule hästi mõjuvat, siis oleksite muianud, kuid meil, nagu võite ise arvata, polnud erilist tuju naermiseks. Teatavates piirides lasksid nad Challengeril teha, mida ta tahtis, kuid panid kohe punkti, kui asi puutus meisse. Meile kõigile oli suureks lohutuseks, et teie jooksete vabalt ringi ja arhiivid on kõik teie käes.

Ja nüüd, poju, räägin teile midagi, mis teid üllatab. Te ütlete, et nägite märke inimestest — tulesid, lõkse ja muud selletaolist. Meie aga nägime pärismaalasi endid. Need olid viletsad, õnnetute nägudega mehikesed ja neil oli ka küllalt põhjust õnnetu olla. Näib, et inimeste valduses on üks

osa platoost — see, kus te nägite koopaid, — ja ahvinimeste valduses teine osa ning kogu aeg käib nende vahel verine sõda. Niisugune on olukord, niipalju kui mina sellest taipan. Eile tabasid ahvinimesed tosina pärismaalasi ja tõid nad vangidena oma linna. Niisugust vadinat ja kisa pole te veel oma elus kuulnud. Pärismaalased olid väikesed punased mehikesed ja neid oli nii palju hammustatud ja küünistatud, et nad vaevu suutsid liikuda. Ahvinimesed tapsid kaks neist sealsamas — ühel rebisid käe otsast ära — see oli väga õudne vaatepilt. Südid mehikesed ise peaaegu ei piiksatanudki, kuid meid tegi see täiesti haigeks. Summer-lee minestas ja isegi Challenger poleks palju rohkem välja kannatanud. Ma usun, et nad on läirrud, eks ole?»

Kuulatasime teraselt, kuid peale linnulaulu ei häirinud miski metsa sügavat vaikust. Lord John jätkas oma jutustust.

«Ma arvan, poju, et teil pole veel kunagi niisugust pääsemist olnud. Nonde indiaanlaste püüdmine tõrjus teid täiesti nende meelest välja, muidu oleksid nad surmkindlalt tagasi laagrisse teie järele tulnud ja teilegi käpa peale pannud. Teil oli muidugi õigus, et nad algusest peale olid meid selle puu otsast jälginud, ja neil oli väga hästi teada, et üks meist oli puudu. Nüüd aga suutsid nad mõelda ainult uuest püügist ja nii tulin hommikul mina teile külla, mitte kamp ahve. Nojah, pärast nägime midagi jubedat. Helde taevas, kui õudne kogu see asi on! Kas mäletate seda suurt pilliroopuhmast kaljuseina jalamil, kust ameeriklase luukere leidsime? See asub just ahvide linna kohal ja nad sunnivad oma vange sealt alla teravate pilliroovarte otsa hüppama. Ma usun, et kui otsiksime, siis leiaksime sealt terve hulga luukeresid. Neil on ülal midagi lageda paraa-diväljaku taolist ja kogu see asi käib neil sellekohase tsere-mooniaga. Vaesed ohvrid peavad üksteise järel alla hüppama ja mäng seisab selles, et vaadatakse pealt, kas nad kukuvad lihtsalt surnuks või satuvad orkide otsa. Nad viisid meid seda pealt vaatama ja kogu suguharu rivistus platoo äärele. Neli indiaanlast hüppasid ja pilliroovarred tungisid neist läbi nagu sukavardad võitükkidest. Pole ime, et selle vaese jänki luukere ribide vahel kasvas pilliroog. See oli õudne — ja ühtlasi ka pagana huvitav. Nende hüpete jälgimine paelus meid kõiki, isegi kui meil endal oleks tulnud järgmisena hüppelauale asuda.

Noh, tegelikult meil seda ei tulnud teha. Nad jätsid kuus

indiaanlast tänaseks — nii sain ma sellest aru —, kuid ma usun, et etenduse staarideks pidime olema meie. Challenger oleks vast võinud pääseda, kuid meie Summerleega olime arvele võetud. Nende keel koosnes suures ulatuses märkidest ja sellest polnud raske aru saada. Nii ma siis arvasin, et on aeg jalga lasta. Olin juba selle asja üle veidi aru pidanud ja endale mõned küsimused selgeks teinud. Kõik olenes ainult minust, sest Summerlee oli kasutu ja Challenger ka mitte palju parem. Ainsal korral, kui nad kokku said, läksid nad tülli, sest ei suutnud kokkuleppele jõuda nende punapäiste kuradite teadusliku klassifikatsiooni küsimuses. Üks väitis neid olevat Jaava drüopitekused12 ja teine pitekantropused13. Mina nimetan seda hullumeelsuseks — mõlemad on peast põrunud. Mina aga, nagu juba ütlesin, olin mõned kasulikud punktid välja mõelnud. Üks neist oli

---

'Drüopitekus — väljasurnud suur inimahv, keda peetakse praeguste inimahvide ja inimeste esivanemaks. Tõlk.

13 Pitekantropus — umbes miljoni aasta eest elanud ürginimene, üks vaheastmeid ahvi ja inimese vahel. Tõlk.

see, et avamaal ei suuda need elukad nii kiiresti joosta kui inimene. Asi on selles, et neil on lühikesed kõverad jalad ja rasked kehad. Isegi Challenger võiks parimale neist saja jardi kohta mitu jardi ette anda ja meie kahekesi oleksime nendega võrreldes lausa sprinterid. Teine punkt oli see, et püssidest ei teadnud nad midagi. Ma ei usu, et nad üldse taipasid, mis juhtus selle selliga, keda ma tulistasin. Kui me oleksime oma püssid kätte saanud, siis oleks võinud igasuguseid asju juhtuda.

Nii ma siis kiskusin enese täna varahommikul köidikuist lahti, virutasin oma valvurile vastu kõhtu, nii et ta siruli jäi, ja tegin sääred laagri poole. Sealt leidsin teid koos püssidega ja siin me nüüd oleme.»

«Aga professorid!» hüüdsin ma jahmunult.

«Noh, me peame tagasi minema ja nad ära tooma. Ma ei saanud neid kaasa võtta. Challenger oli puu otsas ja Summerlee poleks pingutusele vastu pidanud. Ainus võimalus oli hankida püssid ja püüda neid päästa. Nad võidakse muidugi kättemaksuks kohe maha nottida. Ma ei usu, et ahvinimesed Challengeri puutuvad, kuid Summerlee eest ma ei vastuta. Temaga aga oleksid nad seda igal juhul teinud. Selles olen ma kindel. Niisiis ei teinud ma oma jalgalaskmisega asja halvemaks. Igatahes on meie aukohus tagasi minna ja nad välja tuua või see supp koos nendega

ära süüa. Niisiis valmistage oma. vaim ette, poju, sest enne õhtut on asjad ühel pool.»

Olen püüdnud siin edasi anda lord Roxtoni hüplevat kõnet, ta lühikesi jõulisi lauseid ning poolhumoorikat-pool-hoolimatut väljendusviisi, millest ta hetkekski ei loobunud. Kuid ta oli sündinud juht. Mida suurem oli hädaoht, seda reipam ta oli, seda lopsakamaks muutus tema kõne, seda heledamalt särasid tema külmad silmad ja seda rohkem tõusis rõõmsas ärevuses tema donkihhote-habe turri. See, kuidas ta armastas ohte, kuidas ta oskas hinnata seikluste dramaatilisust, ilma et ta end sellest kunagi oleks lasknud kaasa kiskuda, see, kuidas ta alati oli arvamusel, et igasugune hädaoht on teatavat liiki sport, metsik mäng saatusega, kus kaotaja osaks on surm, tegi ta niisugustel tundidel suurepäraseks kaaslaseks. Kui me oma kaaslaste saatuse pärast poleks hirmu tundnud, oleks olnud lausa rõõm koos niisuguse mehega sellisesse võitlusse minna. Kavatsesime juba oma peidupaigast välja tulla, kui oma käsivarrel, tundsin äkki tema haaret.

«Pagana pihta!» sosistas ta, «sealt nad tulevad.»

Oma asukohast võisime näha rohelise võlvlaega pruuni sammaskäiku, mille moodustasid puude tüved ja oksad. Seda mööda liikus rühm ahvinimesi. Nad sörkisid hanereas, jalad kõverad ja seljad kühmus, kusjuures nende käed puudutasid 'aeg-ajalt maad ning pead pöördusid paremale ja vasakule. Et nad kummargil edasi liikusid, siis näisid nad lühemakasvulistena, kuid minu hinnangu järgi olid nad umbes viie jala pikkused ning neil olid pikad käed ja tohutud rinnad. 'Paljud neist kandsid käes keppe ja eemalt vaadates näisid nad väga karvaste ning deformeerunud inimolenditena. Ainult hetke vältel olid nad nii selgesti nähtavad, siis aga kadusid jälle põõsaste vahele.

«Mitte praegu,» ütles lord John, kes oli püssi kätte haaranud. «Parim, mis võime teha, on rahulikult lamada, kuni nad otsimise on lõpetanud. Siis vaatame, kas meil õnnestub nende linna tungida ja neid kõige valusamast kohast tabada. Anname neile tunni aega ja asume siis teele.»

Seda aega kasutasime konservikarbi avamiseks ja hommikueine võtmiseks. Lord Roxton oli eelmisest hommikust saadik ainult veidi puuvilja hamba alla saanud ja sõi see-

pärast nagu nälginu. Lõpuks, taskud pungil padrunitest ja kummaski käes püss, asusime oma päästeekspeditsioonile. Enne lahkumist tähistasime hoolikalt oma väikese peidupaiga

155

keset põõsastikku ja selle asukoha Fort Challengeri suhtes, et vajaduse korral seda jälle võiksime leida. Vaikides hiilisime läbi põõsaste, kuni jõudsime otse platoo äärele, meie vana laagrikoha lähedale. Seal tegime peatuse ja lord John andis mulle lühikese ülevaate oma plaanidest.

«Nii kaua kui tihedate puude vahel oleme, on need jõle-tised meist üle,» ütles ta. «Nad võivad meid näha, meie neid aga mitte. Avamaal seevastu on lugu teine. Seal suudame neist kiiremini liikuda. Niisiis peame võimalikult lagedatesse kohtadesse hoiduma. Platoo äärel on vähem suuri puid kui kaugemal sisemaal. Järelikult peame seda mööda edasi tungima. Liikuge aeglaselt ning hoidke silmad lahti ja püss laskevalmis. Eelkõige ärge mingil juhul laske end vangistada, niikaua kui teil veel üksainuski padrun on järel — see on mu viimane nõuanne teile, poju.»

Kui platoo äärele jõudsime, vaatasin alla ja nägin seal meie vana head musta Zambot kaljurahnul istumasning suitsetamas. Oleksin paljugi andnud, kui oleksin võinud teda hüüda ja talle meie olukorrast teatada, kuid see oli liiga ohtlik, sest meid oleks võidud kuulda. Metsad näisid ahvinimesi täis olevat; ikka ja jälle kuulsime nende veidrat luksuvat vatramist. Niisugustel juhtudel sööstsime lähimasse põõsastikku ja lebasime vaikselt, kuni toda häält enam kuulda ei olnud. Seetõttu jõudsime väga aeglaselt edasi; möödus vähemalt kaks tundi, enne kui lord Johni ettevaatlikud liigutused mulle näitasid, et meie sihtkoht pidi lähedal olema. Ta andis mulle käeviipega märku vaikselt lebama jääda ja roomas ise edasi. Minuti pärast oli ta jälle tagasi; tema nägu tõmbles ärevusest.

«Tulge!» hüüdis ta. «Tulge kähku! Andku jumal, et jõuaksime veel õigeks ajaks!»

Tundsin end närvilisest erutusest vappuvat, kui komistades edasi sööstsin ja ta kõrvale laskusin, vaadates läbi põõsaste meie ees avanevale lagendikule.

See oli vaatepilt, mida ma oma surmani ei unusta, — nii õudne, nii võimatu, et ma ei tea, kuidas seda teie silmade ette manada või kuidas ma ise mone aasta pärast suudaksin seda uskuda, kui peaks juhtuma, et ma kunagi veel istun Metslaste Klubi tugitoolis ja vaatan aknast ThamesM soliidsele ning igavale kaile. Ma tean, et see tundub siis mingi pöörase, luupainajaliku unenäona, mingi palaviku-nägemusena. Panen selle siiski praegu kirja, kuni see on mul veel värskelt meeles, ja vähemalt ükski inimene —

156

mees, kes siis niiskes rohus minu kõrval lebas, — teab, et tna ei valeta.

Meie ees avanes mõnesaja jala laiune lagendik, mis oli üleni kaetud rohelise muru ning madalate sõnajalgadega ja ulatus otse platoo ääreni. Selle lageda paiga ümber kasvasid poolringis puud, mille okstel olid üksteise kohal kobaras omapärased lehtonnid. See oli nagu künnivareste pesastik, kus iga pesa asemel oli väike maja. Nende onnide ukseavad ja puuoksad olid tungil täis ahvinimesi, keda ma nende kehakasvu arvestades pidasin suguharu naisteks ja lasteks. Nad moodustasid stseeni tagaplaani ja jälgisid kõik innuka huviga sama vaatepilti, mis paelus ja hämmastas meidki.

Platoo ääre lähedale lagendikule oli kogunenud mõnisada punaste sassis karvadega kaetud olendit, kellest paljud olid tohutu suured ja kes kõik olid kohutava välimusega. Nende hulgas valitses teatav distsipliin, sest keegi neist ei teinud katset moodustunud rivist ettepoole tungida. Esireas oli väike rühm indiaanlasi — väikesi -korrapärase

kehaehitusega punanahalisi mehikesi, kelle nahk läikis heledas päikesevalguses nagu lihvitud pronks. Nende kõrval seisis, pea norus .ja käed rinnal risti, pikakasvuline kõhn valge mees, kelle kogu seisang väljendas hirmu ja masendust. Selles nurgelises kogus ei olnud raske ära tunda professor Summerleed.

Seda masendatud vangide rühma ümbritsesid mõned ahvinimesed, kes neid hoolega valvasid, tehes igasuguse põgenemise võimatuks. Kõigist teistest eemal platoo ääre lähedal aga seisid kaks niivõrd veidrat inimkogu, et nad teistel asjaoludel oleksid tundunud naeruväärsetena; nad köitsid kogu mu tähelepanu. Üks neist oli meie kaaslane professor Challenger. Kuue jäänused rippusid tal veel räbalatena õlgadel, kuid särk oli täielikult seljast ära kistud ja suur habe segunes võimsat 'rinda katva musta sassis karvastikuga. Ta oli kübarast ilma jäänud ja tema juuksed, mis meie rännakute vältel olid pikaks kasvanud, lehvisid metsikute salkudena. Üksainus päev näis olevat muutnud ta moodsa tsivilisatsiooni tippsaavutusest Lõuna-Ameerika kõige metsikumaks pärismaalaseks. Tema kõrval seisis ta isand ja käskija — ahvinimeste kuningas. Nagu lord John oli öelnud, oli ta kõiges meie professori täielik koopia, ainult mitte must, vaid punane. Tal oli samasugune lühike jässakas keha, samasugused võimsad õlad, samasugused

157

ettepoole rippuvad käed, samasugune turris habe, mis segunes rinnal oleva karvkattega. Ainult ülalpool kulme, kus ahvinimese längus laup ja madalakaareline kolp moodustasid terava kontrasti eurooplase laia kõrge lauba ja toreda koljuga, võis märgata nendevahelist olulist erinevust. Igas muus suhtes oli kuningas professori naeruväärne paroodia.

Kõigest sellest, mille kirjeldamiseks mul kulub nii palju aega, sain pildi mõne sekundiga. Edasi oli mul mõelda hoopis midagi muud, sest meie ees etendus elav draama. Kaks ahvinimest olid rühmas seisvatest indiaanlastest ühe kinni haaranud ja lohistasid teda platoo ääre poole. Kuningas tõstis märguandeks käe üles. Nad haarasid mehel kätest ja jalgadest kinni ja viibutasid teda kohutava hooga kolm korda edasi-tagasi. Siis paiskasid nad õnnetu ohvri hirmsa jõuga kuristikku. Tema lennu hoog oli nii suur, et ta tegi õhus kõrge kaare, enne kui hakkas langema. Kui ta silmist kadus, tormasid kõik peale valvurite kuristiku äärele, ja tükk aega valitses absoluutne vaikus, mille lõpuks katkestas meeletu rõõmukisa. Nad karglesid, vehkisid oma pikkade karvaste kätega ja ulgusid võidurõõmsalt. Siis tõmbusid nad platoo äärelt tagasi, asusid jälle oma endistele kohtadele ja jäid järgmist ohvrit ootama.

Nüüd oli kord Summerlee käes. Kaks valvurit haarasid ta randmetest kinni ja hakkasid teda brutaalselt ettepoole rebima. Ta siples ja rabeles oma kõhna keha ning pikkade jäsemetega nagu kanapoeg, keda kuudist välja tiritakse. Challenger oli kuninga

poole pöördunud ja vehkis ägedasti kätega. Ta palus, anus, vannutas, et ta kaaslase elu säästetaks. Ahvinimene tõukas ta toorelt kõrvale ja raputas pead. See oli viimne teadlik liigutus, mis talle oli osaks antud siin maailmas teha. Lord Johni püss paugatas ja kuningas vajus lõdva punase koguna maha.

«Tulistage sinna, kus neid on kõige rohkem! Tulistage, poju, tulistage!» hüüdis mu kaaslane.

Ka kõige tavalisema inimese hinges on kummalisi veri-punaseid sügavikke. Oma loomu poolest olen ma õrnatundeline, palju kordi olen haavatud jänese valukisa kuuldes leidnud, et mu silmad on niisked, kuid nüüd oli mind haaranud verejanu. Ma hüppasin püsti, tühjendasin ühe magasini, siis teise, avasin luku, et uuesti laadida, ning lõin selle siis plaksatusega jälle kinni, ise kogu aja puhtast julmusest ning tapmisrõõmust karjudes ja möirates. Oma nelja püssiga tegime kahekesi kohutavat hävitustööd. Mõlemad Summerleed

kinni hoidvad valvurid langesid ja ta tuigerdas hämmastunult ringi nagu joobnu, suutmata taibata, et ta on vaba. Tihe ahvinimeste jõuk jooksis hämmeldunult siia-sinna, imestades, kust võis küll see raevutsev surm tulla ja mida see võis tähendada. Nad vehkisid kätega, žes-tikuleerisid, karjusid ja komistasid langenute kehadele. Siis äkki tormasid kõik ulguva massina puude varju, jättes oma tabatud kaaslased sinna, kuhu need olid langenud. Vangid jäeti hetkeks keset lagendikku üksi seisma.

Challengeri kiiresti reageeriv aju oli juba olukorrast aru saanud. Ta haaras hämmeldunud Summerlee käest kinni ja nad mõlemad hakkasid meie poole jooksma. Kaks valvurit sööstsid nende kannule ja langesid lord Johni kahest kuulist tabatuna. Me jooksime lagendikule oma sõpradele vastu ja surusime kummalegi laetud püssi pihku, kuid Summerlee oli oma võimete piiril. Ta suutis veel ainult vaevu edasi komberdada. Ahvinimesed aga hakkasid juba oma paanikast toibuma. Nad tulid läbi põõsaste meie poole ja ähvardasid meil tee ära lõigata. Meie Challengeriga toetasime Summerleed küünarnukkidest, lord John aga kattis meie

taandumisteed, tulistades ikka jälle, niipea kui mõni urisev metsik pea põõsaste vahelt nähtavale ilmus. Umbes miili või rohkema vältel olid laterdavad elukad meil otse kannul. Siis vähenes jälitajate ind, sest nad õppisid meie jõudu tundma ega soovinud enam lord Johni eksimatu püssi ette astuda. Kui me lõpuks oma laagrisse jõudsime ja tagasi vaatasime, leidsime end üksi olevat.

See küll näis meile nii, kuid tegelikult siiski eksisime. Olime vaevalt oma kindlustatud laagri okaspõõsastest värava sulgenud, üksteisel käest kinni haaranud ja hingeldades -oma allika kõrvale maha viskunud, kui värava tagant kuulsime jalgade müdinat ja seejärel tasast kaeblikku halinat. Lord Roxton haaras püssi, sööstis värava juurde ja paiskas selle valla. Neli väikest punast kogu, neli ellujäänud indiaanlast, lamasid seal näoli, värisedes hirmust meie ees ja siiski anudes meilt kaitset. Üks neist osutas väljendusrikka käeviipega metsa poole, näidates, et see oli täis hädaohte. Siis sööstis ta lord Johni juurde, haaras kätega tema jalgade ümbert kinni ja surus oma näo nendele.

«Pagana pihta!» hüüdis lord John, näppides suures segaduses oma habet. «Kuulge — mida põrgut me selle rahvaga peale hakkame? Tõuse üles, pisike, ja võta oma nägu mu saabastelt ära.»

Summerlee oli enda istuli ajanud ja toppis oma vanasse piipu tubakat.

«Me peame nad oma kaitse alla võtma,» ütles ta. «Te rebisite meid kõiki surma küünte vahelt välja. Ausõna, see oli tubli tükk tööd!»

«Imetlusväärne!» hüüdis Challenger. «Imetlusväärne! Mitte ainult meie kui üksikisikud, vaid kogu Euroopa teadlaskond tervikuna võlgneb teile suurt tänu selle eest, mis te tegite. Julgen väita, et professor Summerlee ja minu enda kadumine oleks jätnud tunduva lünga kaasaegsesse zooloogiateadusse. Koos meie noore sõbraga saite te hakkama äärmiselt tähelepanuväärse teoga.»

Ta naeratas meile oma tuttavat isalikku naeratust, kuid Euroopa teadlaskond oleks kindlasti olnud mõningal määral üllatunud, nähes oma äravalitud poega ja tulevikulootust ta praeguses olekus, pikkade sassis juustega, palja rinnaga ja räbalais rõivastega. Ta istus, hoides põlvede vahel konservikarpi ja käes suurt kamakat külma Austraalia lambaliha. Indiaanlane vaatas üles tema poole, surus end

siis tasase kiljatusega vastu maad ja klammerdus lord Johni jala ümber.

«Ära karda, kena lapsuke,» ütles lord John, patsutades enda ees olevat pulstunud pead. «Ta ei talu teie välimust, Challenger — ja, pagana pihta, ma ei imesta selle üle. Hea üll, hea küll, väikseke, ta on ju ainult inimene nagu meie õik.»

«No kuulge, sir!» hüüdis professor.

«Noh, teile oli õnneks, et teie välimus on tõesti veidi ebatavaline. Kui te poleks nii väga sarnanenud kuningaga . . .»

«Ausõna, lord John Roxton, te lubate endale liiga palju.»

«See on ju fakt.»

«Sir, ma palun teid kõneainet muuta. Teie märkused on ohatud ja arusaamatud. Praegu on oluline küsimus, mida nende indiaanlastega teha. Kõige õigem oleks muidugi nad koju toimetada, kui teaksime, kus nende kodu asub.»

«Selles pole mingit raskust,» ütlesin ma. «Nad elavad keskjärve teisel kaldal koobastes.»

«Meie noor sõber teab, kus nad elavad. Nagu aru saan, on sinna tükk maad?» «Tublisti kakskümmend miili,» ütlesin ma. Summerlee oigas.

«Mis minusse puutub, siis ei jõua ma iialgi sinna. Olen kindel, et kuulen praegugi noid elukaid meie jälgedel ulguvat.»

Kui ta neid sõnu ütles, kuulsime kaugest metsasügavu-sest ahvinimeste kaagutavat kisa. Indiaanlased tõid uuesti kuuldavale vaikse hirmuhalina.

«Me peame ümber kolima, ja kiiresti!» ütles lord John. «Poju, teie aidake Summerleed. Indiaanlased kannavad pro-vianti. Lähme kähku, enne kui nad meid näevad.»

Vähem kui poole tunni pärast olime oma varjupaika jõudnud ja end sinna ära peitnud. Kogu päeva kuulsime oma endise laagri poolt ahvinimeste ärevaid hüüdeid, kuid meie peidupaiga juurde ei tulnud keegi ja väsinud põgenikud, nii punased kui valged, magasid pikka ning sügavat und. Ka mina magasin, kuid õhtul tundsin, et keegi mind käisest sikutab, ja silmi avades nägin Challengeri enda kõrval põlvitamas.

«Te peate nende sündmuste kohta päevikut ja kavatsete seda edaspidi avaldada, mister Malone,» ütles ta pidulikult.

«Olen siin ju ainult ajakirjanduse esindajana,» vastasin ma.

161

«Täpselt. Te võibolla kuulsite lord John Roxtoni mõningaid võrdlemisi rumalaid märkusi, mis näisid vihjavat, et tema arvates on teatav ... teatav sarnasus ...»

«Jah, kuulsin.»

«Mul ei tarvitse öelda, et niisuguse idee avalikkuse ette toomine ükskõik missugusel kujul — igasugune vihje sellelt teie jutustuses — oleks mulle äärmiselt solvav.»

«Ma jään kindlalt tõe piiridesse.»

«Lord Johni mõtteavaldused on sageli äärmiselt fantaasiarikkad ja ta on võimeline omistama kõige absurdsemaid põhjusi respektile, mida madalaimal arenemisastmel seisvad rassid on alati üles näidanud auväärsete ja tugeva iseloomuga inimeste vastu. Te saate aru, mida ma mõtlen?»

«Täielikult.»

«Loodan teie diskreetsusele selles küsimuses.» Hiljem, pärast pikka vaheaega, ta lisas: «Ahvinimeste kuningas oli tõesti silmapaistev isiksus — väga hea välimusega ja intelligentne olend. Kas teile see silma ei torganud?»

«Väga silmapaistev isiksus,» ütlesin ma.

Ja professor jätkas hoopis kergema südamega oma uinakut.

XIV peatükk «NEED OLID TÕELISED VÕIDUD»

Meie arvasime, et meid jälitavail ahvinimestel ei ole meie peidupaigast aimugi, kuid varsti pidime kogema, et olime eksinud. Metsast ei kostnud mingit häält, puudel ei liikunud ükski leht ja kõik meie ümber oli rahulik, kuid meie esimene kohtumine ahvinimestega oleks pidanud meid hoiatama ja meile näitama, kui kavalalt ning kannatlikult need olendid võivad valvata ja soodsat võimalust oodata. Ükskõik mis mind edaspidises elus ka ootab, ma olen täiesti kindel, et ma ei ole enam iialgi surmale nii lähedal kui tol hommikul. Kuid parem jutustan sellest teile nii, nagu see juhtus.

Eelmise päeva hirmsate elamuste ja vähese toidu tõttu ärkasime kõik roidunutena. Summerlee oli ikka veel nii nõrk, et tal oli raskusi püstiseismisega, kuid vana teadlane oli täis seda liiki tõredat vaprust, mis kunagi ei luba end lööduks tunnistada. Me pidasime nõu ja otsustasime, et ootame vaikselt oma praeguses asukohas tunni või paar,

162

võtame väga vajalikku hommikueinet ja asume siis teele üle platoo ja ümber keskjärve koobaste juurde, kus minu tähelepanekute järgi elasid indiaanlased. Toetusime asjaolule, et meie poolt päästetud indiaanlaste hea sõna kahtlemata kindlustab meile nende hõimukaaslaste hulgas sooja vastuvõtu. Siis, olles oma ülesande lõpule viinud ja Maple White'i maa saladuste kohta täielikumaid teadmisi saanud, pühendame kõik oma mõtted allolevasse maailma tagasipöördumise olulisele probleemile. Isegi Challenger oli valmis möönma, et sel juhul oleme teinud k^õik, milleks siia olime tulnud, ja et edaspidi on meie peamiseks kohustuseks teated hämmastavatest avastustest, mis olime teinud, tsiviliseeritud maailma viia.

Nüüd oli meil võimalik indiaanlasi, keda olime päästnud, lähemalt silmitseda. Nad olid hea kehaehitusega soonilised ja teovõimelised väikesekasvulised mehed, nende pikad mustad juuksed olid nahkrihmaga kuklasse kimpu seotud ja nende niuderätid olid samuti nahast. Nende näod olid habemeteta, ilusavormilised ning lahkeilmelised ja nende purustatud verised kõrvalestad näitasid, et seal olid nad mingeid ehteid kandnud, mis nende vangistajad olid ära rebinud. Nende kõne, kuigi meile arusaamatu, oli voolav, ja et nad üksteisele osutades järjest kordasid sõna «akkala», siis järeldasime, et see oli nende rahva nimetus. Vahetevahel raputasid nad hirmust ja vihast moondunud nägudega metsa poole rusikaid ja hüüdsid:. «Doda! Doda!», mis kahtlemata tähendas nende vaenlasi.

«Mida teie neist arvate, Challenger?» küsis lord John. «Üks asi on igatahes mulle väga selge: see raseeritud otsmikuga mehike on nende pealik.»

Selle mehe seisund paistis tõepoolest teiste omast erinev olevat; nad ei julgenud kunagi ilma sügavat austust avaldamata tema poole pöörduda. Ta näis nende hulgas kõige noorem, oli aga siiski nii uhke ja endast lugupidav, et kui Challenger oma suure käe tema pealaele asetas, võpatas ta nagu kannustatud hobune, välgutas oma tumedaid silmi ja tõmbus professorist eemale. Siis pani ta käe rinnale, võttis väga väärika seisangu ja lausus mitu korda sõna «maretas». Häirimatu professor aga haaras lähima indiaanlase õlast kinni ja jätkas loengut temast, nagu oleks ta mingi konserveeritud näidiseksemplar auditooriumis.

«Nii koljumahu, näonurga kui ka kõigi teiste tunnuste järgi otsustades,» ütles ta oma kõlava häälega, «ei saa need inimesed madalal arenemisastmel olla; vastupidi, evolutsiooni skaalas peame nad tunduvalt kõrgemale paigutama kui paljud Lõuna-Ameerika suguharud, keda võin nimetada. Ma ei tea ühtki hüpoteesi, mis võimaldaks meil seletada niisuguse rassi arenemist sellel platool. Peab ütlema, et ka siinseid ahvinimesi lahutab platool säilinud primitiivsetest loomadest nii sügav kuristik, et meil pole võimalik kujutleda nende arenemist siin, kus nad praegu on.»

«Aga kust pagana kohast nad siis välja kukkusid?» küsis lord John.

«See on küsimus, mida tulevikus kahtlemata kõigis Euroopa ja Ameerika teaduslikes ühinguis elavalt arutatakse,» vastas professor. «Mina seletan seda olukorda niiviisi — ehk küll minu versioon ei tarvitse lõplik olla —» nende sõnade juures ajas ta rinna kaugele ette ja vaatas väljakutsuvalt ringi, «et erilaadsete tingimuste tõttu on siin evolutsioon jõudnud selgroogsete staadiumi, kusjuures paralleelselt uuemate liikidega on säilinud ja elavad edasi ka vanad. Seetõttu leiame niisuguseid kaasaegseid olendeid, nagu seda on tapiir — üsna pika sugupuuga loom —, suur hirv ja sipelgakaru koos juura-ajastu roomajatega. Niipalju on selge. Nüüd võtame ahvinimese ja indiaanlase. Mida peab teaduslikult mõtlev aju arvama nende viibimisest platool? Ma võin seda seletada ainult sissetungiga väljastpoolt. On tõenäoline, et Lõuna-Ameerikas eksisteerisid inimahvid, kes kunagi kauges minevikus leidsid tee sellesse paika ja arenesid siin olenditeks, keda me nägime ja kellest mõned,» nende sõnade juures vaatas ta teravasti mulle otsa, «olid niisuguse välimuse ja kehaehitusega, et küllaldase intelligentsuse puhul oleksid nad kahtlemata olnud auks igale praegu elavale inimtõule. Mis puutub indiaanlastesse, siis ma ei kahtle, et nad on hilisemad sisserändajad allolevast maailmast. Näljahäda sunnil või vallutajate eest põgenedes tungisid nad siia üles. Kohtudes siin metsikute loomadega, keda nad kunagi varem polnud näinud, leidsid nad varju koobastes, mida meie noor sõber kirjeldas, kuid neil on kahtlemata tulnud pidada rasket võitlust, et mitte alla jääda metsloomadele, eriti aga ahvinimestele, kes loevad neid sissetungijateks ja peavad nende

vastu halastamatut sõda säärase kavalusega, mis suurematel loomadel puudub. Sellest on tingitud ka fakt, et nende arv näib olevat piiratud. Noh, džentelmenid, kas lahendasin mõistatuse õigesti või on teil mõne punkti kohta küsimusi?»

164

Professor Summerlee oli seekord vastuvaidlusteks liiga masendatud, kuid raputas siiski üldise nõusolematuse märgiks ägedasti pead. Lord John ainult kratsis oma hõredate lokkidega kaetud kukalt ja ütles, et ta ei saa võistlusest osa võtta, sest ei kuulu samasse kaalukategooriasse. Mina omalt poolt etendasin oma tavalist osa ja tõin kõneluse täiesti proosalisele ning praktilisele tasapinnale, tehes märkuse, et üks indiaanlane on kadunud.

«Ta läks vett tooma,» ütles lord Roxton. «Me andsime talle tühja konservikarbi ja ta asus teele.» «Vanasse laagrisse?» küsisin ma.

«Ei, oja äärde. See on sealsamas puude vahel, mitte kaugemal kui paarsada jardi. Mehike jääb igatahes kahtlaselt kauaks ära.»

«Ma lähen ja vaatan, kuhu ta jäi,» ütlesin, võtsin püssi ja suundusin aeglasel sammul oja poole, jättes oma sõbrad kasinat hommikueinet ette valmistama. Teile võib tunduda järelemõtlematuna, et ma isegi nii lühikese vahemaa läbimiseks lahkusin meie sõbraliku tihniku varjust, kuid teil tuleb seejuures meeles pidada, et me olime ahvide linnast paljude miilide kaugusel, et niipalju kui me teadsime, ei olnud need olendid meie peidupaika avastanud, ja et püssi käes hoides ma neid ei kartnud. Ma ei olnud nende kavalust I ja jõudu veel tundma õppinud.

Kusagilt eestpoolt kuulsin meie oja sulinat, kuid mind lahutas temast puude ja põõsaste tihnik. Rajasin selles endale teed ja olin juba jõudnud punkti, kuhu minu kaaslaste pilk enam ei ulatunud, kui ühe puu all kasvavates põõsastes märkasin mingit punast kogu. Lähemale jõudes nägin kohkudes, et see oli puuduva indiaanlase surnukeha. Ta lamas küljeli, jäsemed välja sirutatud ja pea täiesti ebaloomuliku nurga all kõrvale pööratud, nii et ta näis otse selja taha vaatavat. Andsin hüüdega oma sõpradele märku, et midagi on korrast ära, jooksin laiba juurde ja kummardusin selle kohale. Minu kaitseingel oli mulle sel hetkel küll kindlasti väga lähedal, sest mingi instinktiivne hirm või vahest ka tasane lehtede sahin sundis mind ülespoole vaatama. Madalal minu pea kohal rippuvast tihedast rohelisest lehestikust sirutusid aeglaselt allapoole kaks pikka lihaselist, punakate karvadega kaetud kätt. Veel hetk ja need vargselt lähemale hiilivad suured käed oleksid minu kõri ümber olnud. Tegin tagurpidi hüppe, ent kuigi ma olin kiire, olid käed veelgi kiiremad. Minu äkilise hüppe tõttu ebaõnnestus

163

neil saatuslik haare, kuid üks neist sattus mu kuklale ja teine näole. Tõstsin kiiresti käed, et oma kõri kaitsta; järgmisel hetkel aga oli tohutu käpp mu näolt alla libisenud ja nende ümber sulgunud. Mind kergitati veidi maast üles ja ma tundsin, kuidas tohutu jõud mu pead üha tahapoole surus, kuni surve kaelalülidele oli suurem, kui ma suutsin taluda. Mu teadvus hakkas kaduma, kuid siiski rebisin veel kätt ja püüdsin seda oma lõuast eemale kiskuda. Ülespoole vaadates nägin kohutavat nägu ja halastamatuid külmi helesiniseid silmi, mis mulle otsa vaatasid. Nendes hirmsates silmades oli midagi hüpnootilist. Ma ei suutnud enam vastu panna. Kui too elukas tundis mu keha oma käte vahel lõdvaks muutuvat, välgatasid kahel pool ta jälki suud hetkeks valged kihvad ja haare, mis mu lõuga kogu aja üles ja tahapoole surus, tugevnes veelgi. Mu silme ette kerkisid ähmased ovaalsed udulaigud ja mu kõrvus helisesid hõbedased kellukesed. Nagu

suurest kaugusest kuulsin tumedat püssipauku ja tundsin nõrka põrutust, kui maapinnale langesin ja meelemärkuseta liikumatult lamama jäin.

Ärgates leidsin enese meie peidupaigas keset põosatihni-kut selili rohul lamavat. Keegi oli ojast vett toonud ja lord John piserdas seda mulle näkku, kuna Challenger ja Summerlee toetasid mu pead, mõlemal näod murelikud. Hetke vältel oli mul võimalik nende teadlasemaskide taga peituvaid inimesi näha. Tegelikult olin teadvuse kaotanud rohkem ehmatuse kui mingi vigastuse tagajärjel; hoolimata sellest, et mu pea valutas ja kael oli kange, olin juba poole tunni pärast jälle istuli ja valmis kõigeks.

«Igatahes pole te veel kunagi oma elus nii napilt üle noatera pääsenud, poju,» ütles lord John. «Kui teie hüüet kuulsin ja kohale jooksin, kui teie poolenisti otsast äraväänatud pead ja õhus siplevaid jalgu nägin, siis arvasin, et meid on üks vähem. Oma ärevuses lasksin mööda, kuid elukas pillas teid siiski maha1 ja kadus nagu õhk. Pagana pihta, sooviksin, et mul oleks viiskümmend püssimeest. Pühiksin siis kogu selle põrguliku kamba maapinnalt ja teeksin platoo veidi puhtamaks, kui ta oli enne.»

Nüüd oli meil selge, et ahvinimesed olid mingil viisil meie asukoha kindlaks teinud ja valvasid meid igast küljest. Päeval ei olnud meil nende poolt palju karta, kuid oli väga tõenäoline, et nad ründavad meid öösel; niisiis, mida varem me nende naabrusest pääseme, seda parem. Kolmest küljest ümbritses meid ühtlaselt tihe mets ja seal oleksime

kergesti võinud lõksu sattuda. Neljandas, järve poole nõlvuvas küljes aga kasvas ainult üksikute puudega võsa, kus siin-seal leidus lagendikke. See oligi tee, mida ma'oma üksildasel teekonnal olin kasutanud ja mis mind otse indiaanlaste koobaste poole oli viinud. Niisiis pidime kõigil kaalutlustel nüüdki seda teed minema.

Meil oli väga kahju sellest, et me oma laagri koos seal leiduva varustusega pidime maha jätma, eriti kahju aga oli sellest, et kaotasime sideme Zamboga, kes oli ainsaks lüliks, mis ühendas meid välismaailmaga. Meil olid siiski kaasas kõik püssid ja tubli tagavara padruneid, nii et vähemalt tnone aja vältel olime suutelised ise enda eest hoolitsema; pealegi lootsime, et meil peatselt avaneb võimalus tagasi pöörduda ja neegriga uuesti ühendusse astuda. Ta oli andnud kindla lubaduse jääda sinna, kus ta oli, ja meil polnud mingit kahtlust, et ta sõna peab.

Oli varane õhtupoolik, kui oma teekonda alustasime. Noor pealik sammus ees ja juhtis meid, kuid keeldus põlglikult igasuguse koorma kandmisest. Temale järgnesid kaks ellujäänud indiaanlast, kes kandsid seljas meie kasinat varustust. Meie, neli valget meest, sammusime nende järel, laetud ning laskevalmis püssid käes. Kui liikuma hakkasime, puhkes järsku meie selja taga vaikses tihedas metsas ahv-inimeste valjuhäälne ulgumine, mis võis väljendada nii võidurõõmu meie lahkumise üle kui ka pilget meie põgenemise pärast. Tagasi vaadates nägime ainult ühtlast puudemüüri, kuid kauakestev kisa näitas meile, kui palju vaenlasi selle müüri taga luuras. Jälitajatest ei näinud me ühtki märki ja varsti olime jõudnud lagedamale maastikule, väljapoole nende võimupiire.

Kui ma meist neljast kõige viimasena edasi kõmpisin, ei suutnud ma tagasi hoida muiet enda ees sammuva kolme kaaslase välimuse üle. Kas see siin oli tõepoolest toosama luksust armastav lord John Roxton, kes kord õhtul istus Albanys keset oma maale ja pärsia vaipu, millele varjutatud elektrilambid heitsid roosakat valgust? Ja kas see siin oli toosama imposantne professor, kes täispuhutuna laiutas suure kirjutuslaua taga oma massiivses kabinetis Enmore Parkis? Ja lõpuks, kas see siin võis olla toosama

rangeilmeline ning hästirõiyastatud mees, kes Zooloogia Instituudi koosolekul püsti tõusis? Ka kolm hulkurit kuskil Surrey[1] maanteel

Surrey — krahvkond Inglismaal. Tõlk.

167

poleks võinud lootusetumalt räpastena välja näha. Tõsi küll, olime ainult nädala või selle ümber platool viibinud, kuid kõik meie tagavararõivad olid laagris kaljuseina jalamil ning see nädal oli meile kõigile raske olnud, kuigi ma ise olin kõige kergemini pääsenud, sest mul ei tulnud ahvini-mestega tegemist teha. Kõik mu kolm sõpra olid oma küba-raist ilma jäänud; nüüd olid nad taskurätikud ümber pea sidunud, nende rõivad/ olid ribadeks kistud ja nende määrdunud raseerimata näod olid vaevalt tuntavad. Nii Summerlee kui ka Challenger lonkasid tugevasti, mina aga vedasin ikka veel jalgu järel hommikusest vapustusest tingitud nõrkuse tõttu ja mu kael oli ahvinimese mõrvarlikust haardest kange nagu puutükk. Olime tõepoolest haletsusväärsed kogud ja ma ei imestanud, kui meie indiaanlastest kaaslasi nägin aeg-ajalt meie poole tagasi vaatavat, näol hirm ja imestus.

Hilisel õhtupoolikul saabusime järve äärde; kui me põõsastest välja jõudsime ja enda ees laiuvat veepeeglit nägime, tõid meie pärismaalastest sõbrad kuuldavale läbilõikava rõõmukisa, osutades innukalt järve poole. Meie silme ees oli tõepoolest hämmastav vaatepilt. Mööda klaasjat veepinda libises suur kanuude laevastik, mis suundus otseteed selle kalda poole, millel seisime. Kui neid esmakordselt nägime, olid nad mõne miili kaugusel, kuid nad kihutasid väga kiiresti ja olid varsti nii lähedal, et sõudjad võisid meid selgesti näha. Peagi tõid nad kuuldavale müriseva rõõmu-hüüde; me nägime, kuidas nad paatides püsti tõusid ja oma aerude ning odadega meeletult õhus vehkisid. Siis kummardusid nad uuesti aerude kohale, lendasid üle meid lahutava vee, tõmbasid oma paadid laugjale liivarannale, tormasid üles meie juurde ja viskusid valjude tervitushüüetega noore pealiku jalgade ette. Lõpuks jooksis üks suurtest läikivatest klaashelmestest kaelakee ja käevõruga vanem mees, kelle õlgu kattis mingi ilusa täpilise merevaigukarva looma nahk, meie poolt päästetud nooruki juurde ja embas teda õrnalt. Siis vaatas ta meie poole ja esitas mõned küsimused; seejärel sammus ta väga väärikalt meie juurde ja embas ka meid kõiki kordamööda. Tema käsul heitis kogu suguvõsa meie ette maha, avaldades meile sellega oma austust. Mind pani see alandlik jumaldamine häbenema ja ebamugavust tundma; seesama tunne peegeldus ka lord Johni ja Sum-merlee nägudel, kuid Challenger paisus nagu lilleõis päikesepaistel.

168

«Nad võivad olla arenematud,» ütles ta habet silitades ja ringi vaadates, «kuid nende käitumine nendest kõrgemal seisvate isikute juuresolekul võiks olla eeskujuks nii mõnelegi arenenumale eurooplasele. On kummaline, kui eksimatud on loodusinimese instinktid.»

Oli selge, et pärismaalased olid asunud sõjateele, sest igaüks neist kandis oda — pikka luuotsakuga bambusevart — ja vibu ning nooli; puusal rippus igaühel mingisugune nui või kivist sõjakirves. Sünged, vihased pilgud, mida nad heitsid metsa poole, kust olime tulnud, ja sagedasti korduv sõna «doda» näitasid üsna selgesti, et see oli päästesalk, kes oli asunud teele, et vabastada pealiku poeg, kelleks me seda noorukit pidasime, või tema surma eest kätte maksta. Nüüd kükitas kogu suguharu ringis maha ja alustas nõupidamist, mida jälgisime seal lähedal basaldirahnul istudes. Kaks või kolm sõjameest võtsid sõna ja lõpuks pidas meie noor sõber tulise kõne, mida saatsid nii energilised

liigutused ja paljuütlev miimika, et me saime temast selgesti aru, nagu oleksime tema keelt osanud.

«Mis kasu on tagasipöördumisest?» ütles ta. «Varem või hiljem tuleb seda siiski teha. Teie kaaslased on tapetud. Mis see loeb, et mina elusalt ja tervelt tagasi tulin? Teised on ikkagi mõrvatud. Keegi meist ei ole kaitstud. Praegu oleme kõik koos ja lahinguvalmis.» Siis osutas ta meie poole. «Need võõrad mehed on meie sõbrad. Nad on suured sõjamehed ja vihkavad ahvinimesi nagu meiegi. Nad valitsevad,» siin viipas ta taeva poole, «välgu ja müristamise üle. Millal oleks meil jälle niisugune võimalus? Lähme edasi, olgu elu või surm, kui vaid tulevik oleks ohutu. Kuidas teisiti võiksime häbistamatult oma naiste juurde tagasi pöörduda?»

Väikesed punased sõjamehed otse neelasid kõneleja sõnu, ja kui ta oli lõpetanud, tõid kuuldavale mürisevaid kiiduavaldusi ning vehkisid oma primitiivsete relvadega. Vana pealik astus meie juurde ja esitas meile mingi küsimuse, osutades samal ajal metsa poole. Lord John andis talle märku, et ta ootaks vastust, ja pöördus siis meie poole.

«Noh, nüüd on teie otsustada, mida kavatsete teha,» ütles ta. «Minul igatahes on nende ahvipärdikutega arveid klaarida ja kui asi lõpeb sellega, et nad maapinnalt minema pühitakse, siis, arvan, ei ole maapinnal põhjust selle üle kurvastada. Mina lähen oma väikeste punaste sõpradega ja aitan neil selle kakluse lõpule viia. Mida teie ütlete, poju?»

«Lähen muidugi teiega.»

169

«Ja teie, Challenger?»

«Teen kindlasti kaasa.»

«Ja teie, Summerlee?»

«Mulle näib, lord John, et me kandume oma ekspeditsiooni eesmärgist väga kaugele. Kinnitan teile, et kui ma Londonist ja oma õppetoolist lahkusin, ei tulnud mulle pähegi, et mu eesmärgiks on kord juhtida metsikute indiaanlaste rünnakut inimahvide kolooniale.»

«Nüüd igatahes oleme nii madalale langenud,» ütles lord. John naeratades. «Kuid meil tuleb see ülesanne lahendada, niisiis — missugune on teie otsus?»

«See on väga küsitav samm,» ütles viimase hetkeni vaidlushimuline Summerlee, «ent kui teie kõik lähete, siis ei näe ma võimalust, kuidas saaksin maha jääda.»

«Siis on asi otsustatud,» ütles lord John, pöördus pealiku poole, noogutas ja patsutas oma püssi. Vanamees surus meil kõigil kordamööda kätt, tema kaaslaste roõmuhüüded aga muutusid veel valjemaks. Sel õhtul oli juba liiga, hilja edasi liikuda, niisiis jäid indiaanlased primitiivsesse välilaagrisse. Ümberringi süttisid nende suitsevad lõkked. Mõned neist, kes olid džunglisse kadunud, pöördusid varsti tagasi, ajades enda ees noort iguaanodoni. Nagu teistelgi oli ka sellel õlal asfaldilaik, ja alles nüüd, kui üht pärismaalast nägime omaniku ilmega ette astuvat ja looma tapmiseks nõusolekut andvat, taipasime lõpuks, et need suured loomad moodustasid samasuguse eraomandi nagu näiteks veisekari ja et need sümbolid, mis meid nii olid hämmastanud, ei olnud midagi muud kui

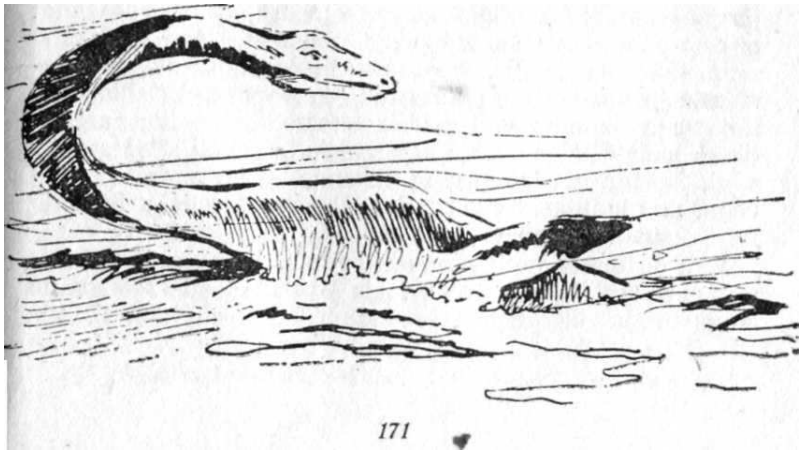

171

omanikumärgid. Need suurte jäsemetega, kuid tillukese ajuga taimesööjad olid nii abitud ja kohmakad, et neid võis ajada ja karjatada isegi laps. Mõne minutiga oli tohutu loom tükkideks lõigatud ning lihaviilukad tosina laagritule kohale riputatud koos suurte soomuseliste' ganoididega14, keda indiaanlased olid oma odade abil järvest püüdnud.

Summerlee oli liivale pikali heitnud ja magas, meie aga uitasime mööda järvekallast, lootes selle kummalise maa kohta midagi uut teada saada. Kaks korda leidsime samasuguseid sinisaviga täidetud auke, milliseid juba pterodak-tüluste soos olime näinud. Need olid vanad vulkaanilised lõõrid, mis lord Johni näisid millegipärast eriti huvitavat.

170

Challengeri tähelepanu aga tõmbas endale vulksuv ja vulisev mudaallikas, mille pinnal lõhkesid mingid suured gaasi-nullid. Ta torkas allikasse õõnsa pilliroovarre ja hüüatas eameelest nagu koolipoiss, kui tal süüdatud tiku abil nnestus toru ülemises otsas teravat plahvatust tekitada ja inist leeki esile kutsuda. Veel suurem oli ta heameel, kui toru otsa asetatud ja gaasiga täidetud nahkne tubakakott õrgele õhku tõusis. «Põlev gaas, mis on õhust tunduvalt kergem. Pole kahtlust, et see sisaldab suurel hulgal vaba vesinikku. G. E. C. ressursid ei ole veel ammendatud, noor sõber. Võib-olla õnnestub mul teile veel demonstreerida, kuidas mõtlev inimene kujundab tervet loodust oma vajaduste järgi.» Ta paisus mingist salajasest uhkusest, kuid ei öelnud enam midagi.

Rannal ei olnud näha midagi, mis mulle oleks tundunud nii suurepärasena kui avar veeväli meie ees. Meie suur arv ja lärm, mida tegime, oli kõik elusolendid eemale peletanud; kui välja arvata mõned pterodaktülused, kes raipeid oodates kõrgel meie peade kohal tiirutasid, oli laagri ümbruses kõik vaikne. Eemal, järve roosakatel vetel aga oli lugu teine. Seal kihas ja voogas omapärane elu. Veest sööstsid hõbedastes pritsmetes välja suured sinakashallid seljad ja kõrged saagjad uimed, kadudes seejärel jälle sügavustesse. Kaugetelt liivaseljandikelt paistsid täppidena kohmakad roomavad kogud, tohutud kilpkonnad, kummalised hiigelsisalikud ja mingi suur lamedakehaline loom, kes rasvasest mustast nahast vingerdava, tuksleva matina

171

aegamööda järve poole paterdas. Siin-seal lõikasid veepinda kõrgele sirutuvad maopead, ees väike vahukaelus ja taga pikk pulbitsev joom, oma edasiliikumisel graatsiliste luigekaeltena tõustes ja laskudes. Alles siis, kui üks neid olevusi meist mõnesaja jardi kaugusel olevale liivaseljandikule vingerdas, tuues nähtavale pika tünnitaolise keha ja tohutu suured loivad selle all, lasksid Challenger ja meiega ühinenud Summerlee kuuldavale hämmastuse- ja imet-lusedueti.

«Plesiosaurus! Magevee plesiosaurus!» hüüdis Summerlee. «Ja mulle langes osaks õnn näha niisugust vaatepilti! Mu kallis Challenger, meid on õnnistatud rohkemaga kui ühtki teist zooloogi maailma algusest peale!»

Alles siis, kui oli pimenenud ja läbi öiste varjude paistsid vaid meie metsikute liitlaste hõõguvad laagrituled, õnnestus meil oma kaht teadusemeest selle eelajaloolise järve võludest eemale kiskuda. Isegi pimeduses rannal lebades kuulsime aeg-ajalt järves elutsevate tohutu suurte loomade puristamist ja solistamist.

'Esimeste koidukiirtega oli meie laager jälle jalul ja tund hiljem asusime oma mälestusväärsele ekspeditsioonile. Olen sageli unistanud sellest, et minust võiks kunagi

---

14 Ganoidid ehk vaapkalalised — luukalade alamklassi kuuluvad kalad. Tõlk.

saada soja-ririrjasaatja. Ent missuguses kõige fantastilisemaski unelmas oleksin võinud kujutleda sõjakäiku, mida mul nüüd tuleb kirjeldada! Lugege siis minu esimest teadet lahinguväljalt.

Öö jooksul oli meie arv uue pärismaalaste salga võrra suurenenud, ja kui me teele asusime, võis meid kokku olla neli- kuni viissada meest. Ette saadeti luurajad ja neile järgnes ühtses kolonnis kogu sõjavägi, suundudes üles mööda põõsastega kaetud pikka nõlvakut, kuni ta metsaserva lähedale jõudis. Seal hargnesid indiaanlased odameeste ja vibuküttide pikaks ning korrapäratuks ahelikuks. Roxton ja Summerlee asusid positsioonile aheliku paremal tiival, meie Challengeriga aga vasakul. See oli kiviaja sõjavägi, kellega me lahingusse läksime — meie oma püssidega, mis kujutasid endast St. James's Streeti ja Strandi15 relvaseppade kunsti viimast sõna.

Meil ei tulnud vaenlast kaua oodata. Metsa servalt kuuldusi metsikut läbilõikavat kisa ja järsku sööstis sealt välja kaigaste ja kividega relvastatud jõuk ahvinimesi, kes

indiaanlaste aheliku keskpaiga kallale tormasid. See oli vapper, kuid rumal samm, sest need suured kõverjalgsed olendid liikusid aeglaselt, kuna nende vastased olid väledad nagu kassid. Oli kohutav näha, kuidas need metsikud elajad vahul suudega ning jõllis silmadega edasi tormasid ja põiklevate vaenlaste järele haarasid, ilma et nad ühtki neist oleksid tabanud, samal ajal kui üks nool teise järel tungis nende karvastesse kehadesse. Valust möirates jooksis minust mööda suur ahvinimene, kelle rinnast ja ribide vahelt ulatus välja tosin noolt. Halastusest saatsin talle kuuli pähe ja ta kukkus siruli aaloede vahele. See lask jäi aga ainukeseks, sest rünnak oli suunatud aheliku keskpaigale ja sealsed indiaanlased ei vajanud selle tagasilöömiseks meie abi. Ma ei usu, et ükski lagedale tormanud ahvinimene metsa varju tagasi pääses.

Puude vahele jõudes aga sattusime hoopis ohtlikumasse olukorda. Tunni või rohkema vältel pärast seda, kui metsa tungisime, kees' seal meeleheitlik võitlus, milles meil pealejäämisega oli mõnda aega suuri raskusi. Põõsastest välja karates sööstsid ahvinimesed suurte kaigastega indiaanlaste kallale ja lõid sageli kolm või neli neist maha, enne kui neid suudeti odadega surmata. Nende kohutavad hoobid purustasid kõik, mida tabasid. Üks neist lõhkus Summerlee püssi pilbasteks ja oleks järgmise hoobiga purustanud ta pealuu, kui indiaanlase oda poleks tolle elaja südamesse tunginud. Teised ahvinimesed loopisid meie kohal olevate puude otsast kive ja puutükke alla, hüpates ajuti ka ise meie hulka ja võideldes raevukalt, kuni nad tapeti. Kord lõid meie liitlased selle surve alt kõikuma ja kui meie püssid poleks teinud tõhusat hävitustööd, oleksid nad kindlasti plehku pannud. Nüüd aga koondas vapper vana pealik neid uuesti ja nad tormasid niisuguse hooga edasi, et ahvinimesed hakkasid omakorda järele andma. Summerlee oli relvata, mina aga tühjendasin oma püssi padrunisalve nii kiiresti, kui suutsin tulistada, ja kaugemalt tiivalt kuulsime oma kaaslaste püsse pidevalt paukuvat. Siis tuli korraga paanika ja kokkuvarisemine. Möirates ning ulgudes tormasid suured elukad igas suunas läbi põõsastiku, kuna meie liitlased metsikust heameelest karjudes kiiresti oma põgenevatele vaenlastele järgnesid. Kogu loendamatute sugupõlvede vaen, kogu nende kitsapiirilise ajaloo vihkamine ja kõik julmused, kõik mälestused halvast kohtlemisest ja tagakiusamisest tuli täna verega maha pesta. Lõpuks

15 St. James's Street, Strand — tänavad Londonis. Tõlk.

oli saabunud päev, kus inimene saavutas ülevõimu ja inimloom leidis igaveseks oma õige koha. Ükskõik kuidas liialt aeglased põgenikud end ka pingutasid, ei suutnud nad väledate indiaanlaste eest pääseda, ja igast küljest kuuldus läbi padriku juubelduskisa, vibunööride põnksumist ja prahvatusi ning mütsatusi, mis saatsid ahvinimeste kukkumist puude otsast, kuhu nad peitu olid pugenud.

Ma järgnesin teistele, kuni nägin lord Johni ja Challen-geri, kes olid tulnud meie tiivale, et meiega ühineda.

«Lahing on läbi,» ütles lord John. «Ma arvan, et võime puhastustöö nende hooleks jätta. On võimalik, et mida vähem me sellest näeme, seda rahulikumalt saame magada.»

Challengeri silmad särasid tapmisrõõmust.

«Meile on osaks langenud au,» hüüdis ta, uhkeldades nagu võitlusvalmis kukk, «olla tunnistajateks ühele ajaloo tüüpilistest otsustavatest lahingutest, mis on määranud maailma saatuse. Mu sõbrad, mida tähendab ühe rahva võit teise üle? See on tähtsusetu. Sel on alati üks ja sama tulemus. Kuid need metsikud võitlused, mis puhkesid siis, kui aegade koidikul astusid koopaelanikud tiigritele vastu või elevandid esmakordselt leidsid, et neil on peremees, — need olid tõelised võidud, mis midagi tähendasid. Kummalise saatusepöörde tõttu nägime täna pealt ja aitasime lõpule viia just niisugust lahingut. Nüüd peab tulevik sel platool igavesti inimese päralt olema.»

Oli tarvis robustset usku eesmärgisse, et õigustada niisuguseid traagilisi abinõusid. Koos läbi metsa liikudes nägime tihedalt üksteise kõrval lebavaid ja odadest ning nooltest läbipuuritud ahvinimesi. Siin-seal tähistas väike rühm indiaanlaste purustatud kehi kohta, kus mõni ahv-inimene oli jälitajatele vastu hakanud ja oma elu kallilt müünud. Eestpoolt kuulsime kogu aja kisa ja möirgamist, mis näitas jälitamise suunda. Ahvinimesed olid tagasi oma linna kihutatud, seal viimast vastupanu osutanud ja uuesti puruks löödud; jõudsime kohale parajaks ajaks, et näha kogu lahingu hirmsat lõpustseeni. Umbes kaheksakümmend või sada isast ahvinimest, viimased ellujäänud, olid üle meile juba tuttava väikese lagendiku platoo servale aetud, kus me kaks päeva tagasi oma kangelasteo olime korda saatnud. Meie saabumise hetkeks olid indiaani odamehed nad poolringis sisse piiranud ja minuti pärast oli kõik möödas. Kolmkümmend või nelikümmend ahvinimest surid sealsamas,

kus nad olid seisnud. Ülejäänud karjuvad ja küünistavad kogud tõugati kuristikku ja nad lendasid ülepeakaela kuuesaja jala sügavusel kasvavate teravate bambusevarte otsa, nagu see varem oli sündinud nende vangidega. Challengeril oli õigus, kui ta ütles, et inimese ülevõim oli nüüd Maple White'i maal igaveseks kindlustatud. Isased ahvinimesed hukati, ahvide linn hävitati, emased ja noored viidi orjusse ja lugematuid sajandeid kestnud võitlus oli sellega oma verisele lõpule jõudnud.

Meile tõi saavutatud võit palju kasu. Meil oli nüüd jälle võimalik oma laagrisse minna ja sinna jäänud varustus kätte saada. Samuti saime nüüd jälle ühendusse astuda Zamboga, kes oli eemalt õudusega jälginud platoo servalt langevate ahvide laviini.

«Tulge ära, mässad, tulge ära!» hüüdis ta, silmad pealuust välja tungimas. «Kurat teid kindel võtab, kui sinna jääte.»

«See on terve mõistuse hääl!» ütles Summerlee veendunult. «Meil on juba küllalt olnud seiklusi, mis ei sobi ei meie ekspeditsiooni iseloomu ega meie seisukohaga. Võtan teid sõnast, Challenger. Nüüdsest peale tuleb teil kogu oma energia suunata sellele, et toimetada meid sellelt kohutavalt maalt tagasi tsivilisatsiooni juurde.»

XV peatükk «MEIE SILMAD ON NÄINUD SUURI IMESID»

Päevast päeva kirjutan nendest sündmustest, kuid ma usun, et enne kui ma oma jutustusega lõpule jõuan, avaneb mul võimalus öelda, et viimaks ometi paistab läbi meie pilvede päike. Me oleme platool vangis, ilma et meil oleks selget ettekujutust sellest, kuidas siit pääseda, ja oleme selle üle väga ärritatud, kuid ma võin siiski üsna selgesti kujutleda, et kord saabub päev, mil me rõõmustame, et meil vastu tahtmist siin viibides õnnestus selle ainulaadse maakoha imedest ja teda asustavaist olendeist veel üht-teist näha.

Indiaanlaste võit ja ahvinimeste hävitamine tähistas meie käekäigus pöördepunkti. Sellest päevast peale olime tegelikult platoo peremehed, sest pärismaalased suhtusid meisse hirmusegase tänutundega, kuna me oma tundmatute jõu-

dudega olime neid nende igipõlisle vaenlaste hävitamisel toetanud. Omaenda huvides oleksid nad ehk rõõmsadki olnud, kui nad niisuguste hirmuäratavate ja ohtlike inimeste lahkumist oleksid näinud, kuid nad ei soovitanud meile ka ühtki teed allolevale tasandikule pääsemiseks. Niipalju kui nende märkidest aru saime, oli kaljus varem olnud tunnel, mille kaudu oli võimalik platoole tulla ja mille alumist avaust olime juba alt näinud. Kahtlemata olid seda mööda nii ahvinimesed kui ka indiaanlased eri aegadel üles tunginud; ka Maple White ja ta kaaslane olid sama teed kasutanud. Kõigest aasta tagasi aga oli toimunud kohutav maavärisemine, mille tagajärjel tunneli ülemine osa oli sisse varisenud ja täielikult kadunud. Indiaanlased võisid nüüd ainult pead raputada ja õlgu kehitada, kui me märkide abil väljendasime oma soovi alla laskuda. On võimalik, et nad ei saa, kuid on ka võimalik, et nad ei taha aidata meil ära minna.

Võiduka sõjakäigu lõpul aeti ellujäänud ahvinimesed üle platoo (nende halisemine ja ulgumine oli kohutav) ja asus-tati indiaanlaste koobaste lähedusse, kus nad nüüdsest peale pidid orjadena oma isandate silma all elama. See oli metsik, toores, ürgaegne versioon juutidest Babüloonias või iisraeli lastest Egiptuses.1 Öösiti kuulsime tihti puude vahelt venivat ulgumist, millega mõni primitiivne Esekiel2 kokku-varisenud hiilgust ja ahvide linna kadunud au ning kuulsust taga leinas. Nüüdsest peale olid nad veel ainult puuraiujad ja veekandjad.

1 Siim on vihjatud piiblis kirjeldatavaile sündmustele. Tõlk.

2 Esekiel — üks piibli prohveteid. Tõlk.

Kaks päeva pärast lahingut pöördusime koos oma liitlastega üle platoo tagasi ja asusime nende kaljuseina jalamile laagrisse. Nad oleksid meelsasti meiega oma koopaid jaganud, kuid lord John ei olnud sellega mingil tingimusel nõus, arvestades asjaolu, et sellega oleksime end nende võimusesse andnud, kui nad reeturlikult oleksid meelestatud olnud. Säilitasime seepärast oma iseseisvuse ja hoidsime igaks juhuks relvad käepärast, olles samal ajal indiaanlastega kõige sõbralikumas vahekorras. Külastasime tihti ka nende koopaid, mis olid väga tähelepanuväärsed, kuigi meil ei õnnestunud kindlaks teha, kas nad olid inimese kätetöö või looduse looming. Nad asusid kõik ühel ja samal tasapinnal ja olid õõnestatud pehmesse kivimikihti, mis asus koobastest ülalpool punaseid kaljusid moodustava vulkaanilise basaldi ja nende all oleva kõva graniidi vahel.

Koobaste suudmed olid maapinnast umbes kaheksakümne jala kõrgusel ja nende juurde viisid pikad kivitrepid, mis olid nii kitsad ja järsud, et ühelgi suurel loomal ei olnud võimalik neid mööda üles ronida. Seest olid koopad soojad ning kuivad; nad suundusid mitmesuguse pikkusega sirgete käikudena kalju sisemusse ja nende siledad hallid seinad olid kaunistatud paljude suurepäraste söe-joonistustega, mis kujutasid mitmesuguseid platool elavaid loomi. Ka siis, kui kõik elusolendid peaksid platoolt kaduma, leiaks tulevane uurija nende koobaste seintelt arvukaid tõendeid veel hiljuti maapinnal elanud kummaliste loomade — dinosauruste, iguaanodonide ja kalasisalike — kohta.

Sestsaadik kui teadsime, et tohutuid iguaanodone pidasid nende omanikud taltsate kariloomadena ja et nad ei olnud midagi muud kui lihtsalt kõndivad lihatünnid, olime arvamusel, et isegi oma primitiivsete relvade abil oli inimene platool oma ülevõimul maksma pannud, kuid varsti avastasime, et see ei olnud nii ja et ta elas seal esialgu siiski veel ainult tugevamate armust. Tragöödia toimus kolmandal päeval pärast seda, kui olime indiaanlaste koobaste lähedale laagrisse asunud. Challenger ja Summerlee olid tol päeval üheskoos järve äärde läinud, kus mõned pärismaalased püüdsid ahingutega nende juhtimisel suuri sisalikke. Meie lord Johniga olime laagrisse jäänud, kuna koobaste ees laiuval rohusel nõlvakul askeldas suur hulk indiaanlasi, kes olid ametis mitmesuguse tegevusega. Järsku kostis läbilõikav hoiatushüüe ja sajast suust kõlas sõna «stoa». Igast küljest tormasid mehed, naised ja lapsed meeletult varjupaiga poole, sööstes hullumeelses hirmus tungleva parvena mööda treppe koobastesse.

Üles vaadates nägime, kuidas nad meile koopasuudme-telt viipasid, et me nende juurest varju otsiksime. Haarasime mõlemad oma püssid ja jooksime välja, et näha, milles hädaoht seisab. Järsku sööstsid lähedasest puudevöön-dist välja kaksteist või viisteist indiaanlast, kes jooksid elu eest, otse nende kannul aga kaks noist hirmsaist koletistest, kes meie laagrit olid rünnanud ja mind mu üksildasel teekonnal jälitanud. Kehakujult sarnanesid nad kohutavate kärnkonnadega ja liikusid edasi hüpetega, kuid olid kirjeldamatult kogukad, tunduvalt suuremad kui suurim elevant.

Olime seni neid ainult öösel näinud ja tegelikult ongi nad ööloomad, kui neid päeval nende urkas ei häirita, nagu nüüd oli juhtunud. Jälgisime hämmastunult seda vaatepilti, sest nende laigulised ning tüükalised nahad sillerdasid kummaliselt nagu kalasoomused; kui nad liikusid, mänglesid päikesekiired nende kehadel üha muutuvates vikerkaarevärvides.

Ent meil oli vähe aega nende jälgimiseks, sest ühe silmapilguga olid nad põgenikele järele jõudnud ja tegid nende hulgas kohutavat hävitustööd. Nende meetod seisis selles, et nad kogu oma raskusega lasksid enese indiaanlaste peale kukkuda ja jätsid need siis muljutuina ning purustatuina lamama, sööstes ise järgmiste ohvrite kannule, õnnetud indiaanlased möirgasid hirmust, kuid olid nende koletislike olendite halastamatu sihikindluse ja kohutava väleduse ees abitud, ükskõik kuidas nad ka jooksid. Nad langesid üksteise järel1 ja selleks ajaks, kui me lord

Johniga neile appi jõudsime, ei olnud neist enam pooltki tosinat elus. Kuid ka meie abist oli vähe kasu, see ainult yiis meid endid samasse hädaohtu. Tühjendasime paarisaja "ardi kauguselt oma püsside padrunisalved, lastes kuuli uuli järel nende kehha, kuid tulemused oleksid samasugu-ed olnud, kui oleksime neid paberhaavlitega loopinud. Oma ikatoimelise roomajaloomusega ei hoolinud nad haavadest põrmugi; ükski moodne relv ei olnud suuteline nende organismi elulisi keskusi tabama, sest neil puudus väljaarenenud peaaju ja ajutegevus toimus kogu pikas seljaajus. Me ei saanud muud teha, kui nende edasiliikumist pidurdada, juhtides tulesähvatuste ja paukudega nende tähelepanu kõrvale ning võimaldades sellega nii pärismaalastel kui ka ise-

endil jõuda astmeteni, mis viisid ohutusse pelgupaika. Ent seal, kus kahekümnenda sajandi koonilistest lõhkekuulidest polnud mingit abi, saavutasid edu pärismaalaste mürginoo-led, mis olid strofantuse1 mahla kastetud ja pärast seda laibamürgiga immutatud. Looma ründavale kütile oli niisugustest nooltest vähe kasu, sest koletiste aeglase vereringe tõttu oli nende mõju pikaldane ja enne kui looma jõud lõppes, võis ta

1 *Strofantus — peamiselt Aafrikas ja Aasias kasvav mürgine taim.*

igal juhul oma jälitajale järele jõuda ja selle tappa. Nüüd aga, kui kaks koletist meie kannul otse treppide jalamile tormasid, lendas neile ülalt igast kaljupraost vilistades vastu terve parv nooli. Minuti pärast olid nad nagu sulgedega kaetud, kuid ei avaldanud ikka veel mingeid valutunnuseid, vaid kraapisid ja närisid jõuetus raevus astmeid, mis neid nende ohvrite juurde oleksid viinud, ronisid kohmakalt mõne jardi võrra ülespoole ja libisesid jälle tagasi alla. Lõpuks aga avaldas mürk siiski mõju. Üks koletisi laskis kuuldavale tumeda kõmiseva oige ja langetas oma tohutu suure töntsi pea maapinnale. Teine hüples läbilõikavate kaeblike karjatustega mööda ekstsentrilist ringi, langes siis maha ja tõmbles mitu minutit agoonias, kuni ka tema lõpuks kangestus ja vaikselt lamama jäi. Rõõmuhüüetega sööstsid indiaanlased parvedena oma koobastest alla ja tantsisid surnukehade ümber metsikut võidutantsu: neil oli pööraselt hea meel, et kaks nende kõige ohtlikumat vaenlast olid jälle tapetud. Õhtul lõigati laibad tükkideks ja toimetati eemale — mitte selleks, et neid toiduks tarvitada, sest mürk nendes oli veel aktiivne, vaid selleks, et nad katku ei saaks tekitada. Nende tohutud padjasuurused südamed aga jäid aeglaselt ning järjekindlalt tuksudes endisse kohta lebama; vaikselt tõustes ning laskudes elasid nad oma kohutavat iseseisvat elu. Alles kolmandal päeval lakkas tukslemine ja hirmsad lihatükid jäid liikumatuks.

Kunagi, kui mu käsutuses on konservikarbist parem laud ja kulunud pliiatsijupist ning viimasest räbaldunud märkmikust käepärasemad kirjutusvahendid, kavatsen pikemalt kirjutada akkala-indiaanlastest, meie elust nende keskel ja pilkudest, mida meil oli võimalik heita imepärasel Maple White'i maal valitsevatele tingimustele. Mälu mind igatahes hätta, ei jäta, sest nii kaua kui minus püsib viimanegi elu-säde, jääb iga selle perioodi tund ja sündmus mu silme ette

niisama selgesti ja kindlapiiriliselt nagu esimesed kummalised juhtumid meie lapsepõlvest. Nii sügavale lõikunud mälestusi ei saa kustutada mingisugused uued muljed. Kui tuleb aeg, siis kirjeldan toda imelist kuuvalget ööd suurel järvel, kus üks noor ihtüosaurus — veidra välimusega olend, pooleldi hüljes ja pooleldi kala, kel kummalgi pool koonu oli luuplaatidest ümbritsetud silm ja lagipeal veel kolmas silm — sattus indiaanlaste võrku ja oleks peaaegu meie kanuu ümber ajanud, enne kui jõudsime ta kaldale tirida; see oli sama öö, mil lugast sööstis välja roheline veemadu, kes oma keerdudes Challengeri kanuu tüürimehe kaasa viis. Kirjutan ka tollest suurest valgest ööloo-mast — me ei tea veel praegugi, kas see oli neljajalgne või roomaja, —, kes elas ligipääsematus soos järvest ida pool ja liikus pimeduses vilkalt siia-sinna, saates välja nõrka fosforestseerivat kiirgust. Indiaanlased tundsid ta ees nii suurt hirmu, et nad ei olnud nõus selle koha lähedalegi minema; kuigi korraldasime kaks ekspeditsiooni ja nägime teda mõlemal korral, ei pääsenud me läbi põhjatu soo, milles ta elas. Võin ainult öelda, et ta näis olevat veisest suurem ja levitas kõige kummalisemat muskuselõhna. Jutustan siis ka tohutu suurest linnust, kes ühel päeval sundis Challengeri kaljude vahelt varju otsima, — see oli suur, jaanalinnust tunduvalt kõrgem lennuvõimetu lind, kelle raisa-kotka-kael ja julmailmeline pea muutsid ta kahel jalal kõndivaks surmaks. Kui Challenger ronis kaljude; varju, lõikas hirmsa kõvera noka ainus hoop ta saapakontsa nagu peitliga maha. Sel korral jäid moodsad relvad siiski peale ja kaheteistkümne jala kõrgune lind — fororahhus, nagu väitis hingeldav, kuid vaimustatud professor, — vajus lord Rox-toni püssikuulist tabatuna lehvivate sulgede ning pekslevate jäsemete hunnikuks, millest kaks õelat kollast silma meile otsa põrnitsesid. Loodan elada selle

päevani, mil too lame tigedailmeline linnupea asub oma nišis teiste Albany trofeede hulgas. Lõpuks kirjeldan kindlasti ka toksodoni — tohutu suurt, kümne jala pikkust, väljaulatuvate peitlitao-liste hammastega merisiga, kelle me maha lasksime, kui ta hommikuhämaruses järve kaldal jõi.

Kõigest sellest kirjutan ma kunagi pikemalt ja nende erutavate päevade kõrval puudutan möödaminnes ka noid kauneid suveõhtuid, mil meie kohal kummus sügavsinine taevas ja me heade sõpradena lebasime pikas rohus metsa serva], imetledes mõnd kummalist lindu, kes meist üle vuhises, voi

181

veidraid, seninägematuid loomi, kes oma urgudest välja ronisid, et meid silmitseda, kuna põõsaste oksad meie kohal paindusid lopsakate viljade raskusest ja meie alt rohust piilusid meile vastu tundmatud kaunid lilled; samuti puudutan noid pikki kuuvalgeid öid, mil me suure järve sätendaval pinnal õõtsusime ja imetluse ning aukartusega mingi fantastilise koletise vettesulpsatamisel tekkinud tohutuid ringe või mõne sügavas vees pimeduse piiril elutseva kummalise olendi rohekat hiilgust jälgisime. Need on stseenid, mis mulle meelde on jäänud ja millel mu sulg kunagi tulevikus üksikasjaliselt peatub.

Te muidugi küsite: aga milleks need elamused ja milleks see viivitus, kui te koos oma kaaslastega oleksite pidanud päeval ja öösel mõtlema ainult sellele, kuidas leida mõnd võimalust välismaailma tagasi pöördumiseks? Minu vastus on, et meie seas polnud ainustki, kes poleks seda püüdnud, kuid meie vaev oli olnud asjatu. Fakt, et indiaanlased ei kavatse meie abistamiseks midagi teha, oli meile väga ruttu selgeks saanud. Kõiges muus olid nad meie sõbrad, võiks isegi öelda — meie truud orjad, ent kui neile tehti ettepanek aidata meil kuristiku ületamiseks mond planku valmistada ja kohale kanda või kui neilt soovisime nahkrihmu ja liaane saada, et neist punuda köisi, mis võiksid meid aidata, võeti meid vastu leebe, kuid kindla keeldumisega. Nad naeratasid, pilgutasid silmi ja raputasid pead ning sellega asi lõppeski. Isegi vana pealiku poolt sai meile osaks samasugune kangekaelne keeldumine ja ainult Maretas — noormees, kelle olime päästnud, — vaatas nukralt meie poole ja andis meile žestide abil mõista, et meie soovide täitmata jätmine teda kurvastas. Pärast oma lõplikku triumfi ahvinimeste üle vaatasid indiaanlased meile nagu üliinimestele, kes oma kummaliste relvade torudes kannavad võitu, ja uskusid, et nii kaua kui me nende juurde jääme, ei lahku neist hea õnn. Igaühele meist pakuti heldekäeliselt väikest punanahkset naist ja omaenda koobast, kui me vaid unustame oma rahva ja jääme alatiseks platoole elama. Seni olid kõik olnud lahked, ükskõik kui lahkuminevad meie ja nende soovid mõnikord ka olid, kuid me olime üsna kindlad, et meie tegelikke lahkumisplaane tuli saladuses hoida, sest meil oli põhjust karta, et lõpuks võidakse katset teha meid jõuga kinni hoida.

Dinosauruste ohust hoolimata (päeval pole see tegelikult kuigi suur, sest nagu ma eespool olen vist öelnud, on nad

182

oma harjumuste poolest peamiselt ööloomad) käisin viimase kolme nädala jooksul kaks korda meie vanas laagris, et näha meie neegrit, kes ikka veel väsimatult valvas kaljuseina jalamil. Mu silmad vaatasid teraselt üle avara tasandiku, lootes kauguses näha abistajaid, keda me nii väga ootasime, kuid ainult tühjad ja paljad, kaktustega ülekülvatud lauged nõlvakud ulatusid kaugelt silmapiirilt paistva bambusetihniku jooneni.

«Nüüd nad varsti tulevad, mässa Malone. Enne kui veel üks nädal möödas, indiaanlane tagasi, köied kaasas, toob teid alla.» Nii kõlas meie oivalise Zambo reibas hüüe.

Kui oma teiselt teekonnalt tagasi pöördusin, olles seetõttu veetnud, öö oma kaaslastest eemal, oli mul kummaline elamus. Tulin mööda tuttavat teed ja olin pterodaktüluste soost umbes miili kaugusele jõudnud, kui äkki nägin midagi erakordset endale lähenevat. See oli inimene, kes liikus painutatud pilliroogudest valmistatud raamistikus, nii et igast küljest ümbritses teda kellukesekujuline puur. Kui ma lähemale jõudsin, hämmastas mind veelgi rohkem see, et tulija oli lord John Roxton. Kui ta mind nägi, lipsas ta oma kummalise kaitsevarju alt välja ning tuli naerdes minu juurde, kuigi ta käitumises tundus teatavat hämmeldust.

«Ennäe, poju,» ütles ta, «kes oleks võinud arvata, et ma siin teid kohtan.»

«Mis imekometit teie mängite?» küsisin ma.

«Lähen külla oma sõpradele pterodaktülustele,» ütles ta.

«Aga milleks?»

«Huvitavad elukad, kas pole? Ainult seltsimatud! Käituvad võõrastega pagana ebaviisakalt, nagu te vahest mäletate. Niisiis klõpsisin kokku selle puuri, mis neil oma tähelepanuavaldustega ei lase liiga pealetükkivaks muutuda.»

«Aga mida teile soost vaja on?»

Ta vaatas mulle väga küsiva pilguga otsa ja ma lugesin tema näolt kõhklust.

«Kas te ei arva, et ka teised inimesed peale professorite tahavad üht-teist teada saada?» ütles ta lõpuks. «Ma uurin neid keni linnukesi. Sellest peaks teile piisama.»

«Ma ei tahtnud teid solvata,» ütlesin ma.

Ta sai oma hea tuju tagasi ja puhkes naerma.

«Ma ei solvunud, poju. Kavatsen sealt Challengerile ühe I noore põrgutibukese tuua. See on üks minu ülesannetest. Ei, ma ei taha, et te kaasa tulete. Mina olen selles puuris

kaitstud, teie aga mitte. Nägemiseni, õhtuks olen laagris tagasi.»

Ta pöördus eemale ja jäi minust oma erakordse puuriga ümbritsetuna läbi metsa sammuma.

Ent kui lord Johni tookordne käitumine oli kummaline, siis oli Challengeri oma seda veelgi enam. Võin öelda, et tema isiksus näis indiaani naistele erakordset mõju avaldavat; ta kandis alati kaasas suurt laiaharulist palmioksa, millega ta neid' nagu kärbseid eemale peletas, kui nende tähe-lepanuavaldused liiga pealetükkivaks muutusid. Professor Challenger nagu sultan mõnest koomilisest ooperist, käes valitsejasümbol palmioksa näol, must habe turris, varbad iga sammu juures veidralt välja sirutatud, terve rodu pärani silmi vahtivaid indiaani tütarlapsi kiududest punutud napis rõivastuses kannul, — see oli groteskseim vaatepilt, mis mulle alatiseks meelde jääb. Mis puutub Summerleesse, siis oli tema süvenenud platoo putukate ja lindude ellu ning pühendas kogu oma aja (välja arvatud tunduv osa päevast, mis tal kulus Challengeri kirumiseks, et see meid hädast välja ei aidanud) püütud eksemplaride puhastamisele ja prepareerimisele.

Challengerile oli harjumuseks saanud igal hommikul üksi jalutama minna ja aeg-ajalt tõsise ning piduliku ilmega tagasi pöörduda nagu keegi, kes oma õlgadel kannab mingi suure ürituse kogu raskust. Ühel päeval viis ta, palmioks käes ja tavaline parv imetlevaid austajaid kannul, meid oma peidetud töökotta ning avaldas meile oma plaanide saladuse.

See oli väike lagendik keset üht palmisalu. Lagendikul asus üks noid pulbitsevaid mudaallikaid, mida eespool juba kirjeldasin. Allika ümber oli maas suur hulk iguaanodoni nahast lõigatud rihmu ja mingi mahukas tühi kott, mis, nagu hiljem selgus, oli ühe järvest püütud suure kalasisa-liku kuivatatud ja puhtaks kaabitud magu. Selle tohutu koti üks ots oli kinni õmmeldud, teise aga oli jäetud ainult väike avaus. Viimasesse olid otsapidi paigutatud mõned bambustorud, mille teised otsad olid ühendatud kooniliste savilehtritega, mis allika mudast mullidena eralduvat gaasi kogusid. Juba hakkas lõdvalt lotendav magu aegamööda paisuma, avaldades seejuures niisugust tungi ülespoole, et Challenger sidus teda kinnihoidvad rihmad allikat ümbritsevate puude külge. Poole tunni pärast oli ta muutunud üsna suureks gaasiballooniks, millel teda hoidvate rihmade

pinge järgi otsustades pidi olema tunduv tõstejõud. Challenger seisis naeratades ja habet silitades nagu õnnelik isa oma esmasündinu juures, silmitsedes vaikses endaga rahulolus oma ajusünnitust. Esimesena katkestas vaikuse Summerlee.

«Ega te ometi mõtle, et me selle asjandusega õhku tõuseme, Challenger?» ütles ta sapise häälega.

«Mu armas Summerlee, ma kavatsen teile tema tõstejõust niisuguse tõenduse anda, et te pärast seda enam ei kõhkle, vaid usaldate end julgesti tema hoolde.»

«Võite selle mõtte kohe praegu peast välja visata,» ütles Summerlee otsustavalt. «Mitte miski maailmas ei saa mind panna niisugust narrust tegema. Lord John, ma loodan, et te seda hullumeelsust ei toeta.»

«Mina igatahes nimetan seda pagana leidlikuks,» lausus meie aadlimees. «Oleks huvitav näha, kuidas ta töötab.»

«Seda te näetegi,» ütles Challenger. «Juba mitu päeva olen ma ülimalt ajusid pingutanud, et leida lahendust probleemile, kuidas platoolt alla pääseme. Oleme kindlaks teinud, et me alla ronida ei saa ja et tunnelit enam ei ole. Meil pole ka võimalik ehitada mingit silda, mis meid tagasi viiks kaljutornile, kustkaudu me tulime. Kuidas leida siis vahendeid, mis meid alla toimetaksid? Mõni päev tagasi mainisin meie noorele sõbrale, et sellest allikast eraldub vaba vesinikku. See viis mind endastmõistetavalt ballooni ideele. Pean tunnistama, et mul oli teatavaid raskusi ballooni kesta leidmisega, kuid nende roomajate tohutu suurte sisikondade nägemine viis mind probleemi lahendusele. Nüüd näete tulemust.»

Ta pistis ühe käe narmendava kuuehõlma vahele ja viipas teisega uhkelt ballooni poole.

Selleks ajaks oli balloon juba üsna ümmarguseks paisunud ja rebis tugevasti kinnitusrihmu.

«Täielik hullumeelsus!» turtsus Summerlee.

Lord John oli kogu ideest vaimustatud. «Kaval vana semu, kas pole?» sosistas ta mulle ja küsis siis Challengerilt valjema häälega: «Kuidas on lood gondliga?»

«Gondli võtan järgmisena käsile. Mul on juba plaan, kuidas seda valmistada ja ballooni külge kinnitada. Esialgu aga lihtsalt näitan teile, kui võimeline on mu aparaat igaüht meist kandma.»

«Kas mitte meid kõiki?»

«Ei, minu plaan on niisugune, et me laskume ükshaaval

nagu langevarjuga ja balloon tõmmatakse tagasi üles vahendi abil, mille konstrueerimine ei tee mulle mingeid raskusi. Kui balloon kannab ühtki inimest ja laseb ta pehmelt maapinnale, siis teeb ta kõik, mis talt nõutakse. Näitan teile nüüd tema võimeid sel alal.»

Ta tõi välja üsna suure basaldikamaka, mille keskpaika oli tahutud õnar, nii et selle ümber oli kerge köit mähkida. Selle köie olime platoole kaasa toonud, pärast seda kui teda kaljutorni otsa ronimiseks olime kasutanud. Ta oli üle saja jala pikk ja oma peenusest hoolimata väga tugev. Challenger oli valmistanud midagi nahkse kaeluse taolist, mille küljest rippus alla suur hulk rihmu. Selle kaeluse asetas ta ballooni kuplile ning koondas rippuvad rihmad ballooni alla, nii et igasugune raskus oli jaotatud tunduva suurusega pinnale. Siis kinnitas ta basaldirahnu rihmade külge ning mähkis allarippuva köie kolm korda ümber oma käsivarre.

«Demonstreerin teile nüüd,» lausus Challenger, naeratades rõõmsas ootuses, «oma ballooni tõstejõudu.» Neid sõnu öeldes lõikas ta arvukad rihmad, millega balloon oli puude külge kinnitatud, noaga läbi.

Veel kunagi ei olnud meie ekspeditsiooni liikmeid ähvardanud niivõrd täielik häving. Täispuhutud balloon sööstis kohutava kiirusega õhku. Silmapilkselt oli maa Challengeri jalge alt kadunud ja ta lendas ballooni järel üles. Jõudsin parajasti veel ta kerkiva keha ümbert kinni kahmata, kui juba mind ennastki õhku tõmmati. Lord John haaras mu jalad nagu pihtide vahele, kuid ma tundsin, et ka tema ei jäänud maapinnale püsima. Hetke vältel kujutlesin kõiki nelja seiklejat viini vorstide roduna hõljumas maa kohal, mida nad oli uurinud, kuid õnneks oli köie tugevusel piir, mida selle põrguliku aparaadi tõstejõul ei paistnud olevat. Kostis järsk naksatus, ja me kõik lamasime hunnikus maas, olles üleni kaetud köiekeerdudega. Kui olime end jälle jalule ajanud, nägime kõrgel sügavsinises taevas tumedat täppi, mis tähistas oma teed lendavat basaldikamakat.

«Suurepärane!» hüüdis kohkumatu Challenger, hõõrudes oma muljutud käsivart. «Väga põhjalik ja veenev demonstratsioon. Niisugust edu ei osanud ma oodatagi. Džentelmenid, ma tõotan teile, et nädala pärast valmib teine balloon ja te võite arvestada, et meie koduteekonna esimene etapp on ohutu ning mugav.»

186

Seni kirjeldasin meie juhtumusi selles järjekorras, nagu nad toimusid, nüüd aga teen kokkuvõtte edasistest sündmustest, viibides juba meie vanas laagris, kus Zambo nii kaua oli meid oodanud. Kõik läbielatud raskused ja ohud jäid nagu unenägu meie pea kohal kõrguvate suurte

187

punaste kaljude tipule. Laskusime ohutult alla, kuigi kõige ootamatumal viisil, ja meiega on kõik korras. Poolteise või kahe kuu pärast oleme Londonis ja on võimalik, et see kiri ei jõua teieni palju varem kui ma ise. Juba lendavad meie igatsevad mõtted suure kodulinna poole, kus on nii palju meile kallist.

Sama päeva õhtul, kui meil Challengeri improviseeritud õhupalliga oli ohtlik seiklus olnud, tuli meie saatuses pööre. Olen juba öelnud, et ainsaks inimeseks, kes meie lahkumiskatsete vastu teatavat sümpaatiat avaldas, oli noor pealik, kelle olime päästnud. Ainult temal ei olnud soovi meid vastu tahtmist võõral maal kinni pidada, nagu ta oma väljendusrikkas märkide keeles oli meile öelnud. Tol õhtul, kui juba oli pimenenud, tuli ta meie laagrisse, ulatas mulle (mingil põhjusel oli ta alati just minule kõige rohkem

tähelepanu osutanud — võib-olla sellepärast, et ma oma ealt olin talle kõige lähedasem) väikese rullikeeratud puukooretüki, osutas siis pidulikult üles koobaste reale, pani vaikimise märgiks sõrme huultele ja hiilis tagasi oma rahva juurde.

Viisin kooretüki lõkke äärde ja me uurisime teda koos. Ta oli umbes ruutjala suurune ja tema siseküljel oli näha rida omapäraseid jooni, mis ma siin esitan:

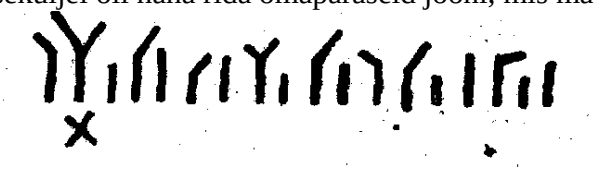

Jooned olid hoolikalt söega valgele pinnale tõmmatud ja näisid mulle esimesel pilgul mingite algeliste noodimärki-dena.

«Ükskõik mis see ka on, igal juhul võin vanduda, et see on meile tähtis,» ütlesin ma. «Lugesin seda tema näost, kui ta selle mulle andis.»

«Kui me ainult pole sattunud primitiivsele vembumehele,» arvas Summerlee. «Ma usun, et neid leidus juba inimkonna kõige esimestel arenemisastmetel.»

«See on ilmselt mingit liiki kiri,» ütles Challenger.

«Näeb välja nagu auhinnaline piltmõistatus,» märkis lord John, kaela õieli ajades, et kooretükile pilku heita.

Siis sirutas ta järsku käe välja ja haaras mõistatuse oma kätte.

«Pagana pihta!» hüüdis ta. «Ma usun, et leidsin lahenduse. Pojul oli algusest peale õigus. Vaadake siia! Kui palju märke on sellel dokumendil? Kaheksateist. Ja nüüd tuletage hästi meelde — meie pea kohal mäenõlvas on samuti kaheksateist koopasuud.»

«Ta osutas koobaste poole, kui ta selle mulle andis,» ütlesin mina.

«Noh, see otsustab asja. See on koobaste kaart. Eks ole õigus! Kaheksateist koobast reas, mõned lühikesed, mõned pikad, mõned hargnevad, just sellised, nagu me neid oleme näinud. See on kaart ja sellele on joonistatud rist. Mida see rist tähendab? See tähistab koobast, mis on teistest palju sügavam.» «Koobast, mis ulatub läbi kalju,» hüüdsin mina. «Ma usun, et meie noor sõber lahendas mõistatuse,» ütles Challenger. «Kui koobas ei lähe läbi kalju, siis ei saa ma aru, milleks see isik, kel on kõik põhjused olla meie suhtes hästi meelestatud, juhtis sellele meie tähelepanu. Kui ta aga läheb läbi ja jõuab vastavas kõrguses välja kaljuseina teisele küljele, siis pole meil vaja laskuda rohkem kui sada jalga.» «Sada jalga!» torises Summerlee.

«Noh, meie köis on veel rohkem kui sada jalga pikk,» hüüdsin ma. «Kindlasti pääseme alla.»

«Aga indiaanlased, kes elavad koopas?» vaidles Summerlee vastu.

«Meie pea kohal olevates koobastes ei ela indiaanlasi,» ütlesin ma. «Need kõik on aidad ja laoruumid. Miks ei võiks me kohe minna ja maad kuulata?»

Platool kasvavad suure vaigusisaldusega puud — meie botaaniku sõnade järgi liik araukaariaid —, mille hästi-põlevat puitu indiaanlased alati kasutavad tõrvikute valmistamiseks. Igaüks meist korjas endale kimbu nende puude oksi ja me tõusime umbrohtunud astmeid mööda joonisel ristiga tähistatud koopa juurde. Nagu juba ütlesin, oli see tühi, välja arvatud suur hulk hiiglaslikke nahkhiiri, kes lendlesid meil pea ümber, kui me koopasse astusime. Et meil polnud mingit soovi oma tegevusele indiaanlaste

tähelepanu tõmmata, siis tungisime kobamisi pimeduses edasi, kuni mitu käänakut olime selja taha jätnud ja üsna sügavale koopasse jõudnud. Siis lõpuks süütasime oma

189

tõrvikud. Nende valgusel nägime ilusat kuiva tunnelit, mille siledad hallid seinad olid kaetud pärismaalaste sümbolitega; meie pea kohal kummus kaarjas võlvlagi ja jalge all krudises valge sätendav liiv. Ruttasime innukalt edasi, kuni olime kibeda pettumusoigega sunnitud peatuma. Meie teed tõkestas järsk kaljusein, milles polnud niigi kitsast pragu, et sellest hiir oleks saanud läbi pugeda. Siitkaudu ei pääsenud me kuhugi.

Kibedus südames, seisime selle ootamatu tõkke ees. See ei olnud mingi vapustuse tagajärg nagu varing teises tunnelis. Sein koopa lõpus sarnanes täielikult külgseintega. See oli — ja oli alati olnud — umbkäik.

«Pole viga, sõbrad,» ütles alistumatu Challenger. «Minu kindel lubadus, et valmistan ballooni, kehtib ikka veel.»

Summerlee oigas.

«Võib-olla oleme vale koopas,» avaldasin arvamust.

«Ei, poju,» ütles lord John, sõrm kaardil. «Seitsmeteistkümnes paremalt ja teine vasakult. Koobas on oige.»

Ma silmitsesin märki, millele ta sorm osutas, ja lasksin äkki kuuldavale rõõmuhüüatuse.

«Käes! Käes! Minu järel!»

Ruttasin tõrvikut käes hoides tuldud teed mööda tagasi. «Siin süütasime oma tõrvikud,» ütlesin ma mõningatele maas lebavatele tikkudele osutades.

«Täpselt.»

«Kaardil on näidatud, et koobas hargneb, ja pimeduses möödusime teisest harust, enne kui tõrvikud süütasime. Tagasi minnes peaksime paremalt poolt leidma pikema haru suudme.»

Asi oli nii, nagu ma olin öelnud. Me ei olnud veel kolmekümmet jardigi mööda tunnelit tagasi läinud, kui selle seinas haigutas suur must avaus. Pöördusime sellesse ja leidsime, et olime palju suuremas käigus kui enne. Seda mööda ruttasime hingetus kärsituses sadu jarde edasi. Siis järsku nägime eestpoolt tumeda kaarja koopavolvi alt paistvat tumepunast valguskuma. Silmitsesime seda hämmastunult. Liikumatu leegikeel näis risti üle käigu ulatuvat ja meie teed tõkestavat. Kiirustasime selle poole. Sealt ei tulnud mingit heli, mingit kuumust, mingit liikumist, kuid suur helendav eesriie hõõgus püsivalt meie ees, hõbetades kogu koobast ja muutes, liiva kalliskivitol-muks, kuni lõpuks lähemale jõudes nägime tema kumerat serva.

785
1□1
0□

190

«Pagana pihta, kuu!» hüüdis lord John. «Me oleme läbi, poisid! Me oleme läbi!»

See oli tõepoolest täiskuu, mis kaljude vahelt paistis otse koopasuudmesse. Viimane oli väike avaus, mitte suurem kui aken, kuid meile piisas sellest. Kaelu sirutades ja välja vaadates nägime, et laskumine ei võinud olla väga raske ja et tasane maapind ei olnud kuigi sügaval meie all. Polnud mingi ime, et me alt seda kohta ei märganud, Isest meist kõrgemal kaardus kaljusein väljapoole ning ülesronimine paistis alt vaadates nii võimatu, et me lähe-|mat uurimist vajalikuks ei pidanud. Tegime kindlaks, et oma köie abil oli meil võimalik alla pääseda, ja pöördusime siis rõõmsalt laagrisse tagasi, et järgmiseks õhtuks ettevalmistusi teha.

Mida meil oli teha, seda pidime kiiresti ja saladuskatte all tegema, sest isegi viimasel-hetkel võisid indiaanlased meid takistada. Oma varustuse kavatsesime platoole jätta, välja arvatud ainult püssid ja padrunid. Challengeril aga oli mõningaid kohmakaid pakke, millest ta kuidagi ei raatsinud loobuda, eriti veel üks kast, millest ma praegu ei tahaks pikemalt rääkida, kuid millega nägime rohkem vaeva kui kõige muuga. Päev möödus aeglaselt ja pime-Muse saabumisel olime lahkumiseks valmis. Suure vaevaga toimetasime oma pakid trepist üles ja vaatasime siis tagasi, heites viimse pika pilgu sellele kummalisele maale, mida, nagu võib karta, varsti vulgariseerivad kütid ja kul-laotsijad, kuid mis meile jääb veetlevaks ja romantiliseks muinasmaaks, kus olime palju võidelnud, palju kannatanud ja palju õppinud — meie maaks, nagu me teda tulevikus alati armastusega nimetame. Meist vasakul saatis iga naaberkoobas pimedusse rõõmsatujulise punaka val-gusjoa. Meie alt nõlvakult kostsid naervate ning laulvate indiaanlaste hääled. Taamal paistis kaarjas metsaserv ja platoo keskel helkis öövarjudes ähmaselt suur järv, kummaliste koletiste kodupaik. Parajasti siis, kui viimast korda tagasi vaatasime, kostis läbi pimeduse selgesti kõr-gehäälne läbilõikav karjatus, mingi veidra looma hüüd. See oli Maple White'i maa hääl, mis meiega hüvasti jättis. Pöördusime ümber ja sammusime koopasse, mis pidi meid koju viima.

Kaks tundi hiljem olime koos oma pakkidega ja kõigega, mis meil oli, kaljuseina jalamil. Kõige muuga peale Chal-lengeri pagasi ei olnud meil mingeid raskusi. Jätsime esi-

algu kõik sinnasamasse, kuhu olime laskunud, ja alustasime otsekohe teekonda Zambo laagrisse. Varahommikul jõudsime pärale, kuid oma imestuseks leidsime tasandikult ühe lõkketule asemel terve tosina. Päästesalk oli saabunud. Seal oli kakskümmend jõe-indiaanlast plankudega, köitega ja kõigega, millest kuristiku ületamisel oleks võinud kasu olla. Nüüd vähemalt pole meil oma pakkide kandmisega mingeid raskusi, kui homme alustame teekonda tagasi Amazonase äärde.

Niisiis lõpetan oma aruande alandlikus ning tänulikus meeleolus. Meie silmad on näinud suuri imesid ja meie hinged on kõige läbielatu mõjul puhtamad kui enne. Igaüks meist on nüüd omamoodi parem ja targem. On võimalik, et me Paras oma varustuse kordaseadmiseks peatume. Kui me seda teeme, jõuab käesolev kiri meist ühe laeva võrra ette. Kui mitte, siis saabub ta Londonisse minuga ühel päeval. Mõlemal juhul aga, mu armas mr. McArdle, loodan õige peatselt teie kätt suruda.

XVI peatükk «RONGKÄIK! RONGKÄIK!»

Tahaksin siinkohal meie poolt tänu avaldada selle suure vastutulelikkuse ja külalislahkuse eest, mida kõik meie sõbrad Amazonasel meile tagasiteel osutasid. Eriti tahaksin tänada sinjoor Penalosat ja teisi Brasiilia valitsuse ametnikke, kes meid meie teekonnal kõigiti abistasid, samuti ka sinjoor Pereirat Parast, kelle ettenägelikkuse tõttu meid linnas ootas täielik varustus, mis meil võimaldas korralike inimestena tsiviliseeritud maailma ilmuda. Tundub vilets vastutasu kogu meile osutatud lahkuse eest, et me oma võõrustajaile ning heategijaile pidime luiskama, kuid antud olukorras ei olnud meil tõepoolest teist väljapääsu ja ma kasutan siin juhust neile ütlemiseks, et nad kulutaksid asjatult oma aega ja raha, kui nad teeksid katset meie jälgedes käia. Isegi nimed meie aruannetes on muudetud ja ma olen täiesti kindel, et mitte keegi —• ükskõik kui

põhjalikult ta neid aruandeid ka uuriks — ei suuda meie tundmatust maast vähem kui tuhande miili kaugusele pääseda.

192

Ärevust, mida meie ilmumine põhjustas nendes Lõuna-. Ameerika piirkondades, mis meil tuli läbida, olime pidanud puhtkohalikuks nähtuseks ja ma võin oma kodumaistele sõpradele kinnitada, et meil ei olnud vähimatki aimu sensatsioonist, mida ainuüksi kuuldused meie elamustest olid terves Euroopas tekitanud. Alles siis, kui «Ivernia» oli viiesaja miili kaugusel Southamptonist, näitasid üksteise järel ajalehtedelt ja agentuuridelt saabuvad radiogrammid, mis pakkusid tohutuid summasid lühikese vastuse eest meie poolt tegelikult saavutatud tulemuste kohta, kui pingsa tähelepanuga meie ekspeditsiooni jälgiti mitte üksnes teadlaste ringkondades, vaid ka laialdastes rahvahulkades. Leppisime siiski kokku, et me ajakirjandusele ei anna mingeid konkreetseid teateid, enne kui Zooloogia Instituudi liikmetega oleme kohtunud, sest delegaatidena pidasime oma ilmseks kohustuseks anda esimene aruanne sellele organisatsioonile, kes meid uurimisteks oli välja saatnud. Niisiis, kui Southamptoni leidsime otse kubisevat ajakirjanikest, keeldusime absoluutselt igasuguse informatsiooni andmisest, mille loomulikuks tulemuseks oli see, et publiku tähelepanu koondus koosolekule, mis oli välja kuulutatud 7. novembri õhtuks. Zooloogia Instituudi saal, kus meie ekspeditsioon oli alguse saanud, leiti selle kokkutuleku jaoks kaugelt liiga väike olevat ja istungi-ruumiks valiti Queen's Hall Regent Streetil. Nüüd aga on üldiselt teada, et ka, siis, kui koosoleku korraldajad oleksid üürinud Albert Halli1, oleks ruumist ikkagi veel nappus tulnud.

See suur koosolek oli määratud teiseks õhtuks pärast meie saabumist, sest esimesel õhtul olime kahtlemata kõik seotud omaenda pakiliste isiklike asjadega. Endast ei saa ma ses suhtes veel rääkida. On võimalik, et kui see minust ajaliselt kaugemale jääb, suudan ma sellest rahulikumalt mõelda ja võib-olla isegi rääkida. Juba oma jutustuse alguses näitasin lugejale, mis mulle tookord tegutsemiseks tõuke andis. Võib-olla oleks päris õiglane, kui seda lugu jätkaksin ja ka tulemusi valgustaksin. Võib ju saabuda päev, mil mul on hea meel, et kõik just nii läks. Igal juhul ajendati mind osa võtma suurepärasest seiklusest ja ma võin end ajendanud jõule ainult tänulik olla.

'Queen's Hall, Albert Hall — suured kontserdi- ja koosolekusaalid Londonis. Tõlk.

193

Ja nüüd asun ma meie seikluse viimase ning ülimalt sündmusrikka momendi juurde. Parajasti kui ma pead murdsin, kuidas seda kõige paremini kirjeldada, langes mu pilk minu enda ajalehe 8. novembri hommikusele väljaandele, mis sisaldas täieliku ja suurepäraselt kirjutatud ülevaate mu sõbra ja kaasreporteri Macdona sulest. Parim,, mis ma võin teha, on tema artikkel koos pealkirjade ja kõige muuga edasi anda. Pean tunnistama, et meie ajaleht pühendas sellele küsimusele võib-olla liiga palju tähelepanu, olles uhke selle üle, et ta oli ekspeditsiooniga kaasa saatnud oma erikirjasaatja, kuid ka teised suured päevalehed avaldasid peaaegu niisama põhjalikke kirjutisi. Nõnda siis kirjutab sõber Mac oma ülevaates:

UUS MAAILM SUUR KOOSOLEK QUEEN'S HALUS KÄRARIKKAD STSEENID ERAKORDNE VAHEJUHTUM MIS SEE OLI? ÖINE MÜRGEL REGENT STREETIL (Eriteade)

«Eile toimus Queen's Halli suuremas saalis laialdast kõmu tekitanud Zooloogia Instituudi koosolek, mis oli kokku kutsutud selleks, et ära kuulata aruanne uurimisko-misjonilt, kes möödunud aastal saadeti Louna-Ameeri-kasse kontrollima professor Challengeri väiteid seal säilinud eelajalooliste eluvormide kohta, ja võib julgesti väita, et see päev märgitakse teaduse ajalukku punaste tähtedega, sest koosoleku käik oli nii tähelepanuväärne ja kandis nii sensatsioonilist iseloomu, et ükski kohalolnuist ei suuda vist küll kunagi seda unustada.» (Oo, kallis kirjaveli Macdona, missugune sissejuhatav lausemonstrum!) «Pääsmed olid teoreetiliselt mõeldud instituudi liikmetele ja nende sõpradele, kuid viimane on veniv mõiste ja juba ammu enne kella kaheksat, koosoleku alguseks määratud tundi, oli kogu suur saal inimestest tulvil. Ülejäänud publik, kes täiesti alusetult ja mõistmatult pani pahaks, et teda saali ei lastud, ründas pärast pikemat aega kestnud rüselust, milles mitu inimest sai vigastada, kaasa arvatud politsei-lendsalga inspektor Scoble, kes õnnetul kombel murdis jalaluu, kell kolmveerand kaheksa saali uksi. Võib arvata, et pärast seda ei millegagi põhjendatud sissetungi, mille tulemusena mitte üksnes ei täitunud kõik vahekäigud, vaid hõivati ka osa ajakirjanduse esindajatele määratud ruumist,

ootas rändurite saabumist ligemale viis tuhat inimest. Kui oodatud lõpuks ilmusid, asusid nad oma kohtadele poodiumi ees, millel juba olid istet võtnud kõik nimekad teadlased nii meie kodumaalt kui ka Prantsusmaalt ja Saksamaalt. Isegi Rootsi oli esindatud professor Sergiuse, Upsala ülikooli kuulsa zooloogi isikus. Nelja päevakange-lase sisenemine kutsus esile vaimustatud tervitushüüdeid, kogu auditoorium tõusis püsti ning mitme minuti vältel kõlasid ovatsioonid. Ent tähelepanelik vaatleja oleks nendes võinud märgata ka mõningaid lahkarvamuste tundemärke ning sellest järeldada, et koosolek tõotas tulla pigemini ärev kui harmooniline. Võib aga kindlalt väita, et toda harukordset pööret, mis koosolek tegelikult võttis, ei osanud keegi ette näha.

Nelja ränduri välimusel pole tarvis pikemalt peatuda, sest juba mõnda aega on kõigis ajalehtedes nende fotosid avaldatud. Nad kannavad ainult väheseid märke raskustest, mida nad kuuldavasti on läbi teinud. Professor Challengeri habe on ehk rohkem sassis, professor Summerlee näojooned askeetlikumad, lord Johni keha kuivetum, kõik kolm on võib-olla rohkem päevitunud kui meie kallastelt lahkudes, kuid koik nad näivad parima tervise juures olevat. Mis puutub meie esindajasse, tuntud atleeti ja ragbi-internat-sionaali1 E. D. Malone'isse, siis näib ta olevat hiilgavas vormis, ja kui ta koosolekul silmitses rahvahulka, mängles tema ausal, kuid mitte just ilusal näol heatahtlik ning enesega rahulolev naeratus.» (Noh, Mac, selle eest sa mu käest saad!)

«Kui publik oli rahunenud ja pärast ränduritele korraldatud ovatsioone uuesti istet võtnud, pöördus koosoleku juhataja, Durhami hertsog, lühikese sõnavõtuga koosolijate poole. Ta ei kavatse, ütles ta, laialdast auditooriumi rohkem kui paariks hetkeks teda ootavast naudingust eemal hoida. Tema ülesandeks pole püüda ette aimata, mida professor Summerleel, komitee poolt valitud kõnelejal, on öelda, kuid nagu laialt levinud kuuldused näitavad, kroonis ekspeditsiooni erakordne edu. (Aplaus.) Ilmselt pole romantikaajastu veel lõppenud: on olemas veel pind, millel kirjaniku kõige kõrgelennulisem fantaasia võib kohtuda tõeotsijate tegelike teaduslike uuringutega. Enne kui ta istet võtab,

"Internatsionaal — (siin) rahvusvahelistest võistlustest osavõtja. Tõlk.

lisab ta vaid niipalju, et temal — ja kahtlemata ka kõigil teistel — on hea meel nende džentelmenide õnneliku tagasipöördumise üle nende raske ning ohtliku ülesande täitmiselt, sest keegi ei saa eitada, et iga sellele ekspeditsioonile osaks langenud õnnetus oleks zooloogiateadusele olnud peaaegu asendamatu kaotus. (Tugev aplaus, millest ka professor Challenged nähti osa võtvat.)

Professor Summerlee püstitõusmine oli signaaliks uuele erakordsele entusiasmipuhangule, mis hooti jätkus kogu ta ettekande vältel. Seda ettekannet ei avalda me oma veergudel in extenso*, sest lähemal ajal ilmub selle ajalehe lisana meie oma erikirjasaatja sulest täielik kirjeldus kõigist ekspeditsiooni seiklustest. Seepärast piisab mõningatest üldist laadi märkustest. Kirjeldanud ekspeditsiooni saamislugu ja avaldanud oma sõbrale professor Challengerile valitud sõnadega lugupidamist koos vabandusega, et ta oli kahelnud professori väidetes, mis nüüd on täielikku kinnitust leidnud, andis professor Summerlee ülevaate ekspeditsiooni tegelikust teekonnast, vältides hoolikalt igasugust informatsiooni, mis publikul aitaks selle tähelepanuväärse platoo asukohta kindlaks määrata. Pärast seda, kui ta üldsõnaliselt oli kirjeldanud teekonda peajõelt lahkumisest kuni kaljuseina jalamile jõudmiseni, paelus ta kuulajaid jutustusega raskustest, millega ekspeditsioon põrkas kokku oma korduvatel meeleheitlikel katsetel platoole pääseda, ja kirjeldas lõpuks, kuidas see neil õnnestus kahe truu segaverelise teenri elu hinnaga. (See tegeliku sündmuse hämmastav tõlgendus oli tingitud professor Summerlee püüdest vältida küsitavaid seiku.)

Olles oma kuulajad mõttes platoole viinud ja nad silla allalangemise tõttu sinna vangistusse jätnud, asus professor selle tähelepanuväärse maa õudusi ning võlusid kirjeldama. Isiklikest seiklustest rääkis ta vähe, asetades pearõhu rikkalikule lõikusele, mida platoo imelise looma-, linnu-, putuka- ja taimeriigi vaatlemine andis teadusele. Eriti arvukalt olid seal esindatud mardikad ja liblikad, kelledest esimesi leiti mõne nädala jooksul nelikümmend kuus ja teisi üheksakümmend neli uut liiki. Ent publiku uudishimu keskendus muidugi suurematele loomadele, eriti niisugustele, keda peetakse juba ammu väljasurnuiks. Neist sai ta üsna pika nimestiku anda, kuid ta ei kahelnud, et platoo põhja-

n Täies ulatuses (ladina k.). Tõlk.

likumal uurimisel pikeneks see nimestik veelgi tunduval määral. Tema ja ta kaaslased nägid vähemalt tosinat mitte ühegi praegu teadusele tuntud loomaga sarnanevat olendit, kuigi enamikku neist nähti vaid kaugelt. Aja jooksul need loomad kahtlemata klassifitseeritakse ja neid uuritakse põhjalikult. Ta tõi näiteks mao, kelle purpurpunane maha-heidetud nahk oli viiekümne ühe jala pikkune, ja mainis mingit valget looma, arvatavasti imetajat, kes pimeduses levitas selgesti märgatavat fosforestsentskiirgust, samuti suurt musta ööliblikat, kelle hammustust pärismaalased pidasid väga mürgiseks. Nende täiesti uute eluvormide kõrval oli platoo väga rikkalikult asustatud juba tuntud eelajalooliste vormidega, kes mõnel juhul pärinesid varasemast juura-ajastust. Nende hulgas mainis ta hiiglaslikku ning groteskset stegosaurust, keda mr. Malone oli kord järve ääres joogikohal näinud ja kelle ameerika seikleja, kes esimesena oli sellesse tundmatusse maailma tunginud, oli oma plokki joonistanud. Ta kirjeldas ka iguaanodoni ja pterodaktülust — kaht esimest ime-elukat, keda nad platool kohtasid. Siis tekitas ta auditooriumis põnevust, kirjeldades lühidalt hirmsaid lihasööjaid dinosaurusi, kes mitmel korral olid ekspeditsiooni liikmeid jälitanud, kõige kohutavamaid olendeid, kellega neil oli tulnud

kokku puutuda. Seejärel läks ta üle metsikule hiigellinnule fororahhusele ja suurele põdrale, kes veel praegu uitab sellel kõrgmaal. Ent alles siis, kui ta platoo keskel asuva järve saladusi asus kirjeldama, lõi kuulajaskonna huvi ja vaimustus täies ulatuses lõkkele. Tuli tahtmine end näpistada, et olla kindel, kas sa tõesti oled ärkvel, kuuldes seda terve ja praktilise mõistusega professorit külmal, mõõdukal toonil kirjeldavat koletislikke kolmesilmalisi kalasisalikke ja toda nõiutud veevälja asustavaid tohutu suuri veemadusid. Edasi puudutas ta indiaanlasi ja inimahvide kummalist kolooniat, mille elanikele võib vaadata kui Jaava pitekantropustest kõrgemal arenemisastmel seisvaile olendeile ja kes seetõttu on hüpoteetilisele «puuduvale lülile» lähemal kui ükski teine senituntud olend. Lõpuks kirjeldas ta professor Challenged leidlikku, kuid väga hädaohtlikku aeronautilist eksperimenti, mis publikus tekitas teatavat lõbusat elevust, ja lõpetas oma meeldejääva ettekande ülevaatega meetoditest, mida kasutades komitee lõpuks tsiviliseeritud maailma tagasi jõudis.

Loodeti, et koosolek lõpeb sellega ja et Upsala ülikooli professori Sergiuse poolt ette pandud resolutsioon koos

197

tänuavalduste ja õnnitlustega võetakse ühel häälel vastu, kuid varsti oli ilmne, et sündmused ei laabu nii ladusalt. Kogu õhtu jooksul oli ajuti ilmnenud opositsiooni tundemärke ja nüüd tõusis saali keskel püsti doktor James Illingworth Edinburgh'st. Dr. Illingworth küsis, kas resolutsioonis ei tuleks teha mõningaid parandusi.

Juhataja: «Jah, sir, kui need on vajalikud.»

Dr. Illingworth: «Teie kõrgeausus, need on vajalikud.»

Juhataja: «Siis teeme need kohe.»

Professor Summerlee (jalule karates): «Teie kõrgeausus, lubage mul seletada, et pärast meie poleemikat «Quarterly Journal of Science'i» veergudel süvamere elu küsimustes on see mees alati olnud minu isiklik vaenlane.»

Juhataja: «Kardan, et mul pole õigust tungida isiklikesse asjusse. Jätkake.»

Osa doktor Illingworthi kõnest oli uurijate sõprade tarmuka opositsiooni tõttu halvasti kuulda. Tehti isegi mõningaid katseid teda kõnetoolilt alla tõmmata. Tohutu suure keha ja väga võimsa häälega mehena aga domineeris ta kogu selle segaduse üle ja viis oma kõne siiski lõpule. Juba sellest hetkest peale, kui ta püsti tõusis, oli selge, et tal oli saalis teatav hulk sõpru ja poolehoidjaid, kuigi need moodustasid auditooriumis vähemuse. Kuulajate enamiku suhtumist võiks iseloomustada kui valvsat neutraalsust.

Doktor Illingworth alustas oma sõnavõttu kõrge tunnustuse avaldamisega nii professor Challenged kui ka professor Summerlee teaduslikule tööle. Ta kahetses väga, et tema märkustest, mille ainsaks eesmärgiks oli teadusliku tõe jaluleseadmine, loeti välja isiklikke motiive, õieti on tema seisukoht põhiliselt sama, millele möödunud koosolekul asus professor Summerlee. Tookord esitas professor Challenger teatavaid väiteid, milles ta kolleeg kahtles. Nüüd esines see kolleeg nendesamade väidetega ja lootis, et keegi neis ei kahtle. Kas on see loogiline? («Jah», «Ei» ia kauakestvad vahelehüüded, mille vältel ajakirjanike loo-žis kuuldi professor Challengeri häält, kes koosoleku juhatajalt palus luba doktor Illingworth saalist välja visata.) Aasta tagasi jutustas keegi teatava loo. Nüüd jutustasid neli meest uusi ja veelgi fantastilisemaid lugusid. Kas seda saab lugeda lõplikuks tõestuseks, kui kõne all on kõige uskumatumad ja pöörettekitavad asjad? Hiljuti esines juhtumeid, kus tundmatuilt mailt tulnud rändurite lugusid usuti liiga kergesti. Kas Londoni Zooloogia Instituut kavatseb

seda korrata? Kõneleja tunnustab, et komitee liikmed on kindla iseloomuga inimesed. Kuid inimloomus on väga keerukas. Kuulsusejanu võib isegi professoreid eksiteele viia. Me kõik armastame ööliblikatena valguses lennelda. Suurloomade küttidele meeldib oma rivaalide jahilugusfd üle trumbata ja ajakirjanikud ei ütle sensatsioonist iialgi ära, isegi kui seejuures tuleb fantaasia faktidele abiks võtta. Selle komitee igal liikmel on omad motiivid ekspeditsiooni tulemuste ülespuhumiseks. («Häbi! Häbi!») Kõneleja ei taha kedagi solvata. («Te teete seda!» ja kära saalis.) Nende imelugude tõestus oli tõepoolest ülimalt kesine. Mis selleks esitati? Mõned fotod. Kas kombineeritud fotode valmistamise tehnika praeguse taseme juures võib mingeid fotosid võtta tõenditena? Mis veel?_Lugu põgenemisest ja köite abil laskumisest, mis ei võimaldanud suuremaid eksemplare kaasa tuua. Vaimukas, kuid mitte veenev jutt. Lord John_ Roxtonil olevat kuuldavasti fororahhuse kolp. Kõneleja võib ainult öelda, et ta seda kolpa tahaks meelsasti näha.

Lord John Roxton: «Kas see mees nimetab mind valelikuks?» (Kära saalis.)

Juhataja: «Rahu! Rahu! Doktor Illingworth, pean teid paluma oma märkused lõpetada ja esitada parandusettepanek.»

Dr. Illingworth: «Teie kõrgeausus, mul oleks veel mõndagi öelda, kuid alistun teie autoriteedile. Niisiis teen ettepaneku, et professor Summerleele huvitava ettekande eest tänu avaldataks, kogu küsimus aga mittetõestatuks tunnistataks ning suurema ja võib-olla ka usaldusväärsema uurimiskomitee hoolde jäetaks.»

On raske kirjeldada segadust, mida see parandusettepanek tekitas. Suur osa auditooriumist väljendas kärarikast pahameelt katse üle ränduritele halba varju heita. Kuuldus hüüdeid: «Mitte vastu võtta!», «Tagasi lükata!», «Visake ta välja!». Teisest küljest avaldasid rahulolematud — ja ei saa eitada, et neid oli üsna suur hulk, — parandusettepanekule poolehoidu hüüetega «Rahu!», «Juhataja!» ja «Nõuame ausat mängu!». Tagumistes pingiridades algas rüselus ja seda saaliosa täitvad arstiteaduse üliõpilased vahetasid ohtralt hoope. Ainult suure hulga daamide juuresolek hoidis üldise kakluse ära. Järsku kära vaibus ja seejärel tekkis täielik vaikus. Professor Challenger oli püsti tõusnud. Oma välimuse ja käitumisega köidab ta nagu iseenesest tähele-

panu; kui ta rahu kõik koosolijad istet,

«Paljud professor Challenger, stseenid toimusid ka selle auditooriumi ees professor Summerlee, süüd kahetseb, ei ole asi sellega

ja vaikuse saavutamiseks käe tõstis, võtsid et teda ära kuulata.

juuresolijaist kahtlemata mäletavad,» ütles «et samasugused rumalad ja ebasündsad viimasel koosolekul, mil mul oli võimalus esineda. 'Tookord oli peamiseks ründajaks ja kuigi ta nüüd on õpetust saanud ja oma

veel täielikult lõppenud. Täna kuulsin ma samasuguseid, kuid veelgi solvavamaid mõtteavaldusi isikult, . kes äsja istet võttis, ja kuigi ta vaimsele tasapinnale laskumine nõuab minult teatavat pingutust, püüan seda siiski teha, et hajutada kõiki mõistlikkuse piiridesse jäävaid kahtlusi, mis kellelgi veel olla võiksid.» (Naer ja kära.) «Mul ei tarvitse tänasele auditooriumile meenutada, et kuigi kõnelejaks oli valitud professor Summerlee kui uurimiskomitee esimees, olin selle ürituse peamiseks initsiaatoriks tegelikult mina ja saavutatud edu eest võlgneb ekspeditsioon esmajoones mulle tänu. Ma juhtisin need kolm džentelmeni ohutult sihtkohta ja, nagu te kuulsite, panin nad minu väidete õigsust uskuma. Me lootsime, et kui oleme jälle siin, ei leia me kedagi eest, kes oleks nii juhm ja kahtleks järeldustes, millele me ühiselt oleme jõudnud; kuid oma varasemaid kogemusi arvestades ei tulnud ma siiski tagasi tõenditeta, mis mõistlikku inimest võiksid veenda. Nagu professor Summerlee juba seletas, rüüstasid ahvinimesed meie laagrit, vigastades seejuures meie kaameraid ja hävitades enamiku negatiive.» (Pilkehüüded, naer ja «Ära luiska!» tagumisest reast.) «Mainisin praegu ahvinimesi ja ma ei saa jätta ütlemata, et mõned hääled, mis praegu mu kõrvu kostavad, meenutavad mulle väga selgesti noid huvitavaid olendeid.» (Naer.) «Hoolimata nii paljude hindamatu väärtusega negatiivide hävimisest on meie kogus siiski veel teatav arv fotosid, mis näitavad platool valitsevaid elutingimusi ja kinnitavad sellega meie väiteid. Kas meid süüdistatakse nende fotode võltsimises?» (Hääl «Jah» ja suur segadus, mis lõppes sellega, et mitu meest visati saalist välja.) «Negatiivid on ekspertide käsutuses. Kuid missuguseid tõendeid on meil veel? Tingimustel, millel me platoolt lahkusime, ei olnud muidugi võimalik suurt pagasit kaasa tuua, kuid me päästsime professor Summerlee liblika- ja mardikakollektsioonid, mis sisaldavad palju uusi liike. Kas need pole toendid?» (Mitu häält: «Ei!») «Kes ütles «ei»?»

200

Dr. Illingworth (tõustes): «Meie väidame, et niisugust kollektsiooni oli võimalik koguda ka mujal kui eelajaloolisel platool.» (Aplaus.)

Professor Challenger: «Oleme kahtlemata sunnitud tunnustama teie teaduslikku autoriteeti, sir, kuigi pean ütlema, et teie nimi on mulle tundmatu. Jättes nüüd kõrvale nii fotod kui ka entomoloogilise kollektsiooni, jõuan ma meie käsutuses oleva mitmekesise ja täpse informatsiooni

juurde, mis puudutab küsimusi, mida seni pole veel keegi selgitanud. Võtame näiteks pterodaktü-luste eluviisid . . .» (Hääl «Jama!» ja kära saalis.) «.. . ma ütlen, et me võime heita laialdast valgust pterodaktüluste eluviisidele. Võin teile oma mapist demonstreerida elusa eksemplari järgi joonistatud pilti, mis veenab teid . . .»

Dr. Illingworth: «Ükski pilt ei veena meid milleski.»

Professor Challenger: «Te tahaksite näha originaali ennast?» Dr. Illingworth: «Muidugi.»

201

Professor Challenger: «Ja see tõend oleks teile vastuvõetav?»

Dr. Illingworth (naerdes): «Kahtlemata.»

Kui koosolek niikaugele oli jõudnud, tuli õhtu suurim sensatsioon — nii dramaatiline sensatsioon, et teaduslike koosolekute ajaloos pole võrdset. Professor Challenger tõstis; märguandeks käe ja kohe nähti meie kolleegi mister. E. D. Malone'i püsti tõusvat ja

poodiumi taha minevat. Viivu pärast ilmus ta sealt koos hiiglasliku neegriga tagasi, kandes kahe vahel suurt neljakandilist ja ilmselt väga rasket pakk-kasti. Nad liikusid sellega aeglaselt edasi jä asetasid selle professori tooli juurde. Saalist ei kostnud ühtki häält ja igaüks jälgis keskendunult toda vaatepilti. Professor Challenger eemaldas kasti kõrvalelükatava kaane. Ta piilus kasti, plõksutas mitu korda sõrmi ja ajakirjanike loožist kuuldi, kuidas ta meelitava häälega ütles: «Tule, tules välja, kullake!» Hetk hiljem kostis krabinat ning sahinat j aj kastist ilmus nähtavale mingi õudne, vastik olend, kes jäi; kasti servale nagu õrrele istuma. Isegi Durhami hertsogi ootamatu kukkumine orkestriruumi ei suutnud sel silmapilgul laialdase auditooriumi tardunud pilke kõrvale juhtida. Selle olendi nägu oli kõige fantastilisem lõust, mida mõni hullumeelne keskaja ehitusmeister oleks võinud välja mõelda. Ta näis õel ning kohutav ja tema väikesed punased silmad särasid nagu hõõguvad söed. Tema pikk metsik nokk oli poolavatud ja sellest paistis kaks rida teravaid hambaid. Tema õlad olid längus ja nende ümber näis olevat mähitud luitunud hall rätt. See oli kehastunud kurat meie lapsepõlve, muinasjuttudest. Auditooriumis valitses segadus — keegi] karjatas, kaks esireas istuvat daami vajusid minestanult; põrandale ja poodiumil olijate hulgas ilmnes tendents järgneda koosoleku juhatajale orkestriruumi. Hetke vältel oli karta üldist paanikat. Professor Challenger tõstis käed, et vaigistada kära, kuid see liigutus kohutas tema läheduses] istuvat elukat. Selle õlgu kattev kummaline rätt rullus; järsku lahti, laotus laiali ja hakkas nahkja tiivapaarina lehvima. Eluka omanik püüdis tal jalgadest kinni haarata, kuid liiga hilja. Ta tõusis oma õrrelt lendu ning tiirles aeglaselt ümber Queen's Halli, kahistades ja plagistades kuivalt oma kümne jala pikkuste tiibadega ning levitades üle terve saali vastikut raipelõhna. Rõdudel olevad inimesed, : keda hõõguvate silmade ja mõrvarliku noka lähenemine kohutas, viisid oma hüüetega eluka raevu. Ta lendas üha

kiiremini, põrgates meeletus ärevuses vastu seinu ja kroonlühtreid. «Aken! Taeva pärast, sulgege aken!» möirgas professor poodiumil hüpeldes ja meeleheitlikult käsi ringutades. Kahjuks tuli ta hoiatus liiga hilja! Järgmisel hetkel jõudis hiiglasliku ööliblikana vastu lambivarju sisekülge pekslev elukas avauseni, surus oma võika kogu sellest läbi ja oli läinud. Professor Challenger langes tagasi toolile, nägu käte vahel, auditoorium aga laskis kuuldavale pika sügava ker-gendusohke, taibates, et vahejuhtum oli sellega lõppenud.

Seejärel... oo, kuidas on võimalik kirjeldada, mis toimus siis, kui enamuse täielik joovastus ja vähemuse täielik vapustus ühinesid üheksainsaks suureks entusiasmilaineks, mis algas saali tagumisest osast, kogus teel jõudu, veeres üle orkestriruumi, mattis enda alla poodiumi ja viis neli kangelast oma harjal kaasa?» (Hästi tehtud, Mac!) «Kui auditoorium ei olnud varem täiesti õiglane, siis nüüd tegi ta selle kuhjaga tasa. Kõik olid jalul. Kõik liikusid, karjusid, žestikuleerisid. Nelja rändurit ümbritses tihe aplodeeriv rahvasumm. «Üles tõsta! Üles tõsta!» hüüdsid sada häält. Järgmisel hetkel kerkisid neli kogu rahvahulga kohale. Asjatult tegid nad katset lahti rabelda. Neid hoiti nende kõrgetel aukohtadel. Isegi kui seda oleks soovitud, oleks raske olnud neid maapinnale lasta — nii tihe oli rahvasumm nende ümber. «Regent Streetile! Regent Streetile!» kostsid hääled. Rahvamassis tekkis keeris ja nelja kangelast kandev aeglane vool suundus ukse poole. Tänaval oli vaatepilt erakordne. Seal ootas vähemalt sada tuhat inimest. Tihe rahvamass ulatus Langhami hotellist Oxfordi väljakuni. Kui kõrgel inimeste peade kohal edasi kantavad seiklejad tänavat valgustavate heledate elektrilampide alla ilmusid, võtsid neid

vastu mürisevad tervitushüüded. «Rongkäik! Rongkäik!» hüüdsid kõik. Tihedas rivis, blokeerides tänavaid äärest ääreni, asus rahvasumm teele mööda Regent Streeti, Pall Malli, St. James's Streeti ja Piccadillyt. Kogu Londoni keskosa tänavaliiklus jäi seisma ja ühelt poolt demonstrantide ning teiselt poolt politsei ja taksojuhtide vahel toimus hulgaliselt kokkupõrkeid. Alles pärast kesköödvabastati lõpuks neli rändurit lord John Roxtoni korteri ees Albanyš ja juubeldav rahvahulk, olles ühiselt laulnud: «Nad on tõesti toredad poisid!», lõpetas oma programmi hümniga. Nõnda lõppes üks tähelepanu-väärsemaid õhtuid, mida London on pika aja jooksul näinud.»

208

Nii kirjutab mu sõber Macdonald ja seda võib võtta kui toimunud koosoleku üsna täpset, kuigi sõnaohtrat kirjeldust. Mis puutub õhtu peamisse sündmusse, siis oli see vapustavaks üllatuseks küll auditooriumile, kuid muidugi mitte meile. Lugeja kindlasti mäletab, kuidas ma lord John Roxtoniga kokku sattusin, kui ta oma pilliroost krinoliinis oli parajasti teele asunud, et professor Challengerile tuua «põrgutibukest», nagu ta ise seda nimetas. Vihjasin ka tülile, mida platoolt lahkumisel tegi meile professori pagas, ja kui ma meie tagasiteed oleksin lähemalt kirjeldanud, siis oleksin võinud palju kõnelda vaevast, mida meil tuli näha, et roiskunud kaladega oma räpase teekaaslase isu rahuldada. Kui ma varem sellest midagi ei rääkinud, siis muidugi ainult professori tõsise soovi tõttu, et mingeid võimalikke kuuldusi meie käsutuses oleva vaieldamatu tõendi kohta läbi ei tilguks, enne kui saabub hetk otsustava hoobi andmiseks ta vaenlastele.

Mõni sõna veel Londoni pterodaktüluse saatusest. Midagi kindlat ei saa selle kohta öelda. Kahe hirmunud naise tunnistuse järgi võttis ta istet Queen's Halli katusel ja jäi kuratliku raidkujuna sinna mitmeks tunniks. Järgmisel päeval ilmus õhtulehtedes teade, et kaardiväelane Miles, kes Marlborough House'i16 ees vahipostil seisis, lahkus omavoli-liselt ja anti selle eest sõjakohtu alla. Tema seletust, mille järgi ta püssi olevat maha pillanud ja mööda Malli17 sääred teinud, sest üles vaadates näinud ta äkki kuradit kuu eest mööda lendavat, ei võtnud kohus kuulda, kuigi mulle tundub, et see võis meie looga otseses seoses olla., Ainus tõend, mille ma veel saan tuua, pärineb Hollandi-Ameerika liini-auriku «Friesland» logiraamatust, mis kinnitab, et järgmisel hommikul kell üheksa, kui laev oli kümne miili kaugusel Start Point'ist18, möödus temast midagi lendava kitse: ja koletu nahkhiire vahepealset, mis hämmastava kiirusega suundus edelasse. Kui koduigatsus näitas talle õiget teed, siis pole kahtlust, et Euroopa viimse pterodaktüluse elu lõppes kusagil Atlandi ookeani tühjadel veeväljadel.

Ja Gladys — oo, mu Gladys! — Gladys, kelle nime kandev müstiline järv nimetatakse nüüd ümber Keskjärveks,

204

sest iialgi ei pea ta minu tõttu surematust saavutama. Kas rna alati ei olnud ta iseloomus näinud mõningaid kaike jooni? Kas ma isegi siis, kui uhkusega ruttasin ta käsku täitma, ei tundnud, et armastus, mis armastatu võib surma või surmaohtu saata, ei saa kuigi palju väärt olla? Kas ma oma salajasimais mõtteis, mida üha eemale tõrjusin ja mis ikka ja jälle tagasi pöördusid, ei näinud kaugemale ilusast näost, kas ma ta hinges, kui tähelepanelikult selle põhja vaatasin, ei märganud isekuse ja heitlikkuse tumendavaid

---

16 M a r l b o r o u g h H o u s e — Inglise kuningliku perekonna elamu Londonis. Tõlk.
17 M a 11 — puiestee Londonis. Tõlk.
8 S t a r t P o i n t — neem Edela-Inglismaal, Cornwalli poolsaarel. lõik.

varje? Kas armastas ta kangelaslikku ja suurejoonelist selle õilsuse pärast, või oli siin mängus kuulsus, mis sel teel võis pingutuste ja ohvriteta talle endale osaks langeda? Või on need mõtted ainult tühine tarkus, mis tuleb tagantjärele? See oli suurim vapustus mu elus. See muutis mõneks ajaks mind küünikuks, kuid praegu, kui sellest kirjutan, on juba nädal seljataga, mul oli lord John Roxtoniga tähtis kõnelus ja ... ühe sõnaga, asi oleks võinud ehk halvemi-nigi minna.

Kirjeldan seda mõne sõnaga. Southamptonis ei saanud ma ühtki kirja või telegrammi; kui tol õhtul kella kümne paiku Streathami väikesesse villasse jõudsin, olin palavikulises ärevuses. On ta elus või surnud? Kuhu olid jäänud mu igaöised unelmad laialisirutatud kätest, naeratavast näost ja kiidusõnadest mehele, kes tema tuju täitmiseks oli eluga riskinud? Olin kõrgetelt tippudelt juba alla langenud ja seisin mõlema jalaga maapinnal, kuid mingi kaaluv põhjus oleks võinud mind veel pilvedesse tagasi tõsta. Ma sööstsin mööda aiarada maja juurde, põristasin uksele, kuulsin seestpoolt Gladyse häält, tormasin pärani silmi vahtivast teenijast mööda ja astusin tuppa. Gladys istus klaveri kõrval madalal diivanil kõrgejalgse varjutatud lambi all. Kolme sammuga ületasin toa ja haarasin ta mõlemast käest kinni.

«Gladys!» hüüdsin,' «Gladys!»

Gladys vaatas imestunult üles. Ta oli kuidagi muutunud. Tema silmade ilme, ülespoole suunatud kalk vaade ja kokkusurutud huuled olid mulle uued. Ta tõmbas oma käed tagasi.

«Mida sa sellega tahad öelda?» küsis ta.

«Gladys!» hüüdsin ma. «Mis on juhtunud? Sa oled ju minu Gladys — väike Gladys Hungerton?»

«Ei,» ütles ta, «ma olen Gladys Potts. Luba end mu abikaasale esitleda.»

Kui rumal on elu! Kummardasin masinlikult ja surusin väikese punapäise mehekese kätt; see mees lesis mugavalt kunagi ainult mulle kuulunud sügavas tugitoolis. Me noogutasime pead ja irvitasime teineteisele näkku.

«Isa lubab meil siin elada, kuni meie oma maja valmis saab,» seletas Gladys.

«Ah nii,» ütlesin mina.

«Sa ei saanud siis Paras mu kirja kätte?»

«Ei, ma ei saanud mingit kirja.»

«Oh kui kahju! Siis oleks kõik selge olnud.»

«Kõik ongi üsna selge,» kinnitasin.

«Rääkisin Williamile sinust kõik,» ütles Gladys. «Meil pole saladusi. Mul on väga kahju. Kuid see ei saanud ju nii väga sügav olla, kui sa maailma teise otsa võisid minna ja mind üksi siia jätta. Ega sa pahane ole?»

«Ei, ei, mitte sugugi. Arvan, et mul on aeg minna.»

«Jooge enne midagi,» ütles väike mees ja lisas usalduslikult: «See on ju alati nii, eks ole? Ja peabki olema, kui sa just polügaamiat ei harrasta, see tähendab, kui su teinepool seda ei tee. Te saate ju aru?» Ta naeris nagu idioot, kuna mina suundusin ukse poole.

Olin juba väljas, kui mind järsku haaras mingi fantastiline impulss: ma pöördusin tagasi oma eduka võistleja' juurde, kes närvilise pilguga vaatas elektrikella nupule.

«Kas te vastaksite ühele küsimusele?» laususin ma.

«Miks mitte, kui see on mõistlik küsimus,» ütles ta.

«Kuidas te sellega hakkama saite? Kas otsisite peidetud aardeid või avastasite pooluse või olite mereröövel või lendasite üle kanali või mis? Kus on romantika võlu? Kuidas te selle saavutasite?»

Ta põrnitses mulle otsa, väikesel mõttelagedal heasüdamlikul raseerimata näol lootusetu ilme.

«Kas te ei arva, et see küsimus on ehk liiga isiklik?» ütles ta.

«Noh, siis veel üksainus küsimus,» hüüdsin ma. «Kes te olete? Mis on teie elukutse?»

«Töötan advokaadibüroos,» ütles ta. «Olen teine raamatupidaja Johnsoni ja Merivale'i juures, Chancery Lane nr. 41.»

«Head ööd!» ütlesin mina ja kadusin pimedusse nagu kõik lohutamatud ja murtud südamega kangelased; mu sisemus pulbitses meelehärmist, vihast ja naerust nagu keev pada.

206

Veel üks väike stseen ja siis on mu jutustus lõpul. Eile' sõime kõik lord John Roxtoni juures õhtust; pärast seda istusime heade sõpradena koos, suitsetasime ja meenuta-, sime oma seiklusi. Oli kummaline hoopis uues miljöös näha vanu tuttavaid nägusid ning kujusid. Seal oli Chal-lenger oma üleolevalt armuliku naeratusega, langetatud laugudega, sallimatu pilguga, agressiivse habemega ja tohutu rinnaga, puhevil ja pühkiv, kui ta Summerieele oma vastuvaidlematuid väiteid esitas. Seal oli ka Summerlee,, lühike piip hõredate vurrude ja halli kitsehabeme vahel, kurnatud nägu vaidlusinnus välja sirutatud, kui ta kõigile Challengeri väidetele vastu vaidles. Lõpuks oli seal ka meie võõrustaja oma jõulise kotkanäoga ja külmade, jäiste sinisilmadega, millede põhjas vilkus alati vallatus ja huumor. Niisugune oli neist viimane pilt, mis mulle meelde jäi.

Pärast õhtusööki, kui tema kabinetis — roosade elektrilampide ja arvutute trofeedega ruumis — viibisime, oli lord* John Roxtonil meile midagi öelda. Ta võttis kapist vana sigarikasti ja asetas selle enda ette lauale.

«On üks küsimus,» ütles ta, «millest ma võib-olla oleksin pidanud juba varem rääkima, kuid ma tahtsin enne veidi selgust saada, kuidas lood tegelikult on. Pole mõtet lootusi äratada ja neid siis jälle purustada. Nüüd aga pole meie ees. enam lootused, vaid faktid. Arvatavasti mäletate päeva, kui me sealt soost tolle pterodaktüluste pesakonna leidsime, eks. ole? Lugu on nii, et see maastik äratas teatud põhjusel mu tähelepanu. Teie võib-olla ei märganud seda, niisiis ütlen-teile. See oli sinisaviga täidetud purskelõõr.»

Professorid noogutasid pead.

«Noh, kogu maailmas olen ma näinud ainult ühte kohta, kus vulkaanilõõr oli täidetud sinisaviga. See oli De Beerst suur teemandikaevandus Kimberleys — mis te selle kohta ütlete? Niisiis ei saanud ma teemante enam peast välja, klõpsisin kokku tolle kaadervärgi, et neid haisvaid elukaid: eemale hoida, ja veetsin seal labidaga õnneliku päeva. Siin on minu saak.»

Ta avas sigarikasti, pööras selle kummuli ja valas lauale kakskümmend või kolmkümmend lihvimata kivi, mis oma suuruselt kõikusid oa ja kastani vahel.

«Võib-olla arvate, et oleksin pidanud teile juba siis rääkima. Jah, seda ma muidugi oleksin pidanud tegema, kuid ma tean, et ettevaatamatu inimese teel on palju lõkse ja et kivid võivad küll olla kes teab kui suured; kuid siiski väär-

207

tusetud, kui värvus ja koostise ühtlus jätab soovida. See-B pärast võtsin nad ka^asa, läksin esimesel päeval pärast» kodumaale jõudmist Spinki juurde ja palusin, et ta ühe kivil esialgselt ära lihviks ja hindaks.»

Ta võttis taskust väikese karbikese ja raputas sellest! välja kauni sädeleva teemandi, ühe toredama kalliskivi,! mida ma kunagi olin näinud.

«Siin on tulemus,» ütles ta. «Spink hindab kogu partiid vähemalt kahesaja tuhandele naelale. Me jaotame selle muidugi võrdselt. Teistsuguseid ettepanekuid ei taha ma kuuldagi. Niisiis, Challenger, mida te oma viiekümne tuhandega peale hakkate?»

«Kui te tõepoolest sellele heldekäelisele seisukohale jääte,» ütles professor, «siis asutan eramuuseumi, mis juba ammu on mu unistuseks olnud.»

«Ja teie, Summerlee?»

«Loobun pedagoogilisest tööst ja kasutan vabanevat aega kriidiajastu kivististe lõplikuks klassifitseerimiseks.»

«Mina ise,» ütles lord John Roxton, «organiseerin oma osaga hästivarustatud ekspeditsiooni ja heidan veel ühe pilgu vanale kallile platoole. Mis puutub teisse, poju, siis teie raha muidugi läheb abiellumiskuludeks.»

«Ei, veel mitte,» ütlesin nukralt naeratades. «Ma arvan, et kui teil midagi selle vastu ei ole, siis lähen meelsasti teiega kaasa.»

Lord Roxton ei öelnud midagi, kuid üle laua ulatati mulle pruun käsi.

Maracoti sügavik

I PEATÜKK

Et nende dokumentide trükis avaldamine on usaldatud minu hooleks, siis alustan sellest, et meenutan lugejatele aasta tagasi okeanograafiliste toode teostamiseks ja süvamere elu uurimiseks teele asunud auriku «Stratford» kurba hukkumist. Ekspeditsiooni organiseerijaks oli doktor Maracot, «Pseudokoralliliste formatsioonide» ja «Liistak-lõpuseliste morfoloogia» kuulus autor. Dr. Maracotiga oli kaasas mr. Cyrus Headley kes varem oli olnud Cambridge'! Zooloogia Instituudi assistent Massachusettsi osariigis ja teekonnale asumise ajal oppis Rhodes'i stipendiaadina1 Oxfordi iilikoolis. Laeva juhtis kogenud meremees kapten Howie ja laeval viibis kahekumne kolme liikmeline meeskond, kelle hulka kuulus ka iiks ameerika mehaanik Merribanki tehastest Philadelphiast.

Kogu see ekspeditsioon on jaljetult kadunud ja ainsad teated, mida kunagi saadi õnnetu auriku kohta, pärinevad iihelt Norra pargaselt, millelt nahti «Stratfordiga» vaga sarnast laeva 1926. aasta sugisel_m611anud suure tormi ajal pohja minevat.- Hiljem leiti õnnetuskoha lahedusest «Stratfordi» nime kandev päästepaat koos mõnede dekikatte tükkidega, päästerongas ja muid laevaosi. Need koos pika-ajalise vaikusega näisid tegevat taiesti selgeks, et laevast ja tema meeskonnast ei kuulda enam kunagi midagi. Veel kindlamaid toendeid andis samal ajal kinni püütud kummaline radiogramm, mis, kuigi ta kohati on arusaamatu, jätab laeva saatuse kohta vähe kahtlusi. Selle radiogrammi teksti toon hiljem.

«Stratfordi» reisiga olid seotud moned tähelepanuväärsed asjaolud, mis tol ajal tekitasid kõmu. Üks neist oli veider saladuslikkus, millega professor Maracot oma ekspedit-

1 Rhode s'i stipendiaat — Kapimaa poliitiku Cecil Rhodes'i Poolt Oxfordi ulikooli juurde asutatud, kolmeks aastaks antava stipendiumi saaja. Tõlk.

siooni umbritses. Ta oli kuulus vastumeelsuse ja umbusu poolest, mida ta tundis ajakirjanduse suhtes, kuid antud juhul oli see viidud narruuseni: ta ei andnud reporteritele mingit informatsiooni ega lubanud ühegi ajalehe esindajal oma jalga pardale tosta, kuni laev asus Alberti dokis. Liikus kuuldusi mõningatest omapärastest uutest konstruktsioonidest, mille tõttu laev pidi olema eriti kohane süvamere uurimiseks, ja need kuuldused said kinnitust Hunteri ja Kompanii dokkidest West Hartlepoolist1, kus need konstruktsioonimuudatused tegelikult teostati. Kord väideti, et kogu laeva põhi on eemaldatav. See teade äratas Lloydi kindlustusseltsi esindajate tähelepanu ja alles mõningate raskustega õnnestus neid selles küsimuses rahustada. See asjaolu unustati varsti, ent nüüd, kui avalikkuse tähelepanu on jälle ja nii erakordsel viisil ekspeditsiooni saatusele juhitud, omandab see uue tähtsuse.

Niipalju «Stratfordi» teekonna algusest. Praegu on olemas neli dokumenti, mis valgustavad teadaolevaid fakte. Esimene neist on kiri, mille mister Cyrus Headley saatis Gran Canaria2 pealinnast oma sobrale sir James Talbotile, Oxfordi ülikooli Trinity kolledzi õppejõule, tehes seda ainsal teadaoleval korral, mil «Stratford» parast Thames'ilt lahkumist randus. Teine on kummaline radiogramm, mida ma juba nimetasin. Kolmas dokument on osa «Arabella Knowles'i» logiraamatust, milles kirjeldatakse klaaskera. Neljas ja viimane on selle kera hämmastav sisu, mis kujutab endast kõige rangemat ja komplitseeritumat pettust või avab inimkonna teadmistes uue peatüki, mille tähtsust pole võimalik üle hinnata. Parast seda sissejuhatust esitan mr. Headley kirja, mille sir James Taibot lahkesti minu käsutusse andis ja mida seni pole kusagil avaldatud. Kiri kannab 1926. aasta 1. oktoobri kuupaeva.

«Mu kallis Talbot, saadan Teile selle kirja Porta de la Luz'ist3, kus meil oli mõnepaevane puhkepeatus. Minu peamiseks reisikaaslaseks on olnud väga lõbus ja meeldiv kaasmaalane, peamehaanik Bill Scanlan, kellega ma seetõttu

1West Hartlepool — linn Inglismaal, Durhami krahvkonnas. Tõlk.

2Gran Canaria — üks Kanaari saartest Atlandi ookeanis, Aafrika lääneranniku lähedal. Tõlk.

"Porta de la Luz — Gran Canaria pealinna Las Palmase sadam. Tõlk.

nagu iseendast olen seltsinud. Täna hommikul aga olen ma siiski üksi, sest Scanlanil on «randevuu uhe seelikuga», nagu ta ise ütleb. Ta kõneleb iildse nii, nagu inglaste arvates peab iga tõeline ameeriklane kõnelema. Teda peetakse igal pool taisvereliseks jänkiks. Juba üksnes sugestiooni jõud paneb mind «arvama» ja «mõtlema», kui ma oma inglise sõprade seltskonnas viibin. Mul on tunne, et kui ma seda ei tee, siis ei saa nad arugi, et ka mina olen jänki. Teiega aga ei ole ma nii familiaarses vahekorras ja see-pärast lubage mul Teile otsekohe kinnitada, et sellest läkitusest, mille Teile tana saadan, ei leia Te midagi muud kui ainult puhast inglise kirjakeelt.

Te olete Maracotti kohanud, niisiis teate, missugune igav ning sõnaaher mees ta on. Ma vist rääkisin Teile, kuidas ta mind selle ülesande täitmiseks välja valis. Ta küsis vanalt Somerville'ilt Zooloogia Instituudist ja see saatis talle minu auhinnatöö

merekrabide kohta, mis otsustas asja. On muidugi suureparane tegelda tööga, mis vastab isiklikele huvidele ja kalduvustele, kuid ma sooviksin, et mul ei oleks see-juures tegemist niisuguse elava muumiaga, nagu seda on Maracot. Ta on ebainimlikult üksildane ning oma töösse kiindunud. «Maailma kõige mühakam mühakas,» ütleb Bill Scanlan. Ja siiski, niisugust täielikku andumust võib ainult imetleda. Peale oma teaduse ei näe ta mitte midagi. Ma mäletan, kuidas Te naersite, kui talt küsisin, mida ma ettevalmistuseks peaksin lugema, ja tema utles, et tosiselt uurida tuleks mul tema enda kogutud teoseid, puhkelektüürina aga kasutada Haeckeli2 «Planktoniuurimusi».

Ka praegu ei tunne ma teda rohkem kui tolles vaikeses võõrastetoas, mille aknast avanes vaade Oxfordi kõrgustikule. Ta vaikib alati ja tema kuivetut, ranget nägu — Savonarola3 või pigemini Torquemada4 nägu — ei pehmenda kunagi lahkus ega heatujulisus. Pikk, kitsas, agressiivne nina, kaks vaikest polevat halli silma, mis asetsevad teine-teisele väga lahedal ja vaatavad kulmupuhmaste alt välja,

1 Guess, reckon — ameeriklaste kõnekeeles vaga tavalised sõnad. Tõlk.

2 Ernst Haeckel (1834—1919) — kuulus saksa loodusteadlane, esimesi Darwini opetuse pooldajaid Saksamaal. Tõlk.

3Girolamo Savonarola (1452—1498) — itaalia patukahetsusjutlustaja. Tõlk.

4 Thomas de Torquemada (1420—1498) —hispaania suur-inkvisiitor. Tõlk.

tugevasti kokku surutud ahtahuuleline suu ja pidevast mõtlemisest ning askeetlikust eluviisist auku vajunud põsed — need kõik pole just sümpaatsed. Ta elab mingil vaimsel mäetipul, mis harilikele surelikele on kättesaamatu. Mõni-kord tundub mulle, tet ta on veidi hull. Kui näiteks võtta see erakordne mehhanism, mille ta on konstrueerinud .. . kuid ma kirjutan kõigest järjekorras ja siis võite ise otsustada.

Alustan meie teekonna algusest. «Stratford» on kena väike merekindel laev, mis on spetsiaalselt kohandatud meie ekspeditsiooniks. Tema veevaljasurve on tuhat kakssada tonni, tal on avarad laiad dekid ja ta on varustatud koigi võimalike vahenditega loodimiseks, traalimiseks ja põhja-võrkude kasutamiseks. Tema pardal on muidugi võimsad auruvintsid traalnootade sissetõmbamiseks ja suur hulk teisi seadiseid, millest ühed on üsna tuttavad, teised aga võõrad. Nende all on mugavad kajutid koos hästi sisustatud laboratooriumiga meie spetsiaalseteks uurimistoodeks.

Väljasoidu eel omandas meie laev saladusliku laeva kuulsuse ja ma leidsin varsti, et see kuulsus oli teenitud. Meie esimesed sammud olid siiski üsna tavalised. Me tegime tiiru mooda Põhjamerd ja lasksime oma traalid paar korda sisse, kuid et keskmine sugavus ei ulatu seal palju üle kuuekumne jala ja meie laev oli spetsiaalselt kohandatud tööks vaga sügavas vees, siis näis see asjatu ajaraiska-misena. Igatahes ei püüdnud me midagi nimetamisväärset peale igapäevaste lestade, koerhaide, kalmaaride, meduu-side ning tavaliste terrigeensete1 savi- ja muda-uhtsetete. Siis moodusime Šotimaast, nagime eemalt Fär-saari2 ja suundusime alia piki Wyville Thomsoni veealust seljandikku, kus meil oli rohkem õnne. Sealt liikusime edasi lou-nasse oma oigesse tegevuspiirkonda, mis asus Aafrika ranniku ja Kanaari saarte vahel. Ühel kuuvalguseta ööl oleksime Fuerteventura3 juures peaaegu karile jooksnud, kuid üldiselt toimus meie reis eriliste sündmusteta.

Nende esimeste nädalate jooksul püüdsin Maracotiga sõbrustada, kuid see ei olnud kerge ülesanne. Esiteks on ta koige endassesiivenenum ja hajameelsem inimene maailmas. Te kindlasti mäletate, kuidas Te muigasite, kui ta lif-

1 Terrigeenne — maistekkene, mandreilt vee või teiste tegurite toimel meredesse kantud. Tõlk.

2Far-saared — Taanile kuuluv saarestik Atlandi ookeanis, Sotimaa ja Island! vahel. Tõlk.

3 Fuerteventura — üks Kanaari saartest. Tõlk.

tipoisile andis penni, kujutledes, et viibib trammis. Poole kogu ajast on ta taielikult omaenda mõtteisse siivenenud ega nai üldse teadvat, kus ta on või mida teeb. Teiseks on ta aarmiselt kinnine ja salatsev. Ta töötab alatasa mingite paberite ja kaartide kallal, mis ta kohe laekasse peidab, nii-pea kui ma juhtun kajutisse astuma. Olen kindlalt veendunud, et tal on mottes mingi salajane plaan, ent niikaua kui meil seisab ees veel mone sadama külastamine, hoiab ta seda enda teada. Niisugune on mulje, mis mul temast on jäänud, ja nagu selgus, on Bill Scanlan samal arvamusel.

«Kuulge, mr. Headley,» ütles Bill ühel õhtul, kui ma laboratooriumis istusin ja meie hudrograafiliste1 proovide soolsust määrasin, «mida see sell on teie arvates endale pähe votnud? Mis ta teie arust kavatseb teha?»

«Ma usun,» ütlesin, «et me teeme sedasama, mida «Challenger»2 ja tosin teisi ekspeditsioonilaevu on enne meid teinud, ja lisame tuntud kalade nimestikule mõned uued liigid ning kanname batomeetrilisele3 kaardile moningad taiendused.»

«Ei midagi selletaolist,» titles Bill. «Kui te seda arvate, siis parem arvake uuesti. Kõigepealt — milleks olen siin mina?»

«Juhuks, kui masinatega midagi viltu laheb,» avaldasin arvamust.

«Mitte põrmugi! Laeva masinad on soti inseneri Mac-Lareni hoole all. Ei, sir, Merribanki rahvas ei saatnud oma paremat poega siia nende masinaloksude õlitamiseks. Mulle ei maksta viiskummend dollarit nädalas ainult ilusate silmade eest. Tulge kaasa ja ma näitan teile.»

Ta võttis taskust votme ja avas laboratooriumi tagumises seinas oleva ukse, mille tagant viis trepp alia trümmi; see oli kogu ulatuses tühi, välja arvatud neli suurt läikivat eset, mis tohutute pakk-kastide õlgedest poolest saadik valja paistsid. Need olid lamedad terasplaadid, mida ääristas poltide ja neetide keerukas süsteem. Iga plaat oli umbes kumme jalga pikk, niisama lai ja poolteist tolli paks;

1 Hüdrograafia — veeteadus. Tõlk.

2 «C h a 11 e n g e r» — inglise korvett, mis sooritas aastail 1872— 1876 kuulsa ookeani-uurimisretke. Ekspeditsiooni teaduslikuks juhiks oli professor Wyville Thomson. Tõlk.

3 Batomeetria — mere sügavuse mootmine. Tõlk.

igaühel neist oli keskel kaheksateistkümnetollise läbimõõduga ümmargune ava.

«Mis imevigur see on?» küsisin ma.

Bill Scanlani omapärane nagu — ta näeb välja nagu segu operetikoomikust ja elukutselisest poksijast — tõmbus naerule, kui ta mu imestust märkas.

«See on mu beebi, sir,» ütles ta. «Jah, mr. Headley, selleks ma siin olengi. Sel asjandusel on teraspõhi. See on seal suures kastis. Peale selle on tal kumer lagi ja sellel suur rõngas trossi või köie kinnitamiseks. Nüüd vaadake siia laeva põhja.»

Seal oli neljakandiline puidust platvorm, mille igast nurgast välja ulatuvad kruvid näitasid, et ta oli ülestõstetav.

«Põhi on kahekordne,» ütles Scanlan. «See sell võib olla täitsa põrunud ja võib ka olla, et ta pööningul leidub rohkem, kui me oskame aimata, aga kui ma temast õieti aru saan, siis kavatseb ta ehitada mingisuguse kambri — aknad on ka olemas — ja lasta selle läbi laeva põhja vette. Tal on siin elektriprozektorid ja ma arvan, et, ta tahab nende abil läbi ümmarguste illuminaatorite vaadata, mis ümberringi sünnib.»

«Kui see on kõik, mis tal vaja on, siis oleks ta ju võinud laeva põhja panna kristallklaasist plaadi, nagu neid kasutatakse Santa Catalina1 laevadel,» ütlesin ma.

«See on hasti öeldud,» kratsis Bill Scanlan kukalt. «Ma ei saa sellest mõhkugi aru. Ainus kindel asi on see, et mind saadeti tema käsutusse ja ma pean teda seile totra masinavärgi juures abistama, niipalju kui suudan. Seni pole ta mulle midagi öelnud, ja mina talle samuti mitte, kuid ma nuhin siin omal käel ringi ja kui mulle antakse küllalt aega, siis tean varsti kõik, mida siin üldse teada on.»

Sel viisil puutusingi esimest korda meie saladusega kokku. Pärast seda oli meil mõningaid vihmaseid ja tuuliseid ilmu ja siis alustasime süvarmeretraalimist Yubi neemest2 loode pool, mandrist küllalt kaugel, mõõtes seal ka vee temperatuuri ja määrates selle soolsust. Süvameretraa-

1 Santa Catalina — saar Vaikses ookeanis, Kalifornia ranniku lähedal (20 km Los Angelesist). Väljasõidukoht ja kalapüügikeskus. Tõlk.

2Yubi neem — neem Aafrika lääneranniku, Kanaari saarte kohal. Tõlk.

limine Petersoni traaliga, mille kahekümne jala laiusest suudmest läheb sisse kõik, mis tema teele satub, on huvitav tegevus. Kord laskub ta veerand miili sügavusele ja toob sealt kaasa loomuse kalu, teine kord on sügavus pool miili ja kalad on hoopis teistsugused. Ookeani veekihid ja nende elanikud erinevad üksteisest niisama suurel määral kui üks manner teisest. Mõnikord iombame põhjast välja ainult pool tonni pnhast roosat tarretist, elu toormaterjali, vahel aga on loomuseks tiibjalaliste molluskide mass, mis mikroskoobi all jaguneb miljoniteks tiliukesteks võrkjateks kerakesteks ning nende vahesid täitvaks amorfseks mudaks. Ma ei hakka Teid kõigi nende brotuliidide ja hännakuliste, meriluppede ja meripurade, sammalloomade ja okasnahksetega tüütama — igatahes võite kindel olla, et meri annab rikkalikku lõikust ja me oleme usinad lõikajad. Alati aga on mul seejuures tunne, et Maracot ei ole ihu ja hingega asja juures ning et selles kummalises, pikas ja kitsas, egiptuse muumiat meenutavas peas liiguvad teised plaanid. See kõik tundub mulle tuleproovina inimestele ja masinatele enne tegeliku töö juurde asumist.

Olin oma kirjaga nii kaugele jõudnud, kui maale laksin, et viimast korda jalgu sirutada, sest homme varahommikul asume teele. Voib-olla oligi päris hea, et ma läksin, sest kail käis vagev kaklus ning Maracot ja Bill Scanlan olid otse selle keskel. Bill on veidi riiakas ja «võib mõlema rusikaga keni obadusi anda», nagu ta ise ütleb, kuid et

nende ümber kihas pool tosinat mustaverelisi lõunamaalasi, kõigil noad kaes, siis näis asi üsna tõsine olevat ja mul oli paras aeg vahele astuda. Paistab, et doktor oli üürinud ühe sõiduriista, mida kohapeal nimetatakse taksi-autoks, ja pool saart läbi sõitnud, tulvudes sealse geoloogiaga, kuid oli seejuures taielikult unustanud, et tal polnud raha kaasas. Kui aeg tuli sõidu eest maksta, ei suutnud ta end neile maameestele arusaadavaks teha ja autojuht kahmas igaks juhuks tema taskukella. Selle peaie astus Bill Scanlan tegevusse ja nad oleksid mõlemad siruli maas olnud, seljad pusse täis nagu nõelapadjad, kui ma poleks asja ära klaarinud, andes autojuhile paar dollarit üle sõiduhinna ja viiedollarilise valurahaks sellile, kel oli latern silma all. Nii lõppes kõik hästi ja Maracot oli inimlikum, kui ma teda kunagi varem olin näinud. Kui laevale jõudsime, kutsus ta mu oma vaiksesse kajutisse ja tänas mind.

«Muuseas, mr. Headley,» ütles ta, «nagu ma aru olen saanud, ei ole te abielus.»

«Ei,» vastasin, «seda ma ei ole.»

«Teist ei sõltu keegi?»

«Vaga hea!» ütles ta. «Ma ei ole meie teekonna eesmärgist varem rääkinud, sest mul oli põhjusi seda saladuses hoida. Üheks põhjuseks oli kartus, et minust ette jõutakse. Kui teaduslikud plaanid avalikkuse ette satuvad, siis võidakse igaühega teha nii, nagu Amundsen1 tegi Scotiga2. Kui Scott oleks oma kavatsused enda teada hoidnud, nagu mina seda olen teinud, siis oleks lõunapoolusel olnud esimesena tema, mitte Amundsen. Mis puulub minusse, siis on mul niisama tähtis sihtkoht kui lõunapoolus ja seetõttu olen ma vaikinud. Nüüd aga oleme oma suure seikluse la'vel ja ühelgi rivaalil pole enam aega minu plaane varastada. Homme alustame teekonda oma tõelisse sihtkohta.»

«Ja missugune see on?» küsisin ma.

Ta nõjatus ettepoole, kuna tema askeedinagu elustas fanaatiline entusiasm.

«Meie sihtkohaks,» ütles ta, «on Atlandi ookeani põhi.»

Ja siin peaksin peatuma, sest ma usun, et see jahmatas Teid nagu mindki. Kui ma oleksin kirjanik, siis arvatavasti alustaksin sellelt kohalt uut peatiikki. Et ma aga olen ainult kroonik, kes kirjeldab toimunud stindmusi, siis voin Teile oelda, et jain veel tunniks vana Maracoti kajutisse ja sain teada suure hulga asju, millest ma parajasti jõuan Teile veel jutustada, enne kui viimane paat randa läheb.

«Jah, noormees,» ütles ta, «ntiiid voite sellest vabalt kirjutada, sest enne kui teie kiri Inglismaale jõuab, oleme juba sukeldunud.»

See pani teda naeru kihistama, sest tal on ka omaparane kuiv huumorimeel.

«Jah, sir, «sukeldunud» on antud juhul õige sõna ja see sukeldumine laheb teaduse ajalukku. Kõigepealt lubage mul teile oelda, et minu kindla veendumuse kohaselt üldkehtiv doktriin ookeanisügavustes valitsevast tohutu suurest rõhust taiesti ekslik. On üsna selge, et eksisteerivad teised tegurid, mis selle efekti neutraliseerivad, kuigi

1 Roald Amundsen (1872 — 1928) — norra maadeuurija, jõudis esimese inimesena lounapoolusele. Tõlk.

2 Robert Falcon Scott (1868—1912) — inglise maadeuurija, jõudis lounapoolusele kuu aega parast Amundseni. Tõlk.

mul ei ole veel võimalik oelda, mis tegurid need on. See on üks probleemidest, mida meil võib-olla õnnestub lahendada. Öelge, missugune rõhk siis teie arvates valitseb ühe miili sügavusel veel all?» Ta pornitses mulle labi oma suurte sarvraamidega prillide otsa.

«Vahemalt tonn ruuttolli kohta,» vastasin ma. «See on ju kindlaks tehtud.»

«Pioneeride ülesandeks on alati olnud ümber liikata seda, mis on kindlaks tehtud. Kasutage oma ajusid, noormees. Viimase kuu jooksul olete püüdnud mõningaid kõige ornemaid süvamere-eluvorme — nii õrnu olendeid, et teil oli vaevalt võimalik neid võrgust tanki paigutada, ilma et riende tundlikke kehi oleksite vigastanud. Kas leidsite nende juures tõendeid selle tohutu suure rõhu kohta?»

«Rõhk oli vordne,» ütlesin ma. «Ta oli sees niisama suur kui väljas.»

«Sõnad, paljad sõnad!» hüüdis professor kannatamatult oma kuivetut pead raputades. «Te olete välja toonud ümmargusi kalu, nagu naiteks Gastrostomus globulus'i. Kas neid ei oleks laiaks litsutud, kui rohk oleks olnud nii suur, nagu teie kujutlete? Voi vaadake meie traalisuudmete planke. Vesi ei suru neid kokku.»

«Aga tuukrite kogemused?»

«Need on kahtlemata teatud piirini õiged. Rõhu suurenemine veesügavustes on küllaldane selleks, et mõjutada inimkeha võib-olla kõige tundlikumat elundit — sisekõrva. Minu plaani kohaselt aga ei avalda vesi meile üldse mingit rõhku. Meid lastakse alla teraskambris, mille igas küljes on vaatlusteks kristallklaasist aknad. Kui rõhk ei ole küllalt tugev, et purustada poolteise tolli paksust karastatud ja kahekordse niklisisaldusega terast, siis ei saa ta ka meile midagi paha teha. Me arendame edasi katset, mille vennad Williamsonid korraldasid Nassaus ja millest te kahtlemata olete kuulnud. Kui minu arvestused peaksid valed olema — noh, te ütlete, et teist ei sõltu keegi. Me sureme suures seikluses. Kui te aga meelsamini soovite eemale jääda, siis võin muidugi ka üksi minna.»

See näis mulle kõige hullumeelsema ettevõttena, kuid Te ju teate, kui raske on julguseproovist ära oelda. Püüdsin järelemõtlemiseks aega võita.

«Kui sügavale te kavatsete laskuda, sir?» küsisin ma.

Tema lauale oli kinnitatud kaart ja ta asetas sirkliharu ühele punktile Kanaari saartest edela pool.

«Möödunud aastal tegin seal mõningaid loodimistoid,» ütles ta. «Selles kohas asub suur sügavik. Seal saime sügavuseks kakskümmend viis tuhat jalga. Mina teatasin sellest esimesena ja usun, et tulevastele kaartidele kantakse see Maracoti sugaviku nime all.»

«Aga helde taevas, sir,» hüüdsin ma, «te ei kavatse ometi niisugusesse põhjatusse sügavusse laskuda?»

«Ei, ei,» vastas ta naeratades. «Meie langetustrossi ja õhuvoolikute pikkus ei ületa poolt miili. Tahtsin teile ainult seletada, et seda sügavat auku, mis kahtlemata on kunagi ammu tekkinud vulkaaniliste jõudude toimel, ümbritseb kõrgem seljandik või kitsas platoo, mis asub kõigest kolme-saja sülla sügavusel.»

«Kolmsada sülda! Kolmandik miili!»

«Jah, ligikaudu kolmandik miili. Mu praeguste kavatsuste kohaselt langetatakse meid meie vaikeses rõhukindlas vaatlusjaamas sellele veealusele korgendikule. Seal teostame niisuguseid vaatlusi, milleks meil avaneb võimalus. Laevaga on telefoniühendus, nii et

meil on võimalik vajalikke korraldusi anda. Sellega ei tohiks mingeid raskusi olla. Kui soovime, et meid üles tostetaks, pruugib meil seda ainult öelda.»

«Ja õhk?»

«Pumbatakse meile alla.»

«Kuid seal on ju kottpime.»

«See, ma kardan, on kahtlemata tõsi. Foli ja Sarasini katsed Genfi järvel näitavad, et niisuguses sügavuses puuduvad isegi ultravioletsed kiired. Aga mis tähtsus on sellel? Laeva masinad annavad meile tugevat elektrivalgust ja lisaks sellele on meil kuus Helleseni kahevoldist kuiv-elementi, mis vastavalt ühendatuna annavad kaheteist-kümnevoldise pingega voolu. Sellest koos Lucase sõjavaetüüpi signalisatsioonilambiga kui liikuva reflektoriga peaks meile piisama. Kas on veel mingeid probleeme?»

«Mis saab siis, kui meie õhuvoolikud sassi lahevad?»

«Nad ei lahe sassi. Ja pealegi on meil terasballoonides reservina kaasas kokkusurutud õhku, millest piisab kahekümne neljaks tunniks. Noh, kas see rahuldab teid? Kas tulete kaasa?»

Otsust ei olnud kerge teha. Aju töötab kiiresti ja fantaasia maalib väga elavaid pilte. Mulle tundus, et all ürgsetes sügavustes naen selgesti musta teraspuuri, tunnen läppunud, kaks korda hingatud õhku ja tajun, kuidas sei-

nad painduvad, kuidas nad sissepoole kummuvad ja liitekohtadest rebenevad, kuidas igast praost ja neediaugust purskub sisse vesi, mis pikkamööda kerkib. See oleks aeglane ja kohutav surm, kuid ma tostsin pilgu ja nägin vana teadlase põlevaid silmi teaduse märtri innuga mulle ainiti otsa vaatamas. Sedasorti entusiasm on nakkav ja kuigi see on ehk meeletu, on see vahemalt õilis ja omakasupüüdmatu. Doktori suur leek sütitas ka mind ja ma hüppasin väljasirutatud käega jalule.

«Doktor, teen teiega lõpuni kaasa,» hüüdsin ma.

«Ma teadsin seda,» ütles ta. «Ma ei valinud teid välja teie küllaltki pealiskaudsete teadmiste parast, mu noor sõber, ega ka,» lisas ta naeratades, «teie lähedase tutvuse parast merekrabidega. On teisi väärtuslikke omadusi, mis on palju vahetumalt kasulikud, ja need on lojaalsus ja julgus.»

Selle vaikese suhkruannusega lasti mul minna. Mu tulevik oli otsustatud ja kõik plaanid, mis oma edasise elu kohta olin teinud, olid kokku varisenud. Ja nüüd on viimane paat lahkumas. Antakse märku kirjade arasaatmiseks. Te kas ei kuule minust enam midagi, mu kallis Talbot, või saate kirja, mis väärib lugemist. Kui Te minust midagi ei kuule, siis võiksite kusagil lõuna pool Kanaari saari lasta vette ujuva hauakivi, mis kannab pealiskirja:

«Siin või kuskil siin lähedal puhkab kõik, mida kalad on järele jätnud mu sõbrast Cyrus J. Headley'st.»»

Teiseks asjassepuutuvaks dokumendiks on arusaamatu radiogramm, mille püüdsid kinni mitu laeva, nende hulgas ka Briti postiaurik «Arroya». Radiogramm võeti vastu 3. oktoobril 1926 kell 3 pärast lõunat, mis näitab, et see oli välja saadetud ainult kaks päeva parast seda, kui «Stratford» lahkus Gran Canarialt, nagu nähtub eespool esitatud kirjast, ja see vastab ligikaudselt ajale, mil Norra pargaselt nähti üht aurikut Porta de la Luz'ist kakssada miili edela pool tormis põhja minevat. Radiogramm kõlab järgmiselt:

«Laev küljeli kaldunud. Seisukord näib lootusetuna. Kaotasime juba Maracoti, Headley ja Scanlani. Olukord arusaamatu. Headley taskuratik süvamereloodi kiiljes. Jumal aidaku meid!

Aurik «Stratford».»

221

See oli viimane, seosetu teade, mis saabus õnnetult laevalt, ja osa sellest oli nii kummaline, et see pandi operaatori meeltesegaduse arvele. Näis aga, et laeva saatuse kohta ei jätnud see mingit kahtlust.

Selgitus — kui seda võib pidada selgituseks — leidub klaaskeras sisaldunud jutustuses; kõigepealt aga tuleks täiendada väga nappe teateid, mis senini on ajakirjanduses selle kera leidmise kohta avaldatud. Esitan siin sõnasonalise väljavõtte kapten Amos Greeni juhtimisel söelaadungiga Cardiffist Buenos Airesesse soitnud «Arabella Knowles'i» logiraamatust:

«Kesknädal, 5. jaanuar 1927. 27° 14' põhjalaiust, 28° läänepikkust. Tuulevaikus. Sinine taevas madalate kiud-pilveriinkadega. Meri peegelsile. Keskmise vahikorra teise klaasi1 ajal kandis esimene ohvitser ette, et ta märkas mingit läikivat eset merest kõrgele välja hüppavat ja siis jälle tagasi langevat. Tema esimene mulje oli, et see on mingi kummaline kala, kuid binokliga vaadates nagi ta, et see oli hõbejas pall või kera, mis oma kerguse tõttu pigemini lamas veepinnal kui ujus vees. Mind kutsuti kohale ja ka mina nägin, kuidas ta meie tüürpoordist2 umbes poole miili kaugusel jalgpalli suurusena sätendas. Peatasin masinad ja saatsin välja paadi teise tüürimehe juhtimisel, kes selle eseme veest välja vottis ja pardale tõi.

Lahemal vaatlusel selgus, et see oli mingist väga kõvast klaasist valmistatud kera, mis oli täidetud nii kerge ainega, et kui ta õhku visati, siis jäi ta hõljuma nagu laste mänguõhupall. Ta oli peaaegu läbipaistev ja tema sisemuses võisime näha midagi paberirullitaolist. Materjal, millest ta oli valmistatud, aga oli nii vastupidav, et meil oli tema purustamise ja sisu kattesaamisega ülisuuri raskusi. Haamer ei teinud talle midagi ja alles siis, kui peainsener pistis ta masina vahele, õnnestus meil teda lõhkuda. Pean oma kurvastuseks ütlema, et siis muutus ta sädelevaks tolmuks ja meil ei õnnestunud leida ainsatki suuremat tükikest, mida oleks olnud võimalik uurida. Paberi same siiski kätte, ja kui seda olime lugenud ning otsusele jõudnud, et see oli väga tähtis, panime selle kõrvale, et see parast Rio de la Platale3 jõudmist Briti konsu-

1 Kl a a s i d — laeval iga poole tunni tagant antavad valvekorra-signaalid. Tõlk.

2 Tüürpoord — laeva parempoolne parras. Tõlk.

3Riode la Plata — Uruguay ja Parana jõgede ühine suud-

222

lile üle anda. Poisipõlvest peale olen kolmkümmend viis aastat merd sõitnud, kuid see on kõige kummalisem lugu, mis minuga on juhtunud, ja sedasama ütleb iga mees meie laeva pardal. Jätan sellele kõigele seletuse leidmise targematele peadele kui minu oma.»

Nii palju eelloost Cyrus J. Headley jutustusele, mille avaldame nüüd sõna-sõnalt.

«Kellele ma kirjutan? Võin vist kiill oelda, et kogu laiale maailmale, kuid et see on liiga ebamäärane aadress, siis adresseerin selle kirja oma sõbrale sir James Talbotile Oxfordi ülikoolist, sest ka mu eelmine kiri oli saadetud temale ja käesolevat läkitust võib vaadelda selle järjena. Võimalusi on arvatavasti sada ühe vastu, et isegi kui see kera päevavalgust näeb ja mõni möödaminev hai teda alla ei neela, jääb ta lainetele õõtsuma,

ilma et ühegi meremehe silm teda kunagi märkaks, kuid asi väärib siiski proovimist ja Maracot saadab tiles veel teise kera, niisiis võib meil kahe peale õnnestuda oma hämmastavat lugu maailmale teatavaks teha. Kas maailm meid usub, on tõenaoliselt iseküsimus, ent kui inimesed seda kerge levigeen-gaasiga täidetud klaaskera näevad, taipavad nad kindlasti, et tegemist on millegi erakordsega. Teie, Talbot, igatahes ei heida minu kirja lugemata kõrvale.

Kui keegi soovib teada, kuidas asi algas ja missugused olid meie kavatsused, siis leiab ta kõigele sellele vastuse kirjast, mille kirjutasin Teile möödunud aasta 1. oktoobril, õhtul enne Porta de la Luz'ist lahkumist. Pagana pihta! Kui ma oleksin teadnud, mis meid ees ootab, siis oleksin vist küll tol õhtul mõnda rannale minevasse paati hiilinud. Ja siiski — jah, võib-olla oleksin isegi avasilmi lõpuni doktori kõrvale jaanud. Põhjalikumalt järele moeldes olen kindel, et oleksin seda teinud.

Jätkan niisiis oma elamuste kirjeldamist paevast, mil me Gran Canarialt lahkusime.

Niipea kui olime sadamast väljas, läks vana Maracot lausa põlema. Lõpuks oli saabunud aeg tegutsemiseks ja kogu tema summutatud energia lõi lõkkele. Ütlen Teile, et ta haaras oma võimusesse kogu laeva ning iga olendi ja eseme sellel ja allutas kõik oma tahtele. Kuiv, krõbisev,

Lõuna-Ameerika idarannikul. Rio de la Plata aa'res asub Buenos Aires, Tõlk.

hajameelne teadlane oli äkki kadunud ning selle asemele oli ilmunud inimene-elektrimasin, kes loopis vitaalsuse-sädemeid ja vappus võimsast sisemisest jõust. Tema silmad helkisid prilliklaaside taga nagu laternatuled. Ta näis üheaegselt olevat kõikjal — oma kaardi järgi kaugusi mõõtmas, kapteniga laeva asukoha määramise tulemusi võrdlemas, Bill Scanlanit tagant kihutamas ja mulle sadat mitmesugust ülesannet andmas, kuid see kõik oli vaga metoodiline ja sihikindel. Elektrotehnikas ning mehaanikas ilmutas ta ootamatult laialdasi teadmisi ja veetis suure osa oma ajast töötades masinate kallal, mida Scanlan nüüd tema jarelevalve all hoolikalt kokku monteeris.

«Kuulge, mr. Headley, see on lihtsalt vahva,» ütles Bill teise paeva hommikul. «Tulge siia sisse ja vaadake. Doktor on täitsa poiss ja pagana peenike mehaanik.»

Mulle jäi vaga ebameeldiv mulje, nagu oleksin vaadanud omaenda kirstu, kuid isegi sellest hoolimata pidin tunnistama, et see oli väga imposantne kirst. Põrand oli klambritega nelja terasseina külge kinnitatud ja illuminaatorid iga külje keskele kruvitud. Sissepääsu võimaldas teraskambri laes olev väike luuk ja alt, kambri põhjast, paistis teine samasugune luuk. Kambrit hoidis ülal peenike, kuid vaga tugev terastross, mis oli mähitud võllile ning mille lahti- ja kokkukerimine toimus tugevajõulise mootori abil, mida kasutasime oma süvameretraalide vedamiseks. Nagu ma aru sain, oli tross ligikaudu poole miili pikkune ja tema vaba osa oli dekil pollarite1 ümber keritud. Niisama pikad olid ka kummist õhuvoolikud; nendega oli ühendatud telefonitraat, samuti ka juhe, mis laeva patareidest andis kambris olevatele prozektoritele elektrivoolu, kuigi meil olid ka omad vooluallikad.

Tolle paeva õhtul peatati masinad. Baromeeter oli madalale langenud ja horisondi kohale kerkiv tihe must pilv andis tunnistust saabuvast tormist. Vaateväljal oli ainsa laevana näha üks Norra lippu kandev pargas, ja me märkasime, et ta purjed olid tormi ootel rehvitud. Esialgu aga oli kõik rahulik ja «Stratford» õõtsus kergelt passaattuule hingusest vahuharjalisel sügavsinisel ookeanil. Bill Scanlan tuli minu laboratooriumi,

avaldades rohkem erutuse tundemärke, kui tema muretu loomus oli tal kunagi varern lubanud näidata.

1 P ollar — lühike post kail või laevadekil trosside kinnitamiseks-Tõlk.

224

«Kuulge, mr. Head-ley,» ütles ta, «nad lasksid selle masinavärgi laeva põhjas olevasse sahti. Kas :te arvate, et peremees kavatseb sellega alla minna?»

«Täiesti kindel, Bill, ja mina lahen temaga kaasa.»

«Noh, te mõlemad olete kiill lausa peast põrunud, kui teil niisugused plaanid on, aga ma tunneksin end viletsa närukaelana, kui laseksin teid kahekesi minna.»

«See asi ei puutu teisse, Bill.»

«Minu arvates puutub küll. Ma laheksin kadedusest kollaseks nagu hiinlane, kui laseksin teid kahekesi minna. Merribanki rahvas saatis mind siia masinate järele vaatama ja kui masinad on merepõhjas, siis on selge, et minugi koht on seal. Selle teraspuuri asukoht on ka Bill Scanlani

225

aadress — ükskõik kas ta ümber on hullumeelsed või mitte.»

Oli kasutu temaga vaielda, niisiis lisandus meie vaike-sele enesetapjate klubile veel üks liige ja me jaime korral-dusi ootama.

Kogu öö kestsid pingelised monteerimistood ja alles parast varast hommikueinet laskusime laeva trtimmi, olles valmis oma seikluseks. Teraskamber oli poolest saadik laeva kahekordse põhja vahel olevasse šahti langetatud ja me laskusime ükshaaval läbi kambri ülemise luugi, mis meie järel suleti ja kinni kruviti, pärast seda kui kapten Howie oli igaühel meist kõige kurvema näoga katt surunud. Siis langetati meid veel mõni jalg allapoole, luuk laeva ülemises pohjas suleti meie peade kohal ja šahti lasti vesi, et kontrollida meie tegelikku merekindlust. Kamber pidas katsele hästi vastu, kõik liitekohad sobisid täpselt ja lekkimisest ei olnud kusagil mingit märki. Siis avati šahti alumine luuk ja me jäime laeva kiilust allapoole ookeani-vette rippuma.

Kamber oli tegelikult vaga hubane vaike ruum ning ma imetlesin osavust ja ettenägelikkust, millega seal kõik oli korraldatud. Elektriprozektorid olid välja lülitatud, kuid läbi pudelrohelise vee paistis kõigist illuminaatoritest sisse hele pooltroopiline päikesevalgus. Siin-seal vilksatasid rohelisel tagapõhjal hõbedaste triipudena mõned väikesed kalad. Seespool ääristas kogu vaikese kambri seina polsterdatud istepink ning selle kohal olid üksteise kõrval batomeetri skaala, termomeeter ja teised instrumendid. Pingi all lamas terve rida terasballoone, mis sisaldasid meie kokkusurutud õhu varu juhuks, kui õhuvoolikud oleksid lakanud funktsioneerimast. Nende voolikute avad olid meie peade kohal ja nende kõrval rippus telefoniaparaat. Me kõik kuulsime väljastpoolt kapteni kaeblikku häält.

«Kas te tõepoolest olete otsustanud minna?» küsis ta.

«Meiega on kõik korras,» vastas doktor kärsitult. «Langetage meid aeglaselt ja hoidke keegi kogu aeg vastuvõtja juures. Ma teadustan olukorrast. Kui pohja jõuame, jääge sinna, kus olete, kuni ma annan edasisi juhtnoore. Trossi ei või liialt pingutada, kuid aeglane edasliikumine, mille kiirus ei ületa mõnda sõlme, peaks talle täiesti jõukoharie olema. Ja nüüd — langetada!»

Ta karjus selle sona nagu hullumeelne. See oli tema elu ülevaim silmapilk, kõigi tema salajaste unelmate täitu-

mine. Hetkeks vapustas mind mõte, et me oleme tõepoolest osava ning kavala maniaki võimuses. Bill Scanlan mõtles ilmselt sedasama, sest ta vaatas nukra irvitusega minu poole ja koputas endale sõrmega laubale. Kuid parast seda ainsat metsikut puhangut oli meie juht kohe jälle endiselt tasakaalukas ja endasse-süvenenud. Ja üldse — tarvitses ainult vaadata seda metoodilisust ja ettenägelikkust, mis avaldus igas pisiasjas meie umber, et hajutada kõiki meie kahtlusi ta vaimseis võimeis.

Siis aga pöördus kogu meie tähelepanu uutele hämmastavatele elamustele, mida iga hetk meile pakkus. Teraskamber vajus aeglaselt ookeanisügavusse. Heleroheline vesi muutus tume-oliivikarvaliseks. See omakorda tumenes imekauniks sügavsiniseks ja seejarel jark-jargult tumepurpurseks. Me vajusime üha allapoole — sada jalga, kakssada jalga, kolmsada. Ventiilid töötasid laitmatult. Me hingasime niisama vabalt ja loomulikult kui laeva dekil. Batomeetri osuti tiirles aeglaselt mooda helendavat skaalat. Nelisada, viissada, kuussada. «Kuidas te end tunnete?» möirgas ülalt murelik hääl.

«Paremini kui kunagi enne,» hiiudis Maracot vastuseks. Kuid valgus oli kustumas. Nüüd oli sellest jarele jaanud veel ainult tuhm hall hämarik, mis kiiresti muutus täielikuks pimeduseks. «Stopp!» hõikas meie juht. Meie liikumine lakkas ja me jäime seitsesada jalga ookeanipinnast allpool rippuma. Ma kuulsin lüliti klopsatust ja järgmisel hetkel ujutas meid üle hele kuldne valgus, mis hoovas välja kõigist meie külgakendest ning tekitas meie umber laiuvas vees pikki kumavaid valgusekoridore. Näod vastu paksu klaasi surutud, istusime igaüks oma illuminaatori juures ja silmitsesime vaatepilti, mida ükski inimene polnud veel kunagi näinud.

Seni olime neid veekihte tundnud vaheste kalade järgi, kes olid olnud liiga aeglased või liiga rumalad meie kohmaka traali vältimiseks. Nüüd nägime seda imetaolist veealust maailma sellisena, nagu ta tegelikult oli. Kui loomis-protsessi lõppeesmargiks oli inimene, siis jääb arusaamatuks, miks ookean on palju tihedamini asustatud kui maismaa. Ka Broadway1 laupaeva õhtul või Lombard Street2

1 Broadway — New Yorgi peatanav. Tõlk.

2 Lombard Street — tahtis panganduse keskus Londonis. Tõlk.

argipaeva pärastlõunal ei ole rahvarikkam kui mereavarused, mis laiusid meie ees. Me olime seljataha jätnud pinna-kihid, kus kalad on kas värvitud või ülalt ultramariinsinised nagu merevesi ja alt hõbedased. Siin nägime igasuguse mõeldava värvitooni ja kujuga olendeid, keda avameres võib üldse leiduda. Õrnad leptotseefalused, angerja-vastsed, sööstsid poleeritud hõbedaste nooltena labi valgustunneli. Mööda lookles ja vingerdas mureeni, süva-meresilmu aeglane maotaoline keha ja meie üksisilmi vahtivatele nägudele põrnitses rumala ilmega vastu must sarvkala, kes näis üleni koosnevat ainult ogadest ja suust. Kord kandus meist mooda töntsi kehaga seepia, vaadates meile õelate inimsilmadega otsa, kord kaunistas vaatepilti veetleva lillena mõni kristallpuhas avamere-eluvorm, tsüstoom või glaukus. Üks tohutu suur hobumakrel müksis agedasti meie akent, kuni talle langes seitsme jala pikkuse hai tume vari ja ta kadus selle pärani lõugade vahele. Doktor Maracot istus nagu võlutud, märkmik põlvedel, kritseldas sellesse oma tähelepanekuid ja kandis pominal ette teaduslike kommentaaride monoloogi. «Mis see on? Mis see on?» kuulsin ma. «Jah, jah, Chimaera mirabilis, aagu

Michael Sars1 teda kirjeldas. Heldeke, seal on ju lepidion, kuid nii palju kui mina võin otsustada, naib see olevat uus liik. Vaadake seda pikahannalist vähki, mr. Headley; tema värvus on hoopis teistsugune kui nendel eksemplaridel, keda me võrguga püüdsime.» Ainult kord oli ta üsna hämmastunud. See oli siis, kui tema aknast suure kiirusega moodus ülalt alla mingi pikk ovaalne ese, millest jäi jarele vibreeriv saba, mis ulatus nii kaugele tiles ja alla, kui meil oli võimalik näha. Pean tunnistama, et esimesel pilgul olin niisama hämmastunud kui doktor; mõistatuse lahendas Bill Scanlan.

«Ma arvan, et see jahupea John Sweeney laskis oma loodi meie kõrvale. Võib-olla selleks, et meid lõbustada ja meile näidata, et me ei ole üksi.»

«Muidugi! Muidugi!» ütles Maracot naeru kihistades. «Plumbus longicaudatus2 — uus traadist sabaga ja tinast ninaga liik, mr. Headley. Kuid loodimine on siin toepoolest vaga tarvilik, et jääda selle piiratud ulatusega veealuse

4 Michael Sars (1805—1869) — norra zooloog. Uuris veeloomade arenemist, moonet ja levimist. Tõlk.

2 Imiteeritud liiginimetus. Tolkes «pikasabaline tina». Tõlk.

kõrgendiku kohale. Kõik korras, kapten!» hüüdis ta. «Võite meid alla lasta.»

Ja alla me laskusime. Doktor Maracot lülitas elektri-valguse välja ja kõik meie ümber oli jälle kottpime, välja arvatud batomeetri helendav skaala, mis registreeris meie pidevat laskumist. Me õõtsusime kergelt, kuid peale selle ei tundnud me peaaegu mingit liikumist. Ainult skaalal ringlev osuti kõneles meie kohutavast, kujuteldamatust olukorrast: Nüüd olime jõudnud tuhande jala stigavusele ja õhk oli muutunud tunduvalt umbsemaks. Scanlan õlitas tarvitatud õhu eemaldamise vooliku ventiili ja asi paranes. Tuhande viiesaja jala sugavusel peatusime ja jäime lõõmavate tuledega keset ookeani õõtsuma. Seal möödus meist mingi suur tume kogu, kuid me ei suutnud kindlaks teha, kas see oli mõõkkala, süvamerehai või mõni tundmatut liiki koletis. Doktor lulitas kiiresti valguse välja. «See on peamine häadaoht, mis meid ahvardab,» ütles ta. «Meresügavustes on olendeid, kelle kallaletungile see terasplaatidest kamber suudab niisama vähe vastu panna kui mesipuu ninasarviku rünnakule.»

«Võib-olla on need vaalad,» ütles Scanlan. «Vaalad võivad laskuda suurtesse sügavustesse,» vastas teadlane. «On teada juhtum, kus üks grööni vaal vedas vertikaalselt sukeldudes enda jarel vette ligi miiipikkuse köie. Ent kui ta ei ole haavatud või tugevasti kohkunud, siis ei lasku ükski vaal nii sugavale. See võis olla hiigelkalmaar. Neid leidub igas sugavuses.»

«Noh, ma arvan, et kalmaarid on selleks liiga pehmed, et meile häda teha. Kalmaaril oleks põhjust uhke olla, kui ta Merribanki nikkelterasesse suudaks augu puurida.»

«Nende kehad võivad kull pehmed olla,» vastas doktor, «kuid suure kalmaari nokk lõikab labi raudkangi ja niisuguse noka hoop võib läbistada need tollipaksused aknad, nagu oleksid nad pärgamendist.»

«Oi sa sunnik!» htitidis Bill, kui alustasime jälle laskumist.

Ja siis jäime lõpuks üsna tasaselt ning pehmelt paigale. Kokkuporge oli nii nõrk, et me oleksime vaevalt seda tundnud, kui sisselülitatud valgus poleks langenud meid ümbritsevatele suurtele trossikeerdudele. Tross ohustas meie õhu-voolikuid, sest ta oleks voinud need sassi ajada, ja Maracoti tungiva hüüde peale tõmmati ta ülalt jalle pingule. Skaala

näitas tuhat kaheksasada jalga. Me lebasime liikumatult Atlandi ookeani põhjas veealuse vulkaanilise seljandiku harjal.

II PEATÜKK

Ma usun, et mõnd aega oli meil kõigil üks ja sama tunne. Me ei tahtnud midagi teha ega midagi näha. Tahtsime ainult rahulikult istuda ja ptiiida taibata seda imet, et me lebasime maailma ühe suurima ookeani pohjas. Varsti aga tõmbasid meid akende juurde kummalised vaatepildid, mida meie prozektorid igas suunas valgustasid.

Olime laskunud kõrgetele kollastele vetikatele («Cutleria multifida,» ütles Maracot), mis mingi süvamerevooluse mojul ootsusid meie ümber täpselt samuti, nagu puuoksad õõtsuvad suvetuules. Nad ei olnud siiski küllalt kõrged meie vaatevälja varjamiseks, kuigi nende suured lamedad harud, mis valguses paistsid tumekuldsetena, hõljusid ajuti meie silmade ees. Nende tagant paistsid mingi mustja laavataolise aine nõlvakud, mis olid niisama tihedalt üle külvatud kaunite värviliste meripurade, merituppede ja merisiilikutega, nagu Inglismaa kevadised jõekaldad on kaetud hüatsintide ja nurmenukkudega. Need erepunased, tumepurpursed ja õrnroosad elavad merelilled katsid rikkaliku massina seda siisimusta tagapõhja. Siin-seal sirutusid tumedatest kaljulõhedest välja suured käsnad ja läbi meie eredate valgussõõride soostsid moned keskmiste sügavuste kalad, kes samuti näisid sähvatavate värvilaikudena. Vaimustatult seda muinasjutulist vaatepilti silmitsedes kuulsime telefonist murelikku häält:

«Noh, kuidas teile põhi meeldib? Kas kõik on korras? Arge jääge liiga kauaks, sest baromeeter langeb ja see asi ei meeldi mulle. Kas saate küllalt õhku? On teil veel mingeid soove?»

«Kõik korras, kapten!» htitidis Maracot heatujuliselt. «Me ei jää kauaks. Te hoolitsete meie eest hästi. Meil on siin niisama mugav kui omaenda kajutis. Olge valmis meid aeglaselt edasi nihutama.»

Olime jõudnud helendavate kalade valdkonda ja lõbustasime end sellega, et lülitasime oma valguse välja ja jälgisime täielikus kottpimeduses — pimeduses, milles tundlik fotoplaat võib seista terve tunni, ilma et talle isegi ultra-violetsetest kiirtest mingit märki jaaks, — ookeani fosfo-

restseerivat elutegevust. Nagu musta sameteesriide taustal nägime väikesi sädelevaid, aeglaselt edasiliikuvaid valgustäppe, mis meenutasid labi öö sõitva liiniauriku illuminaatorite rida. Ühel kohutaval elukal olid helendavad hambad, -mis meid umbritsevas pimeduses valkusid. Teisel olid pikad kuldsed tundlataolised moodustised, kolmas aga kandis peas leegitsevat suletutti. Kõikjal, kuhu meie pilk küündis, välkusid pimeduses sädelevad täpid — iga väike olend teel omaenda sihtkohta, saates enda ette valgust niisama kindlalt kui õhtune taksiauto Strandil teatrietenduste loppemise tunnil. Varsti aga põlesid jälle meie endi tuled ja doktor jätkas merepõhja vaatlemist.

«Kuigi me oleme sügaval, ei ole me küllalt sügaval selleks, et saada siit mingeid iseloomulikke süvamerepõhja-setteid,» ütles ta. «Need on täielikult väljaspool meie võimalikku tegevusulatust. Võib-olla kunagi edaspidi pikema trossi abil . . .»

«Jatke see jutt!» urises Bill. «Unustage see!» Maracot naeratas. «Te harjute varsti sügavustega, Scanlan. See ei jää meie ainsaks laskumiseks.» «Mis te veel ei taha!»

pomises Bill. «See saab teile niisama tavaliseks sündmuseks kui «Stratfordi» trümmi minek. Te näete, mr. Headley, et aluspõhi, nii palju kui võib märgata läbi seda tihedalt katvate polüüpide ja ränikäsnade, koosneb siin pimsskivist ja mustast basaldiräbust, mis viitab kunagisele plutoonilisele tegevusele. Tõepoolest, ma kaldun arvama, et see asjaolu kinnitab minu esialgset vaadet, mille kohaselt see veealune kõrgendik moodustab osa vulkaanilisest formatsioonist, ja et Maracoti sügavik,» ta rõhutas neid sõnu, nagu oleksid need talle väga meeldinud, «kujutab endast mäenõlva. Mulle tuli mõte, et oleks huvitav eksperiment, kui me oma kambriga liiguksime aeglaselt edasi, kuni jõuaksime sügaviku äärele ja teeksime täpselt kindlaks, kuidas formatsioon seal välja näeb. Ma usun, et leiame sealt majesteetlike mõõtmetega kuristiku, mis laskub järsult alla ülisuurtesse ookeanisügavustesse.»

See eksperiment näis mulle hadaohtlik, sest keegi ei võinud öelda, missugusel määral meie peenike tross suutis külgsuunalise liikumise pingele vastu panna, ent kui oli vaja teostada mond teaduslikku vaatlust, siis ei hoolinud Maracot mingist hädaohust, ükskõik kas see oht ähvardas teda ennast või kedagi teist. Hoidsin hinge kinni ja nägin

Bill Scanlanit sedasama tegemas, kui meie teraskamber õõtsuvaid vetikaid kõrvale tõugates aeglaselt paigast liikus, mis näitas, et tross on täie pinge all. Vaier pidas sellele siiski väärikal kombel vastu ja me hakkasime väga sujuvalt ookeani pohja kohal edasi liikuma. Maracot hoidis kompassi käes, hüüdis juhtnööre liikumise suuna kohta ja andis vahetevahel korraldusi kambri toõtmiseks, et vältida mõnd meie teel olevat toket.

«See basaldikõrgendik võib vaevalt olla rohkem kui miili laiune,» seletas ta. «Minu arvestuse järgi asub sügavik meie sukeldumiskohast lääne pool. Selle kiirusega peaksime kindlasti üsna varsti pärale jõudma.»

Me liuglesime igasuguste peatusteta üle vulkaanilise tasandiku, mida sulgedena katsid õõtsuvad kuldsed vetikad ja kaunistasid suurepärased looduse kalliskivid, mis oma pigimustas raamistuses kiirgasid. Järsku soostis doktor telefoni juurde.

«Stopp!» hüüdis ta. «Oleme kohal!»

Meie ees avanes äkki tohutu tühik. See oli kohutav, luu-painajalik paik. Mustad läikivad basaldikaljud laskusid piistloodselt tundmatuisse sügavustesse. Nende servi ääristasid allarippuvad lehtadrud, mis meenutasid monel maa-pealsel kuristikuserval kasvavaid sõnajalgu, kuid allpool seda õõtsuvat ja vibreerivat äärist olid ainult kuristiku mustad läikivad seinad. Kaljune kuristikuserv kaardus meist eemaldudes, kuid kuristiku laius oleks võinud olla ükskõik kui suur, sest meie elektrilampide valgus ei suutnud pimedusest meie ees läbi tungida. Kui Lucase signalisatsioonilambi allapoole suunasime, tekitas see paralleelsetest kiirtest koosneva pika kuldse tee, mis laskus alla, alla ja ikka alla, kuni ta lõpuks meie all kuristiku pimeduses kustus.

«See on tõepoolest imetlusvaarne!» hüüdis Maracot kuristiku poole vaadates, kõhnal innukal näol rahulolev omanikuilme. «Mis sügavusse puutub, siis ei tarvitse mul öelda, et nii mõneski teises kohas on see märksa suurem. On tuntud kahekümne kuue tuhande jalane «Challengeri» sügavik Mariaanide lahedal, kolmekümne kahe tuhande jalane «Planeti» sugavik Filipiinide2 juures ja palju teisi, kuid on

1 «P 1 a n e t» — aastatel 1906—1913 Vaikset ookeani uurinud saksa ekspeditsioonilaev. Tõlk.

2Filipiinid, Mariaanid — saarestikud Vaikses ookeanis. Tõlk.

tõenäoline, et Maracoti sügavik on ainulaadne oma nõlvade järskuse poolest; tähelepanuväärne on ka see, et teda pole märganud arvukad hüdrograafid, kes on kaardistanud Atlandi ookeani. Võib vaevalt kahelda, et...»

Ta jäi poolelt lauselt vait ja tema naole kivistus pingsa huvi ning üllatuse ilme. Kui me Bill Scanlaniga üle tema õla piilusime, nagid meie kohkunud silmad pilti, mis pani vere tarduma.

Mööda valgustunnelit, mille olime sügavikku suunanud, tuli ülespoole mingi suur olend. Kaugel all, kus see tunnel hääbus kuristiku pimedusse, nägime ahmaselt mingi pikka-mööda ülespoole kerkiva koletisliku tumeda keha ebamäärast visklemist ja õõtsumist. Kohmakaid sõudeliigutusi tehes suundus ta kuristiku serva poole. Nüüd, kus ta lähemale jõudis, oli ta otse valguskiirtes ja me nägime selge-mini tema kohutavat kogu. See oli mingi teadusele tundmatu loom, kuid temas oli siiski palju meile tuttavat. Olles tohutuks krabiks liiga pikk ja hiiglaslikuks merevähiks liiga luhike, sarnanes ta oma kehaehituselt pigemini jõevähiga, Ta külgedelt sirutusid ettepoole kaks koletislikku sõrga ja ta mustade, süngete, tuhmide silmade ees vibreeris kuueteistkümne jala pikkune tundlapaar. Ta helekollane koorik vois olla kiimne jala laiune ja selle kogupikkus, tundlaid kaasa arvamata, oli vahemalt kolmkummend jalga.

«Hämmastav!» hüüdis Maracot meeleheitlikuit midagi oma märkmikku kritseldades. «Silmad lühikese varre otsas, elastne koorik, perekond Crustaceae, liik tundmatu. Miks mitte Crustaceus Maracotti? Miks mitte?»

«Pagana pihta, nimi nimeks, aga mulle paistab, et ta tuleb meie poole!» hüüdis Bill. «Kuulge, doktor, kuidas oleks tulede kustutamisega?»

«Ainult üks hetk, kuni ma tema silma ehituse kindlaks teen!» ütles loodusteadlane. «Jah, jah, sellest piisab.» Ta lülitas valgustuse välja ja meid ümbritses jälle endine tint-must pimedus, mida elustasid ainult väljas sööstlevad valgustäpid nagu meteoorid kuuvalguseta ööl.

«Teist nii hirmsat elukat vist küll maa peal pole,» ütles Bill laupa puhkides. «Ma tundsin end nagu hommikul pärast pudelitäit halba viskit.»

«Ta on kahtlemata kohutava välimusega,» lausus Maracot, «ja võib-olla oleks ka kohutav nende koletute sõrgade vahele sattuda, kui me nende ees seisaksime kaitsetult. Oma teraskambrist aga võime teda julgesti ja vabalt vaadelda.»

Ta oli vaevalt seda öelnud, kui kostis nagu kirka hoop vastu meie välisseina. Sellele jargnes kauakestev krigin ja kraapimine, mis lõppes teise järsu koputusega.

«Kuulge, ta tahab sisse tulla!» huiidis Bill Scanlan kohkunult. «Pagana pihta! Me peame selle onni seinale maalima «Võõrastele sissekaik keelatud».» Ta värisev hääl naitas, kui sunnitud oli tema lõbusus, ja ma pean tunnistama, et ka minu enda põl-ved vabisesid, kui nägin, kuidas hiiliv koletis meie aknad üksteise järel kattis veel mustema pimedusega, kui ta uuris seda kummalist pähkli-koort, millest ta ehk oleks võinud toitu leida, kui ta ainult oleks suutnud seda purustada.

«Ta ei saa meile midagi teha,» ütles Maracot, kuid tema hääl ei olnud enam nii kindel kui enne. «Võib-olla oleks meil siiski parem see elukas endast lahti raputada.» Ta kutsus telefoni teel välja kapteni.

«Tõstke meid kakskiimmend või kolmkummend jalga ülespoole,» hüüdis ta.

Moni sekund hiljem kerkisime laavatasandikult ja jaime vaiksesse vette tasakesi õõtsuma, kuid koletis oli kangekaelne. Usna varsti kuulsime jalle tema tundlate kraapimist ja sõrgade järske koputusi, kui ta meid ümberringi kompas. Oli kohutav istuda vaikselt pimeduses ja teada, et surm on nii ligidal. Kui see võimas sõrg satub aknale, kas peab siis klaas survele vastu? See oli küsimus, mis meil kõigil meeles mõlkus.

Ootamatult aga kerkis esile veel vahetum hädaoht. Koputused siirdusid meie vaikese kambri laele ja nüüd hakkasime rütmiliselt edasi-tagasi õõtsuma.

«Helde taevas!» hüüdsin ma. «Ta on trossist kinni haaranud. Ta lõikab selle kindlasti labi.»

«Kuulge, doktor, mina pooldan pinnale tõusmist. Ma arvan, et me oleme näinud seda, mida tulime vaatama, ja «kodu, kallis kodu» ootab Bill Scanlanit. Helistage üles ja laske tõstemasin käima panna.»

«Aga meie too ei ole ju veel poolenistigi tehtud,» kraaksus Maracot. «Me alles alustasime sügaviku nõlvade uurimist. Vaatame vähemalt, kui lai ta on. Kui oleme teisele poole jõudnud, siis olen nõus tagasi pöörduma.» Seejärel telefonitorru: «Kõik korras, kapten. Liikuge kahesõlmelise kiirusega edasi, kuni ma annan märku peatumiseks.»

Me nihkusime aeglaselt üle kuristiku serva. Et pimedus ei olnud meid rünnakust päästnud, siis lülitasime uuesti valguse sisse. Üks illuminaatoritest oli täielikult varjatud millegagi, mis näis olevat selle eluka kõht. Ta pea ja sõrad olid meie kohal tegevuses ja meie kamber võnkus ikka veel nagu helisev tornikell. Koletise jõud oli ilmselt tohutu. Kas ükski surelik oli kunagi varem olnud niisuguses olukor-ras — all viis miili vett ja ulal see surmatoov koletis? Võnked muutusid üha tugevamaks. Telefonist kostis ärev hüüe kaptenilt, kes oli märganud trossi vappumist, ja Maracot hüppas meeleheitlikult käsi ringutades jalule. Isegi kambri sisemuses kuulsime purunevate traatide naksatusi ja hetk hiljem olime teel enda all haigutavasse tohutusse sügavikku.

Kui mu silmade ette kerkib see kohutav hetk, siis meenub mulle Maracoti metsik karjatus.

«Tross on katkenud! Te ei saa midagi teha! Me oleme kõik kadunud mehed!» möirgas ta telefonitoru kahmates, ja seejarel: «Hüvasti, kapten, hüvasti kõik teised.» Need olid meie viimased sõnad inimkonnale.

Me ei langenud kiiresti, nagu te võib-olla kujutlete. See, et meie kamber oli õõnes, andis meile ta raskusest hoolimata teatava ujuvuse ning me vajusime pikkamööda ja sujuvalt kuristikku. Kuulsin pikka kraapivat heli, kui meile hukatuseks saanud eluka sõrgade vahelt läbi libisesime, ja siis hakkasime , aeglaselt pööreldes põhjatusse sügavikku vajuma. Võis kesta tervelt viis minutit, mis näisid tunnina, kuni lõppes meie telefonitraat ja me purustasime selle nagu niidi. Peaaegu samal hetkel katkesid ka õhuvoolikud ja avaustest purskus sisse merevesi. Nobedate, osavate kätega mahkis Bill Scanlan voolikuotste timber nööri, peatades sel viisil veevoolu, samal ajal kui doktor avas ballooni, millest hakkas voolama kokkusurutud õhku. Juhtmete purunemisel oli valgus

kustunud, kuid isegi pimeduses õnnestus doktoril sisse lülitada Helleseni kuivelemendid, mis süütasid kambri laes mõned lambid.

«Valgust peaks meile piisama nädalaks,» ütles ta virilalt muiates. «Meil ei tarvitse vähemalt pimeduses surra.» Siis raputas ta kurvalt pead ja tema kuivetut nagu valgustas lahke naeratus. «Minust pole midagi. Ma olen vana mees ja minu töö maailmas on juba tehtud. Kahetsen ainult seda, et lubasin teid kaht noormeest endaga kaasa tulla. Oleksin pidanud üksi riskima.»

Surusin vaid sõnatult ta kätt, sest sõnad olid siin tõepoolest liigsed. Ka Bill Scanlan vaikis. Me laskusime aeglaselt, määrates oma kiirust kalade tumedate varjude järgi, mis meie akendest mooda vilksatasid. Näis, et mitte meie ei vajunud alla, vaid nemad kerkisid üles. Meie kamber võnkus ikka veel, ja niipalju kui mina taipasin, ei takistanud miski teda küljeli või isegi kummuli pöördumast. Tema raskus oli õnneks siiski väga hästi tasakaalustatud ja ta püsis normaalses asendis. Batomeetrile pilku heites nagin, et me olime juba jõudnud ühe miili sügavusele.

«Te naete, et asi on nii, nagu ma ütlesin,» lausus Maracot teatava rahuloluga. «Voib-olla olete Okeanograafia Ühingu toimetistes näinud mu artiklit, mis käsitleb rohu ja sügavuse vahekorda. Sooviksin, et saaksin maailmale veel

paar sõna oelda, kas või ainujt sellekski, et ümber lükata väited, mis esitas Giesseni1 õpetlane Billow, kes julges mulle vastu vaielda.»

«Pagana pihta! Kui mul oleks võimalik mingit teadet üles saata, siis ei hakkaks ma seda raiskama mõnele kõlupäisele intelligendile,» ütles mehaanik. «Philadelphias on üks väike neiuke, kelle ilusad silmad ei jää kuivaks, kui ta kuuleb, et Bill Scanlani elupäevad on lõppenud. Noh, igatahes naib see olevat üpris imelik viis nende lõpetamiseks.»

«Te poleks pidanud tulema,» ütlesin ma, pannes oma käe tema käele.

«Ja mis oleksin pidanud endast arvama, kui ma teiega poleks kaasa teinud?» vastas ta. «Ei, see on mu töö ja ma olen rõõmus, et selle lõpuni tegin.»

«Kui palju on meil veel aega jäänud?» küsisin doktcrilt pärast mõningat vaikust.

Ta kehitas olgu.

«Igal juhul piisab sellest ookeani toelise põhja nägemiseks,» ütles ta. «Meie balloonides on õhku peaaegu terveks paevaks. Meie peamiseks mureks on hingamisproduktid. Need lämmatavad meid. Kui meil oleks võimalik oma süsihappegaasist lahti saada ...»

«See on ilmselt võimatu.»

«Meil on üks balloon puhast hapnikku. Võtsin selle igaks juhuks kaasa. Kui hingame sellest balloonist aeg-ajalt mõne sõõmu, siis aitab see meid elus hoida. Nagu näete, oleme nüüd rohkem kui kahe miili sügavusel.»

«Miks peaksime püüdma end elus hoida? Mida varem kõik lopeb, seda parem,» ütlesin ma.

«Mehesõna,» hüüdis Scanlan. «Laseme vee sisse ja asi klaar.»

«Ja loobume kõige imetlusvaarsemast vaatepildist, mida inimsilmad on kunagi näinud!» ütles Maracot. «See oleks teaduse reetmine. Registreerigem faktid lõpuni, jäägugi need koos meie kehadega igaveseks ookeanipõhja. Ärgem rikkugem mängu.»

«Doktor on täitsamees!» hüüdis Scanlan. «Arvan, et kogu meie kambast on tal kõige rohkem närvi. Mang tuleb lõpuni mangida.»

Me istusime kolmekesi kannatlikult oma õõtsuval ja kõikuval pingil, hoides kramplikult selle äärest kinni, kuna

1 G iessen — ülikoolilinn Saksamaal. Tõlk.

kalad vilksatasid illuminaatorite taga ikka veel kiiresti alt üles.

«Sügavus on nüüd kolm miili,» tahendas, Maracot. «Avan hapnikuballooni, mr. Headley, sest õhk on tõepoolest vaga umbne. Üks asi vähemalt on selge,» lisas ta oma kuiva, kraaksuva naeruga. «Nüüdsest peale on see kindlasti Maracoti sügavik. Kui kapten Howie nende uudistega tagasi laheb, siis hoolitsevad mu kolleegid selle eest, et mu hauast saab iihtlasi ka mu monument. Isegi Bülow Giessenist.. .» Ta vadistas edasi mingist arusaamatust teaduslikust ülekohtust, mis talle oli tehtud.

Istusime jälle vaikides ja jälgisime batomeetri osutit, mis alustas roomates oma neljandat miili. Kord põrkasime millelegi raskele ja see vapustas meid nii tugevasti, et ma kartsin meie kambri küljelikaldumist. See vois olla mingi tohutu suur kala või mõni väljaulatuv nukk kaljuseinas, mille äärelt olime alla paiskunud. See äar paistis siis olevat imetlusväärselt sügaval, kuid nüüd, kui sellele oma kohutavast kuristikust tagasi vaatasime, näis meile, et see oli otse pinna lahedal. Ikka veel õõtsudes ning pööreldes vajusime läbi piiritu tumerohelise veemassi üha allapoole. Skaala näitas nüüd kakskümmend viis tuhat jalga.

«Meie teekond laheneb lõpule,» ütles Maracot. «Möödunud aastal näitas Scoti sügavusmootja siin kõige sügavamas kohas kakskümmend kuus tuhat seitsesada jalga. Mõne minuti jooksul selgub meie saatus. On võimalik, et kokkupõrge purustab meie kambri. On võimalik, et...»

Sel hetkel me maandusime.

Ükski lapsuke, keda ema paneb sulgpehmesse voodisse magama, ei vaju sellesse mugavamalt ja kergemalt kui meie Atlandi ookeani sügavaimasse põhja. Paks, pehme ja elastne mudakiht, millele laskusime, oli suureparane pidur, mis kaitses meid vaikseimagi põrutuse eest. Jäime liikumatult pingile istuma, ja oligi hea, et seda tegime, sest meie kamber oli sattunud mingile künkataolisele moodustisele, mida kattis paks, sitke, kleepuv mudakiht, ja nüüd õõtsusime sellel tasakesi edasi-tagasi, sest peaaegu pool meie põrandast oli igasuguse toeta. Seetõttu ähvardas meid küljelilangemise oht, kuid lõpuks saavutas meie kamber tasakaalu ja jäi liikumatuks. Kui see oli toimunud, laskis dr. Maracot oma illuminaatorist välja vaadates kuuldavale imestushüüde ja kustutas kiiresti elektri-valguse.

Oma hämmastuseks võisime ikka veel selgesti naha. Väljast hoovas meie illuminaatorite kaudu sisse hämarat, ähmast valgust, mis meenutas talvehommiku külma kiirgust. Vaatasime välja kummalisele maastikule ja võisime oma prozektorite abita näha igas suunas mitmesaja jardi kaugusele. See oli võimatu, kujuteldamatu, kuid meie meeled ütlesid meile sellest hoolimata, et see on fakt. Suur ookeanipõhi helendab.

«Miks mitte?» hüüdis Maracot, kui me paar minutit olime vaikselt imestanud. «Kas ma ei oleks pidanud seda ette nagema? Mida kujutab endast see tiibjalalistest limustest ja globigeriinidest koosnev muda? Kas see pole biljonite biljonite elusolendite kõdunemise produkt? Ja kas kõdunemine pole seoses fosforest-sentskiirgusega? Kus kogu maailmas

võiks see veel esineda, kui mitte siin? Ah, on tõepoolest kurb, et me tegime niisuguse avastuse, kuid ei saa sellest maailmale teatada.»

«Ja ometi,» tähendasin ma, «oleme korraga välja tõmmanud pool tonni radiolaare, kuid pole märganud mingit kiirgust.»

«Kahtlemata kaotavad nad selle oma pikal teekonnal vee-pinnale. Ja mis on pool tonni, võrreldes nende avarate lagendikega, kus toimub aeglane roiskumine? Vaadake, vaadake,» hüüdis ta ohjeldamatus erutuses, «süvamere elanikud söövad sellel orgaanilisel vaibal samuti, nagu meie maapealsed loomakarjad söövad aasadel!»

Kui ta neid sonu ütles, tuli mööda ookeani põhja aeglaselt meie poole parv kohmaka ja töntsi kehaga suuri musti kalu, kes tuhnisid ninadega käsnjate kasvude seas ja näksisid lahenedes siit-sealt mõne suutäie. Üks tohutu suur punane elukas mäletses nagu rumal ookeanilehm minu illuminaatori ees, kuna teised sõid siin ja seal, tõstes ajuti päid ja silmitsedes seda kummalist eset, mis nii äkki oli nende keskele ilmunud.

Ma võisin ainult imetleda Maracotti, kes selles umbses atmosfaaris otse surma palge ees istudes ikka veel teaduse kutset järgis ja oma vaatluste tulemusi markmikku kritseldas. Kuigi ma ei kasutanud tema täpseid meetodeid, tegin minagi mõttes oma markmeid, mis jäävad igaveseks nagu graveerituna mu mällu. Ookeanipõhja sügavamad kihid koosnevad punasest savist, kuid siin kattis seda hall süva-meremuda, mis lainelise tasandikuna ulatus nii kaugele, kui meie pilk küündis. See tasandik ei olnud sile, vaid sel-

lest kerkisid esile arvukad tontlikus valguses helkivad veidrad ümarad künkad, mis sarnanesid sellega, millele oli sattunud meie kamber. Nende väikeste kõrgendike vahel sööstlesid siia-sinna suured parved kummalisi kalu, kellest paljud olid teadusele taiesti tundmatud. Nende kehadel olid esindatud kõik mõeldavad värvitoonid, kuid viimaste hulgas domineerisid must ja punane. Maracot jälgis neid tagasihoitud erutusega ja registreeris neid oma märkmikku.

Õhk oli muutunud vaga umbseks ja jalle saime end päästa vaid uue hapnikuannusega. Huvitaval kombel aga oli meil kõigil hea isu — võiks isegi öelda, et olime näljased, — ja me asusime lihakonservide, leiva ja või kallale, mida Maracot oli ettenägelikult kaasa võtnud, rüübates peale viskit ja vett. Kehakinnitusest teritatud meeltega istusin oma illuminaatori juures ja igatsesin viimast sigaretti, kui mu pilk akki langes millelegi, mis tekitas minus terve keerise kummalisi mõtteid ja ootusi.

Ütlesin juba, et lainelist halli tasandikku katsid ümber-ringi mingid künkataolised moodustised. Üks eriti suur neist oli minu illuminaatori ees ja ma silmitsesin seda kolmekümne jala kauguselt. Tema küljel oli mingi kummaline märk, ja kaugemale vaadates nägin oma üllatuseks, et see märk kordus ikka jälle ja jälle, kuni ta lõpuks kadus künkanõlva taha. Kui inimene on surmale nii lähedal, siis on tarvis palju, et miski teda siin maailmas veel erutaks, kuid mu hing jäi hetkeks kinni ja siida lakkas tuksumast, kui akki taipasin, et see, mida ma enda ees nagin, oli friis1; kuigi need luitunud kujundid olid setetega kaetud ja kulunud, oli ilmne, et need oli kunagi nikerdanud inimkasi. Maracot ja Scanlan tormasid minu illuminaatori juurde ja silmitsesid äärmise imestusega neid kõikjale ulatuva inimtegevuse tundemärke.

«Need on kindlasti nikerdused!» hüüdis Scanlan. «Arvan, et see prahihunnik on kunagi olnud mingi hoone katus. Siis aga on need teised seal samuti hooned. Kuulge, peremees, me oleme sattunud otse mingisugusesse linna.»

«See on toepoolest muistne linn,» ütles Maracot. «Geoloogia õpetab, et mered on kunagi olnud mandrid ja mandrid mered, kuid mina olen alati kahelnud teoorias, et veel nii hiljuti kui kvaternaaris võis toimuda Atlandi ookeani põhja

1 Friis — reljeefidega kaunistatud voot seinapinna ja räästasimsi vahel. Tõlk.

alanemine. Platoni1 poolt edasi antud Egiptuse kuulujutud näivad aga siiski põhinevat faktidel. Siinsed vulkaanilised formatsioonid kinnitavad seisukohta, et see alanemine oli tingitud maavärinast.»

«Nende kuplite paigutus on summeetriline,» markisin mina. «Mulle tundub, et nad ei ole omaette majad, vaid kujutavad endast mingi tohutu suure hoone katuse ornamente.»

«Ma arvan, et teil on õigus,» ütles Scanlan. «Nurkadel on neli suurt kuplit ja nende vahel ridadena vaikesed. Kõik kokku naib see olevat kenake ehitus! Terve Merribanki tehas mahuks sinna majja ja ruumi jääks veel ülegi.»

«Ta on kuni katuseni mattunud kogu aeg ülalt langevatesse setetesse,» ütles Maracot. «Teisest küljest aga ei ole ta kodunenud. Suurtes sugavustes valitseb püsiv temperatuur veidi tile 32 kraadi Fahrenheiti järgi, mis lagunemis-protsesside kulgu takistab. Isegi stivamereelanike jäänused, mis katavad ookeani põhja ja annavad meile muuhulgas ka seda valgust, lagunevad kahtlemata vaga aeglaselt. Kuid, helde taevas, see märkide rida ei ole ju friis, vaid pealiskiri!»

Polnud mingit kahtlust, et tal oli oigus. Lühikeste vahemaade tagant kordusid seal ühed ja samad sumbolid. Need märgid olid kindlasti mingi muistse tähestiku tähed.

«Olen uurinud Foiniikia2 muistiseid ja neis tähtedes on kahtlemata midagi tuttavat,» ütles meie juht. «Niisiis, mu sõbrad, me oleme näinud muistset põhjavajunud linna ja viime hämmastavaid teadmisi endaga hauda kaasa. Nüüd ei saa me enam midagi teada. Meie teadmiste raamat on suletud. Olen teiega nõus, et mida varem saabub lõpp, seda parem.»

Kaua ei saanud see enam kesta. Õhk oli läppunud ning roiskunud. Ta oli susinikuühenditest nii raske, et hapnik mutis veel ainult vaevu balloonist välja tungida. Pingil seistes saime veel mone sõõmu puhtamat õhku, kuid mürgine leitsak kerkis aeglaselt kõrgemale. Doktor Maracot

1 P 1 a ton (427—347 e. m. a.) — kreeka filosoof. Tema dialoogides «Timaios» jt.) sisaldub legend Atlantisest — Atlandi ookeanis asunud suurest saarest või mandrist, mis umbes 9000 aastat enne Platonit vajus merepõhja. Praegu peetakse seda legendi faktidel põhinevaks. Tõlk.

2 Foiniikia — muistne maa-ala Vahemere rannikul; jagunes 4 uuremaks linnriigiks. Tõlk.

241

pani resigneerunult käed rinnale risti ja langetas pea. Scanlanist olid gaasid juba võitu saanud ja ta lebas siruli põrandal. Ka minu pea käis ringi ja ma tundsin oma rinnal talumatut raskust. Sulgesin. silmad ja mu teadvus hakkas kiiresti kaduma. Siis avasin nad uuesti, et maailmale, millest pidin lahkuma, veel viimast pilku heita; seda tehes aga ajasin enda kähiseva imestushüüdega jalule.

Labi illuminaatori vaatas meie poole inimnägu!

Kas see oli deliirium? Haarasin Maracoti õlast kinni ja raputasin teda ägedasti. Ta ajas enese sirgu ja põrnitses hämmastusest keeletuna seda ilmutust. Kui tema nägi seda samuti nagu minagi, siis ei olnud see viirastus. Too nägu oli piklik, kõhetu ning tõmmu, lühikese teravatipulise habemega ja kahe elava silmaga, mis heitsid siia-sinna kiireid

242

küsivaid pilke, haarates kõiki meie olukorra üksikasju. Näol võis näha äärmist hämmastust. Nüüd põlesid kõik meie tuled, ja see pidi tõepoolest olema kummaline ning paljuütlev vaatepilt, mis avanes ta pilgule selles vaikeses surmakambris, kus üks mees lamas teadvusetult põrandal ja kaks ülejaanut põrnitsesid lahenevast lambumissurmast moondunud sinkjate nägudega talle vastu. Me mõlemad hoidsime kätega kõrist kinni ja meie hingeldavad rinnad konelesid meeleheitest. Mees viipas kaega ja ruttas minema.

«Ta jättis meid maha!» hüüdis Maracot.

«Või laks abi tooma. Tostame Scanlani pingile. Seal all ootab teda kindel surm.»

Me tirisime mehaaniku pingile ja nõjatasime ta pea polstrile. Tema nagu oli hall ja ta pomises deliiriumis, kuid tema pulss oli veel tajutav.

«Meil on siiski veel lootust,» kraaksusin ma.

«Kuid see on ju hullumeelsus!» htiudis Maracot. «Kuidas saab inimene ookeani põhjas elada? Kuidas saab ta hingata? Me mõlemad nägime viirastust. Mu noor sõber, me hakkame mõistust kaotama.»

Sünges tontlikus valguses paistvat koledat kahkjashalli maastikku silmitsedes tundsin, et Maracotil võis õigus olla. Siis äkki märkasin liikumist. Kaugel vees vilksatasid varjud. Need tihenesid ja koondusid liikuvateks inimkujudeks. Mööda ookeani põhja ruttas meie poole jõuk inimesi. Hetk hiljem olid nad kogunenud illuminaatori ette, osutasid meie poole ja zestikuleerisid elavas vaidluses. Nende hulgas oli mitu naist, enamik aga olid mehed, kellest üks — võimsa keha, väga suure pea ja musta täishabemega isik — oli ilmselt mingi ülem. Ta vaatas kähku meie teraspuuri üle, ja et selle alumine äär ulatus kaugemale kui küngas, millele meie kamber oli laskunud, siis nägi ta, et kambri põhjas oli hingedega varustatud luuk. Nutid saatis ta kiiruga käskjala tuldud teed tagasi, andes meile samal ajal energiliselt ja käskivalt märku, et me seestpoolt luugi avaksime.

«Miks mitte?» küsisin ma. «Me võime lämbumise asemel väga hästi ka uppuda. Ma ei talu seda enam.»

«On võimalik, et me ei upu,» ütles Maracot. «Alt sisse-tulev vesi ei saa kokkusurutud õhu tasemest kõrgemale tousta. Andke Scanlanile natuke konjakit. Ta peab end kokku võtma, kuigi võib-olla viimast korda.»

Valasin mehaaniku kõrist lonksu konjakit alla. Scanlan neelatas ja vaatas imestunult ringi. Maracotiga kahekesi

tõstsime ta püsti pingile ja jaime temast kummalegi poole seisma. Ta oli veel pooluimane, kuid ma selgitasin talle mõne sõnaga olukorda.

«Kui vesi ulatub patareideni, siis võime saada kloori-mürgituse,» ütles Maracot. «Avage kõik õhuballoonid, sest mida suurem on rõhk, seda vähem vett tuleb sisse. Nüüd aidake mul hooba pöörata.»

Surusime sellele kogu oma raskusega ja kergitasime ummarguse plaadi oma vaikese kodu põrandast üles, kuigi ma tundsin end seda tehes enesetapjana. Elektrivalguses sätendav ja sädelev roheline vesi hoovas vulisedes ning lainetades sisse. Ta kerkis kiiresti meie jalgadeni, põlvedeni, vööni ja siis peatus. Kuid ohurohk oli talumatu. Meie pead kumisesid ja kõrvade trummikiled olid lõhkemas. Kaua poleks me suutnud niisuguses atmosfaaris elada. Ainult seinal olevatest instrumentidest kinni haarates suutsime hoiduda enda all olevasse vette langemast.

Oma kõrgest asupaigast ei saanud me enam läbi illuminaatorite välja vaadata ega suutnud kujutleda, missuguseid samme astuti meie vabastamiseks. Toepoolest, tundus olevat väljaspool inimlikku kujutlusvõimet, et meid oleks saadud tõhusal viisil abistada, kuid nende inimeste ja eriti jässaka habemiku pealiku käitumises oli midagi käskivat ning sihikindlat, mis tekitas meis ähmaseid lootusi. Äkki silmasime tema nägu, mis läbi vee alt üles meie poole vaatas, hetk hiljem oli ta ümmarguse avause läbinud ja pingile roninud, nii et ta seisis meie kõrval, — see oli lühikesekasvuline tugev mees, kes ulatus mulle ainult õlani, kuid vaatas meid suurte pruunide silmadega, mis olid tais poollõbusat enesekindlust, nagu tahaks ta öelda: «Vaesed mehikesed! Te arvate, et teie asjad on väga halvad, kuid ma näen selgesti pääseteed sellest olukorrast.»

Alles nüüd märkasin ma iiht väga hämmastavat asjaolu. Sel mehel, kui ta tõepoolest oli samasugune inimene kui meiegi, ümbritses pead ja keha mingi labipaistev kest, mis kasivarred ja jalad vabaks jättis. Ümbris oli nii läbipaistev, et vees poleks keegi suutnud seda märgata, kuid nüüd, kus ta oli meie kõrval õhu käes, sätendas see nagu hõbe, kuigi jäi samal ajal puhtaks ja selgeks nagu parim klaas. Mehe kummalgi õlal olid läbipaistvate kaitsekatete all kummalised ümarad kühmud. Need näisid piklike kastikestena, milles oli palju auke, ja jatsid mulje, nagu kannaks ta epolette.

Kui meie uus sõber oli meie juurde jõudnud, ilmus põhjas olevasse avausse teine nagu ja liikkas sellest labi midagi suure klaasmulli taolist. Üksteise jarel tõugati sisse ja kerkisid veepinnale kolm niisugust mulli. Seejarel ulatati alt üles kuus vaikest kastikest ja meie uus tuttav sidus need selleks määratud rihmade abil meie õlgadele, kuhu need jäid kühmudena, mis sarnanesid tema enda omadega. Ma hakkasin juba aimama, et nende kummaliste inimeste elu toimus kõigile loodusseadustele vastavalt ning et ühes kastikeses tekkis mingil uuel viisil õhk, kuna teine oli hingamisproduktide eemaldaja. Nüüd tõmbas ta meil läbipaistvad ümbrised üle pea ja me tundsime, et need tõmbusid oma elastsete ääristega tihedalt meie õlavarte ja vööde ümber, nii et vesi ei suutnud nende alla tungida. Hingasime nendes vaga kergelt ja mul oli hea meel näha Maracoti silmi endiselt prilli-klaaside taga pilkumas, kui ta minu poole vaatas, samal ajal kui Bill Scanlani muhelus näitas, et elustav hapnik oli teinud oma töö ja Bill oli jälle elurõõmus nagu ennegi. Meie päästja vaatas väärika rahuloluga meile kõigile üksteise järel otsa ja andis siis märku, et me jargneksime talle läbi luugi ookeani põhja. Meile sirutus vastu tosin abivalmis kätt, et tõmmata meid äbi avause ning toetada meid esimestel kõhklevatel sammudel, mis me oma sügavale limasesse mudasse vajuvate jalgadega astusime.

Veel nüüdki ei suuda ma lakata selle üle imestamast! Seal me nüüd olime — kõik kolm terved ning vabad viie miili sügavuse veekuristiku pohjas. Kus oli see kohutav rõhk, mis oli tiivustanud nii paljude teadlaste kujutlusvõimet? Me ei tundnud seda rohkem kui meie ümber ujuvad hõrgud kaladki. Tõsi küll, meie kehi kaitsesid ornad klaasümbrised, mis tegelikult olid tugevamad kui kõige kõvem teras, kuid isegi meie paljad jäsemed ei tundnud rohkem kui teatavat pigistust, millega me varstj harjusime. Oli hea seista koos ja vaadata tagasi teraskambrile, millest olime väljunud. Olime patareid töötama jätnud; kambri igast küljest välja-hoovavad valgusjoad ja parvedena tema akende juurde kogunenud kalad moodustasid imetlusvaarse vaatepildi. Kui me seda silmitsesime, haaras juht Maracoti käest kinni ja me järgnesime neile mõlemale üle vesise soo, sumades raskelt labi kleepuva pealispinna.

Ja siis toimus hämmastav vahejuhtum, mis meie uusi kummalisi kaaslasi üllatas ilmselt niisama suurel määral kui meid endidki. Meie peade kohal ilmus pimedusest nähtavale

mingi väike tume ese, mis laskus õõtsudes allapoole, kuni ta üsna meie lahedal jõudis ookeani põhja. See oli muidugi meie kohal seisva «Stratfordi» süvamerelood, millega mõõdeti veesügavikku, mis tulevikus pidi meie ekspeditsiooni nime kandma. Olime teda juba tema laskumisel näinud ja meile oli selge, et meie kadumise tragöödia katkestas operatsiooni, kuid mõninga vaheaja järel viidi see lõpule, aimamata, et see lõpeb peaaegu

meie jalgade ees. Ülal ilmselt ei teatud, et lood on põhja jõudnud, sest tina lebas liikumatult mudas. Minu pea kohal suundus ülespoole pingul traat, mis läbi viie miili paksuse veekihi uhendas mind meie laeva dekiga. Oo, kui oleks võimalik kirjutada sedel ja kinnitada see loodi külge! Niisugune mõte on absurdne, kuid kas mul siiski ei ole võimalik saata mõnd teadet, mis laeval olijatele näitaks, et me oleme veel teadvuse juures? Minu kuub oli kaetud klaasümbrisega ja kuuetaskud olid seetõttu ligipääsematud, kuid ümbris ei ulatunud vööst allapoole ja taskurätik oli mul juhuslikult püksitaskus. Tõmbasin selle välja ja sidusin tinast ülespoole loodi külge. Automaatne mehhanism vabastas kohe tina loodi küljest ja ma nägin, kuidas

mu valge lõuenditükike lendas üles tolle maailma poole, mida ma võib-olla enam iialgi ei nae. Meie uued tuttavad silmitsesid suure huviga seitsmekiimne viie naela raskust- tinakamakat ja võtsid, selle lõpuks kaasa, kui asusime edas|

minema.

Olime küngaste vahel loogeldes ainult mõnisada jardi sammunud, kui meie ette kerkis väike nelinurkne uks, millest kummalgi pool seisid massiivsed sambad ja mille kohale oli raiutud mingi pealiskiri. Uks oli avatud ja me astusime suurde tühja kambrisse. Meie selja taga lükati ukse ette liikuv vahesein, mida nihutati seestpoolt vända abil. Oma klaaskiivrites ei kuulnud me muidugi ühtki heli, kuid olles mõned minutid seisnud, märkasime, et tööd oli alustanud võimas pump, sest vee tase meie kohal alanes kiiresti. Vähem kui veerandtunni pärast seisime märjal kivipõrandal, samal ajal kui meie uued sõbrad olid tegevuses meie läbipaistvate kehakatete eemaldamisega. Hetk hiljem hingasime hästivalgustatud soojas ruumis täiesti puhast õhku, kuna naeratavad ja lobisevad tumedaverelised veesügavuste inimesed kogunesid meie timber, surusid meil kätt ja patsutasid meile sobralikult olale. Nad rääkisid kummalist kurguhäälset keelt, millest me ei taibanud ühtki sõna, kuid naeratus näol ja sõprusevalgus silmades on arusaadavad isegi

ookeani pohjas. Klaasülikonnad riputati seinal olevatele nummerdatud varnadele ning lahked veeelanikud pooleldi juhtisid, pooleldi tõukasid meid sisemise ukse juurde, mille taga avanes allapoole suunduv pikk koridor. Kui uks meie järel sulgus, ei meenutanud meile enam miski hämmastavat fakti, et olime tahtmatult sattunud Atlandi ookeani pohjas elava tundmatu rahva külalisteks ja igaveseks lahutatud maailmast, kuhu kuulusime.

Nüüd, kus kohutav pinge oli nii järsku lõdvenenud, tundsime kõik väsimust. Isegi Bill Scanlan, kes oli taskuväljaandes Herkules, vedas mööda põrandat jalgu järel; meie Maracotiga aga kasutasime juhust ja toetusime raskelt oma juhtide õlgadele. Ent väsimusest hoolimata ei jätnud ma teel ühtki üksikasja kahe silma vahele. Oli üsna ilmne, et õhk oli pärit mingist masinast, milles teda valmistati, sest ta tuli puhangutena seinas olevatest ümmargustest avaustest. Hajutatud valgus aga oli kahtlemata fluorestsentse päritoluga ja selle allikateks olid pikad heledad klaassilindrid, mis olid riputatud koridori karniisidele. Muide, seda liiki hõõgniidita valgusallikad on viimasel ajal hakanud köitma ka meie Euroopa inseneride tähelepanu. Niipalju olin jõudnud margata, kui meie laskumine lõppes ja meid juhiti suurde tuppa, mille porandat katsid tihedad vaibad ning mis oli rikkalikult sisustatud ebamaaraselt Egiptuse hauakambreid meenutavate kullatud toolide ja madalate diivanitega. Rahvasumm oli laiali saadetud ja meie juurde oli jäanud ainult habemik juht oma kahe abilisega. «Manda,» ütles ta endale vastu rinda

koputades. Siis osutas ta järgemooda iga-ühele meist ja kordas sonu «Maracot», «Headley» ja «Scanlan», kuni need olid tal täiesti selged. Seejärel andis ta meile märku istuda ja ütles ühele oma abilistest mingi sõna. Abiline lahkus toast ja pöördus varsti tagasi, tuues endaga kaasa väga vana, valgejuukselise ja pikahabemelise mehe, kel oli peas kummaline mustast riidest kuhikmüts. Ma olek-sin juba varem pidanud ütlema, et kõik need inimesed kandsid põlvini ulatuvaid värvilisi tuunikaid ning kõrgeid kala-nahast saapaid. Auväärne uustulnuk oli nähtavasti arst, sest ta vaatas meid kõiki kordamööda läbi, asetades käe meie laubale ja sulgedes silmad, nagu võtaks ta vaimus vastu teateid meie tervisliku seisundi kohta. Ilmselt ei olnud ta sellega sugugi rahul, sest ta raputas pead ja ütles Mandale tõsise häälega mõned sõnad. Manda andis kohe oma abilisele korralduse ning see tõi sisse toidukandmiku

ja veinipudeli, asetades need meie ette. Olime liiga väsinud, et mõtelda, mis toidud need on, kuid pärast sööki oli meie enesetunne parem. Siis juhiti meid teise ruumi, kus oli valmis seatud kolm voodit, ja ma viskusin iihte neist. Ähmaselt on mul meeles, et Bill Scanlan tuli ja istus mu voodi servale.

«Teate, poju, see konjakilonks päästis mu elu,» ütles ta. «Aga kus me õieti oleme?»

«Mina tean seda niisama vahe kui teiegi.»

«Noh, mina igatahes olen valmis põhku pugema,» ütles ta uniselt, poordudes tagasi oma voodi juurde. «Teate, see vein oli mõnus. Tanu jumalale, et siin pole keeluseadust maksma pandud.» Need olid viimased sõnad, mis ma kuulsin, enne kui vajusin kõige sügavamasse unne, mida ma kunagi olen maganud.

III PEATÜKK

Ärgates ei taibanud ma kohe, kus olen. Eelmise paeva sündmused näisid nagu mingi painajaliku viirastusena ja ma ei suutnud uskuda, et pean neid võtma faktidena. Hämmeldunult silmitsesin suurt, tühja, pruunikashallide seintega akendeta ruumi, karniisidelt hoovava lillaka vareleva valguse jugasid, siin-seal paiknevaid üksikuid mööbliesemeid ja lõpuks kaht teist voodit, mille poolt kuuldus saarast kõrge-toonilist, labilõikavat norskamist, mida ma «Stratfordi» pardal olin harjunud seostama Maracotiga. See oli liiga groteskne, et olla tõsi, ja alles siis, kui sõrmitsesin oma voodi-vaipa ja märkasin kummalist materjali, mingi meretaime kuivatatud kiude, millest see oli punutud, suutsin selgesti tajuda kujuteldamatut seiklust, mis meile oli osaks langenud. Ma mõtisklesin ikka veel selle üle, kui kuulsin valju naerupahvatust ja nagin Bill Scanlanit voodis istuli tousvat.

«Hommikust, poju!» hüüdis ta naeruturtsatuste vahel, kui nagi, et ma olin ärkvel.

«Teil näib hea tuju olevat,» ütlesin veidi ärritatult. «Ma ei näe, et meil oleks palju, mille üle naerda.»

«Noh, kui ma ärkasin, siis oli mul meel must nagu teilgi,» vastas Bill. «Siis tuli üks õige peenike idee ja see ajaski mind naerma.»

«Mulle endale kuluks ka väike naer ara,» ütlesin ma. «Mis idee see oli?»

«Vaadake, poju, ma mõtlesin, kui porgu moodi naljakas oleks olnud, kui me kõik oleksime end selle süvamereloodi otsa sidunud. Ma arvan, et nendes klaasvigurites oleksime kogu aja väga hästi hingata saanud. Kui siis vana Howie oleks üle parda vaadanud, oleks ta meid näinud terve kimbuna läbi vee enda poole kerkimas. Ta oleks kindlasti arvanud, et jäime konksu otsa. See oleks alles temp olnud!»

Meie ühine naer äratas doktori, kes tõusis voodis istuli, näol samasugune hämmastus, nagu varem oli olnud minugi omal. Unustasin meie mured, kui lõbustatult kuulasin ta katkendlikke märkusi, kus vaheldusid ekstaatiline rõõm, mida põhjustas väljavaade niisugusele tegevusväljale teadusliku uurimise alal, ja sügav kurbus selle üle, et tal polnud mingit lootust saavutatud tulemusi oma maapealsetele teaduslikele ametivendadele teatavaks teha. Lopuks jõudis ta tagasi käesoleva hetke pakiliste vajaduste juurde.

«Kell on üheksa,» ütles ta oma uuri vaadates. Meie kõigi kellad näitasid sama tundi, kuid miski ei aidanud kindlaks teha, kas oli õhtu või hommik.

«Meil tuleb hakata oma kalendrit pidama,» ütles Maracot. «Me laskusime 3. oktoobril. Siia jõudsime sama päeva ohtul. Kui kaua me magasime?»

«Heldeke, vaga võimalik, et terve kuu,» ütles Scanlan. «Viimati magasin ma nii sügavasti siis, kui Mickey Scott mind tehase kuueringilisel katsevõistlusel saatis ööbikuid kuulama.»

Me rõivastusime ja pesime end, sest kõik tsivilisatsiooni mugavused olid käeparast. Uks oli siiski lukus ja oli selge, et esialgu olime vangid. Igasuguse ventilatsiooni ilmsest puudumisest hoolimata püsis õhk täiesti puhas ja me leid-sime, et ta hoovas tuppa seinas olevatest vaikestest avaustest. Hoones oli ka mingi keskküttesüsteem, sest kuigi polnud näha ühtki ahju, oli ruum meeldivalt soe. Varsti märkasin ühel seinal nuppu ja surusin sellele. Nagu ma olin arvanud, oli see kell, sest uks avanes kohe ja lavele ilmus kollast rüüd kandev vaike tumedavereline mees, kes oma suurte pruunide lahkete silmadega vaatas küsivalt meie poole.

«Me oleme näljased,» ütles Maracot. «Kas saate meile veidi süüa tuua?»

Mees raputas pead ja naeratas. Oli selge, et need sõnad olid talle arusaamatud.

Scanlan katsus onne ameerika zargooni valinguga, kuid seda vottis vastu samasugune kohmetu naeratus. Kui aga

mina suu avasin ja sinna sõrme pistsin, noogutas meie külaline elavalt ja ruttas minema.

Kümme minutit hiljem avanes uks ja kaks kollaseis rõivais teenrit veeretasid enda ees sisse väikese laua. Ka Biltmore'i hotellis ei oleks meid paremini toidetud. Laual oli kohvi, sooja piima, prantssaiu, maitsvaid lestakalu ja mett.

Poole tunni valtel olime liialt tegevuses, et meil oleks aega olnud mõtteid vahetada selle üle, mida me sõime või kust see pärit oli. Parast ilmusid jälle kaks teenrit, veeretasid kandiku välja ning sulgesid enda taga hoolikalt ukse.

«Ma olen ennast juba nii palju näpistanud, et olen üleni mustjassinine,» ütles Scanlan. «Mis asi see on — oopiumi-unenägu voi? Kuulge, doktor, teie tõite meid siia alla ja ma motlen, et te võiksite meile öelda, mis teie sellest arvate.»

Doktor raputas pead.

«See on ka mulle nagu unenägu, kuid suureparane unenägu. Missugune uudis oleks see maailmale, kui meil vaid õnnestuks seda teatavaks teha!»

«Üks asi on selge,» ütlesin ma. «Legendis Atlantisest sisaldub ilmselt tõetera ja osa sellest rahvast on mingil imelisel viisil säilinud.»

«Noh, isegi kui nad on säilinud,» htitidis Bill Scanlan oma ümmargust pead kratsides, «ei taipa ma põrmugi, kust pagana kohast saavad nad õhku ja magedat vett ja kõikd muud. Võib-olla tuleb see habemik naljasell, keda eile õhtul nägime, meie juurde visiidile, ja seletab meile need vigurid ära.»

«Kuidas ta saab seda teha, kui meil pole ühist keelt?»

«Küllap me teeme ise tähelepanekuid,» ütles Maracot. «Üks asi on mul juba selge. Seda ütles mulle mesi hommikul einel. See oli kindlasti sünteetiline mesi, nagu meiegi oleme maa peal seda valmistama õppinud. Ent kui stinteetiline mesi, siis miks mitte ka sunteetiline kohv või jahu? Keemiliste elementide aatomid on nagu telliskivid ja neid telliskive leidub kõikjal meie ümber. Meil tuleb ainult õppida teatavaid kive — mõnikord ühtainsat kivi — umber paigutama, et valmistada mingit uut ainet. Suhkrust saadakse tärklist või ka alkoholi lihtsa kivide ümberpaigutamise teel. Ja mis paigutab neid kive umber? Kuumus. Elektrivool. Voib-olla: mingid teised tegurid, millest me midagi ei tea. Mõned neist paigutuvad ise ümber ning raadium muundub seatinaks ja uraan raadiumiks, ilma et me neid puudutaksime.»

«Te arvate siis, et neil on arenenud keemia?»

«Olen selles kindel. Pealegi pole olemas ühtki elementaarset telliskivi, mida neil poleks siin käeparast. Vesinikku ja hapnikku on kerge saada mereveest. Siin massiliselt kasvavates veetaimedes on lämmastikku ning süsinikku ja süvameresetted annavad fosforit ja kaltsiumi. Osava tegutsemise ja vastavate teadmiste puhul ei leidu ainet, mida siin poleks võimalik valmistada.»

Keset doktori keemialoengut avanes uks ja sisse astus Manda, kes meid sõbralikult tervitas. Koos temaga tuli seesama auvaarne vana dzentelmen, keda eelmisel õhtul olime näinud. Ta oli arvatavasti kuulus õpetlane, sest ta püüdis meid kõnetada mitme lausega, mis tõenaoliselt olid öeldud erinevates keeltes, kuid kõik need olid võrdselt arusaamatud. Siis kehitas ta õlgu ja rääkis Mandaga, kes andis kahele ikka veel ukse juures ootavale kollaseis rõivais teenrile mingi korralduse. Need kadusid, kuid pöördusid varsti tagasi omaparase ekraaniga, mida toetasid kaks külgposti. See sarnanes täpselt meie kinoekraaniga, kuid oli kaetud mingi sädeleva ainega, mis valguse kaes säras ja helkis. Ekraan paigutati vastu üht seina. Siis mõõtis vanamees väga hoolikalt sammudega välja teatava vahemaa ja tegi porandale märgi. Sellesse kohta asudes pöördus ta Maracoti poole, puudutas tema laupa ja osutas ekraani poole.

«Täitsa porunud,» ütles Scanlan. «Pööning sassis.»

Maracot raputas pead, naidates sellega, et me ei oska midagi peale hakata. Ka vanamees oli hetkeks segaduses. Siis tuli talle pahe mingi idee ja ta osutas sormega iseendale. Seejarel pöördus ta ekraani poole, suunas silmad sellele ja näis oma tähelepanu koondavat. Hetke parast ilmus meie ees olevale ekraanile tema peegelpilt. Siis osutas ta meile ja jargmisel silmapilgul asendus tema kujutis meie vaikese ruhma omaga. See ei

olnud meile just eriti sarnane. Scanlan näis koomilise hiinlasena ja Maracot kodunenud laibana, kuid ilmselt olime need meie sellistena, nagu operaator meid nägi.

«See on mõtete peegeldus,» hüüdsin ma.

«Täpselt,» ütles Maracot. «See on kahtlemata kõige imetlusväärsem leiutis, kuid siiski pole see midagi muud kui kombinatsioon telepaatiast ja televisioonist, millest meil ka maa peal on juba ahmane ettekujutus.»

«Ma poleks ilmaski osanud arvata, et näen iseennast kinolinal, kui see juustunäoga hiinlane peab tõepoolest kujutama mind,» ütles Scanlan. «Teate, kui me saaksime kõik need

uudised «Ledgeri» toimetajale anda, siis laoks ta välja nii palju plekki, et sellest piisaks mulle eluajaks. Kaup on meil olemas — kui ainult saaksime seda müüa.»

«Selles see häda ongi,» ütlesin ma. «Pagana pihta, me võiksime terve maailma kihama panna, kui ainult sinna. tagasi pääseksime. Aga mida ta seal viipab?»

«Vanamees tahab, et teie seda asjandust prooviksite, doktor.»

Maracot asus määratud kohale ja manas oma tugeva, selgesti motleva aju abil ekraanile täpse kujutise iseendast. Edasi nägime Manda .kujutist ja siis pilti «Stratfordist» sellisena, nagu olime ta maha jatnud.

Nii Manda kui ka vana teadlane noogutasid laeva nähes heakskiitvalt pead ning Manda osutas kaeviipega algul meile ja siis ekraanile.

«Jutustada neile kõik — seda tahab ta öelda,» hüüdsin ma «Nad tahavad piltides näha, kes me oleme ja kuidas me siia sattusime.»

Maracot noogutas arusaamise märgiks Mandale pead ja alustas meie teekonna kujutamist, kuid Manda tõstis käe ja

peatas ta. Tema korraldusel eemaldasid teenrid ekraani ja kaks atlantlast andsid meile käeviipega marku, et me neile järgneksime.

See oli tohutu suur hoone ja me läbisime ühe koridori teise järel, kuni jõudsime lõpuks suurde saali, kus olid astmeliselt kerkivad istmed nagu lektooriumis. Saali ühel seinal oli lai ekraan, mis sarnanes sellega, mida olime juba nainud. Ekraani vastas istus vahemalt tuhandepaine rahvahulk, kes võttis meid vastu tervitussuminaga. Seal oli inimesi mõlemast soost ja igas vanuses: mehed — tumedaverelised ning habemikud, naised — ilusad oma nooruses ja auväärsed vanaduses. Nende silmitsemiseks aga oli meil vähe aega, sest meid pandi esiritta istuma, Maracot paigutati ekraani ees olevale poodiumile, tuled kustutati ja Maracotile anti märku alustamiseks.

Oma ülesande täitis ta erakordselt hästi. Kõigepealt nägime oma laeva Thames'ilt lahkumas ja pingeliselt jälgivast vaatajaskonnast kuuldus erutussuminat, kui tal avanes võimalus ehtsale tänapaeva suurlinnale pilku heita. Siis ilmus

ekraanile kaart, millele oli märgitud laeva teekond. Seejarel nähti teraskambrit koos selle sisseseadega ja ta ilmumist tervitati äratundmispominaga. Jälle nägime end laskumas ja sugaviku servale jõudmas. Siis ilmus koletis, kes meid hukatusse oli saatnud. «Maraks! Maraks!» hüüdsid inimesed, kui loom nähtavale tuli. Oli selge, et neil oli olnud juhust teda tundma ja kartma oppida. Saalis valitses hauavaikus, kui elukas meie trossi kallal kohmitses; kui traadid katkesid ja me sügavikku lange-sime, kuuldus õudusoigeid. Ka kuu aega kestvate seletustega poleks me oma täba-rast olukorrast saanud selgemat ülevaadet anda kui selle pooletunnise piltliku demonstratsiooniga.

Kui vaatajad laiali läksid, külvasid nad meid üle kõikvõimalike kaastunde-avaldustega, kogunesid meie timber ja patsutasid meile olale, andes sellega

mõista, et me oleme teretulnud. Meid esitleti kordamööda mõningatele pealikutele, kuid pealikuks saamise näis siin määravat ainuüksi tarkus, sest neil kõigil paistis olevat üks ja sama sotsiaalne seisund ja nad olid rõivastatud väga sarnaselt. Mehed kandsid põlvini ulatuvaid safran-kollaseid tuunikaid, nende vööd ja kõrged saapad olid valmistatud mingist vastupidavast soomuselisest materjalist, mis ilmselt oli mõne merelooma nahk. Naised olid, rõivastatud nägusas klassikalises stülis. Nende voogavad rüüd olid igas varjundis roosad, sinised või rohelised ja kaunistatud pärlikobarate ning sirendavate merikarbi-tükkidega. Paljud neist olid maapealse mõiste järgi võrratult ilusad. Üks neist — kuid miks peaksin oma isiklikke tundeid segama sellesse üldsusele määratud jutustusse? Lubatagu mul vaid niipalju oelda, et Mona on ühe rahvajuhi — Scarpa — ainus tütar ja et pärast päeva, mil me esmakordselt kohtusime, lugesin alati ta silmist sõnumit, mis kõneles sümpaatiast jal arusaamisest ning tungis minu südamesse, samuti kui mu tänulikkus ja imetlus näisid olevat tunginud tema omasse. Praegu ei tarvitse ma tollest oivalisest daamist rohkem kõnelda. Piisab sellest, kui ütlen, et minu ellu oli astunud uus mõjukas tegur. Kui Maracotti nägin ebaharilikult elavate zestidega ühele lahkele leedile tähelepanu avaldamas, kuna Scanlan seisis naervate tütar-laste keskel, andes neile pantomiimiga edasi oma imetlust, siis taipasin, et ka minu kaaslastele hakkasid meie traagilise olukorra meeldivamad küljed selgeks saama. Kui me maailmale olime surnud, siis vahemalt olime leidnud teise elu, mis kaotatu eest tõotas mõningat hüvitust.

Sama päeva pärastlõunal tegime koos Manda ja teiste sõpradega selles tohutu suures hoones osalise ringkaigu. Aegade jooksul mere põhja kogunenud setted olid hoone nii sügavale endasse matnud, et sinna võis pääseda ainult katuse kaudu; sissekäigu juurest viisid koridorid üha alla-poole, kuni mitusada jalga sisenemiskambrist madaiamal jõuti lopuks alumisele korrusele. Sellest sügavamale olid omakorda kaevatud keldrid ja me nägime igas suunas koridore, mis laskusid maapõue sisemusse. Meile näidati õhu valmistamise seadmeid ja pumpi, mis panid õhu hoones ringlema. Hämmastunud ja imetlev Maracot juhtis meie tähelepanu sellele, et siin mitte ainult ei segatud hapnikku lammastikuga, vaid saadi väiksematest retortidest ka teisi gaase, mis võisid olla ainult argoon, neoon ja teised atmo-

sfääri vahetuntud koostisosad, millest maa peal alles hakati teadlikuks saama. Huvi äratasid ka destilleerimistõrred mageda vee valmistamiseks ja tohutu suured

elektriseadmed,. kuid paljud masinad olid nii keerukad, et meil oli raske nende üksikasjusse tungida. Võin ainult öelda, et maitsesin omaenda keelega ja nägin omaenda silmaga, kuidas mitmesugustesse masinatesse valati gaasilisi ja vedelaid kemikaale, kuidas viimaseid mõjustati kuumuse, rohu ja elektrivooluga ning kuidas lõppsaadustena võeti välja jahu, teed, kohvi ja veini.

Uurimiskäikudel, mida me mitmel puhul sooritasime meile kättesaadavatesse hooneosadesse, sai meile üsna varsti selgeks üks asjaolu — nimelt see, et mere alla jäämist oli ette nähtud ja kaitseabinõud vee sissetungi vastu tarvitusele võetud ammu enne, kui maa vajus lainetesse. Oli muidugi loogiline ega vajanud tõestusi, et neid abinõusid ei olnud võimalik rakendada parast tolle sündmuse toimumist, kuid nüüd nägime tõendeid selle kohta, et kogu selle suure hoone ehitamisel oli vastupidava varjupaiga rajamise ülesannet juba algusest peale igati silmas peetud. Tohutu suured retordid ja tõrred, milles valmistati õhku, toiduaineid, destilleeritud vett ja teisi vajalikke produkte, olid kõik seintesse monteeritud ning kujutasid endast ilmselt esialgse konstruktsiooni orgaanilisi koostisosi. Samuti oli lugu ka väljumiskambritega, kvartsitookodadega, kus valmistati klaasümbrisi, ja tohutu suurte veepumpadega. Neid kõiki olid osavalt ja ettenägelikult ehitanud need imelised minevikuinimesed, kes, niil palju kui meil õnnestus kindlaks teha, näisid olevat sirutanud ühe käe Kesk-Arneerikasse ja teise Egiptusse, jättes endast meie maapinnale jälgi, kui nende oma maa vajus-Atlandi ookeani pohja. Mis puutub siinseisse elanikesse, nende järeltulijaisse, siis näis meile, et need olid tõenäoliselt degenereerunud, mis oli ka üsna loomulik, ja et parimal juhul olid nad ainult paigal püsinud ning mõningaid esiisade teadmisi säilitanud, ilma et neil oleks olnud energiat viimastele midagi lisada. Nende käsutuses oli imetlusväärseid jõude, kuid neil tundus olevat kummaliselt vahe initsiatiivi; imetaolisele pärandile, mille nad esiisadelt olid saanud, ei olnud nad midagi lisanud. Ma olen kindel, et neid teadmisi kasutades oleks Maracot üsna pea saavutanud suuremaid tulemusi. Mis puutub vilunud ja kiire taibuga mehaanikusse Scanlanisse, siis näitas ta alatasa üles sellist. osavust, mis antlantlastele tundus vist niisama tahelepanu-

väärsena kui nende kasutuses olevad jõud meile. Ookeani põhja laskudes kandis ta kuuetaskus oma lemmikut, suupilli, ja tema mäng sellel oli meie sõpradele alatise naudingu allikaks, kui nad rühmadena tema ümber istusid ja tema kodumaa kaeblikke neegrilaule kuulasid samasuguse vaimustusega, nagu meie kuulaksime Mozartit.

Ütlesin eespool, et kogu hoone ei olnud meile uurimiseks kättesaadav, ja nüüd voiksin sellel asjaolul veidi pikemalt peatuda. Mööda üht paljudest jalgadest kulutatud koridori liikus pidevalt inimesi, kuid meie juhid valtisid alati seda meie ekskursioonidel. See äratas loomulikult meie uudishimu; me otsustasime ühel õhtul õnne katsuda ja omal käel väikese uurimisretke sooritada. Niisiis lipsasime oma toast välja ja suundusime tundmatusse majaossa, kasutades sel-leks aega, mil liikvel oli vähe inimesi.

Koridor viis meid suure kaarja ukse juurde, mis näis olevat valmistatud puhtast kullast. Kui me selle lahti toukasime, leidsime eest suure ruudukujulise ruumi, mille iga sein oli vahemalt kahesaja jala pikkune. Kõikjal ümberringi olid seinad kirevaks maalitud ning kaunistatud ebatavaliste piltide ja grotesksete raidkujudega, mille tohutud peaehted sarnanesid Ameerika indiaanlaste omadega. Selle suure saali lõpus nägime hiiglaslikku istuvat kuju, mille jalad olid ristis nagu Buddhal, kuid mille ilmes polnud jalgegi

leebusest, mis peegeldub Buddha rahulikest näojoontest. Vastupidi, see oli viha ja õeluse kehastus, tema suu oli avatud ning silmad metsikud ja punased, kusjuures nende efekti suurendasid neist labi paistvad elektrilambid. Tema rüpes oli suur ohvrianum; lähemale astudes nagime, et see oli tuhka täis.

«Moolok!» ütles Maracot. «Moolok või Baal — foiniikia rahvaste vana jumal.»

«Helde taevas!» huudsin ma vana Kartaagot meenulades. «Ega see vagur rahvas ometi too inimohvreid?»

«Teate, poju,» ütles Scanlan murelikult, «ma loodan igatahes, et nad jätavad selle perekonda. Poleks kuigi meeldiv, kui nad hakkaksid meiega niisuguseid tempe tegema.»

«Ei, ma arvan, et nad on aja jooksul targemaks saanud,» ütlesin ma. «Õnnetused õpetavad inimesi teiste vastu halastust tundma.» :

«Õigus,» lausus Maracot tuhka sorides. «See on küll vana traditsiooniline jumal, kuid tema kultus on kahtlemata lee-

bem. Need siin on põletatud leivapätsid ja muu selletaoline materjal. Kuid võib-olla oli kord aeg ...»

Meie arutlusi katkestas lähedalt kostev karm hääl ja me nagime mitut kollastes rüüdes ja kõrgetes mütsides meest, kes ilmselt olid templi preestrid. Nende naoilmete jargi otsustades olime väga lahedal sellele, et meist oleksid saanud Baali viimsed ohvrid, ja üks neist oli isegi vöö vahelt noa välja tõmmanud. Ägedate zestide ja hüüetega tõrjusid nad meid toorelt oma pühamust välja.

«Pagan võtaks!» hüüdis Scanlan. «Ma annan sellele tüübile vastu vahtimist, kui ta mulle niimoodi ligi tükib! Kuule, naljavend, hoia oma kapad mu kuuest eemaleb

Hetke vältel kartsin, et tuleb pühitsetud pinnal «mürglit» alustada, nagu Scanlan seda nimetas. Meil õnnestus siiski kaklus ennetada ja vihane mehaanik eemale toimetada; oma toas leidsime küll varjupaiga, kuid Manda ja meie teiste sõprade kaitumine näitas meile, et nad olid meie kõrvalhüppest teadlikud ja panid seda pahaks.

Hoones aga oli veel teine pühakoda, mida meile vabalt näidati ja mis väga ootamatul viisil andis meie kasutusse aegaviitva ja ebatäiusliku meetodi mõtete vahetamiseks oma kaaslastega. See ruum asus templi alumistes regioonides ja seal puudusid igasugused dekoratsioonid ja kultusemärgid, välja arvatud see, et ruumi ühes otsas seisis aja jooksul kollaseks tõmbunud elevandiluust kuju — naine, kel oii käes oda ja õlal öökull. Ruumi valvur oli vaga vana, kuid tema kõrgest east hoolimata oli meile selge, et ta kuulus hoopis teise, ilusamasse ja suuremakasvulisse inimtõugu kui templi preestrid. Kui me Maracotiga elevandiluust kuju ees seisime ja seda silmitsesime, piüüdes meelde tuletada, kus me midagi selletaolist olime nainud, kõnetas vanamees meid.

«Thea,» ütles ta kuju poole osutades.

«Pagana pihta!» huudsin ma. «Ta räägib kreeka keelt.»

«Thea! Athena!» kordas mees.

Polnud mingit kahtlust. «Jumalanna — Athena,» nendes sõnades ei saanud eksida. Maracot, kelle imetlusvaarne aju oli absorbeerinud midagi igast teadusharust, hakkas otsekohe esitama küsimusi klassikalises kreeka keeles, millest vana preester sai ainult osaliselt aru ja millele ta vastas nii arhailises murdes, et see oli peaaegu taiesti mõistetamaiu. Maracot omandas sel viisil siiski mõningaid teadmisi ja leidis vahendaja, kelle kaudu tal oli võimalik meie sõpradeie üht-teist ähmaselt edasi anda.

«See ori tähelepanuväärne tõend legendide usaldusvaarsu-sest,» ütles Maracot tol õhtul oma kõrge, kriiskava häälega, kõneldes nii, nagu esineks ta suure auditooriumi ees. «Nad põhinevad alati faktidel, kuigi need faktid voivad aegade jooksul moondunud olla. Te teate — või tõenäoliselt te ei tea («Pole aimugi!» Scanlanilt) —, et suure saare hukkumise ajal oli käimas soda muistsete kreeklaste ja atlant-laste vahel. See fakt sisaldub Soloni' kirjelduses sellest, mida ta kuulis Saisi2 preestritelt. Me võime oletada, et atlantlaste kaes oii tol ajal kreeka vange, et mõned neist olid templi teenistuses ja et nad säilitasid seal omaenda usundi. Nii palju kui ma aru sain, on too mees selle kultuse poline preester, ja võib olla, et kui me rohkem teada saame, siis näeme ka mõningaid selle muistse rahva järeltulijaid.»

«Noh, igatahes on nad teistest palju mõistlikumad,» ütles Scanlan. «Ma arvan, et kui neil on tingimata vaja mingit puujumalat, siis olgu see juba parem ilus naine, mitte mõni punaste silmadega sünge vend, kes söepunkrit polvedel hoiab.»

«Teie õnn, et atlantlased teist aru ei saa,» markisin ma. «Kui nad teid mõistaksid, siis võiksite oma elupäevad lõpetada kristliku märtrina.»

«Mitte nii kaua, kui mul on võimalik neile dzässi mängida,» vastas Scanlan. «Ma arvan, et nad on nüüd minuga juba harjunud ega saa ilma minuta enam läbi.»

Atlantlased on lahke ning elurõõmus rahvas ja meie elu nende keskel on õnnelik, kuid siiski on aegu, mil mu süda palavalt igatseb kaotatud kodumaa järele ja mu silme ette kerkivad vanad armsad Oxfordi kolledziõued või Harvardi igivanad jalakad ning tuttav ülikooliesine väljak. Noil esimesil paevil tundus see kõik minust niisama kaugel olevat kui kuumaastik, ja alles nüüd hakkab mu hinges tärkama ähmane ning ebamäärane lootus, et ma neid veel kord näen.

1 S o 1 o n (u. 640—560 e. m. a.) — Ateena riigimees ja luuletaja. 1 Legend Atlantisest jõudis Platonini Soloni kaudu. Tõlk.

2 S a i s — Vana-Egiptuse linn Niiiuse läänepoolsel peaharul, oli jumalanna Neithi kultusekoht ja 26. dunastia kuningate residents. Tõlk.

IV PEATÜKK

Mõni päev parast meie saabumist viisid meie võõrustajad või vangistajad — mõnikord olime kahevahel, kummaks neid nimetada, — meid ookearii põhja ekspeditsioonile. Kuus neist, kaasa arvatud pealik Manda, tulid koos meiega. Kogunesime samasse valjumiskambrisse, kus meid oli esmakordselt vastu voetud, ja nüüd oli meil võimalus seda veidi lähemalt silmitseda. See oli väga suur, igas suunas vähemalt saja jala pikkune ruum, mille madalad seinad ja lagi olid veetaimedest rohelised ja tilkusid niiskusest. Tervet ruumi ümbritses pikk rida varnu, mis olid varustatud märkidega, mida pidasin numbriteks, ja igaühel neist rippus poolläbipaistev klaasümbris ning koos sellega kaks õlgadele kinnitatavat patareid, mis võimaldasid vee all hingata. Kiviplaatidest põranda olid paljude sugupõlvede jalad auklikuks kulutanud ning nendes aukudes läikisid nüüd madalad vee-lombid. Kogu ruumi valgustasid heledasti seinakarniisi kiilge kinnitatud fluorestsentslambid. Meile tõmmati kiaas-rõivad selga ja igaühele meist ulatati mingist kergest metallist valmistatud tugev, terava otsaga kepp. Siis

tegi Manda meile märkide abil korralduse, et me kogu ruumi ümbritsevast käsipuust kinni haaraksime, kusjuures ta ise oma sõpradega meile eeskuju andis. Selle sammu eesmärk selgus kohe, sest kui välisuks aeglaselt avanes, voolas merevesi niisuguse hooga sisse, et kui me seda ettevaatusabinõu poleks tarvitusele võtnud, oleks ta meid jalust maha paisanud. Vesi tõusis aga kiiresti üle meie pea ega avaldanud siis meile enam nii tugevat survet. Manda suundus kõige ees ukse juurde ja hetk hiljem olime jälle ookeani pohjas, jättes enda taga avatud ukse meie tagasi-pöördumist ootama.

Süvameresetetega kaetud tasandikul võisime külmas, vilkuvas tontlikus valguses näha igas suunas vahemalt veerand miili kaugusele. Meid hämmastas seejuures väga hele kiirgus, mis paistis otse nähtavuse piirilt. Meie juht seadiski sammud selle poole ja meie järgnesime talle hanereas. Meie edasijõudmine oli aeglane, sest meil tuli ületada vee vastupanu ja meie jalad vajusid igal sammul pehmesse mutta, kuid varsti võisime juba selgesti näha tuletorni, mis meie tähelepanu oli köitnud. See oli meie oma teraskamber, meie viimane malestus maapealsest elust, mis oma ikka veel heledasti polevate tuledega lebas poolküljeli ühel ulatusiiku hoone kuplitest. Ta oli kolmveerandini veega täidetud, kuid

temasse jäänud õhk piisis veel selles osas, kus asusid meie elektriseadmed. Sinna sisse vaadates oli tõepoolest kummaline näha tuttavat sisustust ning oma endises asukohas olevaid pinke ja instrumente, kuna mitmed üsna suured kalad tiirlesid temas nagu lepamaimud pudelis. Ronisime üksteise järel läbi avatud luugi sisse — Maracot selleks, et üht vee-pinnal ujuvat märkmikku päasta, meie Scanlaniga selleks, et mõningaid isiklikke esemeid kaasa võtta. Ka Manda tuli koos paari kaaslasega kambrisse ja silmitses ülisuure huviga seinale kinnitatud batomeetrit, termomeetrit ja teisi instrumente. Termomeetri võtsime seinalt lahti ja viisime endaga kaasa. Teadlasi ehk huvitab, et suurimas meresügavuses, kuhu inimene on kunagi laskunud, on vee temperatuur nelikümmend kraadi Fahrenheiti järgi, ja et muda keemilise lagunemise tõttu on see ülemiste veekihtide temperatuurist kõrgem.

Peale väikese jalutuskäigu ookeanipohjas oli meie ekspeditsioonil nähtavasti ka teatav kindel eesmark. Olime toidujahil. Aeg-ajalt nägin, kuidas mõni meie kaaslane oma teravaotsalise kepi järsult mutta torkas ja sellega suure pruuni lamedakehalise, lestaga sarnaneva kala välja tõmbas; neid kalu oli siin palju, kuid nad olid nii sügavale mudasse peitunud, et ainult vilunud silm suutis neid avastada. Varsti rippus igal väikesel mehikesel kaks-kolm niisugust kala küljel. Ka meie Scanlaniga saime selle võtte varsti selgeks ja püüdsime kumbki paar kala, kuid Maracot kõndis nagu unenäos, olles täielikult süvenenud end ümbritsevate ookeanivõlude imetlemisse, ja pidas pikki erutatud konesid, mis ei olnud kõrvaga kuuldavad, kuid olid tema naomoonutuste järgi silmaga nähtavad.

Meie esimeseks muljeks merepõhjast oli monotoonsus, kuid varsti märkasime, et hallil tasandikul leidus milme-suguseid formatsioone, mille tekitajateks olid veealuste jõgedega sarnanevad süvamerevoolused. Need voolused lõikasid pehmesse mudasse kanaleid ning paljastasid selle all oleva punase savi, millel lasuvad kõik ookeanipõhja ülemised kihid. Kanalite põhi oli tihedasti kaetud valgete esemetega, mida ma algul pidasin teokarpideks, kuid mis lähemal silmitsemisel osutusid vaalade luudeks ning haide ja teiste merekoletiste hammasteks. Üks neist hammastest, mille maast üles tõstsin, oli

viieteistkiimne tolli pikkune, ja me võisime ainult tänulikud olla, et niisugune hirmus koletis elutses ulemistes ookeanikihtides. Maracoti sõnade järgi

kuulus see hammas hiiglaslikule mõõkvaalale Orca gladiator'ile ning tuletas meelde Mitchell Hedges'1 tahelepanekut, mille kohaselt isegi kõige kohutavamad haid, keda ta oli piiudnud, kandsid oma kehal märke, mis naitasid, et neil oli olnud tegemist veel suuremate ja hirmuäratavamate olenditega kui nad ise.

Vaatleja tähelepanu äratab veel uks ookeanipõhja iseärasus. Nagu juba utlesin, tekitab siin suurte orgaanilise aine masside aeglane kodunemine pusivat külma fosforestsents-valgust, ülal aga on kõik must nagu öö. Selle tulemuseks on mulje kahkjast talvepäevast ning madalal maa kohal lasuvast raskest tumedast äikesepilvest. Sellest mustast taeva-laotusest sajab aeglaselt, kuid vahetpidamatult tillukesi valgeid lumehelbeid, mis helgivad tumedal tagapõhjal. Need on meid ookeani pinnast lahutavas viie miili paksuses veekihis elavate ning surevate meretigude ja teiste vaikeste olendite kojad; kuigi paljud neist langemisel lahustuvad, suurendades sellega ookeanivee kaltsiumisoolade-sisaldust, on põhja jõudev osa aegade jooksul moodustanud settekihi, mis selle suure linna, mille katuste kohal me praegu viibime, on enda alla matnud.

Lahkunud viimasest lülist, mis ühendas meid maapinnaga, suundusime veealuse maailma hamarusse ja puutusime seal varsti kokku hoopis uue nähtusega. Meie ees ilmus nähtavale mingi liikuv tume laik, millele lähenedes nägime, et see koosnes rühmast klaasümbristega varustatud inimestest, kes enda järel vedasid laiu kelke söekoormatega. See oli raske töö ja vaesed mehikesed olid pingutusest kummargil, sikutades tugevasti haikalanahast köisi, mis olid neile rakmeteks. Iga meestesalgaga oli kaasas üks, kes näis olevat ülemus, ja meil oli huvitav näha, et juhid ja töölised kuulusid ilmselt erinevatesse inimtougudesse. Viimased olid pikakasvuiised, heledajuukselised, sinisilmalised ja tugeva kehaehitusega mehed. Esimesed, nagu juba kirjeldatud, olid tumedaverelised, jässakad ning tüsedad ja sarnanesid peaaegu neegritega. Tol silmapilgul ei olnud meil võimalik seda mõistatust lahendada, kuid mulle jäi mulje, et ühed neist olid alati olnud teiste orjad, ja Maracot arvas, et nad võisid olla nende kreeka orjade jareltulijad, kelle jumalannat olime näinud templis.

Möödusime mitmest söekoormaid vedavast meesteruhmast, enne kui kaevanduse endani jõudsime. Süvameresetted ja nende all olevad liivakihid olid sellest kohast eemalda-

tud ja tohutu suures augus olid näha vaheldumisi savi- ja söelademed, mis nüüd kujutasid endast Atlandi ookeani põhja maetud vana hukkunud mandri kihte. Selles suures süvendis nagime mitmesugustel kõrgustel meestesalku sütt raiumas, kuna teised kogusid raiutud sütt ja panid seda korvidesse, mille abil ta augu äärele tõsteti. Kogu kaevandus oli nii laialdane, et me üle selle tohutu suure süvendi, mis tooliste arvukad sugupõlved olid ookeanipõhja uuristanud, ei ulatunudki nägema. Niisiis oli see siisi, mis elektrienergiaks muudetult pani kõik Atlantise masinad käima. Muu-hulgas on huvitav märkida, et vana linna nimi on legendides õigesti säilinud; kui seda Mandale ja teistele nimetasime, näisid nad algul olevat vaga üllatunud, et me seda teadsime, ja noogutasid siis arusaamise märgiks elavalt pead.

Suurest söekaevandusest möödudes — või, õigemini, selle juurest paremale pöördudes — jõudsime rea madalate basaldikaljudeni, mille pind oli niisama puhas ja läikiv kui päeval, mil nad maapõuest kerkisid, kuna mõnesaja jala kõrgusel paistsid tumedal taustal ähmaselt nende tipud. Nende vulkaaniliste kaljude jalam oli mattunud kõrgete veetaimede tihnikusse; viimane kerkis korallimassidest, mis olid siia ladestunud kaugetel aegadel, mil Atlantis ei olnud veel nii sügavale vee alla vajunud. Rändasime tüki aega piki selle võsastiku serva; meie kaaslased peksid seda oma keppidega, ajades sealt meie meeleheaks välja erakordse kogu kummalisi kalu ja koorikloomi ning võttes aeg-ajalt mõne eksemplari oma toidulaua jaoks kaasa. Olime niiviisi miili või rohkem muretult edasi lonkinud, kui ma Mandat nägin järsku peatuvat, ringi vahtivat ja erutatult ning üllatunult zestikuleerivat. Need veealused zestid näisid moodustavat omaette keele, sest mõne hetkega taipasid kaaslased ta mure põhjust ja siis vapustas meidki arusaamine. Doktor Maracot oli kadunud.

Söekaevanduse juures olime teda veel kindlasti näinud ja ta oli koos meiega basaldikaljudeni tulnud. Polnud kujuteldav, et ta meist oli ette jõudnud, niisiis pidi ta ilmselt meie selja taga kusagil tihnikuserval olema. Meie sõbrad olid küll rahutud, kuid meie Scanlaniga, kes me selle mehe hajameelsust ja veidrusi mõningal määral tundsime, olime kindlad, et ärevuseks pole mingit pohjust ja et me varsti leiame ta aega viitmas mõne mereelaniku juures, kes oli köitnud ta tähelepanu. Pöördusime kõik tuldud teed tagasi ja olime sammunud vaevalt sada jardi, kui silmasimegi teda.

Kuid ta jooksis — ja jooksis väledusega, mida ma tema eluviisidega mehe puhul oleksin võimatuks pidanud. Ent isegi säärane inimene, kes spordiga pole kunagi tegelnud, on suuteline jooksma, kui tagakihutajaks on hirm. Tema käed olid abi järele välja sirutatud, kui ta komistades ning komberdades kohmaka energiaga edasi tuigerdas. Tal oli ka pohjust end pingutada, sest tihedalt ta kannul olid kolm hirmsat elukat. Need olid musta- ja valgetriibulised tiiger-krabid, kellest igaüks oli umbes njuufaundlandi koera suurune. Õnneks ei olnud nad ise kuigi kiired, vaid sibasid kummaliselt viiliti mooda pehmet merepõhja, ainult veidi kiiremini kui hirmunud põgenik.

Nende vastupidavus oli siiski suurem ja üsna lühikese aja parast oleksid nad tõenaoliselt oma kohutavate sõrgadega professorist kinni haaranud, kui meie sõbrad ei oleks vahele astunud. Nad sööstsid oma teravaotsaliste keppidega krabide kallale ja Manda suunas oma vööl oleva tugevajõulise elektrilaterna valguse vastikutele koletistele näkku, mispeale need tihnikusse putkasid ja silmist kadusid. Meie kaaslane istus korallikamakale ja ta näost võis naha, et see seiklus oli teda tugevasti väsitanud. Hiljem ütles ta meiie, et ta oli

tunginud tihnikusse, lootes seal püüda üht olendit, kes talle näis süvamere Chimaera haruldase eksemplarina; seejuures aga oli ta sattunud nende metsikute tiigerkrabide pessa, kes silmapilkselt olid tema kannule soostnud. Alles parast pika-ajalist puhkust oli ta suuteline teekonda jätkama.

Meie teekonna järgmine etapp parast basaldikaljudest möödumist viis meid eesmärgile. Meie ees laiuv hall tasandik oli selles kohas kaetud korrapäratute küngaste ja kõrgete kühmudega, mis kõnelesid sellest, et siin asus suur muistne linn. Kogu see linn oleks igavesti jäänud muda alla maetuks, nagu Herculaneum on maetud laavasse ja Pompeji1 tuha alla, kui ellujäänud templielanikud poleks temasse viivat käiku lahti kaevanud. See käik kujutas endast allapoole suunduvat pikka kaevandit, mille jätkuks oli mõlemast küljest hoonetega ääristatud lai tanav. Nende hoonete seinad olid kohati pragunenud ja varisenud. sest nad ei olnud nii tugeva konstruktsiooniga kui säilinud templi omad, kuid majade sisemus oli enamikul juhtudel täpselt samasugune kui katastroofi ajal, välja arvatud mitmesugused, kord ime-kaunid, kord jubedust tekitavad muutused, mis meri oli seal tekitanud. Meie juhid aga ei andnud meile aega esimestess ettejuhtuvatesse majadesse astumiseks, vaid kiirustasid mei edasi liikuma, kuni jõudsime hooneni, mis ilmselt oli olnu suur keskne tsitadell või palee, mille ümber oli koondunuv kogu linn. Selle hoone piilarid ja sambad, pikad skulptuuri dega kaunistatud karniisid, friisid ja trepid ületasid kõik, mis ma maa peal olin kunagi näinud. Sellele lähimad näisid olevat Karnaki2 templi varemed Luksori lähedal Egiptuses ja, kummaline küll, siinsed kaunistused ja poolkustunud raidkirjad sarnanesid kõigis üksikasjades Niiluse kaldal olevate suurte varemete omadega ja sammaste lootosekujulisec kapiteelidki olid samad. Oli imelik elamus seista nende avarate saalide mosaiikseil marmorpõrandail keset igas küljes ähmasesse kõrgusse kaduvaid suuri raidkujusid ning näha nagu meie tol päeval nagime, hiiglasuuri hõbedasi angerjaid üle meie peade hõljuvat ja kohkunud kalu igas suunas laiali sööstvat, kui meile teed näitavad valguskiired neile langesid. Uitasime ruumist ruumi, nähes seal kõiki märke luksu-

'Herculaneum, Pompeji — Vesuuvi purskel 79. aastai hävinud linnad Itaallas. Talk,

2 Karnak — küla Luksori linna läheda! Ulem-Egiptuses Niiluse aares. Karnakis asuvad suured templivaremed II aastatuhandest e. m. al Tolk.

sest ja kohati ka tollest meeletust pillamisest, mis säilinud legendi järgi olevat Atlantise rahvale jumala viha tõmmanud. Ühe vaikese kambri seinad olid kaetud suureparase pärlmutriga, mis isegi nüüd sädeles eredates opalestseerivates värvitoonides, kui talle valguskiired sattusid. Ruumi ühes nurgas seisis ornamentidega kaunistatud kollasest metallist platvormil samast materjalist voodi, ja seda vaadates tekkis tunne, et see ruum võis kunagi olla kuninganna magamis-kamber, kuid nüüd lebas voodi korval vastik must kalmaar, kelle jälk keha tõusis ja laskus aeglases, vargses rütmis, nii et see näis nagu mingi kurja südamena, mis veel nüüdki tuksus keset seda patust läbi imbunud paleed. Olin rõõmus — ja nagu selgus, olid seda ka mu kaaslased —, kui meie juhid meid sealt jälle välja viisid ja lasksid meil pilku heita varemeis amfiteatrile ning kaile ja selle lõpus olevale majakale, mis näitasid, et tegemist oli kunagise sadamalinnaga. Varsti lahkusime nendest pahaendelistest paikadest ja meie ees avanes jälle süvameresetetega kaetud tasandik.

Meie seiklused ei olnud aga sellega veel lõppenud ja viimane neist erutas niisama suurel määral meie kaaslasi kui meid endidki. Olime juba peaaegu koju jõudnud, kui üks meie juhtidest osutas ärevalt ülespoole. Sinna vaadates nägime erakordset vaatepilti. Ülemiste veekihtide siingest pimedusest oli nähtavale ilmunud tohutu suur tume kogu, mis langes kiiresti allapoole. Algul näis see vormitu massina, ent kui ta heledamasse valgusse jõudis, siis nägime, et see oli hiiglasliku kala surnukeha, mis oli lõhkenud, nii et sisikond tema taga vees jarele lipendas, kui ta alla langes. Kahtlemata olid gaasid teda ülemistes veekihtides hoidnud, kuni roiskumisprotsess või haide havitustöö nad vabastas, jättes jarele vaid koletise enda raskuse, mille mõjul ta kiiresti alla vajus. Oma jalutuskaigul olime juba mitmeid niisuguseid kalade poolt lihast puhastatud suuri luustikke näinud, kuid see olend oli veel samasugune, nagu ta oli olnud elavana, kui mitte arvestada sisikonna väljatungimist tema kõhust. Meie kaaslased haarasid meist kinni, et meid langeva massi teelt kõrvale tommata, kuid rahunesid kohe ja jäid paigale, sest oli selge, et langev keha meist moodub. Oma klaaskiivrites ei kuulnud me kukkumise mutsatust, kuid niisuguse tohutu suure keha langemisel ookeani põhja pidi see kindlasti olema väga tugev; nägime globigeriini-muda ülespoole paiskuvat, nagu see toimub maapealsegi mudaga, kui sinna visatakse raske kivi. See oli umbes seits-

mekümne jala pikkune võidisvaal; veealuse rahva ärevatest ja rõõmsatesi zestidest järeldasin, et nad vaalavõidist ja rasva oskasid hasti kasutada. Esialgu aga jätsime tolle looma sinnapaika ja seisime varsti jälle templi katusel, nikerdatud portaali ees, ja lõpuks tervelt ning vigastamatult sisenemiskambri loigulisel põrandal, olles end klaaskiivritest vabastanud ning tundes kojujõudmise üle südamest rõõmu, sest vilumatuse tõttu oli veealune jalutuskäik meid tublisti väsitanud.

Meie ajaarvamise järgi moni päev parast seda, kui me atlantlastele olime kinoekraanil oma elamusi demonstreerinud, võtsime osa ühest sama laadi etendusest, mis oli aga palju pidulikum ning ülevam ja andis meile hämmastavalt selge ülevaate selle

tähelepanuvaarse rahva ajaloost. Ma ei usu, et see etendus korraldati ainuuksi meie auks, vaid kaldun pigemini arvama, et niisuguste aeg-ajalt korraldatavate avalike demonstratsioonide eesmärgiks oli mälestuse säilita-mine ajaloosündmustest ja et etendus, millest meil lubati osa võtta, moodustas võib-olla ainult vahepala mingist pikemast usulisest tseremooniast. Ent olgu kuidas on, ma kirjeldan seda täpselt nii, nagu ta toimus.

Meid juhiti samasse suurde teatrisaali, kus doktor Maracot oli meie enda seiklused ekraanile mananud. Seal oli kogu rahvas koos ja meile anti nagu varemgi aukohad suure luminestseeriva ekraani ees. Siis, parast pikka laulu, mis arvatavasti oli patriootilise sisuga, astus tugeva aplausi saatel fookusesse väga vana valgejuukseline mees, atlantise rahva ajaloolane või kroonik, kes enda ees olevale heledale pinnale saatis seeria pilte, mis kujutasid tema rahva tõusu ja langust. Ma sooviksin, et suudaksin teile nende piltide elavust ja dramatismi edasi anda. Olime kõik kolmekesi niivõrd nende vaatamisse süvenenud, et kaotasime täielikult aja ja ruumi mõiste, kuna auditoorium oli sügavasti liigutatud ja oigas ning nuttis, kui tema ees rullus lahti tragoodia, mis kirjeldas ta kodumaa hävingut ning rahva hukkumist.

Esimene pildiseeria näitas meile vana õitsvat mandrit sellisena, nagu temast oli säilinud mälestus isalt pojale pärandatavas ajalookroonikas. Nägime linnulennult tohutu suurt ja toredat, hästi niisutatud lainelist tasandikku, laialdasi viljapõlde, tuules õõtsuvaid viljapuuaedu, kauneid jõgesid ja metsaga kaetud kiinkaid, vaikseid järvi ja üksikuid maalilisi mägesid. Kogu maa oli tihedalt täis külasid, üksiktalusid ja

nägusaid mõisahooneid. Siis suunati meie tahelepanu mererannal asuvale toredale ja uhkele pealinnale, kus sadam oii tungil täis galeere ja kaid ägasid kaupade raskuse all ning kõike seda kaitsesid kõrged, sakilise ülaäärega kindiuse-müürid ja hiiglaslike mõõtmetega ring-vallikraavid. Linna majad ulatusid paljude miilide kaugusele sisemaale, ja keset linna seisis laskeavadega varustatud loss või kindlus, mis oli nii suur ja võimas, et näis kuuluvat unelmate maailma. Siis naidati meile selle kuldse ajastu inimesi — tarku ja auväärseid rauku, mehiseid sõdureid, vagu preestreid, kauneid ning väärikaid näisi, armastusväärseid lapsi, kogu inimsoo õilsaimaid esindajaid.

Seejärel tulid teist laadi pildid. Nagime sõdu, vahetpidamatuid sõdu, sõda maal ja sõda merel. Nagime rahulikke ja kaitsetuid rahvaid, kellest suured sõjavankrid ja raudrüüs ratsanike salgad üle kihutasid. Nagime varandusi võitjatele sülle langevat, kuid mida rohkem neid varandusi kogunes, seda loomalikumaks ja julmemaks muutusid näod ekraanil. Sugupõlvest sugupõlve langesid nad üha madalamale ja madalamale. Me nägime märke liiderlikkusest ja moraalsest laostumisest, keha arenemisest ja vaimu kängumisest. Vana aja mehise spordi asemele olid asunud brutaalsed lõbustused teiste kulul. Ei tuntud enam rahulikku ja lihtsat perekonnaelu ega vaimu kultiveerimist. Selle asemel nägime rahutuid ja pealiskaudseid inimesi, kes ühelt tegevuselt sööstsid teisele ning otsisid üha naudinguid, ilma et nad kusagilt oleksid neid leidnud, kuid kes siiski kogu aja kujut-lesid, et need on mingil keerukamal ja ebaloomulikumal kujul veel kättesaadavad. Rahvas oli jagunenud ühelt poolt ülirikasteks, kes otsisid ainult meelelist rahuldust, ja teiselt poolt ülivaesteks, kelle ainsaks eluülesandeks oli ainult oma isandate soovide taitmine, ükskõik missugused need soovid ka olid.

Ja siis tuli jälle midagi uut. Tegevust alustasid reformaatorid, kes püüdsid rahvast halvalt teelt kõrvale pöörata, teda tagasi juhtida puhtamale eluviisile, mille ta oli hüljanud. Me nägime noid väärikaid ning tõsiseid mehi inimesi veenmas ning manitsemas, nägime ka seda, kuidas need, keda nad päästa püüdsid, neid pilkasid ja mõnitasid. Eriti teravalt astusid reformaatorite vastu välja Baali preestrid, kes aja jooksul olid lasknud formaalsetel ja toretsevatel välistel tseremooniatel asuda kunagiste omakasupüüdmatute ja lihtsate vaimulike talituste asemele. Kuid reformaatorid ei lasknud

end heidutada ja araks teha. Nad püüdsid endiselt rahvast päästa ning nende näod omandasid üha tõsisema ja isegi hirmu sisendava ilme, nagu oleksid nad tahtnud inimesi hoiatada millegi kohutava eest, mis õudse nägemusena seisis nende silmade ees. Ühed kuulajaist näisid neid tähele panevat ja nende sõnadest hirmuvat, kuid teised pöördusid naerdes kõrvale ja sukeldusid veel sügavamale patumülkasse. Siis saabus lõpuks aeg, mil ka reformaatorid pöördusid kõrvale, nagu ei oleks nad enam suutelised midagi tegema, ja jätsid selle mandunud rahva saatuse hooleks.

Edasi nagime kummalist pilti. Kõigi reformaatorite juhiks oli erakordse vaimu- ja kehajõuga mees. Ta oli rikas ning mõjukas ja tema käsutuses näisid olevat peaaegu üliinimlikud jõud. Nägime teda sügavas mõtiskluses Atlantise saatuse üle. See oli tema, kes rakendas kogu oma maa teaduse — teaduse, mis kaugelt tiletas kõik tänapaeva inimestele tuntu, — selle pelgupaiga ehitamisele, mis pidi inimesteie saabuva õnnetuse eest varju andma. Nägime tööliste müriaade töötamas ja seinu kerkimas, samal ajal kui muretute linnakodanike salgad pealt vaatasid ja niisuguste pohjalike ja tarbetute ettevaatusabinoude üle nalja heitsid. Me nägime teisi, kes näisid püüdvat teda veenda, et kui tal on hirm, siis oleks tal lihtsam mõnda julgesse paika põgeneda. Oma vastuses ütles ta, niipalju kui sellest aru saime, et on inimesi, keda viimasel hetkel tuleb päästa, ja nende pärast peab ta uude Ohutuse Templisse jääma. Siis kogus ta enda timber need, kes olid talle järgnenud, ja viis nad templisse, sest temagi ei teadnud tuleva õnnetuse päeva ja tundi. Niisiis, kui pelgupaik oli lõplikult valmis ja veekindlad uksed ette pandud ning kontrollitud, jäi ta koos oma perekonna, sõprade, poolehoidjate ja teenritega hukatust ootama.

Ja hukatus tuli. Isegi pildil oli see kohutav. Jumal ise teab, kuidas see tegelikkuses võis välja näha. Kõigepealt nägime tohutu suurt siledat veemäge, mis tüünest ookeanist kerkis uskumatult kõrgele. Siis nägime toda läikivat vahu-harjalist mäge miil miili järel üha kiiremini edasi liikuvat. Kui ta lähemale veeres, siis nägime, et kaks lumivalges vahus tantsisklevat väikest laastukest olid tegelikult purunenud galeerid. Edasi nägime, kuidas laine jõudis randa ja tormas üle linna, kus majad varisesid tema ees kokku nagu viljakõrred tornaado ees. Majakatustel nagime õudusest moondunud nägudega ja viltukistud suudega inimesi, kes pärani silmi jõllitasid läheneva surma poole, hullumeelses

hirmus oma käsi närisid ja mõttetult halisesid. Needsamad mehed ja naised, kes hoiatustele olid vastanud pilgetega, palusid nüüd karjudes taevalt halastust ja lamasid silmili maas või põlvitasid ja ringutasid meeletus abipalves käsi. Nüüd polnud enam aega

linnast eemal asuvasse tempiisse jõuda, kuid tuhanded tormasid tsitadelli, mis seisis kõrgemal kohal, ja kindluse müürid mustasid inimestest. Siis hakkas loss äkki vajuma. Kõik hakkas vajuma. Vesi oli sügavale maapõue tühikutesse valgunud, seal leegitsev tuli oli ta auruks muutnud ja sellest tingitud plahvatus vapustas kogu maad kuni sügava aluspõhjani. Linn vajus ikka sügavamale ja sügavamale; see kohutav vaatepilt pani meid kolme ja kogu auditooriumi karjatama. Sadamasild murdus pooleks ja kadus. Kõrge tuletorn varises kokku ja vajus laineiesse. Katused jäid veel mõneks ajaks paistma nagu pritsmelisi murdlaineid tekitavate karide read, kuni nemadki viimaks uppusid. Veepinna kohale jäi ainult hiiglasliku laevaga sarnanev tsitadell, kuid siis libises ka see ktilgepidi kuristikku, tipul terve mets abitult vehkivaid käsi. Kohutav draa-ma oli lõppenud ja kogu mandri kohal laius ääretu meri, mille pinnal ei olnud midagi elavat, kuid mille hiiglasuured suitsevad keerised ja pöörised pillutasid siia-sinna kõiki tragoodia jäänuseid — surnud inimesi ja loomi, toole, laudu, riietusesemeid ja kaubapalle, mis kõik õõtsusid ja hüplesid nagu tohutu ulatusega käärimisprotsessis. Siis nägime seda aegamooda vaibumas; ainult elavhõbedana laikiv tasane avar veeväli, mida valgustas madalal horisondi kohal olev sünge päike, tähistas hauda, kuhu oli vajunud maa, mida jumal oli kaalunud ja leidnud kerge olevat.

Jutustus oli lõppenud. Rohkem ei olnud meile enam tarvis, sest ülejäänu eest hoolitsesid meie enda ajud ja fantaasia. Me mõistsime, kuidas see suur maa vajus üha sügavamale ookeani kuristikku ja maakoore vulkaanilised krambid kergitasid tema timber veealuseid mäetippe. Nägime vaimus teda miilide ja miilide ulatuses praeguse Atlandi ookeani põhjas laiuvat; nägime ka purustatud linna ja selle kõrval seisvat Ohutuse Templit, kuhu oli kogunenud käputäis vapustatud ellujäänuid. Ja siis lõpuks mõistsime, kuidas nad jätkasid oma elu, kuidas nad kasutasid mitmesuguseid leiutisi, millega neid oli varustanud nende suure juhi ettenägelikkus ja tarkus, kuidas see juht enne surma neile kõik oma oskused edasi andis ja kuidas viiekümnest või kuuekümnest ellujäänust sai aja jooksul arvukas kogukond, kes

endale eluruumi hankimiseks pidi maapoue sisemusse tungima. Ükski teatmeraamatukogu ei oleks saanud seda meile selgemaks teha kui need pildiseeriad ja järeldused, mis me neist tegime. Niisugune oli saatus, mis oli tabanud suurt Atlantise mandrit, ja niisugused olid selle saatuse põhjused.

Kunagi kauges tulevikus, kui praegune süvameremuda on muutunud kriidiks, kergitab looduse uus väljahingus selle suure linna jälle tiles ning kivimurrus töötav geoloog ei kaeva siis välja tulekivitukke ega teokarpe, vaid kadunud

tsivilisatsiooni jäänuseid ja muistse katastroofi jälgi.

Lahtiseks jäi veel ainult küsimus, kui palju aega tollest tragöödiast oli möödunud. Doktor Maracot avastas meetodi selle ajavahemiku ligikaudseks hindamiseks. Tohutu hoone arvukate kõrvalehituste hulgas oli üks suur võlvlaega ruum, mis oli pealikute hauakambriks. Nagu Egiptuses ja Yucatanis, nii oli ka siin olnud kombeks laipu mumifitseerida; kambri seinanissides leidus lõputute ridadena neid siingeid mineviku reliikviaid. Manda osutas uhkelt esimesele tühjale nišile ja andis meile mõista, et see oli määratud tema jacks.

«Kui vaatlete mõne Euroopa riigi kuningaid,» ütles Maracot oma parimal professorlikul toonil, «siis näete, et sajandi kohta tuleb neid keskmiselt viis. Sama arvu

võime kasutada ka siin. Me ei saa pretendeerida teaduslikule täp-susele, kuid ligikaudse lahenduse annab see meile siiski. Ma lugesin muumiad ara — neid on kokku nelisada.»

«Siis teeb see välja kaheksa tuhat aastat.»

«Täpselt. Ja see on enam-vähem kooskõlas Platoni hinnanguga. Kindlasti toimus see sündmus enne seda, kui Egiptuses alustati kroonikate kirjapanekut, ja need ulatuvad tänasest päevast kuus kuni seitse tuhat aastat tagasi. Jah, ma usun, et meie silmad nägid pilte tragöödiast, mis toimus vähemalt kaheksa tuhat aastat tagasi. Kuid selleks, et üles ehitada tsivilisatsiooni, mille jälgi me siin näeme, pidi muidugi kuluma palju tuhandeid aastaid. Niisiis,» lõpetas ta, ja ma annan selle pretensiooni teile edasi, «niisiis oleme avardanud inimkonna kindlakstehtud ajaloo horisonti suuremal määral kui ükski teine inimene ajaloo algusest peale.»

V PEATÜKK

Meie külaskaigust mudasse mattunud linna oli meie ajaarvestuse järgi möödunud umbes kuu aega, kui toimus kõige hämmastavam ja ootamatum sundmus. Tolleks ajaks olime jõudnud niikaugele, et pidasime end vapustuste vastu immuunseks ja arvasime, et midagi uut ei suuda meid enam tõsiselt üllatada, kuid see fakt ületas kaugelt kõik, milleks meie fantaasia oli suuteline meid ette valmistama:

Teate selle kohta, et oli juhtunud midagi väga tähtsat, toi meile Scanlan. Peate teadma, et tolleks ajaks olime suures hoones juba enam-vähem kodunenud; et me teadsime, kus asusid üldised puhketoad ja ruumid mitmesugusteks meelelahutusteks; et me võtsime osa kontsertidest (atlantlaste muusika on väga omapärane ja keerukas) ning teatrietendustest, kus arusaamatutele sõnadele olid tõlkeks väga elavad ja dramaatilised zestid; ja et me üldiselt kuulusime kogukonna liikmete hulka. Me külastasime mitmeid perekondi nende kodudes ja meie elu — igatahes minu oma — muutis rõõmsamaks nende kummaliste ini-meste võlu, eriti aga tolle armastusvaarse tütarlapse oma, kelle nime ma olen juba nimetanud. Mona isa oli üks sugu-haru juhte ja tema perekonnas leidsin ma sooja ning lahket vastuvottu, mis ületas kõiki rahvuse ja keele erinevusi. Ja mis puutub maailma kõige õrnemasse keelde, siis leidsin, et vana Atlantis ja moodne Ameerika olid selles suhtes üsna sarnased. Ma usun, et see, mis oleks meeldinud mõnele Browni kolledzi naisõpilasele Massachusettsis, oli meelt mööda ka minu, veealusele südamedaamile.

Kuid nuiid pean ma tagasi pöörduma selle juurde, et Scanlan tuli meie tuppa uudisega mingist tahtsast sündmusest.

«Teate, üks neist kargas just praegu sisse ja oli nii pabinas, et unustas oma klaaskübarat maha votta ja vadistas mitu minutit, enne kui taipas, et keegi teda ei kuule. Siis jahvatas ta niikaua, kuni tal hing kinni jäi, ja nüüd tormavad kõik tema kannul hüppelauale. Mina igatahes kavatsen ka vette minna, sest seal on kindlasti midagi, mis väärib nägemist.»

Toast välja joostes nägime kõiki oma sõpru ärevalt zestikuleerimas ja mööda koridori väljumiskambri pooie kiirustamas. Me ühinesime selle rongkäiguga ja moodustasime

varsti osa rahvahulgast, kes erutatud sõnumitooja juhtimisel mooda ookeani pohja edasi ruttas. Atlantlaste kiirus oli nii suur, et meil oli raske nendega sammu pidada, kuid neil olid kaasas elektrilaternad, ja isegi maha jäädes oli meil võimalik järgneda valguskumale. Tee kulges nagu ennegi piki basaldikaljude jalamit, kuni jõudsime kohta, kus pikaajalisest tarvitamisest auklikuks kulunud astmed viisid kaljude tippu. Ülal sattusime künklikku maastikku, kus arvukad sakilised kaljuharjad ja sügavad lõhed muutsid edasiliikumise raskeks. Kui nende muistsete laavakuhjumite vahelt olime välja jõudnud, avanes meie ees fosfo-restsentsvalguses helkiv ringikujuline tasandik ja otse selle tasandiku keskel oli midagi, mis pani mind imestusest õhku ahmima. Oma kaaslaste hämmastust väljendavast näoilmest võisin jareldada, et nad täielikult jagasid mu tundeid.

Seal lamas pooleldi mutta mattunud suur aurik. Ta oli küljeli vajunud, tema korsten oli murdunud ja rippus kummalise nurga all; tema fokkmastist oli jarele jaanud ainult lühike tüügas, kuid üldiselt oli ta terve ja nii puhas ning korras, nagu oleks ta äsja dokist lahkunud. Ruttasime laeva poole ja jõudsime varsti tema ahtri juurde. Võite kujutleda meie tundeid, kui sealt lugesime nime «Stratford, London». Meie laev oli jargnenud meile Maracoti sügavikku.

Parast esimest vapustust ei tundunud see sündmus muidugi enam nii arusaamatuna. Meile meenus langev baromeeter, kogenud norra kapteni rehvitud purjed ja kummaline must pilv horisondil. Ilmselt oli ülal puhkenud järsk ning erakordselt tugev keeristorm ja «Stratford» oli selles ümber läinud. Oli üsna ilmne, et kogu tema meeskond oli surma saanud, sest enamik suuremal või väiksemal määral purunenud päästepaate rippus veel daavetite küljes ja niisuguses orkaanis poleks ükski paat nagunii suutnud vastu pidada. Tragöödia oli kahtlemata toimunud tund või paar parast meie enda õnnetust. Lood, mida olime näinud, oli ehk jõutud just enne saatuslikku hetke sisse kerida. Oli kohutav ning ühtlasi ka veider, et meie ise olime veel elus, neid aga, kes olid meid leinanud, oli tabanud hukatus. Meil ei olnud mingit võimalust kindlaks teha, kas laev oli varem triivinud ülemistes veekihtides või oli ta oma praeguses asukohas lebanud juba monda aega, enne kui atlantlased ta avastasid.

Vaene kapten Howie või õigemini see, mis temast oli järele jäanud, seisis ikka veel oma postil komandosillal ja hoidis kangestunud kätega tugevasti reelingust kinni. Tema laip ja kolme kütja omad, mis asusid masinaruumis, olid ainsatena koos laevaga põhja vajunud. Nad kõik sän-gitati meie juhtimisel laeva kõrvale mutta ja nende hauale asetati merelilledest pärg. Mainin seda üksikasja lootuses, et see võiks leinavale mrs. Howie'le mõningaks lohutuseks olla. Kütjate nimesid me ei teadnud.

Seni kui meie seda kohustust täitsime, olid väikesed mehed parvena laevale valgunud. Üles vaadates nägime neid igal pool nagu hiiri juusturattal. Nende ärevuse ja uudishimu järgi võisime otsustada, et see oli esimene moodne laev — võib-olla esimene aurik —, mis kunagi oli nende juurde sattunud. Hiljem saime teada, et hapniku-aparatuur nende klaaskiivrites võimaldas ainult mõnetunnilist eemalolekut laadimisjaamast, nii et neil oli võimalik tutvuda merepõhjaga vaid teatava raadiuse ulatuses kesk-baasi ümber. Nad asusid kohe vrakki lahti monteerima ja sellelt kõike kasulikku eemaldama; see kauakestev töö ei ole veel praegugi paris lõppenud. Meie olime rõõmsad selle üle, et meil avanes võimalus tungida oma kajutitesse ja kaasa votta palju rõivastusesemeid ning raamatuid, mis ei olnud lootusetult hävinud.

Kõige muu hulgas, mida me «Stratfordilt» päästsime, oli ka laeva logiraamat, millesse kapten oli viimse hetkeni, kaasa arvatud meie katastroofi päev, sissekandeid teinud. Oli tõepoolest kummaline, et meie lugesime seda, tema ise aga oli surnud. Tolie päeva kohta käiv sissekanne kõlas järgmiselt:

«3. oktoober. Kolm vaprat, kuid hulljulget seiklejat laskusid täna minu tahte ja nõuannete vastaselt oma aparaadis ookeani põhja ja seal juhtus nendega õnnetus, mida ma olin ette näinud. Olgu jumal nende hingedele armuline. Nad laskusid alla kell üksteist hommikul ja ma kahtlesin, kas neile selleks luba anda, sest torm näis olevat puhkemas. Tahaksin küll, et oleksin selle ajendi jargi toiminud, kuid tegelikult oleks see vältimatut tragöödiat ainult edasi lükanud. Ma soovisin igaühele neist head teed, olles seejuures veendunud, et naen neid viimast korda. Esialgu oli kõik korras ja kell üksteist nelikümmend viis olid nad jõudnud põhja, mis asus kolmesaja sülla sügavusel. Doktor Maracot saatis mulle sealt mitu teadet ja kõik näis olevat

korras, kuni ma äkki kuulsin tema haält, mis väljendas suurt ärevust, ja tundsin langetustrossi tugevasti vappuvat. Hetk hiljem see katkes. Näib, et sel ajal olid nad sügava kuristiku kohal, sest doktori nõudel oli laev väga aeglaselt edasi liikunud. Ohuvoolikuid jätkus minu arvestuse jargi veel umbes pooleks miiliks, kuid siis katkesid ka need. Peale selle pole meil enam mingit lootust kuulda doktor Maracotist, mr. Headley'st või mr. Scanlanist.

Ja siiski pean nimetama üht väga erakordset asjaolu, mille tähenduse üle ei ole mul veel aega olnud järele mõelda, sest saabuva tormi tõttu on minu tähelepanu olnud mujale suunatud. Samaaegselt nende sündmustega toimus vee sügavuse mõõtmine, mis andis tulemuseks kakskummend kuus tuhat kuussada jalga. Loodi tina jai muidugi põhja, kuid tross keriti just praegu sisse ja, kuigi see tundub uskumatuna, portselanist proovianuma kohalt leiti mister Headley taskurätik, millele oli tikitud tema nimi. Kogu meeskond on hämmastunud ja keegi ei oska arvata, kuidas niisugune asi võis juhtuda. Järgmises sissekandes on mul selle kohta võib-olla midagi lähemat öelda. Jäime mõneks tunniks samasse paika, lootes, et midagi kerkib pinnale, ja tõmbasime sisse langetustrossi, mille ots oli rebenenud. Nüüd aga pean ma laeva järele vaatama, sest pahaendelisemat taevast ei ole ma veel kunagi näinud, kuna baromeeter näitab 28,5' ja langeb kiiresti.»

Niiviisi saime siis viimaseid teateid oma endistest kaaslastest. Ilmselt oli laeva varsti pärast seda tabanud kohutav keeristorm, mis oli ta hukutanud.

Me jäime vraki juurde, kuni tundsime, et õhk meie klaaskiivrite all hakkas umbseks muutuma, ja järjest tugevam rõhumine rinnale andis märku, et meil on ülim aeg alustada

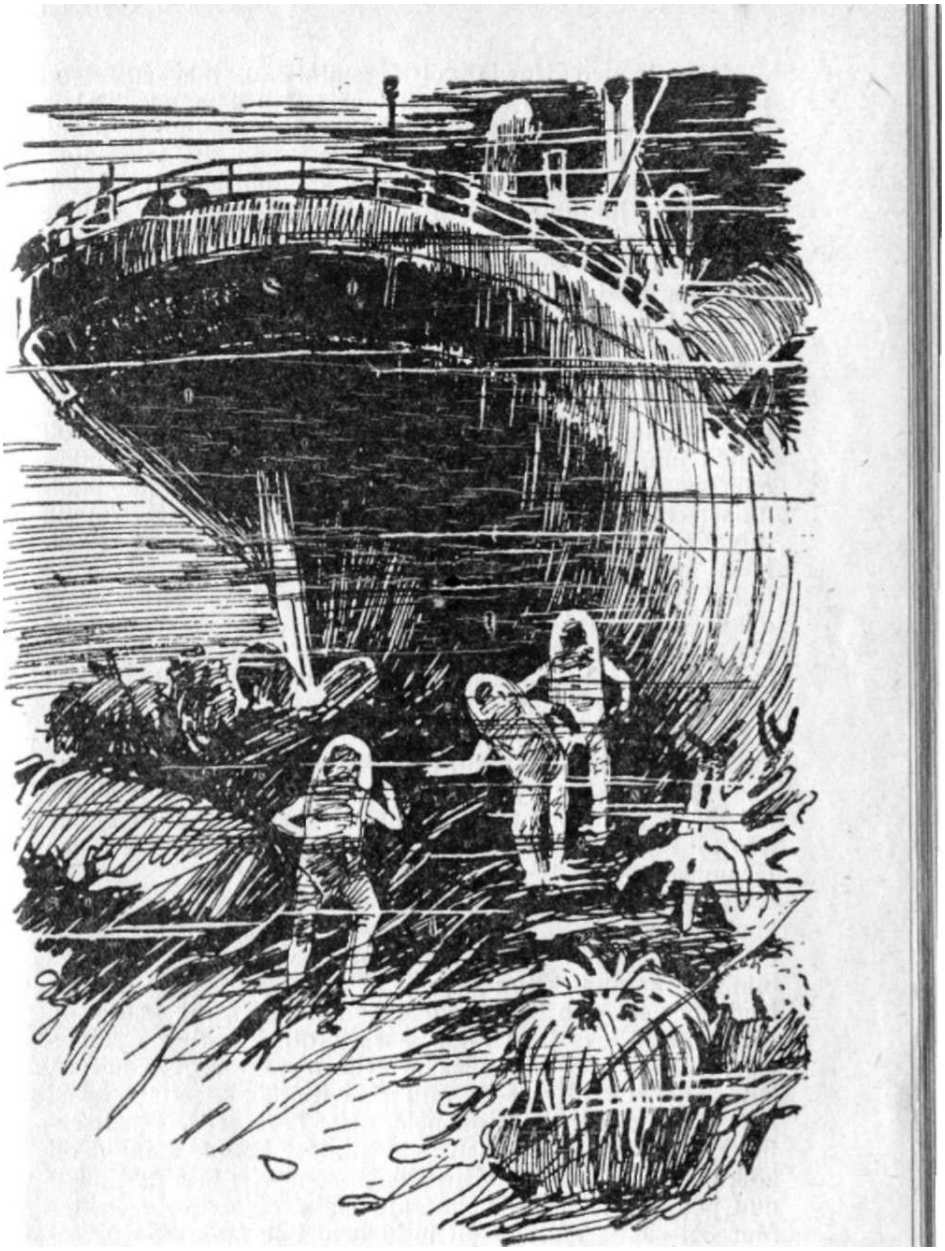

tagasiteed. Koduteel elasime läbi seikluse, mis näitas meile veealust rahvast varitsevaid ootamatuid hädaohte ja mis võib-olla seletab sedagi, miks selle rahva arv möödunud pikast ajast hoolimata ei ole suurem, kui ta tegelikult on. Kaasa arvatud kreeka orjad, ei ületa nende arv kindlasti mitte nelja või viit tuhandet. Olime trepist alla laskunud ja liikusime edasi piki basaldikaljude jala-mil kasvava tihniku äärt, kui Manda äkki osutas erutatult ülespoole ja viipas ägedalt ühele meie saiga liikmetest, kes oli meist veidi eemal avavees. Samal ajal sööstis ta koos

1 Elavhobedasamba korgus tollides. Tõlk.

teistega läheduses olevate kõrgete kaljurahnude juurde, tõmmates meid endaga; kaasa. Alles siis, kui olime kaljude varjus, nägime selle ärevuse põhjust. Mõningal kõrgusel enda kohal märkasime kiiresti laskuvat tohutu suurt kala,. kellel oli kõige kummalisem kehakuju. Ta nägi välja nagu suur, pehme ja kühmuline ujuv sulgvaip, tema kõhualune oli valge ja tema keha ääristasid pikad narmad, mille vibreerimine kandis teda vees edasi. Tal ei paistnud olevat ei suud ega silmi, kuid varsti selgus, et ta oli hirmuaratavalt vilgas. Meie salga liige, kes oli lagedale jäänud, jooksis sama varjupaiga poole, kus viibisime meie, kuid sinna ta enam ei jõudnud. Ma märkasin, kuidas tema nägu õudusest moondus, kui ta oma saatust aimas. Hirmus elukas laskus tema peale, ümbritses teda igast küljest ja jai nii lebama, pulseerides kohutavalt, nagu suruks ta oma ohvrit vastu korallirahne ja hõõruks teda sel viisil tükkideks. Tragöödia toimus mõne jardi kaugusel meist, kuid meie kaaslased olid selle sündmuse ootamatusest nii vapustatud, et nad näisid olevat kaotanud igasuguse tegutsemisvõime. See oli Scanlan, kes sööstis välja, hüppas koletise laiale seljale, mis oli kaetud punaste ja pruunide laikudega, ja puuris oma metallkepi terava otsa tema pehmetesse kudedesse.

Mina järgnesin Scanlani eeskujule ja lõpuks ründasid ka Maracot ja kõik teised koletist, kes libises aeglaselt minema, jättes endast maha mingi õlise ja kleepuva eritise jälje. Meie abi aga oli siiski hiljaks jaanud, sest suure kala raskus oli purustanud atlantlase klaaskiivri ja ta oli uppunud. Oli leinapäev, kui tema surnukeha templisse tagasi kandsime, kuid meile oli see ühtlasi ka rõõmupäevaks, sest meie kiire ja otsustav tegutsemine oli suuresti tõstnud meie väärtust atlantlaste silmis. Mis puutub kummalisse kalasse, siis kinnitas doktor Maracot meile, et see kuulus ihtuoloogidele1 hästi tuntud sarvikraide hulka, kuid oli nii suur, et ta poleks sellisest kunagi osanud unistada.

Rääkisin sellest olendist temaga seotud tragöödia tõttu. kuid ma voiksin ka kirjutada raamatu imetaolisest elust, mida me oleme siin nainud; võib-olla ükskord teengi seda. Punane ja must on süvamereloomade valitsevateks värvus-teks, kuna taimestik on siin kahvatu-oliivikarva ja nii tugev, et meie traalid teda ainult harva üles tõmbavad, mistõttu teadlased on jõudnud arvamusele, et ookeani pohi on taim-

1 Ihtüoloogia — kaladega tegelev teadus. Tõlk,

katteta. Paljud mereelanikud on erakordselt kaunid, mõned neist aga on oma koleduses nii grotesksed, et sarnanevad deliiriuminägemustega ja on ohtlikumad kui ükski maa-pealne loom. Olen näinud siin kolmekumne jala pikkust musta astelraid, kelle sabal on kohutav astel, mille ainus hoop tapab iga elusolendi. Olen näinud ka roheliste pungis silmadega konnataolist elukat, kes koosneb ainult parani avatud suust ja tohutu suurest kõhust selle taga. Selle loomaga kohtumine tahendab kindlat surma, kui teil pole kaasas elektrilaternat, millega teda eemale peletada. Olen näinud pimedat punast angerjat,

kes lebab kaljude vahel ja tapab oma ohvreid mürgi abil, olen nainud ka hiigiaslikku meriskorpioni, uht süvamere õudustest, ja merepohja dzunglites luuravat nõidkala.

Kord oli mul isegi au näha tõelist meremadu — olendit, kes on harva inimese silma ette sattunud, sest ta elutseb suurimates sügavustes ja ilmub pinnale ainult siis, kui mingi ookeanipõhja vapustus teda tema peiduurkast välja ajab. Me varjasime end Monaga teokarbikuhjumite vahel, kui kaks neist ühel päeval meist mööda ujusid või õigemini hõljusid. Nad olid tohutu suured, umbes kumne jala kõrgused ja kahesaja jala pikkused, ülalt mustad ja alt hõbevalged, nende seljal oli kõrge hari ja nende pisikesed silmad ei olnud suuremad kui härja omad. Lahemaid andmeid nende ja paljude teiste taoliste olendite kohta leiate doktor Maracoti artiklist, kui see peaks kunagi teie kätte jõudma.

Meie uues elus moodus nadal nädala jarel. See elu oli muutunud väga meeldivaks ja me olime aegamööda õppinud nii palju atlantise ammuunustatud keelt, et saime oma kaaslastega mõningal maaral vestelda. Templis oli lõputult võimalusi nii teaduslikeks uurimisteks kui ka meelelahutusteks ja Maracot oli juba omandanud nii palju vana Atlantise keemiat, et ta oma sõnade järgi võib tekitada revolutsiooni kogu maailma teaduses, kui tal ainult avaneb võimalus oma teadmisi edasi anda. Muu hulgas on atlantlased õppinud aatomit purustama ja kuigi seejuures vabaneb vahem energiat, kui meie teadlased seda kujutlesid, on see neile siiski küllaldaseks energiaallikaks. Nende tutvus eetri olemuse ja temas peituvate jõududega on samuti palju pohjalikum meie omast; ka see kummaline mõtete piltideks muutmine, mille kaudu jutustasime neile oma loo ja nemad meile oma, pohineb eetrilainete muundarnisel materiaalseteks nähtus-teks.

Kuid hoolimata nende laialdastest teadmistest on siiski moodsa teaduse probleeme, mis nende esivanemad olid kahe silma vahele jätnud.

Selle fakti demonstreerimine langes osaks Scanlanile. Juba nädalaid oli tema juures ilmnenud varjatud erutuse tundemärke, ta näis olevat mingist suurest saladusest lõhkemas ja kihistas vahetpidamata oma mõtete üle naeru Selle aja vältel nägime teda ainult harva, sest tal oli äärmiselt palju tegemist; tema ainsaks sõbraks ning usaldusaluseks oli Berbrixi-nimeline paks ja heatujuline atlantlane, kelle ülesandeks oli valvata mõningate masinate järele. Kuigi nende suhtlemine toimus peamiselt märkide ja vastastikuse seljalepatsutamise kaudu, olid nad saanud vaga lähedasteks sõpradeks ja viibisid alatasa koos. Ühel õhtul astus Scanlan särava näoga tuppa.

«Teate, doktor,» ütles ta Maracotile, «mul on sellele rahvale midagi pakkuda. Nad on meile üht-teist näidanud ja ma arvan, et nüüd on meie kord neile samaga vastata. Kuidas oleks, kui me nad homme õhtuks kokku kutsuksime ja neile väikese etenduse annaksime?»

«Dzassi või tsarlstonit?» küsisin ma.

«Ei mingit tsarlstonit. Oodake, kuni seda näete. Mees, see on suurim looknumber . . . aga praegu ei ütle ma selle kohta enam sõnagi. Ainult nii palju, poju, et alt ma teid ei vea, sest ma tean nii mõndagi ja ma ei kavatse seda vaka all hoida.»

Niisiis kogunes Atlantise rahvas järgmisel ohtul jälle tuttavasse saali. Scanlan ja Berbrix seisid uhkusest säravatena poodiumil. Emb-kumb neist puudutas mingit nuppu ja siis ... noh, tarvitan Scanlani enda keelt: «Sellele poisile tuleb au anda, sest ta valmistas meile kenakese üllatuse.»

«Siin 2LO,» ütles selge hääl. «Londoni saade Briti saartele. Ilmateade.» Edasi tulid šabloonilised sõnad madal-rõhkkondadest ja korgrõhkkondadest. «Paevauudised. Tema

Majesteet kuningas avas tana hommikul Hammersmithi lastehaigla uue tiiva .. .» ja nii edasi ja vanal tuttaval viisil edasi. Esmakordselt olime jälle tagasi argipaevasel Inglismaal, mis rühkis vapralt teha oma päevatööd, tugev selg sõjavllgade all küürus. Siis kuulsime välisuudiseid ja spordiateateid. Vana maailm sumises endisel viisil. Meie sõbrad atlantlased kuulasid hämmastunult, ilma et nad oleksid sellest midagi taibanud. Kui aga pärast päevauudiseid

278

kaardiväeorkester alustas «Lohengrini» marssi, kuuldus auditooriumist sõna otseses mottes rõõmukisa ja meile tegi nalja naha, kuidas inimesed platvormile tormasid, eesriideid pahupidi pöörasid ja ekraani taha piilusid, et selle muusika allikat leida. Jah, me oleme veealusele tsivilisatsioonile igaveseks oma märgi jatnud.

«Ei, sir,» ütles Scanlan hiljem, «saatejaama ei saanud ma ehitada. Neil ei ole selleks materjali ja minul ajusid. Kodus aga klopsisin ma oma käe peal kokku kahelambilise vastu-võtja, tõmbasin antenni hoovi pesunööri kõrvale üles ja kui selle riistapuuga olin õppinud ümber käima, siis sain kuulata kõiki Uhendriikide jaamu. Et siin on elektrit jalaga segada ja nende klaasiasjandus on ka meie omast kõrgemal jarjel, siis oleks olnud väga naljakas, kui meil poleks õnnestunud kokku seada midagi, mis oleks olnud suuteline eetri-laineid putidma, ja need lained liiguvad vees kindlasti nii-sama kergesti kui õhus. Vana Berbrix oleks peaaegu rabanduse saanud, kui me esimese saate vastu võtsime, kuid nüüd ta tunneb asja ja ma arvan, et raadio on siin varsti igapaevane nahtus.»

Atlantise keemikute avastuste hulgas on vesinikust tiheksa korda kergem gaas, mille Maracot nimetas levigeeniks. Tema katsed selle gaasiga andsidki meile idee saata ookeani pinnale klaaskerasid teadetega meie saatusest.

«Tegin Mandale selle idee selgeks,» ütles Maracot. «Ta andis klaasipuhujatele korralduse ja paari päeva parast on kerad valmis.»

«Aga kuidas me oma teated neisse sisse saame?» küsisin ma.

«Kerasse jäetakse gaasi sissepumpamiseks väike avaus. Läbi selle avause võime torgata ka oma paberid. Seejarel võivad meie osavad abilised augu kinni joota. Ma olen kindel, et kui me kerad lahti laseme, siis sööstavad nad pinnale.»

«Ja hüplevad seal terve aasta üles-alla, ilma et neid keegi naeks.»

«Võimalik, kuid klaas peegeldab paikesekiiri ja see äratab kahtlemata tahelepanu. Me asume Euroopat ja Louna-Ameerikat tihendaval laevaliinil. Kui me mitu kera üles saadame, siis ei näe ma mingit põhjust, miks vähemalt üht neist ei võidaks leida.»

Nüüd siis teate, mu kallis Talbot või teised, kes seda jutustust loevad, kuidas see teie katte sattus. Kuid selle taga

279

võib peituda veel hoopis saatuslikum plaan, mis siindis ameerika mehaaniku viljakas ajus.

«Kuulge, sõbrad,» ütles ta, kui me kord üksi oma kambris istusime, «elu on siin tore, joogid on head ja toit on hea ja ma leidsin siit neiukese, kellega võrreldes kõik Philadelphia tüdrukud pole kaht sentigi väärt, kuid mõnikord on mul siiski tunne, et tahaksin veel kord vana head kodumaad näha.»

«Meil kõigil võib see tunne olla,» ütlesin mina, «kuid ma ei nae, kuidas te loodate seda saavutada.»

«Vaadake, poju, kui need gaasiballoonid võivad meie teate üles viia, siis ehk suudavad nad meid endidki sinna toimetada. Ärge arvake, et ma niisama umbes räägin. Mul on see kõik täpselt välja rehkendatud. Oletame, et küllaldase tostejõu saamiseks paneme kolm või neli ballooni kokku. Klaar? Parast seda tõmbame oma klaaskiivrid pahe ja seome end balloonide külge. Kui kell heliseb, siis lõikame otsad lahti ja lendame vuhinal üles. Öelge, mis peaks meid takistama pinnale jõudmast?»

«Mõni hai võib-olla.»

«Tühi loba! Ei mingi hai! Me vilksatame igast haist nii kiiresti mooda, et ta ei taipagi, mis juhtus. Ta peab meid kolmeks välguks ja me saame endale niisuguse hoo, et lendame ülal viiekümne jala kõrgusele õhku. Ütlen teile, et igaüks, kes näeb meid veest välja kerkivat, hakkab ehmatusest palveid lugema.»

«Aga kui see ongi võimalik, mis siis edasi saab?»

«Taeva parast, jätke oma «edasi» mängust välja! Proovime õnne või muidu jääme siia igaveseks istuma. Mina igatahes olen selle poolt, et võtame kätte ja laseme jalga.»

«Mul on muidugi tõsine soov maailma tagasi pöörduda kas või ainult selleks, et esitada meie avastused teaduslikele ühingutele,» ütles Maracot. «Ainult minu isiklik mõju suudab neid panna aru saama, kui laialdasi uusi teadmisi ma siit olen ammutanud. Ma pooldaksin täielikult iga selle-taolist katset, millele Scanlan vihjas.»

Nagu teile hiljem jutustan, oli mul tõsiseid pohjusi, mis tegid mind meist kolmest kõige vähem innukaks.

«Niisugusel kujul, nagu teie ette panete, oleks see taielik hullumeelsus. Kui keegi meid ülal ei oota, siis jaame kindlasti sihitult triivima ning sureme nälga ja janusse.»

«No kuulge, inimene, kuidas saab keegi meid seal oodata?»

«Võib-olla saaks isegi seda korraldada,» ütles Maracot. «Vajaduse korral võiksime paari miili täpsusega teatada oma asukoha geograafilise laiuse ja pikkuse.»

«Ja nad laseksid meile redeli alla,» ütlesin ma sarkastiliselt.

«Mis redeli! Peremehel on õigus. Teate, mister Headley, pange oma kirja, mis te universumisse lakitate — heldeke! näen juba praegu, mis ajakirjandus selle kohta ütleb —, et meie asukoha koordinaadid on 27° põhjalaiust ja 28° 14' läänepikkust, või mis arvud just parajasti peaksid õiged olema. Klaar? Siis ütelge, et kolm kõige tähtsamat ajaloolist isikut, suur teadusemees Maracot, tõusev taht sitika-kogujate taevas Headley ja Merribanki tehaste uhkus, mehaanikute mehaanik Bill Scanlan on merepõhjas ja karjuvad hirmsa häälega appi. Selge pilt?» «Noh, ja siis?»

«Edasi on siis kõik juba nende teha. See on nagu midagi väljakutse-taolist, mida nad ei saa vastu võtmata jatta. Nagu olen lugenud, oli samasugune lugu Livingstone'iga1, kelle paastis Stanley2. Nad peavad leidma meetodi, kuidas meid siit välja tirida või meid ülal kinni püüda, kui me ise hüppe teeme.»

«Seda meetodit võime ka meie neile soovitada,» ütles professor. «Nad lasku siia süvamerelood ja me võtame selle vastu. Kui ta tuleb, siis seome tema külge teate ja palume neid meie vastuvõtmiseks valmis olla.»

«Hästi öeldud!» hüüdis Bill Scanlan. «See on kindlasti õige viis selle asja korraldamiseks.»

«Ja kui mõni daam soovib meie saatust jagada, siis ei ole neljaga suuremaid raskusi kui kolmega,» ütles Maracot kelmika naeratusega minu poole vaadates.

«Mis sellesse puutub, siis pole viiegagi rohkem raskusi kui neljaga,» ütles Scanlan. «Nüüd igatahes on teil asi selge, mr. Headley. Pange see kirja ja kuue kuu parast oleme jälle tagasi Londonis.»

Niisiis laseme nüüd kaks klaaskera vette, mis meie maa-ilmas asendab õhku. Meie kaks väikest ballooni kerkivad üles. Kas nad mõlemad lähevad teel kaduma? See on või-

1 David Livingstone (1813—1873) — soti Aairika-uurija, Tõlk.

2 Henry Morton Stanley (1841—1904), õieti John Rowlands, — inglise Aafrika-uurija, leidis 1871. aastal kadumalainud Livingstone'i Tanganjika järve äärest. Tõlk

malik. Või tohime loota, et üks neist jõuab pärale? Selle jätame jumalate hooleks. Kui meie heaks pole võimalik midagi ,teha, siis teadku need, kes ei ole meie suhtes üks-kõiksed, et meid ei ähvarda igal juhul mingi oht ja et me oleme õnnelikud. Kui aga peaks võimalik olema meie soovituse järgi toimida ja meie päästmiseks leidub raha ning energiat, siis on teil teada, kuidas seda teha. Seniks jumalaga — või pean ütlema nägemiseni?»

Nii loppes klaaskerast leitud jutustus.

Meie senine jutustus valgustab fakte, mis olid teada ta esialgse koostamise ajal. Kui aga käsikiri oli juba trükikojas, siis lisandus sellele kõige ootamatumat ning sensat-sioonilisemat laadi epiloog. Ma mõtlen siin seiklejate pääst-mist mr. Favergeri aurujahi «Marion» poolt ja aruannet, mis selle kohta laevalt raadio teel välja saadeti, Kap Verde saarte telegraafijaamas kinni püüti ja mis sealt äsja Euroopasse ning Ameerikasse jõudis. Selle aruande koos-tas mr. Key Osborne, Associated Pressi2 hästituntud esindaja.

Selgub, et kohe pärast seda kui esimene teade doktor Maracotti ja tema sõpru tabanud õnnetusest Euroopasse jõudis, organiseeriti seal vaikselt ning efektiivselt pääste-ekspeditsioon. Mr. Faverger andis lahkelt ekspeditsiooni käsutusse oma kuulsa aurujahi ja sõitis sellega isiklikult kaasa. Juunis lahkus «Marion» Cherbourg'ist3, vottis South-amptonist pardale mister Key Osborne'i ning kinooperaatori ja suundus siis kohe ookeaniossa, mida klaaskerast leitud dokumendis oli mainitud. Kohale jõuti esimesel juulil.

Seal lasti süvamerelood vette ja veeti aeglaselt mööda ookeani põhja edasi. Lisaks raskele tinakamakale rippus loodi otsas sõnumit sisaldav pudel. Sõnum kõlas järgmiselt: «Teie teade jõudis pärale ja me oleme siin, et teid abistada. Me kordame seda sõnumit oma raadiosaatja kaudu, lootes, et te selle kinni puiiate. Me ristleme aeglaselt teie piirkonna kohal. Kui selle pudeli kätte saate, siis asetage sellesse oma sõnum. Toimime edasi teie juhtnööride kohaselt.»

'Kap Verde saared — saarestik Aafrika lõunarannikul, Tõlk.

2 Associated Press — Ameerika Ühendriikide suurim teadeteagentuur. Tõlk.

3 Cherbourg — sadamalinn Loode-Prantsusmaal. Tõlk.

Kaks päeva ristles «Marion» igasuguste tulemusteta. Kolmandal päeval aga ootas päästeekspeditsiooni vaga suur üllatus. Laevast mõnesaja jardi kaugusel sööstis veest välja väike, tugevasti helendav kera, mis osutus samasuguseks klaasist sõnumikandjaks, nagu oli kirjeldatud eelmises dokumendis. Kui kera oli mõningate raskustega purustatud, siis loeti jargmist sõnumit:

«Palju tänu, kallid sõbrad. Me oskame hinnata teie suurt lojaalsust ja energiat. Teie raadiosaateid võtame edukalt vastu ja meil on võimalik teile sel viisil vastata. Püüdsime teie loodi kätte saada, kuid voolused tõstavad ta kõrgele ja ta kandub edasi märksa kiiremini, kui isegi kõige väledam meist suudab vees liikuda. Oma üritust kavatseme teostada homme, meie arvestuse järgi teisipaeval, 5. juulil kell kuus hommikul. Tuleme ükshaaval, et esimeste tulijate kogemusi oleks võimalik raadio teel edasi anda neile, kes tulevad hiljem. Veel kord südamlik tänu.

Maracot. Headley. Scanlan.»

Nüüd jätkab jutustust mister Key Osborne.

«Oli imekaunis hommik, tumesafiirne meri oli sile nagu järv ja hunnitul sügavsinisel taevavõlvil ei olnud näha väikseimatki pilveraasu. Kogu «Marioni» meeskond oli varakult jalul ja ootas saabuvaid sundmusi kõige pingelisema huviga. Kui kell hakkas kuus saama, muutus ootus piinarikkaks. Meie signaalmasti oli paigutatud valvur ja kell puudus parajasti viis minutit kuuest, kui kuulsime ta hüüet ja nägime teda laevast vasakule vette osutamas. Kogunesime kõik sellele pardale ja mul õnnestus seal ronida pääste-paadile, kust avanes hea vaade. Läbi vaikse vee nägin midagi hõbedase mulli taolist suure kiirusega ookeani sügavusest üles kerkivat. See lendas umbes kahesaja jardi kaugusel veest välja, sööstis umbes kolmejalase läbimõõduga ilusa läikiva kerana kõrgele õhku ja kandus siis kerges õhuvooluses eemale täpselt nii, nagu seda teeb mänguõhu-pall. See oli imetlusvaarne vaatepilt, kuid täitis meid kartliku ootusega, sest näis võimalik, et rakmed olid lahti läinud ja koorem, mida see transportöör pidi läbi vee kandma, oli teel vabanenud. Kohe saadeti välja radiogramm:

«Teie balloon väljus veest laeva lähedal. Tema kiilge ei olnud midagi kinnitatud ja ta lendas minema.» Vahepeal lasksime paadi vette, et igaks juhtumiks valmis olla.

Otse pärast kella kuut andis meie valvur uuesti märku ja hetk hiljem tabas minu pilk teist hõbedast kera, mis ujus sugavusest ülespoole palju aeglasemalt kui eelmine. Veest välja jõudes kerkis ta küll õhku, kuid tema külge kinnitatud koorem jäi veepinnale lebama. Lähemal vaatlusel selgus, et selle koorma moodustas suur kimp raamatuid, pabereid ja mitmesuguseid esemeid, mis kõik olid kalanahka mähitud. Me tõstsime veest tilkuva kimbu dekile ja teatasime tema saabumisest raadio teel, jäädes ise innukalt järgmist saabujat ootama.

See ei lasknudki end kaua oodata. Nägin jälle hõbedast mulli, mis kerkis veepinna poole, kuid seekord soostis läikiv kera kõrgele õhku ja tema all rippus meie hammastuseks sale tütarlaps. Ainult hoog oli ta õhku viinud ja hetk hiljem tõmmati ta laeva juurde. Klaaskera ülaosa umber oli tugevasti kinnitatud nahkvõru ja selle kiiljest rippusid alla pikad rihmad, mis olid ühendatud tütarlapse nõtket pihta ümbritseva laia nahkvööga. Tiitarlapse ülakeha kattis omaparane pirnikujuline klaaskest — nimetan seda klaasiks, kuid tegelikult oli see sama kerge ja vastupidav materjal, millest olid valmistatud kerad. Ta oli peaaegu läbipaistev ja temas helklesid hõbedased soonekesed. Sel klaaskestal olid õlgade ja vöö kohal elastsed kinnitised, mis muutsid ta taiesti veekindlaks, ja temas sisaldus uudne, kuid väga kerge ja praktiline aparatuur õhu uuendamiseks, mida on kirjeldatud juba Headley käsikirjas. Mõningate raskustega eemaldati klaasümbris ja tiitarlaps tõsteti dekile. Ta lebas seal suga-vas minestuses, kuid

tema korraparane hingamine andis meile lootust, et ta varsti toibub oma kiire teekonna ja rohu tnuutuse järelmõjust, mida pealegi vähendas asjaolu, et kaitseumbrise sisemuses oli õhu tihedus tunduvalt suurem atmosfaari tihedusest, nii et see kujutas endast ligikaudu piiri, millel tuukrid harilikult peatuvad. Arvatavasti oli see sama Atlantise tütarlaps, keda esimeses teates nimetati Monaks, ja kui teda võib võtta näidisena, siis väärib see rahvas tõepoolest maa peale tagasi toomist. Ta on tumeda-vereline ja tal on ilusad, puhtad ning üllad näojooned, pikad mustad juuksed ja imekaunid pahklipruunid silmad, mis varsti vaatasid veetlevas hämmastuses ringi. Tema koore-värvilist tuunikat kaunistasid merikarbid ja parlmutrikillud; neid leidus ka tema tumedates juustes. Täiuslikumat meresügavuste nümfi, mere mõistatuslikkuse ja võlu kehastust pole võimalik kujutleda. Me nägime täit teadvust tema

imetaolistesse silmadesse tagasi pöörduvat ja siis hüppas ta järsku noore hirve väledusega jalule ning sööstis laeva reelingu ää'rde. «Cyrus! Cyrus!» hüüdis ta.

Raadio teel olime allolijaile Mona õnnelikust paralejoudmisest juba teatanud ja nüüd tulid nad kõik kiiresti üksteise jarel üles, paiskudes kolmekümne või neljakiimne jala kõrgusele õhku ja langedes siis tagasi merre, kust me nad kahku välja tõmbasime. Koik kolm olid teadvuseta ja Scanlanil nirises ninast ja kõrvadest verd, kuid tunni aja parast olid nad kõik jälle jalul. Mulle tundub, et nende esimesed sammud olid igaühele neist iseloomulikud. Scanlani viis naerev meestesalk baari, kust praegu kostab lõbusat kara, mis selle teate koostamist tublisti segab. Doktor Maracot haaras kätte paastetud paberipuntra, tõmbas sellest välja ühe lehe, mis, nii palju kui mina võisin otsustada, oli üleni kaetud algebraliste valemitega, ja kadus trepist alia, kuna Cyrus Headley sööstis oma võõramaise tütarlapse kõrvale, kust tal viimaste andmete järgi ei näi olevat mingit kavat-

sust lahkuda. Nii on lood ja me loodame, et meie nõrk raadiosaatja suudab selle teate toimetada Kap Verde jaama. Selle hämmastava seikluse lähemaid üksikasju kuulete hiljem. nagu on sobiv, seiklejailt endilt.»

ARTHUR CONAN DOYLE

1954. aastal toimus Londonis ainulaadne pidulik sündmus: Baker Streetis kinnitati uhe maja seinale mälestustahvel, millele on kirjutatud, et seal majas elas ja töötas kuulus eradetektiiv Sherlock Holmes. Sellise austuse osaliseks on saanud väga vähesed kirjanduslikud kujud, Sherlock Holmesiga võib ehk võistelda vaid kuulsa inglise kirjaniku Charles Dickensi fantaasia viljana sündinud mr. Pickwick, kelle nimi ilutseb paijudel mälestustahvlitel, mis Inglismaal kaunistavad trahtereid, kus too omanimelise klubi looja olevat peaturiud, et kann õlut voi klaasike konjakit juua.

Kirjanik Arthur Conan Doyle, maailmakuulsa salapolitseiniku Sherlock Holmesi kuju looja, oli pikkade vurrude ja sobralike helehallide silmadega suur tugev mees, kes oskas nakatavalt lõbus olla ja seejuures rafineeritult viisakaks jääda. Ta oli kirglik sportlane: noorpõlves sõitis ta tolleaegsel kolmerattalisel jalgrattal, üliõpilasena oli

jalgpallimeeskonnas kesktormajaks, harrastas poksi, kriketit, hokit, purjesporti, uisutamist ja suusatamist; lisaks sellele armastas ta tantsida. Veel seitsmekümneaastase mehena kihutas ta eritllimuse peale valmistatud võidusõiduautol ringi.

Ta sündis 1859. aastal Edinburgh's vaese kunstniku Charles Doyle'i vanima pojana. Rahvuselt olid ta vanemad iirlased. Alghariduse sai ta jesuiitide koolis, kus lõbusad mängud ning lastele omased süütud valatused olid taunitavad ja kinnisust peeti vooruseks; seetõttu olid uneleva nooruki lohutavaiks sõpradeks peamiselt raamatud. Tulevase kirjaniku esimeseks lemmikuks oli Th. Mayne Reid, kelle asemele hiljem tulid Jules Verne ja Walter Scott; viimase romaan «Ivanhoe» jai kogu eluajaks Conan Doyle'i armastatuimaks raamatuks. Keskhariduse sai ta Stonyhursti kolledzis ja Saksamaal. 1876. aastal astus ta Edinburgh' ülikooli arstiteaduskonda, mille 1õpetas 1881. aastal bakalaureuse teadusliku kraadiga.

Üliopilaspõlves võlusid teda ajaloolised romaanid, eriti W. M. Thackeray omad. Ent kirjutama hakkas ta hiljem; enne oli tarvis haridus lõpule viia, et siis oma suurt perekonda majanduslikult toetada.

Juba lapsepõlvest peale unistas ta kaugetest merereisidest, ja nii-pea kui ta diplomi oli katte saanud, aatus ta arstina Põhja-Jäämerre sõitvale vaalapüügilaevale teenistusse. Põhjast naasnud, sõitis ta laeva-arstina Aairikasse.

1882. aastal asus A. Conan Doyle Southsea'sse, et praktiseeriva arstina endale leiba teenida. Ent noorel ning tundmatul arstil oli vähe patsiente. Ta hakkas ajaviiteks kirjutama. 1887. aastal ilmus ta esimene detektiivnovell «Visand veripunases varvitoonis» («A Study in Scarlet»), mis ei tekitanud mingisugust kirjanduslikku sensatsiooni. Aga kui aastal 1889 ilmus uus detektiivnovell «Nelja märk» («The Sign of the Four»), äratas juba eelmises novellis esinenud peategelane, teravmeelne detektiiv Sherlock Holmes, üldist huvi.

Kui A. C. Doyle vee! üliõpilasena Edinburgh's õppis, hämmastas teda tema õpetaja prof. Joseph Belli harukordne anne vähemärgatavate väliste tunnuste ja'rgi patsientide iseloomu, elukäiku ja kutseala kindlaks maarata. Tollest professorist tegi kirjanik oma detektiivnovellide kangelase, vaimuka salapolitseiniku Sherlock Hplmesi, kes niinimetatud «deduktiivse meetodi» abil suutis lahendada kõige keerulisemaid ülesandeid, paljastada koige osavamaid roimareid. Sherlock Holmes osutus kangelaseks, kes kindlustas kirjanikule muretu äraelamise. Kui aastal 1891 ilmus detektiivjutustuste kogumik «Sherlock Holmesi seiklused» («The Adventures of Sherlock Holmes»), tekkisid raamatukauplustes pikad jarjekorrad ja A. Conan Doyle'ist sai koige paremini tasutav kirjanik Inglismaal. Nuud võis ta arstipraktikast loobuda ja täielikult kirjanduslikule tegevusele pühenduda.

Esimene raamat Sherlock Holmesist ilmus 1887. aastal ja viimane 1927. aastal; nii pöördus kirjanik tervelt neljakümne aasta jooksus oma lemmikkangelase juurde tagasi. Selle aja kestel kirjutas A. Conan Doyle temast neli romaani ja viiskiimmend kuus novelli. Tuntumad on novellikogumikud «Sherlock Holmesi memuaarid» («The Memoirs o! Sherlock Holmes» — 1893. a.) ja «Sherlock Holmes tuleb tagasi» («The Return of Sherlock Holmes» — 1905. a.) ning romaan «Baskerville'id. koer» («The Hound of the Baskervilles» — 1902. a.).

Sherlock Holmes sai niivord populaarseks, tema menu muutus nõndsa suureks, et kaesoleva sajandi algul hakkas massiliselt ilmuma kollast kirjandust, mille peategelasele oli samuti antud nirneks Sherlock Holmes, kuid millel A. Conan Doyle'i teostega pole midagi iihist. Üle maailma müüdi miljonites eksemplarides toda odavat turukaupa, mil kirendasid karjuvad pealkirjad: «Verine talisman», «Kollased kuradid». «.Neegrite vandenou» jne., jne. Toeline Sherlock Holmes aga polnud selles kuidagi süüdi, nagu polnud süüdi ka tema looja Arthur Conar Doyle.

Ent kirjanik ise pidas oma parimaiks teoseiks ajaloolisi romaane. Tuntuimad neist on: «Micah Clarke» (1888. a.), «Valge kompanii» («The White Company» — 1891. a.), «Rodney Stone» (1896. a.) ja «Brigadir Gerard'i sangariteod» («The Exploits of Brigadier Gerard» — 1896. a.).

Eriline koht A. Conan Doyle'i loomingus on ta fantastilistel teostel. Neid hakkas >ta kirjutama alles siis, kui ta oli juba tunnustatud kirjanik. Selgi alal oli ta üsna produktiivne. Tuntuimad tema fantastilistest teostest on «Kadunud maailm» («The Lost World» — 1912. a.}. «Mürgivöönd» («The Poison Belt» — 1913. a.) ja «Maracoti sügavik» («The Maraoot Deep» — 1927. a.). Tõsi kiill, neis pole ei julgeid tehnilisi prognoose, ei kirkaid tulevikukangastusi ega teravaid sotsiaalseid probleeme, mis huvitasid Jules Verne'i ja Herbert Wellsi, kuid terava teadlasepilguga nähtud fantastilised pildid loodusest, eelajaloolistest loomadest ja ookeanipõhjas elavaist muinasjutulise Atlantise elanikest pakuvad siiski suurt huvi ning tõelist naudingut.

Sir Arthur Conan Doyle — nii nimetati teda parast 1902. aastat, kui ta kirjanduslike teenete eest oli aadliseisusse tostetud — suri 1930. aastal. Tema kalmukivile raiutud epitaafiks on ta enda sõnad:

«Kui ma noorukile, kes pole veel mees,
või mehele, kes pooliti on veel nooruk,
olen valmistanud kas või tunnikese rõõmu,
siis on mu lihtne ülesanne täidetud.»

Артур Конан Дойль ЗАТЕРЯННЫЙ МИР. МАРАКОТОВА БЕЗДНА На эстонском языке Оформление В. Тыниссона Эстонское Государственное Издательство Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja J. Lohk Kunstiline toimetaja H. Vitsur Tehniline toimetaja T. Mitt Korrektorid S. Aron ja M. Amon
Ladumisele antud 6. VIII 1958. Trükkimisele antud 25. IX 1958. Paber 54:84, L/16. Trükipoognaid 18,25 + 1 lisa. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 15,07. Arvutuspoognaid 17,6. Trükiarv 30 000. Tellimise nr. 6013. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.
Hind rbl. 7.—